

REFORMÁTUS HISZEKEGY

Dr. VICTOR JÁNOS

**Kiadja: A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya
Budapest, 1980**

DR. CSILLÉRY BÉLÁNAK,
A BUDAPEST-SZABADSÁGTÉRI
REFORMÁTUS EGYHÁZ
FŐGONDNOKÁNAK,
az anyaszentegyház szolgálatában eddig
együtt eltöltött tíz esztendőnek határán
sok szép emlék és sok szép reménység
közösségében
igaz tisztelettel és baráti szeretettel
ajánlom ezt a könyvemet.

TARTALOM

Előszó.

I. „Református Hiszekegy”?

Fordításbeli kisebb eltérésektől eltekintve csak egy Hiszekegy van. – Református keresztyénség nem mindenáron tagadó szembehelyezkedés másokkal. – Hiszekegy értékét az is növeli, hogy közös kincs. – Ugyanazon szavak mögött mégis eltérő háttér. – Apostoli hit hagyománya a Hiszekegyben. – A hagyomány megromlása ellen a reformáció a Bibliát állítja zsinórmértékül. – „Református Hiszekegy” háttére a Biblia.

II. „Hiszek...”

„Hinni valakiben” és „hinni valamit”. – Tapasztalaton és értelmi belátáson túli bizonyosságok a Hiszekegyben. Nem emberi tekintély, hanem Isten ismerete alapján. – Emberek (egyház) fontos szerepe a hit kialakulásában. – De lényegében véve a hit Isten tulajdon szavára felel.

III. A Szentháromság titka.

A Szentháromság hitén épül fel az egész Hiszekegy. – A Szentháromság titkát emberi gondolatok nem foghatják fel. – A „lényeg” és „személyek” kifejezések értelme. – A Szentháromság ténye előtt való meghajlás. – Hálával kell fogadnunk titokzatosságá ellenére is. – Egész keresztyénség közös hite.

IV. A kérdések kérdése megoldva!

A Hiszekegy első cikkelye a másodikon alapszik. – Az ember olthatatlan Isten-vágya. – Az ember különleges helyzete a világban. – Az emberi élet értelme az Isten-kérdésen fordul meg. – Az ember válaszutak előtt. – Az ember próbatételek válságaiban.

V. A világfeletti Isten titka.

Az emberi értelem magától nem oldhatja meg az Isten-kérdést. – Kijelentésében is megfoghatatlan marad Isten. – „Erkölcsei tulajdonságai”. – „Természetfeletti tulajdonságai”. – Isten a Teremtő viszonyában áll minden mással. – A teremtés titkának gazdagsága. – Az „Atya Isten” világfelettiisége.

VI. Isten a világ ura.

A világfenntartás titka. – A világkormányzás titka. – „Természeti törvény” és „csodák”. – A világkormányzás többféle módja. – A világkormányzás áttekinthetlensége. – „Gondviselés.”

VII. A bűn Isten világában.

A bűn valósága. – Az ember visszaél önelhatározó képességével. – Az emberi bűn túlvilági háttére. – Isten ítélő igazságossága. – Az embervilág a maga egészében ítélet alatt. – Isten „egyetemes kegyelme” a világkormányzásban. – Miért nem látszik végzetesnek a bűn romlása?

VIII. Isten korlátlanul szuverén.

A református keresztyénség hangsúlya a Hiszekegy első cikkelyén. – Isten uralma a bűnre is kiterjed. – Isten „parancsoló” és „rendelkező” akaratának kettőssége. – Isten a bűnt is felhasználja igazságos és kegyelmes céljaira. – Az „eleve elrendelés” (általános értelemben). – Ellenvetések ez ellen.

IX. Istenben hinni jó!

Szabadulás a jövő titkaitól való babonás félelemtől. – Egy kézben tudhatjuk a sorsunkat. – A hívő ember fegyelmhezjárata és méltóságtudata. – A hívő ember örülhet sikerének. – Elviselheti veszteségeit. – Közösségeknek, nemzeteknek, az egész világnak sorsát is jó kézben tudhatja.

X. Isten megjelenti magát.

A második cikkely jelentősége. – Isten minden munkájában kijelenti magát. – Isten képének eltorzulása a pogány vallásokban. – A „különös kijelentés” Jézus Krisztus történeti megjelenésében. – Ennek történeti okai és közvetlen utóhatásai is hozzátartoznak a kijelentéshez. – A Biblia ennek a kijelentésnek az okmánya. – A „keresztyén vallás” nem egy a többi közül.

XI. „Én Uram és én Istenem!”

Jézus Krisztus személyének megfoghatatlan titka az Ő „kettős természetében”. – „Isten Fia” egyedülálló értelemben. – „Mi Urunk” feltétlen értelemben. – A hitetlenség kísérletei személyének ésszerűbbé tételére. – Ezeknél egyszerűbb dolog valóságának teljes tagadása. – A hit elfogadja valóságának a titokzatosságát. – Isten volta a hitnek féltve őrzött bizonyossága.

XII. „Íme, az ember!”

Jézus Krisztus valóságos ember-volta. – Más, mint pogány hitregék isteni jelenései. – De büntelen ember. – Ennek titka eredetének a csodájában rejlik. – Ember-voltában is egyedülálló tehát, és ezért érthetetlen. – De ember-volta nem elegyedik Isten-voltával.

XIII. Elegetmondó tény.

Értelmünk nem alkothat Jézus Krisztusról ellentmondásmentes fogalmat. – De életéből világosan szól Isten kijelentése. – Miért hallgat a Hiszekegy a születése és halála közötti történetről? – Magában Jézus Krisztus tényében kiviláglik Isten valósága. – Kiviláglik benne az ember rendeltetése és bűne is. – Főképpen kiviláglik a megváltó kegyelem.

XIV. Megaláztatás mind a poklokig.

Jézus Krisztus pályájának első szakasza: megaláztatása. – Ebben oldódik meg Isten igazságossága és kegyelme közötti ellentét. – Isten-volta felől nézve: a bűnt megítéli, amikor végső támadását elszenvedi. – De ugyanebben kegyelmét is kinyilvánítja. – Ember-volta felől nézve: magát áldozza az ítélet alá a bűnösök helyett. – Isten igazságosságát kielégítve, kegyelmének szabad utat nyit.

XV. Felmagasztaltatás mind a mennyekig.

A halálon túli világ titokzatossága. – Jézus Krisztus felmagasztaltatása feltámadásától visszajöveteléig. – Ennek természetessége Isten-volta szempontjából. – De megfoghatatlansága ember-volta szempontjából. – Isten Őbenne megvalósult emberré létele nem átmeneti, hanem örök tény. – Megdicsőülése a mi megdicsőülésünk záloga. – Isten pecsétje az Ő földi szolgálatán.

XVI. Mit köszönhetünk Jézus Krisztusnak?

Keresztyének megegyezése és eltérése. – Jézus Krisztus „hármassága”. – Főprófétánk. – Királyunk. – Főpapunk. – E tisztségek élő egysége őbenne. – Hinni a Főprófétában. – Hinni a Királyban. – Hinni a Főpapban.

XVII. A megváltás ajándékai I.

Hit által minek a részeseivé válunk? – A megváltás ajándéka részekre bomlik. – A megigazulás (bűnbocsánat, fiúvá fogadtatás) ajándéka. – A megigazult ember bűnös ember. – A megigazulás ingyen ajándék. – Ezzel kapcsolatos ellenvetések alaptalanok. – A megigazult ember erkölcsisége.

XVIII. A megváltás ajándékai II.

A megigazulás nem végső nyugvópont. – A megigazulással új élet kezdődik. – Jézus Krisztusban, mint Főpapban hinni megtérést és megszentelődést jelent. – Megvilágosodás iskolája az Ő Főprófétasága alatt. – Szorosabb értelemben vett megszentelődés az Ő királysága alatt. – A megszentelődés lényegében emberileg nem ellenőrizhető. – Teljességre a megváltás csak a halál utáni megdicsőülésben jut.

XIX. A Szent Lélek valósága.

A Szent Lélek valósága beleértődik az eddig tárgyaltakba is. – Legsajátosabb műve a Jézus Krisztusban való hit. – A Szent Lélek nélkül a megváltás munkája kétes kimenetelű lenne. – Sőt egészen hatástalan maradna. – Emberi munkával előállított hit-forma, és a Szent Lélek által előhívott igazi hit. – A Szent Lélek, mint Jézus Krisztus ajándéka, és az Ő munkájának folytatója.

XX. A Szent Lélek munkája a kiválasztottakban.

A Szent Lélek munkájában Isten feltétlenül érvényesülő akarata megy végbe. – De úgy, mint „ható akarat”. – A „Kegyelmi Szövetségnek”, és a Szent Lélek munkájának ellentmondásai. – A „Kiválasztás” titka; a „Különös predestináció” értelme. – A Kiválasztottság ismertetőjele. – A predestináció-hit erőforrás.

XXI. A „kegyelmi eszközök”.

Jézus Krisztus az egész embervilághoz szól az „írott Ige” és a „hirdetett Ige” által. – A sákramentumok által is. – Ezeket használja eszközeiül a Szent Lélek. – A Szent Lélek nem vezet túl Jézus Krisztuson, hanem hozzákapcsol. – Ez a kapcsolat nem dologi, hanem (a sákramentumokban is) személyes jellegű. – Jézus Krisztus jelenléte a sákramentumokban, különösen az úrvacsorában. – A Szent Lélek függetlensége és a mi függésünk a „Kegyelmi eszközöktől”.

XXII. Isten egyháza.

Megváltás egyének ügye, de nem elszigeteltségükben, hanem közösségükben. – „Isten népe” az Ó- és Új-szövetségben. – Az Isten egyháza, mint „láthatatlan egyház”. – Felöleli a múltat és a jövőt is. – Megjelenik „látható egyházként” is. – Az „egyház” egysége, egyetemessége, keresztyén volta, szentsége. – Hit tárgya.

XXIII. Az egyház látható megjelenése.

Az emberi engedelmisség szerepe az egyház életében. – A hívők gyülekezeti élete. – Annak közép-pontjában az Ige és a sákramentumok. – Tagjai csak hitvallók legyenek és azok gyermekei. – Az „egyházfegyelem” követelménye. – Gyülekezeteket összefogó szervezetek. – Pápai világegyház? – Az egyház egyetlen feje Jézus Krisztus. – A szervezeti forma nem döntő fontosságú, de nem is közömbös.

XXIV. Mind egy testnek tagjai.

A tagok egymásközi viszonya az egyházban. – Különböző természeti és kegyelmi adományok. – „Igehirdetők” és „vének”. – Minden egyes tag szolgálhat. – Egymás szolgálata evilági javakkal is. – A „szentek egyessége” is hit tárgya. – Hogyan terjed ki elhaltakra is? – Viszonya az emberi élet általános közösségében. – Védekező és támadó harc annak romlásai ellen.

XXV. A közösen bírt és remélt üdvösség.

A megváltás ajándékai a hívőknek közös ügyei. – A bűnbocsánat, mint a hívő közösség ügye. – „Oldás és kötés” a „kegyelmi eszközökkel” kapcsolatban. – Köz- és magángyónás; penitenciatartás. – A „megdicsőülés” beteljesedése a feltámadásban. – A kiválasztottak összességének „megdicsőülése”. – Az „örök élet” mindent magába foglaló ajándéka.

XXVI. Mire való a Hiszekegy?

A hitnek szavakban való megvallása. – Ennek haszna sajátmagunk számára: hitünknek öntudatosítása. – És hitbéli elkötelezettségünk megszilárdítása. – A hit megvallása Isten előtt. – A hit bizonyágtétele mások előtt: hitetlenek javára. – A hitvallás egyetemes kötelesség ezért. – A hitvallás haszna a hívők közösségének építésére. – Hitvallásbeli eltérések és az egység kapcsolatai. – A hitvallás: igénybejelentés a közösség elismertetésére.

ELŐSZÓ.

Téves váradalmak és megítélések elhárítása végett hadd figyelmeztessem az olvasót arra, hogy ennek a könyvnek nem „A református Hiszekegy”, hanem csak „Református Hiszekegy” a címe. Vagyis másvalaki ettől sokban nagyon elütő jellegű könyvet is írhatna és azért az is ugyanolyan joggal viselhetné ugyanezt a címet.

Nem egyszer halljuk azt az érvelést, hogy amint a valóságban nincs „gyümölcs”, hanem van alma, körte, barack stb., ugyanúgy nincs keresztyénség sem csak úgy általánosságban, hanem csak ilyen vagy amolyan, közelebbről meghatározott, római katolikus, evangélikus, református stb. keresztyénség van. Ami igazság ebben az érvelésben van, az teljes mértékben érvényesül ebben a könyvben is. De ez így csak féligazság! Mert, ha végiggondoljuk a dolgot, nyilvánvaló, hogy pl. „alma” sincs a valóságban csak úgy általánosságban, hanem csak ilyen vagy amolyan közelebbről meghatározott fajtájú alma van. Sőt hamarosan rájövünk arra is, hogy a valóságban csak ez, meg amaz az egyéni alma van, és mindegyik más, mint a többi, úgyhogy a kerek világon nem található két egészen egyenlő példány. Ez azt jelenti, hogy keresztyénség is csak úgy van a valóságban, mint az én keresztyénségem, meg a tied, meg a többieké egyenként, és mindegyik különbözik a másiktól. Azért természetesen nem légből-kapott dolog csak úgy általánosságban „almáról”, vagy akár „gyümölcscről” is beszélni, mert az egyéni valóságokban egyéni sajátosságaiknál sokszor szembeszökőbbek és fontosabbak azok a közös vonásaik, amelyeknek révén együvé tartoznak és egy fogalom alá foglalhatók. Ilyen értelemben mégis csak van református keresztyénség is. És ilyen értelemben volna megvizsgálható „a református Hiszekegy” is, vagyis összeállíthatók volnának azok a vonások, amelyek mindenkinek a keresztyén hitében megtalálhatók, akit a református keresztyének közé lehetett a múltban vagy lehet a jelenben odasorozni. Nagyjában ez volna ennek a könyvnek a feladata is. Azonban szigorúan ehhez tartanom magamat annyit jelentett volna, mint minden sajátos egyéni hangot háttérbe szorítva, kizárólag a tárgyilagos szemlélő hangján számot adni arról: mik a református keresztyénséget általában jellemző meggyőződések? Az olvasó nem ezt „a református Hiszekegyet” kapja meg ebben a könyvben. Ilyesmi helyett, amit (népszerű) dogmatörténeti tájékoztatásnak lehetne nevezni, itt arról van szó, hogy valaki, aki hálás azért, hogy maga is református keresztyénként élheti végig ezt az életet, kézenfogva körül akarja vezetni útítársait a református keresztyén hit világában a Hiszekegy vezérfonalának a felhasználásával, de úgy, ahogy ő maga tudja és szereti legjobban bejárni ezt a területet. Ebbe a műveletbe tehát természetesen sok egyéni mozzanat is belejátszik. Más ezt a kalauzolást másképpen végezhetné el, és pedig ugyanolyan jól, sőt talán sokkal jobban.

A könyvnek ebből az egyéni jellegéből mindenekelőtt az folyik, hogy van benne sok hiányosság és fogyatkozás. Ezeknek kimutatásával nem lesz nehéz dolguk a bírálóknak, akik közé – mennél inkább távolodik időben a könyv megírásától, annál inkább – oda fog sorakozni maga az írója is. Másfelől remélhetőleg egyben-másban meglesz az értéke is ennek az egyéni színezetnek. De szeretném hinni, hogy az ilyen értékesnek bizonyuló egyéni mozzanatok (a hozzáértők észre fogják venni őket) nem emelkednek ki hivalkodóan, hanem belesimulnak a könyvnek általános református keresztyén mondanivalójába. Mert a hangsúly nem azon van: én mit és hogyan látok, hanem azon, hogy mi látni való van a református keresztyén hit világában. Mégsem egyéni Hiszekegyet, hanem „református Hiszekegyet” kifejtteni volt a könyvnek célja.

Egyébként bizonyára lesznek, akik a tárgyalási módját azon a címen fogják bírálni, hogy nem eléggé tudományos. Bizonyos, hogy mások szemében meg az lesz a hibája, hogy nem eléggé népszerű. Sem nem teológusoknak szánt szakmunka, sem nem íródott a szélesebb néprétegek számára. Olyanokhoz kíván szólni – és ilyenek, hála Istennek, egyre nagyobb számban vannak, – akik teológiai képzettséggel nem bírnak ugyan, de azt az igényt hordják magukban, hogy velük, mint gondolkodó emberekkel, magasabb értelmi színvonalon is beszéljünk a református keresztyén hitről, mint ahogy a vallásoktatás során az iskolákban vagy prédikációkban az általános gyülekezeti közösségekben lehetséges és szokásos.

Van ennek a könyvnek egy súlyos hiányossága, amelyik azonban nem hiba: hiányzik belőle (általánosságban szólva) a benne elmondottak bibliai igazolása. Mennél több olvasóban támad emiatt elégedetlenség, annál jobb! Késztesse ez őket arra, hogy maguk járjanak utána a Bibliában: csakugyan úgy szól-e Isten az Igében, ahogy azt minden „református Hiszekegy” felfogta és vallja.

1943 tavaszán.

Dr. Victor János.

I. „REFORMÁTUS HISZEKEGY”?

Lehet ilyesmiről komolyan beszélni? Külön Hiszekegyük van a református keresztyéneknek? Eltér az a többi keresztyénétől? Persze, hogy ugyanazt a Hiszekegyet mondják el mindnyájan! És mindjárt rá is fogunk térni annak hangsúlyozására, hogy azt a megegyezést, amely ebben megnyilvánul, nagyon is meg kell becsülnünk. Balgatag és kártékony volna minden szándék, amely meg akarná azt bontani. És ennek a könyvnek a címéül mégis azt írtuk oda: „Református Hiszekegy”, – még pedig nem is csak pusztán címéül, amelynek a könyv tartalmához nem volna semmilyen lényeges köze, s amely helyett ezért más címet is ugyanolyan jól oda lehetett volna írni. Komolyan értendő cím ez: tényleg a könyv tárgyát akartuk megjelölni vele. Ez tehát azt jelenti, hogy bár nincs külön „református Hiszekegy”, bizonyos értelemben mégis csak van, és róla beszélni olyan vállalkozás, amelyet lehetségesnek és szükségesnek is tartunk. Hogy értsük ezt? Milyen értelemben van mégis „református Hiszekegy”?

Mindenekelőtt hangsúlyozzuk még egyszer, hogy nincs külön „református Hiszekegy”. Református keresztyének hitüknek megvallására bizonyos ünnepélyes alkalmakkor használnak egy ősi hitvallási szöveget, amelyet ezért mindenki, aki köztük nevelkedik, már gyermekkorában megtanul, és mindenki, aki közös életükben részt vesz, szó szerint kell, hogy velük együtt elmondani tudjon, és ezt kezdő szavairól a „Hiszekegynek” nevezik. De ez kétségtelenül ugyanaz a szöveg, amelyet ugyanezen a közkeletű néven más egyházi közösségekben élő keresztyének is a magukénak vallanak, és hasonlóképpen használnak. Itt-ott lehet ugyan egy-egy kifejezésbeli eltérés a különböző keresztyének Hiszekegyének a szövegében. De ez csak annak a körülménynek tudható be, hogy amikor magyarul (vagy nem magyarok a maguk anyanyelvén) mondják el a Hiszekegyet, akkor nem az eredeti szövegét mondják el, hanem annak fordítását. A Hiszekegy az ókori keresztyének között görög és latin nyelven nyert megszövegezést. Más nyelvekre való lefordítása közben aztán természetesen megtörténhetett az, hogy egyben-másban eltérő fordítások kerültek forgalomba. De ez mit sem változtat azon, hogy mindig ugyanazzal az eredeti Hiszekeggyel van azért dolgunk, ha eltérő fordítások köntösében jelenik is meg előttünk. Magyar református keresztyének pl. a Hiszekegynek az egyházzal szülő tételében régies magyar kifejezéssel élve „közönséges” anyaszentegyházról beszélnek, ami a mai magyar nyelven „egyetemes” anyaszentegyházat jelent. Római katolikus magyarok a Hiszekegynek ugyanezen a helyén „katolikus” anyaszentegyházat említenek. Ez az eredeti szövegből átvett idegen (ellatinosított görög) szó azonban magyarul ugyancsak „egyetemest” jelent. A kétféleképpen elmondott szöveg tehát nyilván mégis csak azonos. Az ilyen eltérés éppen olyan lényegtelen, mint az a másik, hogy a reformátusok „keresztyén”, a római katolikusok ellenben „keresztény” anyaszentegyházról tesznek vallást Hiszekegyükben. Ez már nem is fordításbeli, hanem egyszerűen csak kiejtésbeli eltérés, hiszen „keresztyén” és „keresztény” nem is két különböző magyar szó, amellyel egyformán lehetne visszaadni az eredetiben szereplő „Christianus” elnevezést, hanem ugyanaz a szó, csak kétféleképpen kiejtve a szerint, hogy „melyik háznál mi a szokás”. Nincs értelmetlenebb és szálnalmasabb látvány, mint amikor a „tyén” és „tény” e kiejtésbeli különbsége miatt egymással kakasviadalra szállnak olyan emberek, akik egyaránt „Krisztus híveinek” vallják magukat (mert hiszen a „Christianus” szó, akár így ejtjük ki a neki megfelelő magyar szót, akár úgy, mindenképpen ezt jelenti és nem mást.) Ugyanilyen képtelenség volna a Hiszekegy magyar fordításában mutatkozó bármely eltérés miatt is észre nem venni azt, ami sokkal lényegesebb, hogy t.i. ugyanazt a hitvallást használják mind, akik a Hiszekegyet használják.

A Hiszekegynek ezt a közös voltát azért jó hangsúlyozni, mert ezzel is elősegíthetjük egy gyakran jelentkező, pedig egészen alaptalan félreértésnek az eloszlátását. Sokan, akik kívülről szemlélik és bírálják a református keresztyénséget, azt róják fel neki, hogy nem abból él, amit vall, hanem abból, amit tagad; hogy igazában csak az ellentmondásnak, közelebbről a római katolikusokkal szemben való ellentmondásnak az ösztöne tartja benne a lelket; hogy a mindig és minden áron való „protestálásban” éli ki a lényegét. Magukat reformátusoknak tartó emberek közt is találhatók olyanok szép számmal, akik csakugyan hangos szavúak akkor, amikor nemet kell mondani valamire, de zavarba jönnek és elhallgatnak akkor, amikor hitüknek a pozitív megvallására kerül a sor; sokkal jobban tudják, mit nem hisz a református ember, mint azt, hogy mit hisz, vagyis – ahogy az ősi református Heidelbergi Káté kérdezi – „mi az ő egyetlen vigasztalása mind életében, mind halálában”? Az ellenzékieskedésben kimerülő úgynevezett „református” lelkiségnek ez ellen a torzképe ellen – akár kívülállók képzeletében alakult az ki, akár névleg református embereknek az öntudatában jelentkezik, – egymagában is súlyos bizonyosság az a tény, hogy a Hiszekegy közös kincse a református keresztyénségnek minden másfajta keresztyénséggel. Ha az igazi református lelkiséget a pusztá ellentmondás szelleme hatná át, akkor annak itt is jó alkalmá volna a megnyilatkozásra. Azt mondhatná: ha a római katolikusok is vallják a Hiszekegyet, akkor neki már csak azért sem kell. De nem ezt mondja! Hanem először is nem törődve azzal és nem igazodva ahhoz, hogy mások mit csinálnak vagy mit nem csinálnak, járja a maga hitbeli bizonyosságának az útját, és viszi magával nemzedékről-nemzedékre örökölt drága kincseként a Hiszekegy vallástételét. És ha aztán azt látja, hogy ugyanezt a hitvallást mások is ugyanolyan becsben tartják, ez csak eggyel több ok számára, hogy annál nagyobb becsben tartsa azt maga is, mert hiszen akkor ez egyúttal szent kapocs is, amely másfajta keresztyénnel egybefűzi.

Nem ez az egyetlen ilyen egybefűző kapocs. Van rajta kívül sok más is – a Biblia, a keresztség, a Miatyánk, a karácsonyi, húsvéti, pünkösdi ünnepnapok, és még sok mást is felsorolhatnánk. Mi sem áll távolabb a református keresztyénségtől, mint az, hogy ezeket elvesse magától csak azért, mert megtalálhatók más egyházi közösségekben is, közöttük a római katolikusokéban is. Ellenkezőleg: örül annak, hogy bár egyes (és pedig néha nagyon fontos) kérdésekben sajnálatos eltérések, sőt fájdalmas ellentétek is választják el másfajta keresztyénektől, azért íme, ezek a dolgok azt bizonyítják, hogy mégis van valamilyen mélyen rejlő egység is, amely amazokkal egybefűzi. Az említett eltérések és ellentétek miatt elkerülhetetlen az, hogy a református keresztyénség sokszor a szembeállítás, a tagadás formájában is megvallja a maga hitét. Hiszen sohasem lehet valamit komolyan állítani úgy, hogy abban már ne legyen benne tagadás is. Aki azt mondja valamire, hogy fehér, ezzel már szembehelyezkedett mindenkivel, aki azt mondja rá, hogy tarka. Aki valamit egyenesnek mond, az ezzel már tagadja azt, hogy görbe. És így amikor a református keresztyénség hitet tesz egy-egy számára fontos igazság mellett, csak természetes dolog, hogy néha visszajáról is igyekszik azt megvilágosítani, vagyis az ellenkező felfogásnak a tagadásával is igyekszik a maga állítását még jobban kidomborítani. Ugyanígy van ezzel minden másfajta keresztyénség is természetesen. A római katolikus egyház is, amikor ünnepélyesen kinyilvánítja a maga hittételeit, rendszerint nem mulasztja el, hogy a végén, csattanóul, ki ne mondja a maga „anatémájának” a tiltakozását minden azokkal ellenkező hitbeli felfogás ellenében. Van hát, és pedig szükségképpen van, sok tagadó színezetű elem a református keresztyénségben is. De ezt nem valamilyen beteges hajlandóság okozza, amelynek az volna a jelszava: „tagadni a tagadás kedvéért!”, hanem mindig csak azt az érdeket szolgálja, hogy valamilyen fontos igenlést élezzon ki, távoltartva tőle olyan ellenvéleményeket, amelyek elhomályosíthatnák vagy leronthatnák a benne megvallott pozitív igazságot. – De mért folytatná a református keresztyénség ezt a védekező szembehelyezkedést olyankor is, amikor arra semmilyen szükség sincs, mert a másik fél is ugyanazt vallja, amit ő maga? Hiszen ezzel csak maga alatt fűrészelné a faágat!

Ilyenkor inkább átadja magát az afelett való örvendezésnek, hogy a lelki javak szerencsére nincsenek úgy elhatárolva, mint az anyagiak és rájuk nem áll az a törvény: vagy az enyém, vagy a másé. Miattuk nem kell senkivel sem perlekedni, hogy kinek a tulajdonában legyenek, hanem mindenkinek csak annál értékesebb tulajdonai lehetnek, mennél többekkel osztozik a közös élvezetükben.

Így a Hiszekegy is csak nyer azáltal értékében, hogy úgyszólván minden keresztyén közösségnek egyformán megbecsült hitvallása. Azok felé a mélységek felé mutat ezzel, amelyekből közös igazságok és közös erők táplálják az egymástól elválasztott keresztyén felekezeteket, mint ahogy ugyanazokból a földalatti erekből kapják a vizüket a szomszédos kutak, ha telkeiket a felszínen még oly magas kőfalak választják is el egymástól. És nemcsak közös mélységekre figyelmeztet a Hiszekegy, hanem közös múltra is emlékeztet. Azoknak az időknek az emlékeztetét tartja fent, amelyekben az egész keresztyénségnek az egysége nemcsak a rejtett mélységekben volt meg, hanem a felszínen is sokkal nyilvánvalóbb volt még. Mert a Hiszekegy nem úgy lett közös kincsvé a különböző keresztyén felekezeteknek, hogy az egyikük megkívánta volna a másiktól és ezért átvette volna tőle, sem nem úgy, hogy egymással tanácskozásra összejöve megállapodtak volna a közös használatában. Mindegyikük úgy hozta magával abból az ősi múltból, amely nem a keresztyénség egyik vagy másik ágának a múltja volt, hanem közösen az egész keresztyénségé. Abból az ókori időből ered a Hiszekegy, amelyben még ismeretlenek voltak a mai elválasztó különbségek és minden fontos megnyilatkozásában még egységes keresztyén közösség élt e világon. A későbbi szétágazások még csak legfeljebb csíraszerűen szunnyadoztak ennek az eredeti egységnek a méhében. De mennél nagyobb lett az a szétágazás, amelyet aztán a későbbi évszázadok kifejlesztettek és napfényre hoztak, annál becsebbé vált minden olyan mozzanat, amely az elvált ágaknak a hajdani közös törzsben való egybetartozását bizonyítja, mint közös eredetüknek megmaradt emléke. Egyazon szülői hajléknak a neveltjei az életben messze elszakadhatnak egymástól. Sorsuk olyan különbözőképpen alakulhat, jellemük is olyan elütővé fejlődhet, egymás közötti viszonyaik is úgy megzavarodhatnak az évtizedek folyamán, hogy alig ismerné fel bennük valaki az egy vérből való testvéreket, sőt talán ők maguk is alig-alig tudnának összejönni testvéri találkozásra. De azért mindnyájuknak a lelkében ott él közös gyermekkori emlékként ugyanannak a szülői háznak a képe, amelyből valamikor útrakeltek az életbe. És arra jól esik visszagondolniuk! Ilyen kegyelettel őrzött és megilletődött lélekkel ápolt kincse a református keresztyénségnek is a Hiszekegy. Éppen azért is drága neki, mert mások is így őrzik és ápolják!

Valahányszor egy-egy ünnepélyes alkalommal meg akarjuk vallani hitünket, jól esik azt olyan szavakba foglalnunk, amelyeknek révén minden keresztyén hívővel – akármilyen formák között és akármilyen szervezet keretei között élje is keresztyén hitét – egy, egyetemes közösségbe illeszkedünk bele. Minden keresztes és minden konfirmáció alkalmával, amikor magunkban is tudatosítani akarjuk és mások előtt is ki akarjuk nyilvánítani, hogy milyen hit is az, amelynek kötelékébe az új egyháztagot magunk közé beiktatjuk, a Hiszekegyet szoktuk elmondani. Minden úrvacsorai istentisztelet alkalmával, amikor már alázatosan megvallottuk töredelmesen átértett bűnös voltunkat és még arról is számot akarunk adni, hogy bűnös voltunk ellenére is milyen hitnek a bizodalmaival várjuk Istennek bűnbocsátó kegyelmét, megint csak a Hiszekegyet mondjuk el. Minden temetési szertartás során is, amikor a sír felátott szája előtt állva szemébe kell néznünk a halál és ezzel egyúttal az élet és az örökkévalóság félelmetes kérdéseinek, annak bizonyosságául, hogy hitünk által olyan felelet birtokában vagyunk, amely megadja lelkünk békességét és diadalmas reménykedését, ismét csak a Hiszekegyet mondjuk el. Ezek a szokások és rendtartások a legünnepélyesebb pillanatokban arra emlékeztetnek tehát bennünket, hogy amint csak egy Isten és egy megváltó Jézus Krisztus van, úgy üdvösség is csak egy van, és mi hitünk által ennek az egy üdvösségnek a részesei

vagyunk. Akármilyen különböző nevek alatt, akármilyen különböző gondolati formák, külső szertartások vagy intézményes keretek között éljen is az emberi lélek, csak ugyanabból az egyetlen forrásból nyerheti el az üdvösséget ugyanazon hit által. Ez a közös és azonos hit szólal meg a Hiszekegyben, valahányszor református keresztyének vagy bármilyen másfajta keresztyének mondják is el.

Ezeknek a nyomatékos előrebocsátása után most már bátrabban beszélhetünk magunk elé tűzött tárgyunkról, a „református Hiszekegyről”. Nem értheti félre már senki szándékunkat, és nem vádolhat annak a szent egységnek a megbontásával, amelyet a minden keresztyének közös hitvallása, a valamennyiük ajkán egyformán felhangzó Hiszekegy is bizonyít.

Hadd mondjuk meg mindjárt, mit értünk „református Hiszekegy”, e látszólagos „fából való vaskarika” alatt? Értjük alatta egyszerűen a Hiszekegyet úgy, ahogy református keresztyén érti azt. Mert ha ugyanazokat a szavakat mondja is el a Hiszekegy elmondásakor, mint amelyeket másfajta keresztyének is elmondanak, nála azért ezekhez a szavakhoz itt-ott más gondolatok fűződnek, mint azoknál. Ezt nem úgy értjük, mintha az azonos szavak mögött bármelyik félnél is hátsó gondolatok rejtőznének. Két szerződő üzletféllel megtörténhet, hogy aláírják ugyan ugyanannak a megállapodásnak a szövegét, de mindegyikük mást ért annak szavai alatt. Ilyenkor vagy az egyik, vagy a másik csal, vagy mindketten kölcsönösen be akarják egymást csapni. Mi most egyáltalán nem ilyen rosszhiszemű, álnok értelmezésbeli különbségre gondolunk. A Hiszekegyet őszinte, tiszta szívből elmondhatja két különböző felekezethez tartozó keresztyén hívő úgy, hogy az azonos szavak mögött mégis eltérő gondolatok húzódnak meg az egyiknél és a másikinál. Ez azért történhet meg, mert a Hiszekegy olyan rövidre fogott hitvallás, hogy benne sok mindenről nem lehet szó, amiről pedig a keresztyén hívőnek megvan az ilyen vagy amolyan hitbeli meggyőződése, és ezért benne nem jutnak kifejezésre azok az eltérések sem, amelyek a keresztyéneket egymástól elválasztják. Azon az útszakaszon, amelyet a Hiszekegy ír le, csakugyan együtt haladhatnak egymással, Majd csak azon túl fognak egymástól elválni útjaik. De mivel azután el fog ágazni az útjuk erre-arra, már útjuknak ezt a közös szakaszát is más-más lelki beállítottsággal járják meg. Mivel a Hiszekegyben meg nem említett sok kérdésről eltérően vélekednek, ezek a véleménykülönbségek már a Hiszekegy elmondása közben is mássá színezik annak értelmét az egyikük és másikuk számára. Szó van pl. a Hiszekegyben Jézus Krisztusnak Szűz Máriától való csodálatos születéséről. Egyformán hangzik ez, akár református, akár római katolikus keresztyén mondja el a Hiszekegyet. De az utóbbinak a lelkében ehhez mindjárt hozzákapcsolódik mindaz, amit ő – a maga egyházának tanítását és gyakorlatát követve – hisz és vall Szűz Máriának a tiszteletét illetően, míg a református keresztyénnek a lelkében hiányzik ezeknek a szavaknak ez a háttér. Vagy van szó a Hiszekegyben az egytetemes („közönséges” = „katolikus”) egyházzal. Ez is egyformán hangzik, akárki mondja el. De ha a dolgot kissé közelebbről is megvizsgáljuk, kitűnik, hogy a római katolikus keresztyén ezt az egyházat csak úgy tudja elgondolni, mint a (szerinte magától Jézus Krisztustól rendelt) pápai főpádsztorság alatt állót, a református keresztyén ellenben egészen másképpen gondolkozik erről. És így tovább. Amikor tehát „református Hiszekegyről” beszélünk, az olyan Hiszekegyet értjük alatta, amelyet valaki ugyanazokkal a szavakkal mond ugyan el, mint bárki más, de amikor elmondja, szavainak az értelmét az a háttér szabja meg, amelyet mint református keresztyén hord a lelkében. Ebben az egész könyvben az lesz az igyekezetünk, hogy megmutassuk: mi az értelme a Hiszekegynek, ha a református keresztyénnek a lelki háttér van mögötte?

Honnan vannak ezek a különböző lelki hátterek és honnan veszi közelebbről a református keresztyén azt a lelki háttért, amely az ő számára szabja meg a Hiszekegy értelmét? – Hogy ezt megvilágítsuk, legjobb abból kiindulnunk, hogy a Hiszekegyet egy másik néven úgy is szoktuk emlegetni, mint „Apostoli Hitvallást”. Ezt valamikor úgy értették, hogy a Hiszekegy

Jézus Krisztusnak azoktól az első tanítványaitól származik, akiket Ő megbízott az ő Evangéliumának világgá hirdetésével. Hajdani idők gyermekes képzelete kedves legendát is költött arról, hogy mielőtt az apostolok elindultak volna, ki erre, ki arra, a maguk misszióját betölteni, az „apostolok oszlásakor”, mint jöttek össze még egy utolsó ünnepélyes találkozásra, és mint szövegezték meg ekkor a Hiszekegyet, hogy benne a keresztyén hitnek legfontosabb igazságait minden időkre összefoglalják. – A valóság azonban az, hogy a Hiszekegy sem nem az apostoloktól ered, még csak nem is az ő korokban keletkezett, hanem az utánuk következő évszázadok folyamán született meg a keresztyén egyház életében. Akkor sem egyszerre jelent meg a színen mai formájában, hanem hosszabb időn át fokról-fokra alakult ki. A keresztelezés szertartásánál használtak először egy egészen rövid hitvalló formulát és az bővült aztán ki egyre jobban, amint mindig újabb szövegrészek hozzáillesztésének a szükségét érezték, míg végre aztán mai alakjára kikerekedve általánosságban elterjedt és használt hitvallása lett már az ókori keresztyénségnek. De azért az „Apostoli Hitvallás” elnevezése mégis méltán megilleti, mert az apostolokhoz nagyon szoros köze van, ha nem is megszövegezésének a története révén, de tartalmánál fogva. Azokban az időkben, amelyekben kialakulása végbement, mindenek felett egy nagy gondja volt a keresztyén egyháznak: hite eredeti tisztaságának a megőrzése. Már nem az a kérdés uralkodott az életében: hogyan terjeszthetné ki hódításait még további területekre is. Már olyan népessé szaporodott, hogy a további hódítás már szinte magától ment. Az a kérdés is háttérbe szorult lassanként, hogy hogyan vészeli át a pogány világtól elszennvedett üldöztetések viharait. Azok lassanként már kiadták a mérgüket és nemsokára el is múltak. A keresztyénség azon az úton volt már, hogy maga váljék az akkori világ uralkodó szellemi hatalmává. A fölemelkedésnek ebben a korszakában az volt a legégetőbb kérdése: a sokféle pogány behatás közepette, amely mindenfelől érte, hogyan maradhat hű önmagához? E tekintetben biztonságot csak egyetlen szabálynak a hűséges megtartása nyújthatott: ragaszkodni az apostoloktól hátramaradt örökséghez, megmaradni azon az úton, amelyen valamikor ők elindították a keresztyén egyházat. A Hiszekegy kialakulásában is az a törekvés nyilvánult meg, amely az apostolok által vallott és hirdetett hitet akarta sértetlenül fenntartani. Ezért mondhatjuk, hogy megérdemli az „Apostoli Hitvallás” elnevezését.

Hogy az apostolok milyen hitben éltek és működtek, arról természetesen azok az írások tanúskodnak legvilágosabban, amelyek részben őrölk maguktól, részben pedig legalább az ő korukból maradtak fent az utókorra. Mái is szól az ő szavuk hozzánk ezek által az írások által, amelyek Bibliánk újtestamentumi részében vannak összegyűjtve. Ezeket az írásokat természetesen már az apostoli kor után következő évszázadokban is szent írásaiknak tekintették a keresztyének. De az akkori egyházi életben mégsem játszottak olyan jelentős szerepet, mint amilyet ma tulajdoníthatunk nekik. Egyrészt nem is voltak a keresztyén hívők nagy tömegei számára annyira hozzáférhetők, mint az újkori időkben. Az egyház tagjainak a zöme csak az ünnepélyes istentiszteletek alkalmával találkozhatott ezekkel a szent iratokkal, amikor ott egy-egy részt felolvastak és megmagyaráztak előttük. Másrészt az az ókori egyházi élet még nem is volt úgy ráutalva ezekre a szent iratokra, mint az egyetlen forrásra, amelyből az apostoli kornak a bizonyágtételét meríthette volna, mert hiszen még nem választotta el az apostoli kortól olyan nagy időbeli távolság, hogy egyébként is ne élhetett volna még elég tisztán és erőteljesen az apostoli kor öröksége az egyházi köztudatban. A Hiszekegy is arra való volt tulajdonképpen, hogy ezt az apostoli hagyományt rögzítse meg.

Elegendő biztosítékot azonban ez a hagyomány mégsem nyújthatott a keresztyén egyház eredeti irányának a megtartására. Nem állhatta útját annak, hogy amint az egyház időben egyre távolabb sodródott az apostoli kortól, hitében is egyre jobban el ne hajoljon annak irányától. Ez ellen csak egyetlen orvosság lett volna hathatós: az egyháznak állandóan azoknak a szent

iratoknak az erőteljes irányítása alá kellett volna helyeznie életét, amelyekben az apostoli kor bizonyágtétele eredeti tisztaságában meg volt őrizve számára. Ez azonban nem történt meg. Amint mondtuk: ezeket az iratokat az egyház felvette ugyan Bibliájába, de tömegeinek az életében nem tudta azoknak szavát uralkodó hatalommá tenni. Így aztán a meghódított pogányság életéből észrevétlen fokozatossággal mégiscsak egyre több olyan gondolat és szokás szivárgott be az egyház életébe, amely az eredeti apostoli keresztyénségtől idegen volt. Ha pedig már egyszer meghonosodtak és gyökeret vertek az egyház életében ezek az idegen elemek, és ha az egyház továbbra is abban a meggyőződésben akart élni, hogy még mindig híven ápolja az apostoli kor örökségét, akkor természetesen lábra kellett kapnia annak a felfogásnak, hogy ezek az elemek is voltaképpen hozzátartoznak az apostoli kor örökségéhez. Ha az apostoli kor irataiban nem volt semmilyen nyomuk, akkor úgy kellett tekinteni őket, mint az apostolok idejéből íratlan szájhagyomány formájában átszármazottakat. Így került a Biblia szent iratainak az irányító és igazoló tekintélye mellé a tradíció tekintélye, amely sok dologban még nagyobb súllyal esett a latba, mint amaz. Csak akkor támadt ebből nagy nehézség, amikor a Biblia – különösen a könyvnyomtatás feltalálása utáni időkben – emberek ezreinek a kezén forgó könyvvé vált. Előbb egyesek, majd az ő nyomukban a keresztyének nagy tömegei ráeszméltek arra, hogy ez a két egymás mellé helyezett tekintély nem egyeztethető össze. Kitűnt, hogy a hagyomány sok mindent szentesített, aminek ellene mond a Biblia hitvilága, és a hagyományra hivatkozó egyházi élet élesen elüt a Bibliából megismerhető apostoli kor egyházi életétől. Ebből le kellett vonni azt a következményt, hogy a hagyományt, bármilyen elismerendő szerepe van is az egyházi életben, mint általában az emberek minden közösségi életében, feltétlen tekintélynek mégsem lehet elfogadni, hanem magát is bírálat alá kell vetni a Biblia világánál és feltétlenül irányadó mértékül csak a Bibliát lehet elfogadni. A reformáció volt az az elszánt erőfeszítés, amelyben annakidején a keresztyénségnek egy nagy része levonta ezt a következményt és annak érvényt szerzett a maga életében. Kíméletlenül leszámolt az egyház hitvilágában mindennel, ami a Biblia mértékét nem ütötte meg, hanem a keresztyénség eredeti tisztaságát megzavaró, később belevegyült, idegen elemnek bizonyult a Biblia világánál, ha még oly régi tradíció szólt is egyébként mellette.

Az elmondottakból adódik mármost a Hiszekegy értelmezésében mutatkozó különbség is. Lehet a Hiszekegyet úgy is érteni, hogy szavai mögé odafoglal az ember gondolatban mindent, ami a keresztyének hitvilágában az évszázadok folyamán mint tradíció gyülemlett fel. Ilyen értelemben mondja el a Hiszekegyet mindenki, aki a reformációtól nem érintett vagy az elől egyenesen elzárkózott egyházi közösség hitvilágában él, pl. minden római katolikus keresztyén. És lehet a Hiszekegyet úgy is érteni, hogy háttérül csak a Bibliát állítjuk oda és nem is akarunk benne mást látni, mint annak a hitnek rövidre fogott megvallását, amelyet a maga teljes gazdagságában voltaképpen a Bibliából meríthetünk. Így értelmezi a Hiszekegyet mindenki, aki a reformáció iskolájában járt és hálás tanítványként annak a nyomdokait követi. A „református Hiszekegy” sem más, mint ilyen, kizárólag a Biblia alapján értelmezett Hiszekegy.

Így tisztára mármost a magunk elé kitűzött tárgyat és ilyen értelemben indulva el a „református Hiszekegy” kifejtésére ebben a könyvben, nyugodtak lehetünk afelől, hogy helyes nyomon járunk. A Biblia jó háttér a Hiszekegy értelmezéséhez, – az egyetlen igazi háttér, amely a Hiszekegy mögé kifogástalanul odaillik. A „református Hiszekegy” a szó legszigorúbb értelmében „Apostoli Hitvallás”, mert a Hiszekegyben nem akar mást megvallani, mint az apostoli kornak azt a keresztyén hitét, amely egészen hitelesen és tisztán az apostoli kornak ránk maradt írott bizonyásaiból, a Bibliából ismerhető meg. Az így értelmezett Hiszekegy az igazi. Nagyjában és egészében véve ugyanezt mondhatjuk el azoknak a más nevezetű keresztyéneknek a Hiszekegyéről is, akik ugyancsak a reformációt követve szintén a Biblia

alapjára helyezkednek, mint egyedüli alapra. Mi ezeknek a többieknek a mellőzésével csak azért beszélünk mindig „református Hiszekegyről”, mert erről, vagyis a magunkról akarunk számot adni. Ez egészen a mienk. Egyben-másban, amint erre majd a maga helyén rá kell mutatnunk, eltér a reformációt követő más keresztyénekétől. Ők is a Biblia értelmében akarják felfogni a Hiszekegyet, de itt-ott magát a Bibliát értik másképpen, mint mi. Ahol azonban ilyen különbségek nem tűnnek a szemünkbe, vagyis néhány kivételes esettől eltekintve a legtöbb esetben, az, amit mi a „református Hiszekegyről” elmondunk, éppúgy elmondható volna az övékről is. Gyakoribb és mélyreható különbségekről, sőt ellentétekről is, majd csak azokkal szemben kell beszélnünk, akiktől maga a reformáció alapelve választ el bennünket, akiknél tehát nemcsak a Biblia, hanem azzal együtt a bibliai mértéknek alá nem vetett tradíció is ott áll a Hiszekegy hátterében. Közülük elég lesz csak a római katolikusokat emlegetnünk. Egyfelől ugyanis a többi nem reformált egyházi közösség, mint pl. a görög keletieké is, nem szerepel úgy a látóhatárunk előterében, mint a római katolikusoké, másfelől pedig körülbelül mindaz, amit a többiekre vonatkozólag is meg kellene állapítanunk, úgyis éppen a római katolikus keresztyénségben áll előttünk a legszemléletesebben. A magunk elé kitűzött feladat nem enged meg azonban többet, mint egy-egy oldalt pillantást az ilyen eltérő vagy ellentétes felfogásokra. Nem bocsátkozhatunk velük vitákba. Nem mások Hiszekegyét akarjuk bírálat tárgyává tenni, hanem a magunkét akarjuk kifejteni. És mivel a mi Hiszekegyünk mégiscsak azonos a közös Hiszekeggyel, amint ezt mindjárt előljáróban hangsúlyoztuk, természetesen lesz alkalmunk lépten-nyomon kidomborítani a Hiszekegyben megvallott hitünknek olyan bizonyosságait, amelyek közös kincseink bármilyen más nevezetű keresztyénnel, akár a reformáció követőivel is tartoznak, akár a reformációtól elfordulókkal. És mindig öröm lesz számunkra megállapítani, hogy milyen nagy részében nemcsak éppen református magántulajdon a „református Hiszekegy”.

II. „HISZEK...”

Mielőtt sorra vennénk a Hiszekegy egyes részleteit, hogy elmondjuk: hogyan érti azokat a Biblia alapján a református keresztyén, vessünk előbb egy-két pillantást az egészre a maga összefüggésében. Olyan az egész, mint egy gyöngysor, – a fonál pedig, amelyre fel van fűzve, ebben a szóban tűnik a szemünk elé: „Hiszek...” A megvallott hit az egésznek az alaphangja. Minden, amiről szó van benne egyébként, arra való csak, hogy ennek a hitnek a tárgyát és tartalmát mutassa fel. Ezzel kezdődik: „Hiszek egy Istenben...” Amikor aztán a második szakasza így kezdi: „És a Jézus Krisztusban...”, akkor ez az „és” is voltaképpen az eredeti alaphangot csendíti meg újra a fülünkben: „hiszek...” A harmadik szakaszban pedig még kétszer fordul elő ez a szó. Mindjárt az elején: „Hiszek Szent Lélekben”. És aztán nyomban utána is, – „Hiszek egy közönséges keresztyén anyaszentegyházat...”^{*}

Mindjárt a szemünkbe ötlük, hogy a „hiszek” szót kétféleképpen használja a Hiszekegy. „Hiszek egy Istenben... és a Jézus Krisztusban... Szent Lélekben” – mondja egyfelől, s aztán ettől eltérő módon így folytatja másfelől: „Hiszek egy... anyaszentegyházat, szenteknek egyességét...” Nem szavakon való rágódás, ha ezt a különbséget észre vesszük és hangsúlyozzuk. Valóban más az, ha az ember „hisz valakiben”, és más az, ha „hisz valamit”. Az egyik esetben személyes, a másik esetben nem okvetlenül személyes, hanem esetleg személytelen tárgyra irányul a hite. A Hiszekegyben sem lehetne felcserélni a két kifejezésmódot anélkül, hogy nagy zavar támadjon belőle. Nem lehetne jól úgy mondani: „Hiszek egy Istent... Jézus Krisztust... Szent Lelket”, és aztán úgy végezni: „Hiszek egy... egyházban, szenteknek egyességében stb.” A „hivésnek” két össze nem tévesztendő fajtájával itt dolgozunk. Nézzük hát meg, mi a különbség közöttük!

Hogy az utóbbin kezdjük: „hinni valamit” annyit jelent, mint bizonyosnak lenni valaminek a valóságáról, vagy valamely állításnak az igaz voltáról. Sajnos, ugyanezzel a szóval sokszor éppen ellenkezőleg a bizonytalanságunkat is szoktuk kifejezni és ezért vigyáznunk kell, mikor milyen értelemben használjuk. Ha a pályaudvaron megkérdezek valakit: az ott álló vonatok közül melyik visz Kolozsvárra, s az illető az egyik vonatra rámutatva azt mondja: „azt hiszem, hogy ez itt”, – akkor tanácsos lesz még tovább is tudakozódnom, hogy biztos útbaigazítást kapjak, mert hiszen az illető tudtomra adta szavaival, hogy ő maga sem biztos a dolgában. De ha az állomás hivatalos személyzetéhez tartozó emberhez fordulok kérdésemmel, s az is ugyanarra a vonatra mutat rá, akkor már tudhatom, hogy csakugyan arra kell felszállnom, ha Kolozsvárra akarok utazni. Ezt a biztos tudásomat fejezhetem már most ki azzal, hogy azt mondom: „hiszem”, hogy csakugyan az a kolozsvári vonat. Olyan biztos ez a „hitem”, hogy nyugodtan fel is szállok arra a vonatra, és nem félek attól, hogy kárbavész a drága menetjegyem és hiába telik majd el a vonaton eltöltendő időm. Ilyen értelemben „hinni valamit” nem kevesebb tehát, mint „tudni valamit”. Nem kétségeskedés ez és nem tapogatózó sejtés, hanem bizonyosság. Nem alsóbbrendű valami a tudásnál, hanem éppen a tudásnak egyik fajtája. Másfajta tudástól abban különbözik, hogy nem saját tapasztaláson, sem nem értelmi

^{*} Jelenleg a magyar református egyházban egy olyan hivatalosan megállapított szöveg van használatban, amelyben a „hiszek” szó (most már tárgyas ragozás alakjában) még egyszer előfordul: „Hiszem a szenteknek egyességét.” Ez azonban csak a Hiszekegy magyar fordításába nem régen bevezetett újítás, s ahogy évszázadokon át jó volt a magyar fordítás e nélkül is, valószínűleg nemsokára megint el is fog maradni belőle.

belátáson alapszik, hanem másvalakinek a szaván. Utólag lehet belőle tapasztaláson alapuló bizonyosság is. Az utazás végén szemembe tűnik majd Kolozsvár ismeretes képe, és akkor már nem mondhatom, hogy „hiszem” mert hiszen akkor már a magam szemével látom, hogy az a bizonyos vonat Kolozsvárra visz valóban. De erről már az utazás elején is ugyanilyen bizonyosságom volt: amit később tapasztalás is igazolt, azt már előre tudtam, mert mások szava alapján „hittem”. Ugyanígy megtörténhet, hogy az effajta tudás utólag értelmi belátás alapján is megalapozást nyer. Ha egy feltaláló barátom bemutatja nekem találmányának tervrajzát és én magam is értek a dologhoz, akkor a tervrajzból nyilvánvaló lesz előttem, hogy a villamos áram bekapcsolásával a tervezett gép azonnal működésbe fog lépni. Nem is kell a valóságban kipróbálnom és ennek révén tapasztalatot szereznem felőle. Elég, ha a rajzból kitűnő összefüggéseket felismeri az értelmem. De még ennek az értelmi belátásnak a kivilágosodása előtt is bizonyos lehettem a találmány működése felől. A tervrajz kitergetése előtt biztosított már engem a feltaláló efelől, és én az ő határozott szavára már akkor „hittem” azt, amiről aztán a tervrajz is meggyőződött. Akármilyen sokra becsüljük is a tapasztaláson vagy az értelmi belátáson, vagy mindkettőn egyszerre nyugvó tudást, egy szempillantásnyi utána-gondolás bárkit meggyőzhet arról, hogy tudásunknak a legnagyobb része nem ezeken az alapokon nyugszik, hanem a legtöbb dolgot egyszerűen úgy tudjuk, hogy „hisszük”. Sokkal több dolog van, amiről közvetlen tapasztalati meggyőződést soha nem szerezhetünk, mint amennyiről szerezhetünk. És sokkal kevesebb dologhoz értünk annyira, hogy az összefüggéseikbe világosan beleláthasson az értelmünk, mint amennyihez megvan az ilyen belátáshoz szükséges hozzáértésünk. És azért az ilyen magunk által soha nem tapasztalt és értelmileg át nem látott dolgok felől is megvan a biztos tudásunk, mert valaki beszélt nekünk róluk, és mi „hisszük” azt, amit így megtudtunk.

Ahhoz, hogy az ilyen tudás csakugyan biztos tudás legyen, természetesen elengedhetetlen feltétel az, hogy a forrás, amelyből merítjük, szava-„hihető” legyen. Ez pedig nemcsak azt jelenti, hogy az, akinek szavára „hiszünk” valamit, az illető dologban tájékozott, hozzáértő, illetékes ember, egy szóval előttünk tekintély kell, hogy legyen, hanem ezenfelül erkölcsileg is szilárd alapokon kell nyugodnia tekintélyének. Nem szabad, hogy gyanú férközhessék hozzá. Tudnunk kell, hogy komolyan mondja, amit mond, és nem üz velünk tréfát, sem nem akar minket félrevezetni, vagyis nem akarja a maga fölényét a mi kárunkra kihasználni. Egyszóval: mindenképpen rá kell, hogy bízassuk magunkat a szavára. Ezzel már eljutottunk a másik kérdéshez: mit jelent „valakiben hinni”? Éppen ezt jelenti: így rábízunk magunkat valakire. Úgy viszonylik ez a „hit” az előbbi fajtaéhoz, mint a fundamentum a ráépített falakhoz. Ha „hiszek valakiben”, akkor ennek alapján tudok „hinni valamit”, amit ő mond nekem. Nyilvánvaló a különbség: az egyik fajta „hit” közvetlen, a másik közvetett valami. „Hiszek valamit” – ez azt jelenti: másnak a révén van róla tudásom. De „akiben hiszek”, az maga ez a közbeiktatódo segítség. Őhöz közvetlen bizalom fűz. Nála le van horgonyozva bizonyosságaim láncolata. „Hiszek valakiben” – ez már nem olyasfélét jelent, hogy igaznak veszem, amit mások mondtak nekem róla, hanem azt jelenti, hogy ismerem őt magát, és ezért, ha ő mond nekem valamit, azt igaznak vehetem. (Vannak ugyan ennek látszólag ellentmondó esetek is, amikor másvalakinek a szavára tudok bízni előttem ismeretlen emberben, amikor pl. olyan kereskedőhöz, ügyvédhez, stb. fordulok teljes bizalommal, akivel még sohasem volt dolgom, de akit egy jó barátom nagyon ajánlott nekem. Azonban ilyenkor csak áthárított bizalomról van szó. Alapjában véve abban a barátomban bízom, akitől az ajánlást kaptam. És őt személyesen kell ismernem ahhoz, hogy róla aztán a bizalom láncolata átterjedhessen ajánlása révén másra is. Tehát a bizalom alapja ilyenkor is közvetlen személyes viszonyban rejlik.)

Két dolgot kell megjegyeznünk ehhez. Az egyik az, hogy amikor valakivel olyan bizalomnak a viszonyában vagyunk is, hogy az ő szavára „hiszünk valamit”, amit nekünk mond, ezt

mégsem szoktuk mindig így kifejezni: „hiszek őbenne”. Ezt a kifejezést ritkább alkalmakra szoktuk fenntartani, amikor bizalmunkról különös nyomatékkal, szinte ünnepélyes hangsúllyal akarunk vallomást tenni. – A vasúti tisztviselőről, aki kérdezősködésünkre útbaigazít minket a kívánt vonat felől, nem mondja senki közülünk: „hiszek benne”, mert egészen magától értődő, hogy elfogadjuk az útbaigazítását. Minden más ember is ugyanígy elfogadná. De amikor nem mindenki előtt nyilvánvaló, hogy az ember szavára rábízhatjuk magunkat, amikor ellenvéleményekkel szembehelyezkedve, vagy akár sajátmagunkban feltámadó kétségeket is leküzdve fogadjuk el valakinek a szavát igazságnak, akkor már helyénvaló azt mondanunk: „Hiszek benne”. Keveredjék pl. egy jó barátom valamilyen becselenségnek a gyanújába úgy, hogy ha mégoly önérzetesen hangoztatja is ártatlanságát, a látszat ellene szól. Azt fogom akkor mondani: „Hiszek benne!” – mert olyan embernek ismerem, akinek a tulajdon vallomására százszor többet lehet adnom, mint minden ellene valló körülményre. Vagy ha nem olyan pályaudvari eligazításról van szó, amelyet naponként ezrével kérnek és kapnak az emberek, hanem valamilyen életbevágóan fontos kérdés előtt állok, amilyen ritkán merül fel, de akkor aztán annál több függ tőle, ilyenkor is azt mondhatom arra, akinek a szava ezt a kérdést eldönti számomra: „Hiszek benne”. Ezt mondhatom pl. egy sebészorvosra, aki azzal biztat, hogy megmenti az életemet, ha mennél előbb alávetem magamat annak a műtétnek, melyet végre akar rajtam hajtani. – Egyszóval: „hinni valakiben” nemcsak általában annyit jelent: bízni benne, hanem mindig valamilyen erős, elszánt bizalmat fejez ki, olyan bizalmat, amely minden következménynek is a szemébe nézve, minden kockázatot is vállalva, felelősségteljesen döntött az illető másik fél mellett.

A másik megjegyzés, amelyet meg kell tennünk, hogy egészen tisztán álljon előttünk: mit jelent „valakiben hinni”, az imént elmondottakból világosan következik. „Hinni valakiben” többet is jelent, mint egyszerűen a bizalom alapján igaznak elfogadni, amit ő mond. A megvádolt jó barátom esetében, ha „hiszek benne”, akkor természetesen az ő vallomásának fogok igazat adni és nem az ellene összeesküdött körülményeknek, de ezzel még nincs vége a dolognak! „Hinni őbenne” - ez azt is jelenteni fogja számomra, hogy egy egész világ elítélő véleményével szembefordulva én mellé fogok állni, viselem ennek talán súlyos következményeit is, és mindent megteszek, hogy végül tisztán állhasson a becsülete mindenki előtt. A sebészorvos esetében: ha „hiszek benne”, akkor ez természetesen azt jelenti, hogy átveszem tőle azt a bizonyosságot, hogy az ő műtétje mentheti meg az életemet, – azonban itt nem állhatok meg. Még hátra van az, hogy csakugyan alávessem magamat a műtétnek. – Egyszóval: „hinni valakiben” ez először csakugyan értelmi ügy: valamilyen állítást igazként elfogadni, amit nem egészen könnyű elfogadni, mert sokan ellentmondanak, vagy súlyos következmények függenek tőle. De ezen túlmenően aztán akarati ügy is: azt jelenti, hogy azonosítjuk magunkat azzal, „akiben hiszünk”, – hadd szolgálja a mi igyekezetünk is az ő érdekeit, vagy hadd menjenek végbe az ő szándékai a mi javunkra. Olyan gyakorlati magatartásról van tehát szó, amelyben – legalább is bizonyos vonatkozásban – átadjuk magunkat egy másik félnek és kitárlkozunk előtte: rendelkezék velünk! A szokásos magatartásunk ennek éppen az ellentéte: inkább óvatosan elzárkózunk mások elől, és védelmi állásokban rendezkedünk be, hogy bármikor készen álljunk támadásaik felfogására. Gondos és gyanakvó számításokkal építgetjük ki a többi emberhez való viszonylatainkat: meddig mehetünk el a velük való érintkezésben, hogy abból még hasznunk legyen, és hol van az a határ, amelynél már meg kell állnunk, mert azon túl már terhessé vagy hátrányossá válhatna ránk nézve a velük való közösség fenntartása! Ha „hiszünk valakiben”, akkor vele szemben megszűnt ez a bizalmatlankodás. Fegyvereinket akkor leraktuk, mert nincs mitől tartanunk. Ajtónkat előtte kitárjuk, – legyen kedves vendég házuknál és járjon-keljen benne úgy, mintha ő volna a ház ura. Érdekellentétek nincsenek öközötte és miközöttünk, de van e helyett mély és igazi életközösség. Így tisztázva annak a szónak az értelmét, amelyet a Hiszekegy is alaphangjának a megszólaltatására használ, nézzük

hát meg: mit jelent ez a szó magában a Hiszekegyben? Hogy megint a végén kezdjük: utolsó tétéleiben felsorol a Hiszekegy több olyan dolgot, „amit hiszünk”. Azt vallja ezzel, hogy a keresztyén hívő bizonyos ezeknek a valóságáról, de nem azért, mert tapasztalati úton szerzett róla meggyőződést, sem nem azért, mert értelmi úton világosodott az ki előtte, hanem azért, mert olyan híradást kapott felőle, amelynek hitelt adhat. Vannak köztük talán olyanok is, amelyek tapasztalás tárgyává is válhatnak. Lehet pl. az embernek tapasztalati élménye is „bűneinknek bocsánatáról.” Érezheti Istent néha olyan közel magához, hogy ha testi szemeivel látná és kezével tapinthatná, az sem volna már bizonyosabb megtapasztalása. És mivel tudja, hogy nem érdemelte meg Istennek ezt a közelségét, hanem ellenkezőleg, méltatlanná tette magát arra bűneivel, azért, ha mégis van benne része, akkor bűneinek bocsánatát élheti át benne. – De az ilyen felemelő tapasztalások csak ünnepi vendégek, jönnek és megint el is tűnnek. Néha nagyon sokáig távol maradnak. Van-e olyankor „bűneinknek bocsánata”, amikor nincs felőle tapasztalásunk? - Éppen az ünnepi élményeink magasságaiból lecsúszott állapotunkban, lelki vergődéseink és tengődéseink idején, volna legnagyobb szükségünk arra a bizonyosságra, hogy mégsem vagyunk Istentől elhagyatva, mert változatlanul van számunkra „bűneinknek bocsánata”. Honnan nyerhetnék el ezt a bizonyosságot ilyenkor, ha nem hozza hírül valaki, akinek a szavára mi „hiszük” aztán ezt az igazságot? Sőt, még olyankor is, amikor tapasztalati valósággá válik, valójában annak köszönhetjük ezt, hogy már előbb is tudtunk róla. Kértük Istentől, és pedig abban a bizonyosságban, hogy meg is fogjuk kapni, azért élhattük azután át. A bizonyosság tehát megelőzte a tapasztalást, nem a tapasztalásból merítettük. Onnan nyertük el, hogy hirdették nekünk „bűneinknek bocsánatát”, és mi erre a hozzánk érkezett szóra „hittük azt”.

Vagy lehetnek a Hiszekegy végén felsorolt bizonyosságok között olyanok is, amelyeket utólag megszilárdíthat az értelmi belátás is. „Hiszem... testünknek feltámadását” – erről földi életemben tapasztalást ugyan soha nem szerezhettek, de a logikus összefüggéseibe értelmekkel igenis beleláthatok. Ahhoz, amit a Hiszekegy már előzőleg elmondott, különösen Jézus Krisztusról, aki „harmadnapon halottaiból feltámadt”, jól odaillik, sőt egyenesen odakívánczik az, mint az egyik fogaskerékhez a másik, hogy a benne hívők is eljussanak egykor a halálból való feltámadásra. Azonban nyilvánvaló, hogy a hitünk tárgyában így felismert összefüggések magukban véve soha senkinek nem adnák még meg a bizonyosságot afelől, hogy csakugyan valóságról van szó. Hiszen álmoknak és meséknek is meglehet a logikájuk, s azért mégis álmok és mesék maradnak. Csak ha már egyebünnen tudom, hogy valóság a „testünk feltámadása”, akkor ér valamit értelmileg is belelátnom annak összefüggéseibe. Akkor a dolognak így feltáruuló „értelme” még jobban megerősítheti valósága felől való bizonyosságomat. De honnan szerezhetem magát a valósága felől való bizonyosságot? Csak onnan, hogy valaki bizonyosságot tett előttem a megváltásnak erről az eljövendő dicsőséges kiteljesedéséről, és pedig olyasvalaki, akiről tudom, hogy ebben a kérdésben sem maga nem tévedhet, sem mást megtéveszteni nem akarhat, s ezért az ő szavára „hiszem testünknek feltámadását”.

Ezek mögött a bizonyosságok mögött tehát nyilván mindig valamilyen tekintély szava áll. Nem kis dolgokról lévén szó, hanem olyanokról, amelyeken egész földi és örök sorsunk fordul meg, valamilyen rendkívüli, nagy tekintélynek kell ennek lennie, hogy az ő szava elég biztos alap legyen számunkra, amelyre ilyen súlyos jelentőségű bizonyosságokat felépíthessünk. Hol, kiben, miben van ez a tekintély? A római katolikus keresztyén azt mondja erre: számára az ő egyháza ez a tekintély. A Hiszekegy végén felsoroltaknak a valósága felől azért lehet meg a bizonyossága, mert azokat az ő egyháza tanítja neki. Az ő egyházát ő elismeri illetékesnek arra, hogy ezekről a dolgokról nyilatkozzék, és ezért szava előtt meghajlik. Mindjárt tegyük hozzá: „egyház” alatt ő az egyházi vezetőséget érti. Annak tanításában ugyanis bennefoglaltatik sajátmagának ilyen tekintélyként a hívők elé való odaállítása is.

Szerinte maga Jézus Krisztus rendelt az Ő egyházának élére olyan (végeredményben a mindenkori pápában kicsúcsosodó) vezetőséget, amelynek az egyház tagjai feltétlenül alá vannak rendelve, alá egyebek közt a tekintetben is, hogy „mit hisznek”. A református keresztyén azonban, amikor az ő lelkéből kicsendül a Hiszekegy alaphangja: „Hiszek....” – ehhez más gondolatokat fűz magában. Ha őt megkérdezik: kinek a tekintélyére támaszkodnak hitbeli bizonyosságai, vagyis „kiben hisz” úgy, hogy annak szavára „hiszi” mindazt, amit tőle hall, akkor azt feleli erre: Miért kérdezitek, hogy „kiben hiszek”, amikor éppen most, magában a Hiszekegyben megmondtam már, hogy „Hiszek egy Istenben... a Jézus Krisztusban... Szent Lélekben”? Az ő tárgyi bizonyosságai azon a személyes bizalmon alapulnak, amely benne Isten iránt ébredt fel és erősödött meg. Magát Istent ismerte meg olyannak, hogy amit Jézus Krisztus által Ő mond, és amit Szent Lelke által megértet, arra rábízhatja magát teljes lélekkel. Az Ő szava sem nem tévedhet, sem nem hazudhat. Amit abból megtudunk, afelől bizonyosak lehetünk. Mindennek igazsága tehát, „amit hiszünk”, annak az Istennek a beszédén nyugszik, „akiben hiszünk”. Természetes, hogy ez a „benne hívés” maga is Istennek a beszédén épül fel. Az ilyen személyes bizalom mindig ismeretséget tételez fel, az ismeretséget pedig az teszi lehetővé, hogy a másik fél nem marad magába zárkózva, hanem megnyilatkozik előttünk valahogy. Így „Istenben hinni” is csak azért lehetséges, mert Isten nekünk embereknek valahogy feltárta magát, hogy mi Őt megismerhessük. Az Ő önkijelentése váltja ki belőlünk azt a bizalmat, amellyel „hiszünk Őbenne” magában, és ennek alapján kerül sor arra, hogy „hisszük” mindazt, amit Ő nekünk önkijelentésével kapcsolatban tudtul ad. A mi hitünk tehát mindenestől fogva válasz és visszhang arra, amit Isten „kinyilatkoztatásának” vagy „kijelentésének” nevezünk.

A hitnek erről az alapjáról és forrásáról majd még többet is kell mondanunk. Itt csak állapítsuk meg, hogy a keresztyén hit rámutat a Biblia régi szent irataira, és azt vallja: azokban van híven megőrizve az Istennek valamikor elhangzott és minden időkhöz szóló szava, amelyben magát nekünk embereknek kijelentette. De jól értsük meg: nem olyan isteni kijelentésről van szó, amely csak a távoli múltban valamikor hangzott el úgy, hogy azóta már csak elraktározott kincsként őriznék erre kiválasztott emberek, aki aztán a többieknek is osztogathatnák a kezükre bízott ajándéknak az áldásait. Nem úgy áll a dolog, hogy Isten egyszer valamikor leereszkedett az embervilághoz, hogy megajándékozza a maga ismeretével s aztán megint visszahúzódott tőle, hogy messze magasságaiból nézze, hogy most már hogy megy tovább Őnélküle is az emberek között az Ő ismeretének terjedése. Hiszen akkor az Isten kijelentésével sáfárkodó emberek szavára kellene elfogadnunk azt, amit ők Isten kijelentéseként elénk adnak. És így végeredményben az ő emberi szavukra építenénk fel hitünknek bizonyosságait, nem pedig Isten tulajdon szavára. Ebben a helyzetben van éppen a római katolikus keresztyén, aki a maga egyházi vezetőségében látja az isteni kijelentés letéteményesét és ezért annak szava előtt hajlik meg hitével. A református keresztyén ellenben a legszigorúbb értelemben veszi a Hiszekegynek e szavait: „Hiszek egy Istenben.... a Jézus Krisztusban... Szent Lélekben...”, vagyis egyenesen magára Istenre bízva rá magát és az Ő tulajdon szavára támaszkodik hitének minden bizonyosságával. Azért teheti ezt meg, mert Isten, aki a múltban szólt, a jelenben is szól az emberhez világosan felfogható, élő kijelentéssel. Nem az égből harsan meg ez a szava. Sem nem titkos elrévülésekben halljuk megszólalni. A távoli múltból érkezik hozzánk azokon az embereken át, akiknek és akik által valamikor Isten kijelentette magát. Ezért oda kell figyelnünk, ahol ez a hajdan megtörtént kijelentés meg van számunkra örökítve: a Biblia régi írásaira. De amikor odafigyelünk, a hajdani kijelentés mai kijelentéssé elevenedik meg számunkra és Isten személyesen hozzánk szóló, élő beszédeként szólít meg bennünket. Isten maga fölénk hajol, miközben mi a Biblia előtt kitarjuk a lelkünket, és biztosít bennünket afelől, hogy amit onnan hallunk, azt Ő mondja nekünk.

Hogy az Ő kijelentésében így részesülhessünk, abban a Bibliában szereplő embereken kívül szerepet játszik sok-sok ember is. Része van ebben mindazoknak, akik tanítóink és nevelőink voltak, beleértve ebbe élőket és holtakat egyaránt, olyanokat is, akiket sohasem ismertünk, sőt a hírüket sem hallottuk. Része van ebben csakugyan az egész egyháznak, ahogy a református keresztyén érti annak mivoltát, vagyis a hívők közösségének, vezetőknek és vezetetteknek egyaránt. Nagy segítség az számomra, hogy nem én vagyok az egyetlen, sem nem én vagyok az első, akihez Isten szól és aki erre hitével felelhet, hanem évszázadokon át milliók jártak előttem és ma is milliók járnak velem együtt ugyanennek a megbizonyosodásnak az útján. Ebből a nagy seregből a hitnek hatalmas kórusa hangzik fel. Annak hangjaiba simulhatott bele az én hitemnek először tapogatózva, próbálkozva megszólaló gyenge hangja is, és azóta is az viszi magával az én hitemnek szólamát sokszor, amikor magára hagyatva elakadna vagy hamis hangokba tévedne. Valóban tekintély hát számomra az egyház szava. Ha az egyház közössége megvallja a maga hitét, amellyel az Isten felfogott kijelentésére válaszol, akkor én azzal nem egykönnyen helyezkedhetem szembe, sem nem ajánlatos tőle magamat függetleníteni. Még amikor egyben-másban nem tudok is egyetérteni vele, akkor is előlegeznem kell vele szemben azt a bizalmat, hogy bizonyára az egyház „hitvallásának” van igaza, és a hiba nem abban, hanem az én fogyatékoságomban van, és idővel ennek elmúltával majd kivilágosodik előttem is Isten kijelentése annyira, hogy igazságnak fogom elismerni azt is, amit most nem tudok. De akármilyen nagyra becsüljem is az egyház tekintélyét, mégis csak emberi tekintély marad számomra. A végső, a döntő szót magától Istentől várom és meg is kapom. Hiszen az egyház ajkán is így szól a hitvallás: „Hiszek egy Istenben...” Vagyis: a benne felhangzó bizonyágtétel is Istenre utal, mint minden hitbeli bizonyosságnak az igazi forrására. Én is csak akkor mondhatom el jól az egyháznak ezt a hitvallását, ha komolyan „hiszek Istenben”, vagyis szintén az ő kijelentésére magára bízom rá magamat, és nem másodlagos forrásokból, hanem Őtőle magától nyerem el hitemnek bizonyosságát. Minden emberi tekintély, akár fejletlen kiskorúságunkban támaszkodunk rá ösztönös szükségérzetünkkel, mert a magunk lábán még nem tudunk járni, akár későbbi fejlődésünk során esik jól rátámaszkodnunk, valahányszor meggyengülünk és megtántorodunk a már saját lábán járó hitünkben, mégis csak arra való, hogy ráneveljen arra a lelki nagykorúságra és mindig újra rásegítsen arra a lelki önállóságra, amelyben az egyetlen végső tekintélyre, magára Istenre támaszkodunk rá teljes bizalmunkkal. Amikor Isten maga szól hozzánk kijelentésében és mi arra neki magának válaszolunk azzal, hogy „hiszünk Őbenne”, a segítségünkre volt emberi tekintélyek eltűnhetnek a háttér homályában. Nem az a dolguk, hogy mindig az előtérben álljanak, és a mi figyelmünk rájuk legyen összpontosítva! Ahhoz, hogy egy régen nem látott hűséges jó emberem egy távoli városból a távbeszélőn át szót válthasson velem, nagyon sok embernek a szolgálata szükséges. Hányan dolgoztak a hálózat kiépítésén és hányan dolgoznak állandóan a működésben tartásán! De mindnyájuknak a munkája akkor jó, ha az ismerős hang megszólalásakor egészen meg tudok feledkezni róluk. Akkor semmilyen sercegés vagy kattogás ne emlékeztessen a műszaki munkásokra, se a kezelő-személyzet hangja ne legyen hallható, hanem csak mi ketten, egymásnak örvendő felek, tudjunk egymásról, mintha rajtunk kívül senkinek nem is volna köze beszélgetésünkhöz. Azokról, akiknek a szolgálata révén ez a beszélgetés létrejött, illő majd máskor hálásan megemlékezni. De azt a nagy örömet, amit ez a beszélgetés hozott nekem, mégsem nekik köszönhetem, hanem annak a baráti szívnek, amely a távolból rám gondolt, és érintkezésbe lépett velem. Sok emberi szolgálat játszott és játszik a jelenben is közre abban, hogy a Biblia vezetékhalózata létrejött és nemzedékről-nemzedékre működik. De mindennek az emberi szolgálatnak az adja meg az igazi értelmét, hogy általa Isten akar velünk szóba állni. Hálátlanság volna megfeledkezni róla, képtelenség volna letagadni: csakugyan emberek fáradoztak, küzdöttek és szenvedtek is sokat azért, hogy Isten így szólhasson. De őket is Isten állította munkába, mint eszközöket, hogy általuk az Ő

kijelentése megszólalhasson és továbbzenghessen ebben a világban. És amikor a Biblia emberi íróinak a szaván át, azóta is élt sok emberi bizonyágtevőnek a szavától kísértén, elérkezik hozzám Istennek a kijelentése, akkor azt úgy lehet és úgy kell is hallgatnom, hogy egészen ráfeledkezem a hozzám szóló Istenre. Ilyenkor Ő maga jelenti meg magát nekem, és nekem Ővele magával van dolgom.

Így születik meg az az Istennel való személyes találkozás és megismerkedés, amelyben eloszlanak a félelmeink, felolvad a gyanakvó tartózkodásunk és megtanulunk bizalommal kitárulni Isten előtt, vagyis Istennek kijelentésére így ébred bennük a válasz: „Hiszek Őbenne”. S akkor minden, ami ebben a kijelentésben foglaltatik, igazság lesz számunkra. Ha máshonnan nem szerezhetünk is bizonyosságot felőle, elég nekünk annyi, hogy Isten szól hozzánk róla, és megbíztat felőle. Elmondhatjuk: az Ő szavára „hiszem”, mint bizonyos valóságot!

III. A SZENTHÁROMSÁG TITKA.

Kissé még mindig türtőztetve magunkat attól, hogy belemerüljünk a Hiszekegy részleteibe és még mindig megmaradva a felette való általános szemlélődésnél, szólnunk kell arról a szembeszökő jelenségről, hogy a Hiszekegy három részre oszlik, amiben nyilván nagyon jellegzetes módon tárul elénk a benne megvallott keresztyén hit. Az első szakasz „Istenről, a mindenható Atyáról” szól; a második „Jézus Krisztusról, Ő egyszülött Fiáról; a harmadik pedig a „Szent Lélekről”. Mind a három szakaszban azt valljuk meg: „hiszek Őbenne”, de három különböző módon jelöljük meg azt, hogy kire irányul ez a mi hitünk. A Hiszekegyben megvallott hitnek ez a háromszoros ritmusban való lüktetése nyilván nem más, mint amit közkeletű nevén „szentháromsághitnek” szoktunk nevezni. Ez a kifejezés: „Szentháromság”, nem található ugyan meg a Hiszekegyben. Még kevésbé találjuk meg benne a „Szentháromság tanát”, úgy, amint azt a keresztyén egyház zsinatai már az ókorban megformulázták: „Isten lényegében egy, személyében három.” De ha a felszínén ilyen kifejezetten nem jelentkezik is, a hármas szerkezete mégis világosan elárulja, hogy ez az a rejtett váz, amely az egész Hiszekegyet hordozza. Háromszor újul ki benne a vallástétel: „Hiszek benne”, és természetes, hogy mind a háromszor Istenre vonatkozik. Igaz, hogy csak az első alkalommal nevezi meg a hitnek a tárgyát így: „Hiszek egy Istenben”. Amikor másodízben „Jézus Krisztust, Ő egyszülött Fiát”, harmadízben pedig a „Szent Lelket” jelöli meg a hit tárgyaként, már nem ismétli meg Isten megnevezését. De irányulhat-e másra az itt megvallott hit, mint ugyancsak Istenre? Ha más kifejezéseket használ is itt a Hiszekegy, érthet-e alatta mást, mint Istent, ha egyszer azt vallja: „hiszek benne”? Az a teljes ráhagyatkozás, meghódolás és odaadás, amit ez a hit jelent, csak Istennek szólhat, senki másnak. Ugyanezzel a hittel nem hihetünk Isten mellett még egy vagy több más valóságban is, sem egy Istennél alább helyezendő Jézus Krisztusban, sem egy talán még nála is alább helyezendő harmadik valóságban, a Szent Lélekben. A Hiszekegy véges-végig mindig ugyanazt a viszonyt jelöli meg, amikor azt mondja: „Hiszek benne”, – nem pedig egymás fölé lépcsőzetesen emelkedő különböző viszonyokat. De arról sem lehet szó, hogy ezzel a hitnek három olyan egyenrangú tárgyát jelölné meg, amelyek mint különálló valóságok helyezkednének egymás mellé. Akkor három Istenről szólna a Hiszekegy, pedig mindjárt a legelső mondatában nyomatékosan kijelentette: „Hiszek egy Istenben...” És mégis háromszor vallja meg ebben az egy Istenben való hitét: külön tesz vallást erről. „Hiszek... mindenható Atyában”, és külön erről is: „Hiszek... Ő egyszülött Fiában”, és külön erről: „Hiszek Szent Lélekben”! Mindez csak azt jelentheti, amit a Szentháromság tana fejt ki: egy Istent ismerünk, de ebben az egy Istenben ismerünk egy rejtelmes hármasságot is, és amilyen súlyos eltévelyedés volna egy hajszálnyira is elhajolnunk Isten egyetlen voltának a tisztánlátásától, ugyanolyan nagy mulasztás volna elhallgatnunk, vagy elhomályosodni engednünk a benne levő hármasságot is.

A Hiszekegy nem magyarázgatni, hanem egyszerűen megvallani akarja ezt a hitet. Ezért beéri azzal, hogy az „egy Isten” hangsúlyozása mellett mégsem csak általánosságban beszél Őróla, hanem külön-külön is szól a benne megkülönböztethető három – nos, hogy is mondjuk: három micsodáról? Erre nincs jó szavunk, és ezért a Hiszekegy is jól teszi, hogy nem foglalkozik a pontosabb meghatározásával. Erről úgyis csak dadogva beszélhet az emberi szó, ha még oly gondosan megválogatja is kifejezéseit. Nem mondhatjuk, hogy három alkotó elemet, vagy alkotó mozzanatot különböztetünk meg az egy Istenben, mert ezzel részekre bontanánk Istent. Isten nincs részekből összeszerkesztve vagy összeelegyítve. A benne levő hármasság nem azt jelenti, hogy három harmadrész együtt teszi az Ő egész valóságát. Hiszen akkor sem az Atya,

sem a Fiú, sem a Szent Lélek nem volna Isten, hanem csak egy-egy töredéke az Istennek. Pedig a Hiszekegyben is azt valljuk meg külön-külön mindegyikről, hogy „hiszünk benne” úgy, ahogy az Istennek nem valamilyen részét, hanem csak magát Istent illetheti meg. Azt sem mondhatjuk, hogy az egy Istennek három megnyilatkozásával van dolgunk. Ugyanannak a valóságnak többféle megnyilatkozása is mindig azt jelenti, hogy egyikben sincs benne egészen. Ugyanaz az ember lehet egészen másvalaki a családja körében, másvalaki a hivatala körében, másvalaki a barátai körében. De ezekben a különböző megnyilvánulásaiban éppen egy-egy része jut csak kifejezésre az ő lényének, egyéb részeknek a háttérbe szorulásával. Megint csak azt kell mondanunk: Isten nem osztható fel részekre. Valahányszor a Hiszekegy azt mondja: „Hiszek Őbenne”, mindig Istent magát érti alatta, nem pedig Istenből való valamilyen elkülönülő részt. És mégis háromszor vallja meg az Őbenne való hitet egymástól megkülönböztetett módon!

Számoljunk le vele: nincs erre az emberi nyelvnek találó szava, amelynek nyomán félreértések ne támadhatnak. De az emberi nyelvnek ez az ügyefogyottsága nem csak éppen a Szent-háromság titkánál jelentkezik. Állandóan számolnunk kell vele, amikor Istenről beszélünk. Minden emberi szó emberi fogalmakat tolmácsol, és amit emberi fogalmainkból szavakba foglalhatunk, az sohasem lehet Istenre jól ráillő. Mert a mi fogalmainknak az a természetük, hogy mindig csak általános vonásokban, ahogy a bölcselők mondják: „egyetemességekben” fejthetők ki, vagyis olyan vonásaikban, amelyek közösen vannak meg bennük és sok más fogalmunkban. Vannak fogalmaink egyéni valóságokról is, amelyekből nincs és nem is lesz soha másodpéldány. De éppen azt, ami egyéni bennük, nem tudjuk szavakba foglalni. Van fogalmunk pl. Mátyás királyról. De mit tudunk róla elmondani, ami éppen csak az ő tulajdona volna? A név, amelyen emlegetjük, sok más embernek is a neve. Születésének éve nemcsak az ő születésének éve, halálának éve nemcsak az ő halálának éve. Hogy király volt, az elmondható rajta kívül is sokakról. Hogy igazságosságával tündökölt, ez is olyan tulajdonság, amely megtalálható másokban is. És így tovább. Minden állításunkkal egy-egy egyetemesség vonalát húzzuk meg, amelybe sok-sok más egyéniség közé besorakozik az ő egyénisége is. Egyszeri és soha meg nem ismétlődő egyéniséggé, tehát azzá, aki ő volt, az teszi őt, hogy ezek a vonalak őbenne, mint egyszeri és soha meg nem ismétlődő metszópontban találkoztak. De ezt a metszópontot, amely éppen az ő lényét teszi, szavakba foglalnunk nem lehet. Erre a mi egyetemességekben mozgó gondolkodásunk s annak nyomán a mi emberi nyelvünk is képtelen.

Csak természetes tehát, hogy amikor Istenről beszélünk, akadoznak a szavaink, és csődöt mond a nyelvünk. Hiszen Ő a mindenestől fogva egyedüli és páratlan, a semmi mással egy sorba nem sorozható, az egészen különálló és mindenek felett való. Ha egyáltalán alkothatunk Őróla olyan fogalmat, amellyel az Ő valóságát megközelíthetjük, az is csak olyan lehet, amelyet kifejtenünk lehetetlenség, mert mihelyt beszélni kezdünk róla, szavaink jelentésével máris egyetemességekben mozgunk, amelyek Őrá nem illenek. Csak valamilyen egészen másfajta, mennyei nyelven lehetne talán jól beszélni Őróla. A mi földi beszédünk számára Isten örökre kimondhatatlan valóság marad. Ezért arról sem lehet szó, hogy valóságának azt a titkát, amelyet Szentháromságnak nevezünk, szabatosan kifejtsük és megmagyarázzuk. Felismerhetjük ennek a titoknak Istenben való meglétét, de aztán sokkal többet ér imádságos alázatosságban elhallgatni és leborulni előtte, mint sok szóval megkísérelni, hogy elmondjuk másoknak is, mit ismertünk fel? Elég, ha egy-két akadozó, ügyefogyott szóval odamutatunk e felé a Titok felé. Vagy megértik ebből mások, hogy oda irányítjuk az ő tekintetüket, ahol ugyanez a titok előttük is fénylik, s akkor tudják, hogy miről van szó, ha még oly keveset és gyarlón mondtunk is róla. Vagy nem tűnt még az ő szemükbe is ez a Titok, s akkor a mi szavainkból úgy sem fogják megérteni az életük végéig sem, hogy miről van szó.

Csak egyet kísérelhetünk meg: a félreértéseket oszlatgathatjuk el a kérdés körül. Legalább az álljon tisztán mindenki előtt, hogy mi az, ami kibeszélhetetlen titok, hol van az a határ, amelynél a mi magyarázó beszédünk kénytelen elhallgatni? Meg kell állapítanunk: azok a kifejezések, amelyekben a Szentháromság tanát idézni szoktuk, sok félreértésre adnak alkalmat, és sok homályt támasztanak, amely nem a Szentháromság titkának a homálya. „Isten lényegében egy” – így szoktuk magyar fordításban idézni a Szentháromság tanának régi megszövegezését. Ez úgy hangzik, mintha azt akarnánk vele mondani, hogy Istenben az a fontos, ami benne egy, s az, ami benne három, már mellékes. Hiszen „lényeg” alatt ma rendesen olyasmit értünk, ami „lényeges”, s amihez képest minden egyéb „lényegtelen”. Pedig a Szentháromság tana arról szól, hogy Istenben van olyan háromság is, amely nem kevésbé lényeges, mint az Ő egy-volta! Nem is a szó mai értelmében vett „lényegről” van itt szó, hanem inkább úgy adhatnánk vissza a Szentháromság tanának ezt az első tételét, hogy „Isten lényében egy”. Vagyis egyszerűen: csak egy Isten van és nincs több. Ezen van a hangsúly mindenekelőtt. Akik tehát a Szentháromság tanát azzal vádolják és azon a címen utasítják el maguktól, hogy az megbontja az egyistenhitet és lecsúszik annak tiszta magasságaiból a pogányság többistenhitének a mélységeibe, vagy legalább is az azok felé vezető lejtőre, – azok nem jól figyeltek oda, hogy mit is mond ez a tanítás. Talán egyáltalán nem is oda figyeltek, ahova kellett volna: ahonnan tisztán és hitelesen hangzott volna feljűk a Szentháromság tana, hanem csak eltorzult és elfajult formáival találkoztak, és ezek alapján alkották meg róla elítélő véleményüket. Ebben az elítélő véleményben lehet sok minden, amivel szívből egyetérthetünk, de ami magát a Szentháromság tanát egyáltalán nem érinti. Mert az, eredeti és tiszta formájában, mielőtt bármi másról szólna, mindenekelőtt szilárdan leszögezi magát az egyistenhit álláspontjára. Sőt azt kell mondanunk: részben éppen az egyistenhit védelme érdekében született meg a Szentháromság tana. Amikor az ókori keresztyén egyház ezt a tant megfogalmazta és dogmájaként kimondta, ezzel egyebek között éppen annak akarta útját állni, hogy az egy Isten mellé bárki még egy második vagy harmadik isteni „lényt” állítson Jézus Krisztusban, illetőleg a Szent Lélekben. Ezért hangsúlyozta azt, hogy „Isten lényében egy”, és csak azután tért rá az Istenben levő hármasságra, az Atya, Fiú, Szent Lélek „három személyére”.

Ez a „személy” szó aztán megint nagyon félreérthető a mai ember számára. Más nyelveken és más korokban jó szolgálatokat tehetett, de ahogy a mi mai fülünkben cseng, több zavart támaszt a Szentháromság kérdése körül, mint amennyi hasznát láthatjuk. Hiszen „három személy” a mi számunkra éppen azt jelenti, ami ellen már óvást emelt az előző tétel: azt a három „lényt”, amelyre nem szabad gondolnunk, mert „lényében” egy az Isten. Ha e helyett más kifejezést keresünk, amely hívebben adja vissza azt, amit a Szentháromság tanával eredetileg mondani akartak, akkor még a „létforma” kínálkozik legalkalmasabbnak. Tehát arról van szó, hogy „Isten létformájában három”. Más szóval: egy Isten van, de ez az egy Isten három-féleképpen van: úgyis van, mint Atya; úgy is van, mint Fiú, és úgy is van, mint Szent Lélek. Az, hogy Ő úgyis van, mint „Atya Isten”, azt jelenti, hogy minden egyéb fölött, ami csak létezik, elérhetetlen magasságban, semmi egyébbe össze nem hasonlítható módon éli életét; minden Őtőle függ, mint Teremtőjétől, de Ő maga semmitől nem függ; ezért róla a mi ehhez a világhoz tapadt elménkkel soha fogalmat nem alkothatunk; számunkra az ő titokzatos valósága örökre megközelíthetetlen. Áthidalhatatlan távolság választja el Őt minden teremtményétől, és így mitőlünk is. Ha itt meg kellene állnunk, akkor le kellene mondanunk arról, hogy Őhöz valóha is komoly közünk lehessen. Hiszen megismerhetetlen maradna számunkra. Soha nem tudhatnánk, van-e velünk valamilyen komoly célja, van-e számunkra parancsa, amelynek engedelmeskednünk kell, van-e mit várnunk és remélnünk Őtőle? Csak titokzatos fenségének a lelkünkön átborzongó érzésével tekinthetnénk fel hozzá, a mi nagy mélységünkben az Ő káprázatos magasságai felé, és a rettentő távolság miatt, mely Őt tőlünk elválasztja, mit sem látnánk meg az Ő megfoghatatlan lényéből. Bizonyos, hogy Isten így is Isten. De

nemcsak így! Az, hogy ő „Fiú Isten is”, azt jelenti, hogy távoli fenségéből és rejtelmességéből kilépő, hozzánk aláereszkedő és közelgető, magát nekünk kijelentő Isten is egyúttal. Ennek köszönhetjük azt, hogy Őt megismerhetjük, és vele közösségre juthatunk. A „fiúságnak” a gondolatától itt természetesen távol kell tartanunk minden olyan, az emberi életből vett gondolatot, amely szerint az atya előbb van meg, és csak idők múltán születik meg a fiú, amiért is az atya nagyobb, erősebb, bölcsőbb, és hozzá képest a fiú sokáig egészen alárendelt valaki. Inkább arra kell gondolnunk, milyen jelentősége volt a „fiúságnak” az ókori keleti pátriárkális viszonyok között, amikor a fiúban az egész ház népe az atya alteregóját láthatta, aki minden birtokának örököse, minden tekintélyének részese. És gondolhatunk arra a gyakran előforduló jelenségre, hogy a felnőtt fiú sokszor csakugyan kimetszett mása az atyának. Ugyanazok az arcvonások, ugyanazok a mozdulatok, ugyanaz a szava- és eszejárása, mintha második életét élné a fiúban az atya. Amikor az Atya Isten, nem az időnek egy bizonyos pontján, hanem öröktől fogva mindörökké, kiárasztja magából a Fiú Isten életét, abban mintegy önnön lényének a tükörképét szemlélheti, és mi élénk is a maga hű mását vetíti, hogy abból Őt megismerhessük. Ugyanaz az Isten a Fiú is, de más módon: a magát kijelentő Isten létformájában. Világosan és találóan fejezi ki ezt a Biblia, amikor a Fiút egy más elnevezéssel úgy jelöli meg, mint az „Igét”, amely – jobban mondva: aki – öröktől fogva „Istennél volt”, és „Isten volt”. A Fiú Isten tehát a megszólalásában élő Isten, az örök Szó, amelyben Isten önmagát kifejezi. Mivel Isten így is Isten, azért most már egészen más a mi helyzetünk. Az Ő magasságainak kápráztató fényébe nem látunk ugyan bele, de az a fény onnan felénk sugárzik és hozzánk érkezik, üzenetet hoz nekünk; és mi tudhatjuk: mik Istennek a parancsai és ígéretei számunkra. Így már lehetséges közösségre lépnünk Ővele. Sőt ezen felül, hogy a kör lezáródjék, Isten még úgy is van, mint Szent Lélek Isten. Ez azt jelenti, hogy olyan Istennek ismerjük Őt, aki fenséges messzeségeiből nemcsak közeleg felénk az Ő kijelentésében, hogy Őt megismerhessük, hanem egyenesen belénk helyezi életét, áthatja vele a mi életünket, és így von magával titokzatos életközösségbe. Annyira eggyé válik velünk, hogy már el sem különíthető sokszor: mi az a mi életünkben, ami a mienk, és ami az övé. És mind a három esetben ugyanarról az egy Istentről van szó, akin kívül nincs és nem is lehet más Isten. Ez éppen a teljességgel megfoghatatlan titok előttünk: hogyan élheti Isten ilyen háromféleképpen az Ő életét úgy, hogy azért mindig teljes valóságában Ő maga él abban? Erről csak akkor alkothatnánk értelmes fogalmat, ha ilyesmivel egyebütt is találkozhatnánk s ezért egyetemességekben beszélhetnénk róla. De ez Istennek egészen sajátos és egyedülálló titka, amelynek mását sehol nem találjuk meg. Minden más lénynek az a törvénye, hogy megvan a maga létformája, az az egyetlen létformája, amelynek módján létezik. Ha ismerjük ugyanannak a valóságnak néha több létformáját is, az csak azt jelenti, hogy több lehetséges létformája közül az egyik vagy a másik szerint létezik. De egyszerre mindig csak egy szerint. Levetheti az egyiket és helyébe felöltheti a másikat; átmehet a létezése az egyikből a másikba; de léteznie mindig annyit jelent, mint egy bizonyos létformában lennie. A pára vízzé sűrűsödhet, és a víz jéggé fagyhat, s az egyik annyira más módja a létezésnek, mint a másik, hogy a tapasztalat iskolájában vagy mások tanításából külön meg kell tanulnunk, hogy azért mindig ugyanaz a valóság áll előttünk az egyikben is, a másikban is. A hernyó begubózhat bábbá, abból kibontakozhat a lepke, s ezek is olyan különböző módjai a létezésnek, hogy szinte lehetetlen ráismernünk ugyanarra az élőlényre, amelyik átment valamennyin a nélkül, hogy azonosságát elveszítette volna. És az ilyen példákat szaporíthatnánk. Mi magunk is egész másfajta létezést folytatunk mint magzatok az anyaméhben, megint másfajta mint güggyögő csecsszopók, megint másfajta később, pedig közben megmaradtunk ki-ki sajátmagának. Az átváltozásnak ilyen jelenségeivel seregestől találkozunk, és ezért vannak róla értelmes foglmaink is. De hogy ugyanaz a valóság *egyszerre* fejtse ki a maga létét három különböző létformájában, ez képtelenség a mi értelmünk számára. És Istentről mégis ezt állítjuk. Ő, akinek változhatatlan lényében nincs

átalakulás, öröktől fogva mindörökké éli titokzatos életét úgy is, mint Atya Isten, úgy is, mint Fiú Isten, úgy is, mint Szent Lélek Isten. Ez az Ő senki és semmi mással meg nem osztható, egészen egyedülálló titka. Ne is akarjuk hát érthetővé tenni akár a sajátmagunk, akár bárki más számára!

A keresztyén hit nem is azért vallotta a Szentháromságnak (vagy ahogy pontosabban nevezhetnénk: a Szentháromságegységnek) az igazságát sohasem, mintha azt nagyon áttetsző és ésszerű dolognak tartotta volna. Ellenkezőleg, mindig tudatában volt annak, hogy ezzel az emberi értelem minden képességét meghaladó titokról tesz vallást. De vallotta ennek ellenére mégis, egyszerűen azért, mert ebbe a titokba beleütközött, mint ténybe. Isten, amikor magát az emberrel megismertette, ilyennek ismertette meg magát. S az ember, amikor az Ő kijelentését felfogta, abból kénytelen volt kiolvasni a Szentháromság titkát is. A Bibliában, az Isten kijelentésének könyvében hiába keresnénk ugyan ezt a kifejezést: „Szentháromság”, valamint a róla szóló tannak megformulázását is: „egy lény – három létforma”. Hiszen rámutattunk már: még a Hiszekegyben sem található így meg a Szentháromság megnevezése vagy megvallása. De amint a Hiszekegyről is megállapíthattuk, hogy egész szerkezete a Szentháromság hitének az alapvonalain épül fel, most azt is meg kell állapítanunk: ebben is csak a Bibliában élénk tároló isteni kijelentésnek hű visszhangja a Hiszekegy. Mert a Bibliából is, az elejétől a végéig, a Szentháromság Isten kijelentése sugárzik felénk. Hiszen nem is volna Biblia, vagyis nem is volna az emberi életbe belehatolt isteni kijelentés, ha az Atya nem jelentené ki magát a Fiú által, és a Szent Lélek az emberi lélekben ki nem világosítaná ennek a kijelentésnek az értelmét! A Szentháromság tanában a keresztyén hit csak azt összegezte és szövegezte meg a maga gyarló emberi szavaiban, amit Isten felől Őtöle magától tudott meg az Ő kijelentéséből. Ha pedig Isten feltárja magát az ember előtt, akkor az ember nem emelhet kifogásokat és nem bírálghatja: miért ilyen észfeletti és megfoghatatlan, miért nem értelmileg könnyebben megemészthető az Istennek elébe táruló valósága? Alázatosan meghajolva, titokzatossága előtt is megnémulva, úgy kell fogadnia és tudomásul vennie Isten ismeretét, ahogy azt a kijelentés ajándékából megkapja.

De ez nem valami fogcsikorgató kényszeredettség dolga! Az Isten kijelentésének ténye előtt, igaz, alázatosan meghajlik a keresztyén hit, mert tudja, hogy azzal vitára nem szállhat, de ennek az alázatos meghajlásnak a gazdagon megajándékozott embernek a háládatossága adja meg az igazi színezetét. A Titok előtt való elnémulás egyúttal annak a mélységes örömnak a némasága is, amely nem talál szavakat a maga kifejezésére. Nem úgy vallja a keresztyén hit Atyának, Fiúnak, Szent Léleknek az egy Istent, hogy közben ott lenne a hátsó gondolat: ha már így van, tudomásul kell venni, de jobb volna, ha nem így volna. Ellenkezőleg: boldog, hogy tudhatja, hogy így van, mert éppen így sokkal jobban van, mint ahogy ember valaha is álmodni mertte volna! Hiszen éppen az Isten Szentháromság-voltának köszönhet a keresztyén hívő mindent! Tapogatózásának a sötétségébe azért világított bele az Isten ismeretének fénye, mert van Fiú Isten, aki az Atyát megjelenti. És az istenismeretnek ez az ajándéka azért nem vész kárba, mert van Szent Lélek Isten, aki az emberi lélekben végzett munkájával megérteti és elfogadtatja vele azt, amit a Fiú mond az Atyáról. S az így előttünk kitáruló Fiú, és az életünkbe behatoló Szent Lélek ugyanakkor nem más, mint a mindennek felett örök fenségű hatalomban élő Atya Isten. Ha Ő lép velünk ilyen közösségre, akkor mitől lehetne még félnünk? Ez életre és az örökkévalóságra minden kérdésünk megoldását éppen abban kapjuk meg, hogy az Isten Szentháromság Istennek jelentette ki magát nekünk!

Ezt persze nem érthetjük úgy, mintha Isten a mi kedvünkért vált volna Szentháromsággá. Azért olyan nagy ajándék számunkra őt ilyennek megismernünk az Ő hozzánk szóló kijelentéséből, mert Ő maga ilyen a valóságban, ilyen volna tőlünk eltekintve is, ilyen volt világok teremtése előtt is és ilyen maradna, ha minden megsemmisülne is. Mi természetesen a magunk

helyzete szempontjából szemléljük ezt a titkot, és azért a nagy ajándékért vagyunk hálásak, amely nekünk jutott osztályrészül azzal, hogy Isten az Ő kijelentésében bepillantást engedett az Ő titokzatos valóságába. De az előttünk feltáruló hármasságnak nemcsak az Istennek hozzánk való viszonyában van jelentősége. Isten sajátmagában is öröktől fogva mindörökké az Atya, Fiú, Szent Lélek egymást átható három módján éli az ő végtelen és megfoghatatlan gazdagságú életét. Azonban ki akarná homályos emberi szemével átkutatni annak mélységes rejtelmét? Annak hogyanja és mikéntje végképpen el van rejtve előlünk. Elég, ha az tárul ki világosan előttünk: mit jelent az Isten Szentháromság-volta az Ő mihozzánk való viszonyában? És azt kell mondanunk: a mi számunkra mindent jelent az!

Ezért a Szentháromság gondolatában kifejezett istenismeret – éppúgy, mint a rajta felépülő Hiszekegy is – közös kincse az egész keresztyénségnek. Ez alól a megállapítás alól csak egy kivételt kell tennünk: van egy töredék, az unitáriusok csoportja, amelyről már régebbi „antitrinitárius” neve is elárulja, hogy éppen a Szentháromság tanának az elutasításával válik külön az összes többi keresztyénektől. A reformáció idején alakult ki ez a csoport is, és azóta a közös történeti sors az együvértartozás bizonyos szálaít szövögette közötté és a reformáció örökségét valló keresztyén közösségek között. Valójában azonban nem a reformáció igazi indítékaiból született meg, hanem inkább csak a reformáció mozgalma *mellett* hajtott ki az élete, és közötté meg a reformáció tábora között sok éles harc is zajlott le. Nem tisztán annak a vágnak köszönheti a létét, amely a reformációt megindította és hajtotta: visszavezetni az egyházi életet az Isten kijelentésének kizárólag a Bibliában megtalálható alapjára. Nagy szerepet játszott kialakulásában egy másik törekvés is: észszerűbbé tenni a keresztyén hitet. Természetes, hogy akkor tehermentesíteni kellett azt a Szentháromság titkától is, mint az Isten minden egyéb titkát is magában foglaló legmélyebb titoktól. De mi marad akkor? Az a szerep, hogy a keresztyén hit nemcsak tannak, hanem elsősorban életnek is dolga. S ezért ha valamely közösség értelmileg vallott tan dolgában nem őrzi is meg mindazt, amit Isten az ő kijelentésében adott nekünk, sőt elejti abból a legdrágább ajándékokat is, azért még lehetnek benne sokan, akik – maguk sem tudva róla – mégis abból a kijelentésből élnek. Azok az unitáriusok, akik a Bibliából táplálják a lelküket, valójában maguk is a Szentháromság igazságára építenek, csak nem eszméltek még rá erre. Lehetnek a lelkükben nagy gátlások, amelyekből ez érthetővé válik. Sokakat talán az riaszt el a Szentháromság igazságának a felismerésétől és elfogadásától, hogy a Szentháromság hitének csak torz formáival találkoztak és azokat nem tudják megkülönböztetni annak igazi, tiszta mivoltától. Vagy másokat akadályozhatnak a tiszta látásban azoknak az időknék rossz emlékei, amelyekben a Szentháromság hitét tisztán vallók is sokszor diszkreditálták azt. Voltak esetek, amikor az emberek Istennek ezt a nagy ajándékát elhomályosították a maguk hozzá nem illő keresztyénietlen gyakorlati magatartásával, pl. éppen azzal, hogy türelmetlen erőszakoskodással akarták rákényszeríteni a maguk hitét olyanokra is, akiknek a szeme nem nyílt meg annak felismerésére és a szíve nem tárult fel annak befogadására. Ha tehát az unitáriusok elzárkóznak a Szentháromság tana elől, ebben lehet sok olyan bírálat a Szentháromságot valló egész keresztyénséggel szemben, amelyben a református keresztyén is egyetérthet velük. Sőt elismerheti, hogy az unitárius csoport pusztán meglétével is állandó és hasznos figyelmeztetés az egész keresztyénség számára: vajon tisztán őrzi-e és méltóképpen képviseli-e hitének azt a nagy kincsét, amelyet a Szentháromság Istenének ismeretében bír! De ugyanakkor hálás lehet a református keresztyén azért, hogy ő nem örökölt az előttejártaktól olyan gátlásokat, amelyek megnehezítené a Szentháromság hitének öntudatos megvallását, sőt olyan közösségben él, amely egyenesen arra serkenti és vezeti őt is, hogy az Isten kijelentésében lássa meg ezt a felséges titkot, és hálásan élvezve annak nagy jótéteményét, tegyen róla vallást maga is.

Az, hogy amerre csak szétekínthet egyébként az egész keresztyénség világában, mindenünnen feléje hangzik ennek a hitvallásának a visszhangja a Hiszekegy egyetemes keresztyén hitvallásának a szavaiból, csak annál hálásabbá teheti a református keresztyént. Főképpen pedig azért lehet hálás, hogy mint a reformáció örököse nem emberek tanítása alapján vallhatja csak a Szentháromság hitét, hanem azért, mert maga Isten szólt őhozzá is a Bibliában és ebből ő maga ismerhette meg így Istent.

IV.

A KÉRDÉSEK KÉRDÉSE MEGOLDVA!

Amikor az elmondott bevezető fejtegetések után, amelyek a Hiszekegyről a maga egészében szóltak, most hozzákezdünk első szakaszának a megvilágításához, mindjárt hasznát vehetjük két dolognak, amivel már foglalkoztunk. Az egyik az, amit a „hinni” fogalmáról mondtunk. „Hiszek egy Istenben...”, láttuk már, sokkal többet jelent, mint ha csak azt mondanánk: „Hiszek egy Istent”, vagy „Hiszem az Istent”. Mert ezzel csak azt mondanánk, hogy tudjuk, hogy van Isten. Ezzel voltképpen még semmit sem mondanánk arról, hogy milyen Isten az, akinek a valóságáról meg vagyunk győződve. És homályban maradna az a másik fontos kérdés is, hogy mire alapítjuk az Isten valóságáról való meggyőződésünket, vagyis honnan vesszük azt, amit Isten valóságáról tudunk. Aki ellenben a Hiszekegy szavaival ezt vallja: „Hiszek egy Istenben”, az már megfelelt ezzel az előbbi és az utóbbi kérdésre is egyaránt. Egyfelől ugyanis azt vallja ezekkel a szavakkal, hogy ő Istenre teljes bizalommal ráhagyja magát, és neki átadja magát, mert hiszen „hinni Istenben” ezt jelenti. Tehát nemcsak afelől bizonyos, hogy van Isten, hanem afelől is, hogy olyan Isten van, aki méltó az ember teljes bizalmára, és akivel az ember tényleg ilyen bizalomnak a viszonyában állhat. Azt vallja más szóval, hogy Istentől nem kell az embernek félnie, mint valami veszedelmeket magában rejtő, fenyegető, ellenséges hatalomtól, nem kell felőle kétségeskednie, mint valami kiszámíthatatlan szeszélyű zsarnoki nagyúr felől, sem nem kell keserű lázongásokkal meghunyászkodnia előtte, mint valami sorsunk iránt közönyös, fölöttünk érzéketlenül tovarobogó, félelmetes túlerő előtt. Az ember előjöhet rettegéseinek, kétségeinek és kesergéseinek az odújából és bizalommal kitárhatja szívét az Isten rásugárzó napfényének. Isten olyan Isten, hogy lehet „Őbenne hinni”! És ezzel már azt is megvallotta a Hiszekegyben vallást tevő hívő, hogy honnan veszi Isten felől való bizonyosságát. Nem vehette máshonnan: Isten maga ismertette meg vele magát ilyennek. Istenben való bizalma Isten kijelentésén alapszik, és abból táplálkozik. Isten maga szólta hozzá úgy, hogy attól eloszlottak félelmei, kétségei és keserőségei, és erre felel felszabadult lelke a boldog hitvallással: „Hiszek Istenben!”

A másik dolog, amit a már elmondottakból jó most emlékezetünkbe idéznünk, az, hogy Istennek ezt a kijelentését a Fiúnak köszönhetjük, aki az Atyának felénk hangzó Szava és élénk sugárzó Képe. Erről majd második szakaszában fogja elmondani a Hiszekegy a maga vallástételét. De már itt az első szakasznál szem előtt kell tartanunk, hogy azon a második szakaszon alapszik az is, amit itt az elsőben vallunk. Csak az mondhatja el teljes komolysággal: „Hiszek egy Istenben”, aki tudja, hogy mindjárt azzal fogja folytatni: „Hiszek Jézus Krisztusban, Ő egyszülött Fiában.” Azt jelenti ez, hogy a Hiszekegy nem három egymás mellé sorolt hitről beszél, amelyek közül esetleg válogatni is lehetne, az egyiket a magunkénak vallva, a másikat meg talán mellőzve, hanem eleitől mindvégig egyugyanazon hitről tesz vallást. Ennek a hitvallásnak egyes részeit is csak az vallhatja a magáéinak, aki az egészet a magáéinak vallja.

De ha a Hiszekegy második szakaszában foglaltatik az, amin voltképpen az első szakasznak a tartalma is alapszik, miért akkor ez a fordított sorrend? Miért nem folytatja azután az erre alapított további bizonyosságainak a megvallásával? Ha a Hiszekegyben a keresztyén hívő a maga lelki élettörténetét akarná elmondani, vagyis azt az utat akarná leírni, amelyen eljutott hitének a bizonyosságára, akkor csakugyan ezt a sorrendet kellene követnie. Mert akármennyire különbözik is az élet ezerféle változatában az egyik hívőnek a története a másiktól, abban mind megegyezik, hogy „Istenben hinnie” vagyis Istenre magát teljes bizalommal ráhagynia

addig nem volt lehetséges, amíg előbb meg nem ismerte „Jézus Krisztust, Ő egyszülött Fiát”. Aki Istent olyannak ismerte meg, hogy a szíve tiszta és boldog bizalommal repeshetett felé, az mind Jézus Krisztus által ismerte meg ilyennek. De a Hiszekegyben a hívő nem történetet akar elmondani, hanem eredményekről akar beszámolni: nem hosszmeteszetet akar adni hite kialakulásáról, hanem keresztemeszétét akarja felmutatni hite tartalmának; nem a megtett utat akarja leírni, hanem arról akar vallást tenni, hogy hova érkezett el. És ezért mindenekelőtt rázendít annak örömteli megvallására, hogy bizonyosságot nyert Isten felől, sőt olyan viszonyba jutott vele, amelyben bizalomba oldódott fel minden szorongó érzése. Majd aztán megvallja azt is, hogy ezt az ajándékot a magát kijelentő Istennek, a Fiúnak köszönheti. De az első hangsúlyt magára az ajándékra helyezi: a magát kijelentő Isten által szent közösségre léphetett a megfoghatatlan, a megközelíthetetlen, az örök titkokba burkolt Istennel. A Fiú által elért az Atyához, és elmondhatja: „Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában.”

Aki öntudatos lélekkel mondja el a Hiszekegyet, az tudatában van annak, milyen csodálatos kiváltság az, hogy mint valami zengő harsonaszót megszólaltathatja ezeknek az első szavaknak a hitvallását. Hiszen ez a hitvallása nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy számára megoldódott a legnagyobb rejtély, amely az emberi szívet gyötörheti. Istent úgy megtalálni, ahogy arról a Hiszekegy mindjárt a legelején vallást tesz, ez – akár bevallottan, akár eltitkoltan, akár tudatosan, akár csak homályos sejtelmekbe burkoltan – a legmélyebb vágya, az összavárgása az emberi szívnek. Gyógyíthatatlan betegsége az embernek az Isten keresése. Ha úgy látszik is, hogy vannak egyesek, akik mentesek tőle, az csak azt jelenti, hogy olyan mélyen rejlik bennük, hogy a felszínen nem mutatkoznak a jelei. Egy-egy nagy megrázkódtatás veti csak fel a felszínre, vagy egy-egy egészen ritka őszinte feltárlkozás árulja csak el azt, amit máskor mélyen a lelkükbe eltemetve hordoztak magukban, hogy nekik sem sikerült napirendre térniük az Isten-kérdés felett. Vagy csak azért látszanak közönyöseknek ez iránt a kérdés iránt, mert már belefáradtak a megoldásának meddő kérésébe, leszámoltak a megoldhatatlanságával, és kivetették a lelkükből. De a helyén akkor is ott maradt az ásitó üresség. És mihelyt valamilyen komoly reménység mutatkozik a látóhatáron, hogy Isten valahogyan mégis megtalálható, újra megéled az ilyen emberekben is az elhalt Istenvágy. Valóban boldognak mondhatja magát az az ember, aki a Hiszekegynek mindjárt az elején arról számolhat be, hogy az ő számára megoldódott az Isten-kérdés, és pedig úgy oldódott meg, hogy abban nyugvópontra jutott és kielégülést nyert a lelke!

Az az olthatatlan Isten-vágy, amelyről szoltunk, természetesen nem azt jelenti, hogy az ember gyermekkori istenképét szeretné romjaiból újraépíteni. Az menthetetlenül odaveszett a gyermekévek elmúltával! Aki nemcsak testileg, hanem szellemileg is kinőtt gyermeki állapotából, az sok más kedves gyermekkori ismerőseivel együtt, akik valamikor benépesítették képzelete világát, el kellett hogy búcsúzzék a maga hajdani „jó Istenkéjétől” is. Az a nagyszakállú, hol mosolygó, hol szigorú arcú, ősz apó, aki csillagfényes palástjába, arany koronával ékesen ül az égi trónuson, csak addig lehetett valóság, amíg valóságosak voltak a tündérkisasszonyok és a manók, az elvarázsolt királylányok, a boszorkányok, az óriások és a meséknek valamennyi többi alakja is, – vagyis csak addig, amíg a gyermek szabadon csapongó képzelete teremtette meg a maga világát, és még nem ismerte a valóságos világot. A felnőtt ember már ismeri. Pihenő óráiban néha megint gyermekké válik ugyan és átengedi magát képzelete szabad játékainak, – most már jól tudva, hogy azok csak játékok. Ilyenkor megengedi azt is, hogy a költészet, a festészet, vagy valamilyen más művészet megint visszavarázsolja elébe más képzelt alakokkal együtt a hajdani istenképet is. De aztán, ha megfürdette a lelkét a mesetóban, hamar le is rázza megint magáról a varázst és visszatér a valóságos életbe. Oda már nem viheti magával gyermeki képzelődéseinek Istenét, mert annak a valóság világában nincsen helye. De ezzel nincsen elintézve az ügy! Sőt, itt, a valóságos élet küzdelmes világában merül

csak fel igazán az Isten-kérdés! Mert ha menthetetlenül odaveszett is a gyermekévek istenképe, volt benne mégis valami, ami az öntudatosságra felnőtt embert csak most kezdi igazában érdekelni. Ha olyan képzeletszötte köntösbe volt is öltöztetve, amelyet a valóságos élet kíméletlen keze letépdesezt róla, a magva mégis csak az volt annak a gyermekkori hitnek, hogy a világ fölött van Valaki, aki az embert érdeklődéssel és megértéssel kíséri küzdelmeiben, s akinek az emberhez, és viszont, akihez az embernek komoly köze lehet. Csak a felnőtt, az élet harcaiban és viharaiiban benne élő ember tudja igazán: milyen sok fordul meg azon, hogy igaz-e ez, vagy mindenestől csak a gyermeki képzelődés szép álma? Mássá lesz az egész világ képe a szerint, hogy erre a kérdésre így vagy amúgy kell felelnünk. Más értelme lesz az egész mindenségnek és benne az egész emberi életnek, sőt azt kell mondanunk: akkor lesz csak egyáltalán értelme az egésznek, ha bizonyos, hogy van fölötte Isten, tehát a végső valóság, amelytől minden ered, szellemi valóság, amely mindennek célt is szab. Főképpen az embernek, mi magunknak, egészen más jelentőséget nyer a világban való jelenléte, a világ egészében való szerepe és rendeltetése, és ebből egészen más lehetőségek, reménységek és kötelességek születnek meg, ha van Valaki, aki utunkra elindított, és aki felé az utunk tart.

Hiszen mi emberek is „valakik” vagyunk és nem „valamik”, személyek, nem pedig dolgok. Körülöttünk, mint kiemelkedő kis sziget körül, ott hullámszik és árad a „valamiknek”, a dolgoknak óriási tengere. A természetnek beláthatatlan nagy világa az. Benne megszabott törvények szerint okok vonják maguk után okozataikat, ösztönök rugói mozgatják az élet megnyilvánulásait, és minden egyszerűen úgy történik, ahogy történik, mert másképpen nem is történhetik. Az ilyesmiből van ugyan bennünk is elég. Mi magunk is hozzátartozunk a természet világához. De ki is emelkedünk belőle. Van bennünk másvalami is. És emberekké éppen ez a más valami tesz bennünket, ami nem természeti már, hanem szellemi. A mi életünk nem egyszerűen úgy „történik” velünk, ahogy a természeti világában játszódnak le folyamatok. Mi kötelességek parancsai alatt élünk és azoknak szolgálatáért felelősek vagyunk. A mi lelkünkbe még soha meg nem valósult értékek és eszmények világítanak bele és lefoglalják a maguk számára igyekezetünket, hogy éppen általunk valósuljanak meg a jövőben. Célok jelennek meg előttünk hívogatóan és mi tudjuk, hogy hátat is fordíthatnánk nekik, amint meg is tesszük sokszor, de azt is tudjuk, hogy ezzel árulást követnénk el az életünk igazi értelme ellen, és ez rosszabb volna az öngyilkosságnál. Bennünket nemcsak mögöttünk rejlő erők tologatnak előre utunkon. Hiszen akkor könnyű lenne a dolgunk! Egyszerűen ráhagyhatnánk magunkat az oksági rendre: az okok majd előidézik életünkben a maguk okozatait, s azok lesznek majd, amilyenek lesznek, mit tehetünk mi róla? Azonban a mi életünknek az a törvénye, hogy magunknak kell okokká válnunk és olyan okozatokat előidéz-nünk, amelyek nélkülünk soha meg nem születnének, amelyekért tehát nem is hárítható át semmilyen mögöttünk rejlő okra, hanem teljességgel rajtunk magunkon nyugszik a felelősség. Nem is természeti ösztönök ereje mozgat ilyenkor bennünket. Az ösztöneink sokszor a legnagyobb akadályokat állítják az utunkba és velük harcba szállva, az ő ellenükre kell megjárnunk azt az utat, amelyet nemcsak élőlényekként, hanem igazán emberekként járhatunk meg. Szellemi élet van bennünk, amely úgy kiemel bennünket a természet fölé, hogy lépten-nyomon éles ellentétbe is kényszerít mindazzal, ami természeti mibennünk. Ezért a mi életünk sohasem intézhető el egyszerűen azzal, hogy volt, amilyen volt, és lesz, amilyen lesz. Nem pusztán tényezővé, amely minden további nélkül tudomásul veendő, hanem magasabb igények mértéke alatt áll, és az a kérdés: megfelel-e ennek a mértéknek? Ezek a magasabb igények sokszor megítélik azt, ami múltunkban már változhatatlan ténnyé vált. Másnak kellett volna lennie, mint amilyen volt! Nem szolgálhat egyszerűen tudomásul, hanem vád alatt áll. A jövőre nézve pedig parancsokat szabnak élénk ezek az igények: ilyennek, vagy amolyannak kell lennie, mert lehet ugyan más is, de akkor el van tévesztve! Mondhatja ugyan az ember azt is, hogy utóvégre minden mindegy lesz. De sohasem mondhatja őszintén, emelt fővel, hanem

mindig csak azzal a titokban is szégyenkező érzéssel, hogy lemondott igazi ember mivoltáról. És így ezek a magasabb igények szakadatlanul beleszólnak a jelenünkbe is: most ez a dolgod és nem más! És hiába akarnánk lerázni magunkról ezt a nyugtalanító, alkalmatlankodó beavatkozást, – csak egy áron volna lehetséges: ha lesüllyednénk a dolgok színvonalára, és ezzel kivetköznénk emberi magasabb rendűségünkéből.

Mi az értelme annak, hogy a természet világának közepette itt vagyunk ezzel a különös, kivételes méltóságunkkal, szellemiségünk magasabb rendűségével? Az az egy világos, hogy fölötté állunk vele a pusztán természeti létnek. Ebből következnek, hogy uralkodó szerepet töltsünk be a természetben s az, mint alacsonyabb rendű valami, szolgálja a mi szellemi mivoltunknak a mennél teljesebb kibontakozását. Sok csodálatos példa csakugyan azt mutatja, hogy szellemisége fölényénél fogva az ember képes a természet erőit befogni a maga céljainak a szolgálatába. De milyen részlegesek és milyen átmenetiek ezzel a sikerei! Néha megrázódnak a természet óriási erői, és akkor kártyavárként omlik össze minden, amit az ember nagy fáradtsággal felépített rájuk, s amit egy ideig engedelmesen hordoztak a hátukon. Jönnek földrengések, árvizek, sáskajárások, dögvészek és más természeti katasztrófák, amelyeknek az ostroma elsöpri az ember minden művét, és tehetetlen avarlevélként sodorja magával szelők a pusztulásba magát az emberéleket is. S ha ezek csak ritkán előforduló, kivételes esetek is, másfelől a természet észrevétlenül, csendesebben működő pusztító erői annál szívósabban bontják és emésztik szüntelenül mindazt, amit az ember épít. Penésszel és rozsdával, baktériumokkal és érelmeszesedéssel, és ezer más alattomosan támadó természeti ellenséggel szakadatlanul harcra kell állnia az embernek. És soha fölényes győzelemre nincs kilátása, hanem be kell érnie azzal, hogy a legjobb esetben is éppen csak állni tudja a harcot. Ha az egyén ebben a harcban menthetetlenül odavész is előbb-utóbb, helyébe újabb egyének állhatnak; a harci felszerelés is, amely folytonosan odavész, újjal, talán még jobbal is pótolható; és így általában az emberi élet hadállásai még tarthatóak, sőt egyre előbbre is tolhatóak. De a harcnak állandóan folynia kell! És mi lehet a vége? – Ha a természet könyörtelen erői folyton csak ássák a sírt az emberi élet alatt, nem kell-e egyszer mégis csak behullania abba szellemiségének minden büszke vívmányával együtt? A természet nagy tengeréből kiemelkedő ez a kicsiny sziget, az ember magasabb rendű élete, nincs-e végül mégis csak eltűnésre ítélve? S ha egyszer a dolgok világának érzéketlenül összezsugorodó hullámai mindent elnyelnek, mi értelme van akkor annak, hogy átmenetileg most még itt vagyunk mi, szellemi életet is élő „valakik”?

Vigasztalás lehetne az ilyen gondolatok ellenében az, ha legalább addig, amíg itt vagyunk ebben a világban, becsületet szerezni a magunk magasabb rendűségének. Szép életnek még a menthetetlen elmúlásában is lehet valami megnyugtató és fölemelő. Azért, hogy el kell egyszer tűnnie, kárpótlást nyújthatna az, hogy egyáltalán megjelent a színen. Csakhogy az a baj, hogy az emberéleket nemcsak kívülről, a természet világából ostromolják veszedelmek, hanem sajátmagában is valamilyen végzetes romlásnak a mótelyét hordozza. A természet erőinél is nagyobb ellensége magának sajátmaga. Amit szellemisége hatalmával épít, azt börtönül építi magának, hogy szellemisége fulladozva senyvedjen benne, vagy sokszor ugyanazon szellemiségének az erejével megint fel is robbantja, hogy a romok maguk alá temessék. Igájába tudja ugyan fogni a természet erőit, de sokszor nagyobb elszántsággal vezényli őket sajátmaga pusztítására, mint életének az építő szolgálatára. Valami visszájára fordult, elátkozott szellemiség az, amely az emberben él. És ha itt-ott tiszta lángot vet is, és gyönyörűséges virágokat hajt is, ezek csak ünnepi kivételek. Csak megerősítik a szabályt. Az általános kép csak annál szomorúbb. Csak az tűnik ki az ilyen esetekből, hogy milyennek kellene lennie az embernek, és annál kiábrándítóbb, hogy nem olyan, hanem egészen más. Szerencsétlen tévedésnek, önkéntelen kegyetlen tréfának, nem is tragédiának, hanem tragikomédiának tűnik fel az ember-

nek jelenléte ebben a világban. Ilyen nagyszerű magasabbrendűség ilyen silányul eltékozolva! Mi értelme lehet az egésznek?

Az Isten-kérdésen fordul meg, hogy van-e felelet erre az emberkérdésre. Ha a világ fölött Valaki a végső valóság, akkor minden veszélyeztetettsége és kiszolgáltatottsága ellenére mégis döntő fontosságú tényező ebben a világban az ember, ez a parányi „valaki”. És akkor, ha még oly szakadozottan és foszlányosan viseli is magasabb méltóságának a köntösét, minden nyomorúsága és szégyene ellenére is érdemes folytatnia a maga küzdelmeit, mert azoknak valamilyen nagyon jelentős szerepük van az egész mindenség életében. Hiszen, ha Valaki uralkodik e fölött a világ fölött, akitől minden ered, és aki mindennek célt szabott, akkor az utolsó szó nem lehet a természet vak hatalmaié, és akkor van reménység arra, hogy az ember még sajátmaga romlott mivolta ellenére is valamilyen fenséges rendeltetést tölthet be ebben a világban. Akkor van az embernek Szövetségese, akinek segítségével felülkerekedhet a dolgok hatalmán is, a saját életében pusztító átkon is. Így van csak értelme mindannak, ami az embert, mint szellemiséggel kitüntetett lényt megkülönbözteti minden mástól ebben a világban. Az életébe beleszendülő, magasabbra készítető parancsok, így már nem ki tudja, honnan érkező kósza hangok, hanem valóban az ember létparancsai. Hiszen onnan jönnek, ahonnan magát a létét is nyerte az ember, és arrafelé vezetik, amerre valahol az egész mindenségnek a célja kell, hogy rejtőzzék. Ha ez a világ Isten világa, akkor természetes, hogy nem lehet „minden mindegy” az ember életében. Csak a felfelé vezető út lehet számára az igazi út. És ha ebben a világban a szemünk láttára úrrá lesznek is az ember felett a természet hatalmai, és a halál véget vet is itt szellemisége legtisztább kivirágzásainak is, akkor – ha ez a világ Isten világa – ez csak azt jelentheti, hogy a mindenség nemcsak ebből az enyészet uralma alá vetett világból áll, és valahol a halál határán túl kell beteljesednie az ember rendeltetésének. Az Isten világában az Ő „képére és hasonlatosságára” teremtet, az ő szellemiséggel rokon lényegű embernek nem lehet alulmaradnia a természet minden egyebet felörlő erőivel szemben sem. Nemcsak valamilyen átfutó szerepe van, hanem a halált is túlélő jelentőséggel teljes az élete.

Amiről így nagy általánosságban beszéltünk, az természetesen az emberek millióinak az egyéni életében s annak ezerféle helyzetében válik igazán elevenbevágó kérdéssé. Hogy milyen nagy különbséget jelent az ember számára az Isten felől való bizonyosság, az ott tűnik ki, amikor egy-egy válaszút elé érkezve gyakorlati döntéseken kell az embernek átesnie. Milyen élethivatásra szánja el magát fiatal éveiben? Azok közül valamelyikre, amelyek „jól fizetnek”? Vagy arra az egyetlenre, amely az ő igazi hivatása, még ha szerény és küzdelmes életet ígér is csupán? A magányos élet könnyű poggyászát vegye-e vállára, vagy ha már családi fészket rak, csak másod- vagy legfeljebb harmadmagával akarjon abban lakni? Vagy pedig, tudva azt, hogy nemzete jövője csak erős családi közösségeken épülhet fel, vállalja-e azt a sok kényelmetlenséget, felelősséget és gondot, amely egy esetleg népe ssé szaporodó család ellátásával és felnevelésével jár? Kinyújtsa-e a kezét valamilyen dús nyereség után, amelyet megkaparinthatna, a nélkül, hogy összeütközésbe jutna a büntető törvénykönyv paragrafusaival? Vagy pedig őrizze meg a szabadságát ahhoz, hogy a harácsolókkal szemben mindig a kifosztottak pártján emelhesse fel szavát? Keresse-e inkább a visszavonult élet csendjét és nyugalmit és hagyja sorsára a körülötte zajló világot? Vagy álljon be oda, ahol valamilyen jó ügy várja, akár a vezéri, akár közvitézi szolgálatra, és szánja oda az idejét, erejét, anyagi javait és befolyását annak az ügynek a céljaira, esetleg sok fáradság, törődés és áldozat árán is? És így folytathatnánk a példák felsorolását. Az élet kifogyhatatlan változatokban szakadatlanul veti fel az ilyen kérdéseket. A választ az dönti el: milyen világban tudjuk magunkat? Ha az egész világ alapjában véve csak dolgoknak, „valamiknek” a világa, miért akarjunk mi a szó igazi értelmében „valakik” lenni, dolgok feláldozása árán szellemi parancsok és értékek szolgálatában élni? Ha az egész élet nem más, mint a húsnak és vérnek a

tülekedő játéktere, miért ne hallgassunk akkor mi is a húsnak és vérnek a szavára? Ha ez a mindenség nem az Isten világa, akkor nem sok értelme van annak, hogy olyan kötelességeket vállaljunk, amelyek önmegtagadást kívánnak tőlünk, és cserébe csak szellemi emelkedést ígérnek; akkor lelkiismeretünk minden alkalmatlankodásában és nyugtalankodásában csak olyan csökevényes gátlásokat láthatunk, amelyeken az okos ember igyekszik mennél hamarabb túltenni magát. De egészen másképpen áll a dolog, ha e világ fölött és magunk fölött is ott tudjuk Istent! Akkor nyilván mindig az lesz előttünk a helyes irány, amelyet a magasabb parancsok szabnak elénk. Akármilyen áldozatokba kerüljön is majd ezt az irányt követnünk, azokért sokszoros ellenértéket nyújt nekünk az a bizonyosság, hogy az egyetlen hozzánk méltó életnek az irányában haladunk. Ha mások sajnálkoznak is rajtunk miatta, vagy el is ítélnék minket érte, nekünk akkor elég annyit tudnunk, hogy mégis nekünk van igazunk. A legfelső fórum, Isten, minket igazol. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az emberek két csoportra oszthatók: olyanokra, akik Isten felől való bizonyosságukban emberhez méltó, szellemi irányban kifejlő életet élnek, és olyanokra, akik szellemiség nélküli, alacsonyabb rendű életet élnek, mert nincs meg az Isten felől való bizonyosságuk. Egyfelől ugyanis azok is, akik jól tudják, hogy Isten világában élnek, nagyon sokszor olyan magatartást tanúsítanak, mintha nem volna Isten felettük és a világ felett. Másfelől meg azok, akik Isten nélkül való világban tudják magukat, szerencsére nagyon sokszor mégis úgy viselik magukat, mintha az Isten felől való bizonyosság vezérelné őket. Amazoknak az élete silányabb, mint amilyen lehetne, ha mindig következetesek lennének Isten felől való bizonyosságukhoz. Emezeké pedig nemesebb, mint amilyen az ő Isten nélkül való világszemléletük előfeltételeiből logikusan következne. Vagyis, amint ez már a fentebb elmondottakban is benne foglaltatott, az ember szellemisége a legjobb esetben is csak töredékesen érvényesül, de viszont a legrosszabb esetben is mutatkoznak áruló jelei, amelyek rávallanak. Így aztán a valóságban csak fokozati különbségek vannak az emberek között életüknek megállapítható magasabb- vagy alacsonyabb rendűsége tekintetében. És mégis van köztük egy nagy különbség, amelyet az Istenkérdésre adott ilyen vagy olyan feleletük von maga után. Isten nélkül minden emberi jószág, tisztaság, nemesség, gyökértelen valami ebben a világban. Nincs, ami igazolja és megalapozza. És ezért nincs, ami táplálja és gyarapítsa. Fogyó tőke, mely sokáig eltarthat még, de a sorsa azért meg van pecsételve. Hervadozásnak az őszi bélyege van rajta. Tavaszi zsendülésnek a feszülő ereje csak abban az emberi szellemiségben van, amely állandóan friss táplálékot és növekedést nyer az Isten valósága felől való bizonyosságából. Nyilvánvalóvá teszik ezt azok a próbák, amelyekből a gyakorlati élet senkit sem kímél meg. Elindulhat az ember Isten nélkül is fölfelé vezető úton és vállalhatja annak meredek kapaszkodóit a helyett, hogy másokkal együtt a kényelmesebb úton sodródna lefelé. De jönnek majd előre nem látott nehézségek. Elhatárolásai akadályokba és ellenállásba ütközhetnek. Érik majd csalódások. Magára hagyják majd olyanok, akiknek a hűséges társaságára számított. Ha számított is arra, hogy sok önmegtagadást kell gyakorolnia, idővel kitűnhet, hogy jóval nagyobb árat kell fizetnie, ha következetes marad, mint amilyenre fel volt készülve. Remélt eredmények helyett, amelyeknek kivívásáért odaszánta magát valamilyen önzetlen szolgálatra, sikertelenségbe fulladhat minden igyekezete. Vagy ha voltak is már eredményei, amelyekben igazolva láthatta életének jól megválasztott irányát, jöhetnek olyan viharok, amelyek megint romba döntenek mindent. Közben elfogyhatott az ereje, megrokknanhatott az egészsége, eltelhetett az ideje! Mi marad hátra, ha az embert utoléri az ilyen válságok? Szégyenszemre visszafordulni és azokhoz csatlakozni, akik eleitől fogva a kényelmesebb utat járták, s akik most kárörömmel fogadják a soraikba állót, akinek végre szintén „megjött az esze” és belátta, hogy „nem érdemes”? Vagy, ha – amint megeshet – erről is lekészt már az ember, kényszeredetten tovább vánszorogni a már megkezdett irányban, és az élete végéig átkozni azt a percet, amelyben olyan bolond volt, hogy „déliababok” után futva „elhibázza az életét” és „eljátssza a jó szerencséjét”? Egyik sem

valami kielégítő megoldás! Az ilyen válságokon csak az jut át sértetlenül, aki bizonyos Isten felől, és ebben a bizonyosságban küszködik a felfelé vezető úton. Az ilyen ember tudhatja, hogy minden ezen a világon Isten céljainak a szolgálatában áll, és ezért őt nem érheti semmi, ami megakaszthatja az Isten céljai felé való haladásában, hanem ellenkezőleg: minden csak segítségére lehet. Ellenséges körülményekben is csak rejtett szövetségestársakat ismer fel. Ha beléjük ütközve pillanatnyilag megtorpan is, nemsokára csak annál nagyobb lendületet vesz általuk. Ha akadályaikban megbotlik is, megint csak talpra áll és annál elszántabban halad tovább. Ha úgy látszik is, hogy odaveszett munkájának minden reménye, magából ebből a keserves tapasztalatból nagyobb nyereséget merít, mint amekkora vesztesége volt. Soha nem ábrándulhat ki a magasabb parancsok szolgálatából, sem nem unhatja meg azt. Soha nem kell megsajnálnia, hogy azoknak útjára lépett, mert amíg ez a világ az Isten világa, addig ez az egyetlen igazolt út. A többiek ellenben, akár eleitől fogva hátat fordítottak a magasabbra hívogató és készítő parancsoknak, akár később kanyarodtak rá megszégyenüléseik után a lefelé vivő útra, sohasem lehetnek biztosak a maguk dolgában. Ha fennhangon sokféle elmélettel próbálják is igazolni életüket, és megnyugtatni magukat azzal, hogy nincs Isten, csak természet van, amelyben az ember is csak természeti lény, a lelkük mélyén ott feszeng a gyanú, hogy hátha mégis egészen eltévesztették az irányt, és csak azért járnak a maguk útját, mert azt a másikat, a nehezebbiket el akarták kerülni? Vagyis titkon mégis ott ég a lelkükben – az Isten-kérdés! Irigylésre méltó ember az, akire nézve ez a kérdés megoldódott, aki megtalálta Istent, benne megtalálta a világ értelmét, és a maga emberi magasabbra hivatottságának a biztosítékát. Nem lehet embernek boldogabb bizonyossága, mint ha ezt vallhatja: „Hiszek Istenben”!

V. A VILÁGFELETTI ISTEN TITKA.

A Hiszekegynek mindjárt a legelső mondatánál eldőlt a legnagyobb kérdés, amely az embert foglalkoztathatja és gyötörheti: az Isten-kérdés. „Hiszek egy Istenben” – ez azt jelenti: megoldott titokká vált számomra a végső Titok, amelytől a világnak és a magam életének az értelme függ. Hogyan oldódott meg? Mondtuk már: a hívőnek ez a vallástétele visszhangként szólal meg a lelkéből magának Istennek a szavára. Isten maga oldotta meg a kérdést: nem hagyta az embert bizonytalanságban maga felől, hanem kijelentette magát neki, és így megajándékozta őt az óhajtott Isten-bizonyossággal. Micsoda „Isten” is volna az, aki felől csak úgy a háta mögött lehetne okoskodni, hogy egyáltalán van-e vagy nincs, és akinek magának ehhez a kérdéshez nem volna semmi szava? Egy ilyen, örök hallgatásba burkolózó szfinx, amely kőarcú mozdulatlanságban túrné, hogy az emberek előtte megállva vég nélkül törjék a fejüket és folytassák vitáikat rejtelmes lénye felől, nem érdemelné meg az Isten nevét. Isten alatt mi csak az életnek olyan teljességét érthetjük, amely magán túlcsoordulva ránk is kiárad, és bizonyosakká tesz bennünket maga felől. Ha igazán valóság az Isten, akkor egy vagy más módon – hogy hogyan, azt mi nem írhatjuk elő neki, – de olyan megnyilatkozó Istennek kell lennie, aki megnyilatkozásával eloszlatja minden kétségünket maga felől. Erről a megnyilatkozó Istenről fogja majd elmondani a Hiszekegy a maga vallástételét a második szakaszában. Oda elérkezve majd számon vehetjük: hogy nyerjük el Isten tulajdon ajándékaként az Őfelőle való bizonyosságunkat. Most csak azt hangsúlyozzuk, hogy más úton-módon nem oldódna meg számunkra sohasem az Isten-kérdés.

Amikor annakidején a reformáció körében is újra erőteljesen hangsúlyozták ezt az igazságot, hogy Isten felől csak az Ő tulajdon kijelentése biztosít bennünket, amelyről a Hiszekegy második szakaszában is szó van, erre a római katolikus keresztyénség részéről felhangzott az ellenvélemény: a Hiszekegy második szakaszában csakugyan Istennek olyan ismeretéről van szó, amelyet sehonnan nem nyerhetünk el, csak az Ő kijelentéséből, azonban azt, hogy van Isten, nemcsak ebből a kijelentésből tudhatjuk meg, hanem már a nélkül is, a magunk okoskodása által is, „az ész világossága” révén is, megbizonyosodhatunk róla. Fel is mutatták azokat a nagy becsben tartott „istenbizonyítékokat”, amelyeknek az érvelését csak végig kell követnie az embernek, hogy elérkezzen a végkonklúzió belátásához: „Tehát van Isten.” Azonban, ha jól megnézzük ezeket az érveléseket, kitűnik, hogy nagyon figyelemreméltók és tanulságosak, csak éppen a kívánt célhoz nem vezetnek el bennünket. Isten valósága felől bizonyossá nem tehetnek senkit sem, akiben ez a bizonyosság nincs meg már amúgy is. A világban meglevő összefüggéseknek a rendjéből pl. valóban joggal lehet következtetni arra, hogy ez a világ valamilyen rendező Értelemnek az uralma alatt áll. De ahogy nyilván értelem van beleépítve annak a gépnek a szerkezetébe és működésébe is, amely elkapja a munkásnak a kezét és szétmarcangolja a testét, úgy ez a világ is annak ellenére, hogy csodálatos Értelemre valló alkotmány, sokszor ugyanilyen könnyörtelenül bánik el az emberrel, pedig az emberi élet a legértékesebb akoltó eleme az egésznek! Nevezhetjük-e komolyan Istennek ezt a világot átható Értelmet, amíg afelől is meg nem bizonyosodunk, hogy ez a könnyörtelenség csak látszat és valójában mindaz, ami nekünk szent, előtte is szent, sőt előtte még sokkal inkább szent, mert hiszen nekünk is csak azért szent, mert ő oltotta bele az életünkbe? De efelől már semmilyen észszerű okoskodás nem győzhet meg bennünket, csak maga Isten biztosíthat róla az Ő kijelentése által. Vagy az is csakugyan igaz, hogy minden értelmesen okoskodó ember eljut oda, hogy a világot ne csak részleteiben vizsgálja, és ne csak ezeknek a részleteknek a magyarázatát keresse, az egyikét a másikból, hanem az egésznek is fölébe emelkedve valamilyen

magyarázatát akarja adni annak is. Nevezze bár ezt a végső magyarázatot adó elvet Végoknak, vagy aminek akarja, az bizonyos, hogy gondolataival el kell, hogy érkezzék hozzá. De ezzel még nem érkeztünk el az Isten felől való bizonyosságunkhoz, mert hiszen a tulajdonképpeni kérdés még ezután várna megoldásra! Éppen azt szeretnénk tudni, hogy milyen ez a végső pont, ahová a világnak a számai elvezetnek bennünket! Személytelen valami-e, amelyből a véletlen játéka folytán állt elő minden ezen a világon, és mi magunk is, vagy amelyből valamilyen kényszerű természeti folyamat révén bomlott elő a mindenség minden benne levő létezővel együtt? Vagy személyes valaki, akinek az öntudatos akarat hívta létre mindazt, ami van? És még ha bebizonyítható volna is az, hogy személyes hatalom teremtményei vagyunk, akkor szorulna el csak igazán a szívünk a nagy kérdéstől: mit tartsunk felőle? Hiszen lehetne utóvégre valamilyen kaján világdémon is, aki az egész mindenséggel valamilyen kegyetlenül rossz tréfát űz, és abban leli gonosz örömét, ha mennél több átok és szitok száll felé teremtettségéből! Hogyan illethetnénk akkor az Isten névvel? De honnan tudhatjuk, hogy nem ez az igazság, hanem ennek éppen az ellenkezője, ha maga Isten nem jelenti ki magát nekünk? Minden „istenbizonyíték” elvezethet bennünket Isten irányában valameddig, de ott elakad, és Isten még azon túl rejtőzködik valahol, ahová a magunk okoskodása már nem érhet el. Sőt, valójában úgy áll a dolog, hogy minden érv ellenében, amely közelebb visz bennünket az Ő valóságának a bizonyosságához, felmerülhet egy-egy ugyanolyan nyomós ellenérv, amely megint csak visszavet bennünket kételyeinkbe. Ennek az ide-odahányattatásunknak addig nincs vége, amíg maga Isten nem vet neki véget. Istennek egyetlen és elégséges bizonyítéka csak Ő maga lehet. Attól oszlik csak el őfelőle való kétségeink homálya, ha kijelentésének a fényével Ő maga világít bele.

De ha az Isten-kérdés így megoldódik is annak számára, aki az Ő kijelentését felfogta, ez még nem jelenti azt, hogy ezzel megszűnt az Isten titokzatossága. A megnyilatkozott Titok azért megmarad örök Titoknak. Hogy megnyilatkozott előttünk, az azt jelenti, hogy annyira megbizonyosodtunk valósága felől, hogy teljesen rá is bízhatjuk magunkat. De hogy mégis megmarad számunkra Titoknak, az azt jelenti, hogy az értelmünk rekeszeibe soha bele nem férhet. Azt kell mondanunk, hogy amint nem volna igazán Isten, ha valahogyan nem jelentené ki magát nekünk, ugyanúgy nem is lehetne igazán az ő kijelentése az, amelyik nem volna telve számunkra megfoghatatlan titkokkal. Hiszen Őbenne azt a végső valóságot keressük, amelyről eleve tudhatjuk, hogy rejtélyesnek kell maradnia emberi értelmünk előtt. A mi értelmünk arra van berendezve, hogy azt a sokfélét fogja fel, ami – mondtuk már, – ilyen vagy amolyan egyetemes fogalmak alá foglalható, de nem foghatja fel azt a végső valóságot, amely mindenek fölött állván, már semmi egyébbel nem hozható közös nevezőre, hanem tökéletesen egyedülvaló. Nemcsak az Istenben hívó van így Istennel, hanem ugyanígy van mindenki, bármilyen végső valósággal vagy elvvel magyarázza is a világot. Adhatnak az emberek az ilyen általuk vallott végső valóságoknak vagy elveknek jó hangzású neveket. Az egyik az Anyaggal, a másik az Erővel, a harmadik az Energiával, a negyedik a Természettel, az ötödik az Eszmével próbálja megmagyarázni a világot, és így tovább. De azzal, hogy nevet adunk valaminek, még nem vált számunkra érthetőbbé. És csak egy kicsit kell ezeknek a neveknek mögéjük néznünk, mihelyt azt kezdjük vizsgálni, hogy mit is értenek alattuk, hamar kitűnik, hogy olyan fogalmakat takarnak, amelyek telve vannak ellentmondásokkal. És hogy ezeket hogyan lehet feloldani, arra már nincs feleletük az embereknek. Csak természetes tehát, hogy amikor elkezdünk Istenről gondolkozni, mi is össze nem egyeztethető ellentmondásokba ütközünk bele gondolatainkkal, vagyis amikor Istenről beszélünk, lépten-nyomon olyan szavakat vagyunk kénytelenek használni Őrá vonatkozólag, amelyek igazában nem illenek rá, és csak nagy fenntartásokkal használhatók Őróla. Megpróbáljuk azzal jellemezni Őt, hogy átvisszük és alkalmazzuk Őrá a legszebb emberi jelzőket. Hiszen azért Isten Ő, mert mindaz, ami az emberi életben a legmagasabb rendű, nem idegen Őtőle, hanem éppen Őbenne található meg legteljesebben, a

tökéletesség fokán. Az emberben is csak azért vannak meg ezek a vonások, mert szellemi mivoltában ő is nyert egy parányi részecskét az Isten szellemi valóságának a teljességéből. Így születnek meg azok a fogalmaink, amelyekkel az Isten „erkölcsi tulajdonságait” jelöljük meg. A Hiszekegy nem emlegeti őket. Megelégszik azzal, hogy mindent összefoglalva „Atyának” nevezi Istent. Földi atyánkban is nemcsak az eredetünket láthatjuk, hanem egyúttal, ha igazi atya, mindannak a megtestesült összefoglalását, ami az emberi életben tiszteletre méltó, bizalmat keltő, erkölcsileg értékes. Isten is azért nevezhető „Atyának”, mert Ő minden effajta tulajdonságnak a tökéletes summája. Ezért is mondhatjuk el Őfelőle feltétlen bizalmunknak hitvallását: „Hiszek egy Istenben”. De milyen más ezeknek a tulajdonságoknak a fénye, amikor az Ő valóságából sugárzik felénk, mint amikor emberek életében látjuk felcsillanni a visszaverődésüket! Valósággal megváltozik az értelmük. Beszélünk pl. az Isten „irgalmasságáról”. De milyen irgalmatlan irgalmasság ez sokszor! Ha ember csinálna olyasmit, amit Isten napról-napra művel az emberi lehetőségeket messze felül is múló arányokban emberek millióival, mi azt a legborzasztóbb könyörtelenségnek neveznénk. És azért ez mégsem vet árnyékot az ő irgalmasságára! Sokszor éppen olyanok ismerték fel a legvilágosabban és olyanok áldották a leghálásabban az Ő irgalmasságát, akikkel – ha emberi mértékkel mérnénk a sorsukat, azt kellene mondanunk – a legirgalmatlanabbul bánt el Isten. Beszélünk az Ő „igazságos” voltáról is. De milyen igazságtalanságokkal teljes igazságosság ez! Sokszor éppen ezek az igazságtalanságok teszik számunkra a legnehezebbé, hogy Őbenne hinni tudjunk! És azért mégis egészen bizonyos, hogy Ő minden dolgában tökéletes igazságosság szerint jár el! Ugyanígy vagyunk az Ő „jóságával”, „hűségével”, és minden más effajta tulajdonságával is. Más lapra tartozik az Isten erkölcsi mivolta, mint az emberé. Az ember erkölcsiségét az szabja meg, hogy teremtményként más teremtmények között Isten uralma alatt él, aki törvényt szabott elé. Isten erkölcsi mivoltának ellenben senki sem szabott törvényt. Az az Ő mindenek felett álló tulajdon életéből folyik. Nekünk embereknek pl. Isten adta az életet, s ezért áll ránk a törvény, hogy ezt az ajándékot egyikünknek sincs joga elrabolni a másiktól. Istennek súlyos ítélete alá (és egyúttal súlyos emberi ítélet alá is) esik az, aki mégis emberéletet olt ki. De Isten azt, amit adott, szabad tetszése szerint bármikor el is veheti a nélkül, hogy ezzel erkölcsi tökéletességén a legkisebb makula is esnék. A mi sorsunkat szuverén jótetszése szerint Isten szabja meg, kit férfinek, kit nőnek teremtve, kit magas fejlettségű virágzó népek gyermekeként indítva el e világbeli útjára, kit meg sötét elmaradottságú földrészek minden hátrányával megterhelten, kinek nyugodt, békés időkben jelölve ki az élete határait, kinek meg viharoktól dúlt korszakban jelölve ki a nehéz szerepét. Ha ember dobálná így erre-arra embertársait, azt mondanánk rá: rettentő önkényeskedése egy szívtelen, szeszélyes zsarnoknak! De a teremtő Istenemet nem bírálghatom azért, mert ilyennek, itt és ekkor születtem, nem pedig másnak, máshol és máskor. Ő senkinek nem tartozik számadással rendelkezése miatt. Embereknek az egymás iránti magatartását tehetjük erkölcsi bírálat és mérlegelés tárgyává, hogy vagy tiszteletet adjunk a benne megnyilvánuló nemességnek, vagy megbélyegezzük ítéletünkkel azt, ami rossz benne. De Isten erkölcsi mivolta előtt csak hódolattal állhatunk meg, és csak leborulva imádhathatjuk tiszta tökéletességeért. – Így vagyunk egyébként minden más fogalmunkkal is, amelyet a magunk életéből viszünk át Istenre: tudjuk, hogy van Istenben valami, amit ezzel vagy azzal a fogalmunkkal kell megjelölnünk, de ugyanakkor azt is tudjuk, hogy ezek a fogalmaink mégsem illenek rá az Ő megfoghatatlan valóságára. Beszélünk arról, hogy Isten „él”. De ki tudja elképzelni, hogy ez milyen életet jelent? Csak az bizonyos, hogy egészen mást, mint amilyen a mi életünk. Nem is szólva arról, hogy sokszor olyan képeket használunk Istenről, amelyek nyilván csak költői hasonlatok, és csak átvitt értelemben vehetők, amikor pl. Istennek mindent látó „szemét”, hatalmas „karját”, és hasonlókat emlegetünk, de amikor szó szerint veendő dolgokat mondunk is, mint pl. azt, hogy Isten „gondol” vagy „akar” valamit, „haragszik” valamiért vagy „tervez” valamit, és így tovább

számtalan hasonló állításunknál is, nagyon jól tudjuk, hogy mindez Őnála egészen más valamit jelent, mint minálunk embereknél. Hogy valójában mit jelent Őnála, ki tudna arról fogalmat alkotni! Minden Őróla szóló állításunk csak halvány utalás lehet az Ő valóságának titkaira, de sohasem adhatja annak titkoktól mentesen kitergetett rajzát. Igaz, használunk mi Istenre vonatkozólag olyan kifejezéseket is, amelyeket nem a magunk életéből viszünk át Őrá, hanem egyenesen azért alkottunk meg, hogy éppen Őróla használjuk, és senki másról. Ezekben fejezzük ki az Ő „természetfeletti tulajdonságait”, vagyis azokat, amelyek az Ő egyedülvaló, világfeletti természetét minden egyébétől megkülönböztetik. Ezek közül egyet megemlít a Hiszekegy is, amikor Istent „mindenható Atyának” nevezi. De ne vélje senki, hogy az ilyen jelzőkkel sikerülhet eloszlatni Istennek titokzatosságát! Ezek éppen ellenkezőleg csak arra való, hogy titokzatosságát annál jobban kidomborítsák mindenki előtt. Ha megvizsgáljuk ezeknek a kifejezéseknek az értelmét, hamar rájövünk, hogy csak az világos bennük, amit tagadunk velük, de az, amit velük állítunk, megfoghatatlan titok marad. Voltaképpen csak elhatároljuk velük Istent minden egyéb valóságtól. Azt valljuk meg általuk, hogy Isten más, mint bármi egyéb, amit ismerünk. De hogy milyen hát az Ő saját mivoltában, arról fogalmat alkotni továbbra sem vagyunk képesek. Amikor „mindenhatónak” mondjuk Őt, ezzel azt hangsúlyozzuk, hogy az Ő hatalma más, mint minden emberi hatalom, bármilyen szédítően nagy legyen is az. Mert az emberi hatalom mindig adottságoknak a világában érvényesül, az egyik teremtmény hatalma más teremtmények kisebb-nagyobb sokasága felett. Ezért mindig ellenállásba és akadályokba ütközik. És ha még oly nagy sikereket ér is el az ellenállások letörésében és az adottságoknak a maga akarata szerint való átformálásában, egy bizonyos határnál végül mégis el kell akadnia, és azon túl már lehetetlenségekkel áll szemben. De Isten útjában nincsenek adottságok. Őrajta kívül nincsen semmilyen valóság, amely ne az Ő teremtménye akaratából lenne, és amely tőle független tényezőként vele szembehelyezkedhetne. Őt ezért saját magán kívül semmi nem korlátozhatja. Hogy azonban ez mit jelent, azt csak akkor tudnánk felfogni, ha mi volnánk az Ő helyében! – „Örökkévalónak” is nevezzük Őt. Ebből az világos, hogy az Ő élete nincs alávetve az idők folyásának. Nincs kezdete, nincs vége. Nincs kifejlődése, sem elhanyagolása. Nincs múltja, jelene, jövője, amelyre elosztva részletenként bontakozna ki az élete, mint a miénk. Egyszóval Ő egészen másképpen van, mint ahogy mi vagyunk, és velünk együtt minden egyéb is ezen a világon. De ki tudná megérteni ezt az Ő örök jelenben, változás nélkül és mindig teljességében való létezését? – Így vagyunk az Isten „mindenütt jelenvalóságával” is. – Őt nem korlátozzák térbeli viszonylatok, közelségek vagy távolságok. Így vagyunk az Ő „mindentudó” voltaival is – az Ő tudata nem szorítkozik csak egy bizonyos körre, mint a mi emberi tudatunk, amely sok mindent felöllelhet, de mindig csak egyebeknek a kizárásával. És így vagyunk minden hasonló állításunkkal. Mindig csak Istennek a más-voltát emeljük ki az ilyenekkel. A nagy különbség szakadékát tárjuk fel, amely Őt tőlünk és általában minden teremtményétől elválasztja, s amelyen át a túlsó oldalra, az Ő titokzatos valóságába, a mi tekintetünk erőtlen áthatolni.

A legélesebben akkor tűnik a szemünkbe Istennek megfoghatatlan más-volta, amely minden-től elválasztja Őt, amikor éppen azt a viszonyt vesszük szemügyre, amelyben Ő minden más valósággal áll. Egyébként is ez a viszony érdekelt bennünket mindenek felett, mert hiszen elsősorban éppen azért keressük Istent, hogy benne a mi létünknek és ennek az egész világnak az értelmét és alapját találjuk meg, és ezért olyan boldog titok-megoldás az számunkra, amikor megtaláljuk Őt, aki ennek a világnak Istene, és benne nekünk is Istenünk. A Hiszekegy Istennek ezt a minden más létezőhöz való viszonyát ezekben a szavakban jelöli meg: Ő „mennyei és földi Teremtője”. Isten felől bizonyosnak lenni e szerint annyit jelent, mint tudni, hogy ez a világ és benne minden azért van, mert Isten akarta, hogy legyen. Isten között egyfelől és kivétel nélkül minden egyéb között másfelől, ami csak volt, van, vagy lesz, olyan viszony tűnik ebben a szemünkbe, amelyhez hasonló egyébként sehol a valóság világában

nem találunk. Minden, ami létezőnek számít Őrajta kívül, teremtmény, amely valamikor nem volt, és azt, hogy létezzék, Őtőle kapta. Ő ellenben a Teremtő. Ő nem úgy kapta létezését sehonnan sem. Ő maga annak ősforrása, amely minden más valóságnak a létét csak árasztja magából, miközben a magáé kimeríthetetlenül buzog sajátmagából. Semmi nem szemléltetheti előttünk jobban, milyen megfoghatatlan Titok Isten, mint ez az Ő teremtoi mivolta minden teremtményével szemben. És ezért nem csoda, ha a Hiszekegy, amikor róla, mint megközelíthetetlen Atya Istenről akar vallást tenni, éppen az Ő teremto munkáját emeli ki. Amikor Istenben, mint Teremtőben való hitünket megvalljuk, lehetetlen nem éreznünk, milyen mély titkok felett járunk ezzel a bizonyosságunkkal. Ha megállunk kissé, hogy ezeknek a titkoknak a mélységébe beletekintsünk, elszédülnek a gondolataink. Teljesen lehetetlen fogalmat alkotnunk arról, hogy mit jelent ez: Isten akarta, hogy legyen, és ezért lett, ami nem volt, és ami nem is lehetne különben sohasem. Mi ismerünk műveket, amelyek azért jönnek létre, mert valaki akarta, hogy létrejőjenek. Akár szobrok, vagy zeneművek, gépek, vagy bútordarabok, akár búzatáblák, vagy gyümölcsöskertek, akár intézmények vagy szervezetek, mint iskolák, hadseregek vagy államok, álltak már elő úgy a mi szemünk láttára, hogy előbb csak valakinek az elgondolásában voltak meg, de a valóságban még nem, és aztán az illetőnek az akarata valóságra is váltotta azt az elgondolást. De ilyenkor mindig csak alakításról van szó, nem teremtésről, a szónak igazi értelmében. A létrehozó akarat mindig csak már meglévő valóságoknak adott új formát vagy új elrendezést. Nélküle ezek a dolgok nem volnának meg úgy, amint élénk állnak, de valahogyan, alkotó elemeikben, mégis meglennének nélküle is. Minden emberi alkotó már készen talált anyagból, vagy e világban már amúgy is élő és tenyésző lényekből, vagy már tőle függetlenül is körülötte nyüzsgő emberekből hozza elő ügyes vagy erős kezével a maga műveit. Még az a művész is, akiről azt mondják, hogy „újat teremt”, csak már előtte is megvolt elemeket fűz egybe valamilyen új kapcsolatba, a valóságban úgy soha elő nem fordult és még senkinek a képzeletében sem úgy meg nem jelent alakok vagy történetek képeibe; vagy talán mások lelkében még csak öntudatlanul élő szépségeket hoz napfényre alkotásaiban, hogy azoknak öntudatos élvezetével megajándékozza embertársait. Amikor azonban Isten teremto munkájáról beszélünk, akkor nem ilyesmire gondolunk. Ő nemcsak azt akarta és nemcsak annak az akaratnak vitte véghez a megvalósulását is, hogy ezen a világon olyanok legyenek a dolgok, amilyenek, hanem hogy egyáltalán legyenek valóságok Őrajta kívül is. Pogány vallásos elképzelésekben és bölcselkedők elméleteiben találkozunk néha olyan úgynevezett Istennel, akinek abban áll a világteremto szerepe, hogy megszabta a dolgok formáját és rendjét, de aki már készen találta ehhez az anyagot, és úgy öltöztette bele abba a maga gondolatait. Így a mindenség meglétének voltaképpen két eredető forrása volna: a világformáló Szellem, és a tőle függetlenül is létező Anyag. Azt mondhatnánk: így két istenség összeműködésére vezethető vissza a világ. Valójában azonban a kettő közül egyik sem volna igazán Isten. A Hiszekegy minden effajta elgondolással már azzal is élesen szembehelyezkedett, hogy „egy Istenről” tett vallást. Amikor pedig „mennynek és földnek a Teremtojéről” beszél, félreérthetetlenül olyan Istent ért ez alatt, aki egyedüli forrása a világ meglétének. A világ minden vonatkozásban az Ő teremto akaratának a szüleménye és műve. Van ebben az Ő alkotásában csodálatos formáló művészet is. Hogy a dolgok olyanok, amilyenek, beláthatatlan változatosságukban tükröztetve az Isten bennük kiformált gondolatainak a kimeríthetetlen gazdagságát, az az Ő teremto bölcsességét dicséri. De ott ragyog bennük ugyanakkor Istennek teremto hatalma is: az a megfoghatatlan csoda, hogy egyáltalán vannak, hogy Istennek gondolatai bennük megtestesültek, és hogy tényleg itt van ez a világ, és benne mi magunk is, mert Ő így akarta. A teremtésnek ez előtt a csodája előtt csak elnémuló áhítattal lehet megállni. Az értelem kíváncsi kérdéseinek itt nincs helyük. Hiába is hozakodna elő velük az ember, feleletet nem kaphat rájuk. A létrehívó vagy létetadó akarásnak az a viszonya, amelyben Isten van az Ő teremtményeivel, soha számunkra megfoghatóvá nem

válhat. A teremtés titka örökre megmarad az Isten titkának. Csak egyet tehetünk meg, amivel azonban csak annál inkább elmélyül számunkra ez a titok: számon vehetjük a gazdagságát. Mert Istennek nemcsak egyféle teremtő munkájával állunk szemben, hanem többféleképp. Valamennyinek az a közös lényege, hogy Isten akarta, hogy valami létezzék az Ő világában, és ezért az létezik is. De különböző teremtményeinek más-másféle létezését ajándékozott. Ő adta létezését a holt anyagnak is, amelyen ebben a látható világban minden egyéb is felépül. Különböző korok tudományos gondolkozása különféleképpen ismerte meg az anyagnak azokat a végső alkotórészeit, amelyeknek a sokféle összetételéből adódik aztán az anyagnak a valóságban élénk táruló változatos képe. Ezeknek az összetételeknek a keletkezését és felbomlását aztán minden tudományos elmélet meg is tudta értetni a maga kora embereivel. De maguknak a végső alkotórészeknek az eredete mindig rejtély maradt az emberi értelem előtt. Róluk már azt is hajlandó volt állítani az emberi értelem, hogy nem is keletkeztek sohasem, hanem öröktől fogva megvoltak. De ezzel is csak azt árulta el, hogy semmilyen fogalmat nem tud magának alkotni a nem-létezésből a létezésbe való átmenetükről. Nem csoda hát, ha az Isten bizonyosságára eljutott ember is némán áll meg az anyag létezésének a ténye előtt, és benne az Isten teremtő munkájának a megfoghatatlan titkát szemléli. De vannak Istennek másfajta teremtményei is: azok, amelyeknek a létezése azt jelenti, hogy élnek. Bennük is ugyanaz a titok jelenik meg, csak más színezettel. Róluk már nem állíthatja senki, hogy mindig megvoltak, hiszen a szemünk láttára lépnek bele a valóság világába; ismerjük a megszületésüket, és tudjuk, hogy azt megelőzőleg nem voltak. De hogyan jöttek elő a nem-létezésből, a semminek a világából, ebbe a valóságos világba? Ez megfoghatatlan marad előttünk. Amit a megszületésükről tudunk, az mind csak arra vonatkozik, hogy valamilyen már meglevő anyag hogyan áll össze és hogyan rendeződik el úgy, hogy belőle az életük hordozója, a testük kialakuljon. De titokzatos marad előttünk magának az életnek a megindulása, amely ezt a testet a maga céljaira megszervezi és felépíti, hogy benne és általa kifejtthesse magát. Isten akarta, hogy meginduljon, és az Ő teremtő munkájának a csodáját szemlélhetjük ezért minden sarjadó fűszálban, és minden kikelő madárfiókában. – Végül vannak Istennek öntudatos lélekkel megáldott teremtményei. Nekünk embereknek is a legmagasabb rendű létezésnek ezt az ajándékát adta meg, amelynél fogva ezen a világon minden teremtményei közül a legközelebb állunk Ő hozzá. Amikor a Hiszekegy arról tesz vallást, hogy Ő „mennyei és földnek Teremtője”, ezzel arra is utal, hogy nemcsak nekünk, embereknek van részünk ebben a magas kiváltságban. Ezen az előttünk ismeretes „földi” világon kívül kiterjed Istennek teremtő hatalma az Ő „mennyei” világára, és ki tudja, milyen még nálunk is magasabb rendű teremtményei népesítik azt be? Azt sem tudhatjuk, milyen fontos szerep jut vagy nem jut az Isten ilyen „angyalainak” a mielőttünk ismerős világ történéseiben is azoknak látható színe mögött? Az Ő mennyei seregeinek titkait, amelyekre pedig nagyon kíváncsiak lennénk, Isten nem tárta fel előttünk. Ennél sokkal nagyobb ajándékot kaptunk az Ő kijelentésében: magamagát tárta elénk benne. Ezért ne is fürkésszük az Ő előttünk elrejtve maradt „mennyei” teremtettségének a titkait. Eléggé titokzatos teremtménye Istennek az a szellemi valóság, amely ebben a „földi” világban, annak anyagából formált testben él: mi magunk, emberek! Itt vagyok én, aki valamikor nem voltam. Itt tudom most magamat ebben az élénk táruló világban, sőt feltekinthetek az egész mindenségen túl ennek a világnak Istenéhez is, és közösségben tudhatom magamat Ővele! Megfoghatatlan csoda ez, de valóság, mert a teremtő Isten akarta, hogy meglegyen. És ugyanezt a csodát, az öntudatra ébredő, és az Isten ismeretére rendelt lelket hordozza magában, ha akár csak elfojtottan és még ki nem bontakozottan is, minden e világra született ember. Hogyan hívja létre Isten a teremtésnek ezt a legcsodálatosabb művét? Ez egyedül az Ő titka. Mondtuk: a Hiszekegyben megvallott hit válaszképpen szólal meg az Isten kijelentésére, és erről a kijelentésről lesz a Hiszekegynek még sok fontos mondanivalója. De nem akar kétséget hagyni senkiben már az elejétől fogva sem a

tekintetben, hogy Istennek a kijelentése, ha felviláglik is az ember előtt, éppen azért, mert az Ő kijelentése, titkoknak a fényes ködéből világlik elő. Azt az Istent ismerjük meg ebből a kijelentésből, aki ugyanakkor megmarad számunkra megfoghatatlan, örök rejtelemnek, mert – Isten. Mivel a Fiúban közel hajlik hozzánk, mi bizonyosakká lehetünk Őfelőle, úgyhogy – még Szent lelke által is kiárasztván magát az életünkbe – közösségben élhetünk Ővele. De azért Ő megmarad annak az Istennek, aki tőlünk elérhetetlen magasságban, fenségben és titokzatosságban éli a maga életét, mert Ő a világok egyetlen Teremtője, mi pedig és minden egyéb is, ami csak van, teremtmények vagyunk az Ő akaratából és hatalmából. Ezzel azt valljuk meg, hogy amikor a Hiszekegy második szakaszának a hitvallása szerint olyan kijelentésben van részünk, amely eloszlatja minden kétségünket, akkor ezáltal a kijelentés által csakugyan magával a valóságos Istennel van találkozásunk, aki különben számunkra egészen megközelíthetetlen és megismerhetetlen volna. És ha a Hiszekegy harmadik szakaszában majd arról lesz szó, hogy a Szent Lélek Isten úgy eggyé válik velünk, hogy magunkban hordozhatjuk Őt, akkor erről is jó már eleve megvallanunk azt a szívünket megreemtető igazságot, hogy életünknek ez a kedves vendége nem kisebb valaki, mint a mindenségnek az a felséges és nagyhatalmú Teremtője, aki annyira más, mint mi, hogy számunkra örök rejtély kell, hogy maradjon. Jó, hogy hitvallásunk a legelső szakaszában az Atya Istenről szól, akinek színe előtt csak por és hamu vagyunk, és akinek kimondhatatlan dicsősége előtt ebben az alázatos tudatban leborulva mégis bizodalommal mondhatjuk: „Hiszek Őbenne!”

VI. ISTEN A VILÁG URA.

Hogy Isten valósága felől az ember megbizonyosodhat-e, még mielőtt az Ő kijelentésében találkozna vele, és így már bizonyos tekintetben felkészülten fogadhatja-e az Ő kijelentését, vagy pedig, amint a „református Hiszekegy” is érti, éppen az Ő kijelentéséből és csakis abból lehet-e megbizonyosodnunk az Ő valósága felől: e tekintetben – mondtuk – eltérnek egymástól keresztyének és keresztyének. De abban mind egyetértenek, hogy akár így, akár úgy születik is meg az emberben ez a bizonyosság, Istent úgy ismerjük meg, ahogy a Hiszekegy vallja: mint Teremtő Istent, aki ebben a minden létezők felett álló egyedülvalóságában örökre megmarad számunkra megfoghatatlan, imádandó Titoknak. Az erről már elmondottaknak az elmélyítésében még tovább is mehetünk a nélkül, hogy az útjaink elválának egymástól. Abban is teljes az egyetértés minden keresztyének között, hogy Istennek ez a titokzatossága csak fokozódik számunkra az által, hogy teremtő munkája átmegy egy másikba, és folytatódik abban: Ő az Ő teremtett világának Fenntartója is. Erről a Hiszekegy nem emlékezik meg külön. De amikor Istent „mennynek és földnek Teremtőjének” nevezi, ez hallgatólagosan magában foglalja az Ő világfenntartó munkáját is. Az az Isten, aki akarta, hogy teremtményei legyenek, és aki ezzel az akaratával létre is hívta őket, olyan hatalom felettük, hogy tőle függetlenekké sohasem válhatnak. Ha nem rajtuk múlt, hogy létre jöjjenek, akkor e felett az egyszer elnyert létezésük felett továbbra sem ők maguk rendelkezhetnek. Aki teremtő akaratával a semmiből előszólította őket, bármikor vissza is parancsolhatja őket a megsemmisülésbe. Amíg tehát megvannak, azért vannak meg, mert Ő akarja, és csak addig vannak meg, amíg Ő akarja. Ezért valójában nemcsak a nem-létezésből a létezésbe való belépésük megfoghatatlan titok, hanem a létezésben való megmaradásuk is ugyanolyan szakadatlan csoda, amely előtt az emberi értelem csak néma áhítattal állhat meg. Ha soha nem alkothattunk magunknak értelmes fogalmat arról, miként ajándékozta meg Isten különben nem volt és nem lehetett teremtményeit a létezés ajándékával, ugyanígy le kell mondanunk arról is, hogy valaha megértsük: miként hordja őket hatalmának tenyerén a megsemmisülés sötét, üres mélységei felett, hogy azokba lezuhanva el ne tűnjenek. Csak az a különbség, hogy ebben a megfoghatatlan csodában állandóan benne élünk. Mi magunk is, és a körülöttünk levő teremtmények is pillanatról pillanatra részesei vagyunk annak. És ezért nem lep úgy meg bennünket, mint ahogy meghökkent és ámulatba ejt a semmiből való teremtnésnek a titka. Már meglevő teremtményeknek a fennmaradása megszokott dolog előttünk. És meg kell vallanunk, fogyatékos erejű lelkünk nem is tehet mást, minthogy hozzászokjék ehhez a folytonosan áradó tengernyi csodához, és eltompuljon annak titokzatossága iránt. Nem bíránk ki azt, hogy egyik ámulatból a másikba esve folytonosan izzásban legyen a lelkünk a bennünk és körülöttünk özönlő csodák káprázatos látványától. De ha a megszokás szürke fátyola eltakarja is a szemünk elől, azért állandóan tele van a világ az Isten fenntartó hatalmának ezekkel a csodáival. S ha időnk legnagyobb részében elfoglal is bennünket sok köznapi ügyes-bajos dolgunk, vannak olyan megrendítő pillanataink, amelyekben ráeszmélünk a valóságra: szent az a hely, ahol állunk, mert hiszen az Isten világában vagyunk, amelyben minden, ami van, az Ő megfoghatatlan fenntartó hatalmának a bizonyossága.

Még tovább menve, azt is együtt vallhatja minden keresztyén, hogy amit a Hiszekegy Isten teremtő munkájáról elmond, abban nemcsak a világ fenntartásának a titka, hanem ki nem mondottan Istennek még egy harmadik titokzatos munkája is benne foglaltatik már, t.i. az Ő világkormányzása. Azt jelenti ez, hogy ha a világ azért van, mert Isten akarta, hogy legyen, és csak addig állhat fenn, amíg Isten akarja, hogy fennálljon, akkor mindaz, ami ezen a világon

történik, szintén csak azért történhet, mert Isten úgy akarja. Teremtményeinek nemcsak a létét adja meg és tartja is meg Isten, hanem azt a pályát, történetet, sorsot is, amelyen létezésük végighalad, Ő szabja meg és Ő igazgatja. Hiszen ha a dolgok menete ebben a világban annak bármely pontján, olyan irányt venne, amely nem az Ő szándékai szerint való, akkor azonnal és egyszerűen elejét vehetné ennek azzal, hogy a zavart okozó teremtményt megsemmisíti. Soha nem kerülhet Isten abba a helyzetbe, hogy teremtményei „a fejére nőjenek” neki, és Ő tehetetlenül legyen kénytelen szemlélni: mi megy végbe az Ő világában. Minden szál az Ő kezébe fut össze. Minden teremtmény csak addig mehet, ameddig Ő engedi, és csak arrafelé mehet, amerre Ő hagyja. S így minden evilágbeli történet az Ő hatalma kormányoz. Hogy miként érvényesül Istennek ez a kormányzó hatalma teremtményei felett, az megint megfoghatatlan titok számunkra, mert ez is abból az egyedülálló viszonyból folyik, amelyben Ő, mint minden más valóság fölött létező Teremtő áll az Ő teremtményei világával.

Nem világít bele ebbe a titokba semmilyen, az emberi életből vett hasonlat. Mert hiszen mi emberek is rá tudjuk szabni valamennyire a magunk akaratát a dolgok folyására, vagyis a magunk szűk kis körében mi is fejtünk ki bizonyos világkormányzást. De milyen más az Isten világkormányzása! Mi úgyszólván csak „kívülről” tudjuk akaratunk irányában mozgatni a dolgokat. Az egyik dolgot egy másikkal toljuk, emeljük, taszítjuk, tereljük. S az így felhasznált eszközöket, szerszámainkat megint egy másik dolog: a kezünk mozgatja. Tehát a magunk teste tagjainak valamilyen mozgását tudjuk átvinni egyéb dolgokra, hogy azokban akaratunk szerint való történéseket idézzünk elő. Az ebben rejlő lehetőségeket fokozzuk aztán azzal, hogy sokféle bonyolult szerszámmal és géppel toldjuk meg a testünk erejét, hogy nekünk elég legyen egy gombot megnyomnunk, vagy egy fogantyút megmozdítanunk, s aztán a magunkénál sokkal nagyobb erők lépjenek működésbe, és végezzék el azt a munkát, amelyet mi akarunk végeztetni velük. De Istennek nincs teste, amelynek tagjaival belenyúlna a dolgok folyásába, és nincsenek olyan szerszámai és gépei, amelyeket ilyen testi beavatkozással mozdítana meg, és kormányozna. Ő valahogy „belülről” szabja rá akaratát teremtményeire. Olyasféleképpen igazgatja történéseiket, ahogy mi mozgatjuk kezünket-lábunkat. Mert a magunk testében mi is elő tudunk idézni egyes történéseket egyszerűen azzal, hogy elő akarjuk idézni. De meg kell állapítanunk: az emberi életből vett ez a hasonlat sem visz közelebb a rejtély megértéséhez, mert hiszen ez maga is rejtély előttünk. Soha semmilyen magyarázat nem tudta még érthetővé tenni, hogyan lesz az emberben megszülető akarásból az az izomműködés, amely által felemelkedik a keze, vagy megmozdul a lába, tehát: hogyan hat át a lélek kormányzó ereje a test tagjaira? Hogyne volna akkor feneketlen titok számunkra az, hogy Isten milyen láthatatlan szálakkal és fogantyúkkal mozgatja az Ő egész teremtettségét, hogyan hajtja pályájukon tova az égitesteket, hogyan tartja áramlásban a szeleket, hogyan tereli körforgásuk útján a vizeket a felszálló párákban a felhők magasságaiba, s a záporok lehullásában ismét vissza a föld színére, és így tovább.

Az, amit „természeti törvénynek” nevezünk, nem ad feleletet erre a kérdésre. Az csak azt mutatja meg: milyen utat járnak meg a lejátszódó folyamatok, milyen feltételek mellett mennek végbe, milyen kapcsolatokba illeszkednek bele más folyamatokkal? Vagyis a „természeti törvény” nem más, mint bizonyos rendnek a megállapítása, amely az Isten világkormányzásában uralkodik. Mert az nyilvánvaló, hogy Isten nem pillanatonként változó szeszélyek szerint kormányozza mindenségét, hanem megszabott, állandó rendet tart fent annak történéseiben. A vízpára felszállása pontosan attól függ, milyenek a légkör hőmérsékleti és sűrűségi viszonyai, és ugyanezeknek a viszonyoknak a változásaival jár együtt csapadék alakjában a földre való visszatérése. Ilyesmikről szólnak a „természeti törvények”. De a víz parányai nem tudják, hogy nekik ezeket a törvényeket követniük kell! Hogy van mégis, hogy minden, ami velük történik, ezek szerint a törvények szerint történik? Hogy van az, hogy a „természeti

törvények” fennállnak és érvényesülnek? Ez az Isten titka, aki úgy alkotta meg teremtményeit, hogy azok egymástól kapott bizonyos hatásokra bizonyos megszabott módon viselkedjenek, s akinek gondja van arra, hogy teremtményei, amíg egyáltalán fennmaradnak, ehhez a beléjük teremtett természetükhöz mindig hívek is maradjanak. Hogy Isten hogyan gyakorolja ezt a hatalmát, amellyel minden e világon végbemenő történést igazgat, abba soha bele nem láthat a mi értelmünk. S ezért mindaz, amit mi „természetesnek” szoktunk nevezni, voltaképpen mind megannyi megfoghatatlan csoda.

Igaz, hogy mi „csoda” alatt olyasmit szoktunk érteni, ami a természeti törvényektől eltér. És amíg a természeti törvények szerint végbemenő történésekről azt mondjuk, hogy azokat megértjük, a csodával úgy állunk szemben, mint valami érthetetlen dologgal. Hogy aztán megmaradhasson az ember abban a hiúságának hízelgő hiedelemben, hogy ezen a világon nincsen semmi, amit ő nem érthetne meg, hajlandó a csodákat egyszerűen tagadni, és azt mondani, hogy soha nem is történt és nem is fog történni semmi, csak ami a természet állandó rendje szerint megy végbe. Pedig az egyik éppen olyan nagy titok, mint a másik. Akár úgy igazgat Isten valamely történést ebben a világban, ahogy azt hasonló körülmények között máskor is mindig meg szokta tenni, úgyhogy mi abból kiolvashatunk egy bizonyos törvényt; akár úgy igazgat valamely történést, hogy arra nincsen példa az Ő máskor általában megfigyelhető világkormányzásában: mindenképpen titokzatos marad előttünk az Ő hatalma, amellyel teremtett világát kormányozza. Sőt a kétféle eshetőség nem is zárja ki egymást, mintha Isten az egyik esetben ellentétbe jutna azzal a világkormányzási móddal, amelyet a másik esetben követ. A csodákkal nem kell felborítani a saját maga által megszabott és érvényben tartott rendet. Amaz jól megfér ezzel. Hiszen akkor sem esik semmilyen sérelem a természeti törvényeken, amikor az ember kormánylapátját felhasználva jobbra vagy balra igazgatja csónakja haladását, amerre az nem haladna, ha csak a természeti törvények uralmának volna átengedve. Már a mi véges akaraterőnk is adhat különleges irányt a dolgok történéseinek a nélkül, hogy ezzel meg volna bontva a természeti törvények rendje. Isten hatalma számára pedig éppen nem olyan akadály a természetben uralkodó rend, hogy akaratának vagy csak annak keretein belül, vagy pedig csak annak felrobbantása árán szerezhette érvényesülést. Hanem olyasféléképpen áll a dolog, hogy van az Ő világkormányzásában sok olyan szál, amely az egész szövődéken végighúzódik, és bárhol nyomon követhető, mint a hímzés alapvászának a fonalai; és vannak másfelől ebbe a szövődékbe itt-ott behímzett színfoltok, amelyeknek a szálai felbukkannak, s aztán megint eltűnnek szemünk elől. Ott, ahol a csodák történnek, nincsenek azért elszaggatva a természeti törvények fonalai, csak el van takarva a mezítelenségük, s ezért nem láthatók. De mindig rejtelmes az a láthatatlan kéz, amely a történések szálaít szövögeti, akár „simán” dolgozik, akár itt-ott tarkítva munkáját. Mindig megfoghatatlan titok előttünk az, hogy hogyan is végzi munkáját?

Ezt a titokzatosságot is csak fokozza az a körülmény, hogy Istennek nemcsak egyfajta teremtményei vannak, és ezért sorsuk kormányzása is többbretű titok. Az imént felhozott példákban annak a titokzatosságát emeltük ki, hogy hogyan igazgatja Isten az élettelen természet történéseit. De megint más színezetű titok tűnik elénk, ha azt szemléljük: miként igazgat mindent, ami az élő teremtményeivel történik. Hogyan tartja életben és működésben azokat a rejtelmes erőket, amelyekből az élőlények növekedése, szaporodása, létfenntartó táplálkozása és védekezése adódik? Ki tudna róla fogalmat alkotni? Annyi nyilvánvaló csak, hogy szakadatlanul üzemben tartja ezen a világon az életnek azt a mérhetetlen nagy háztartását, amelyben oktan lények megszámlálhatatlan sokasága, mintha pontosan tudná, mit, mikor, hogyan kell csinálnia, csodálatosan el is végzi a maga dolgát. Az almafa megtermi a maga gyümölcsét, és soha tévedésből nem terem szilvát vagy diót; a méh és hangya egy napot sem mulasztva, szoros fegyelmet tartva fáradozik, hogy legyenek készletei, amelyekből felnevelheti ivadékát; a

vándormadarak számon tartják az évszakok fordulását, és egy akarattal útra kelnek messze országok felé, ahol a tél nem érheti utol őket. Ősztönök biztosan működő rugói tartják mozgásban ezt a csodálatos gépezetet, az élők világát. Hogy hogyan élteti és szabályozza Isten ezeket a teremtményeibe beleszerkesztett ősztönöket, azt a mi értelmünk soha fel nem érheti. Csak aki az élő természet világának hátat fordítva, ember-építette szűk falak mesterséges világában él, tudja beleringatni magát abba a hazug képzelgésbe, amely szerint az egész világ olyan áttekinthető és érthető, mint valami ember-szerkesztette alkotmány. Aki ellenben benne él az élő természet dús, gazdag valóságában, rügyszőke bokrok és fák, fészket rakó madarak, és ivadékot nevelő állatok sokasága közepette, az tudja, hogy állandóan érthetetlen titkok rajzanak körülötte, és a lelkén sokszor átsuhan az áhítatos ámulat: milyen csodálatosan igazgatja Isten az Ő teremtményeinek életét!

De aztán megint külön rejtély az, ahogyan Isten az Ő öntudatos lélekkel megáldott teremtményének, az embernek az életét igazgatja. Ezt a munkáját is hiába próbálnánk a magunk gyakorlatából vett példákkal megvilágítani. Hiszen bizonyos mértékig mi is igazgatjuk és alakítjuk egymás élete folyását, és ebben csakugyan van valami, aminek a hasonlatosságát megtalálhatjuk az Isten ember-kormányzásában is. Így: egymás számára bizonyos adott környezetet alkotunk és tartunk fent, amelynek olyan jelentősége van az emberi élet alakulására nézve, mint a növény számára a sovány vagy a kövér talajnak, a zimankós, vagy a kedvező éghajlatnak. „Egyik ember sorsa a másiknak.” A többi ember társadalma, a család, a szülőfalu, a nemzet, a kor, az egész környezet, amelybe valaki beleszületik, s amelyben él, sok mindent eldönt számára, ami az ő életében csak így, vagy csak úgy fog lejátszódni, mert másképpen már nem játszódhat le. Egymás életét így kölcsönösen érintve, bizonyos kereteket szabunk egymás sorsának. De aztán ezeknek a kereteknek a kitöltése dolgában is alakítjuk egymás sorsát. Szakadatlanul hatunk egymásra, ösztönözzük, vagy hátráltatjuk egymást, örömeiket szerzünk egymásnak, vagy megkeserítjük egymás életét. Mindez belejátszik Istennek világ-kormányzásába is, amellyel életünk folyását formálja – hiszen Ő helyez bele bennünket a magunk emberi környezetébe, s azt, mint adottságot, Ő rendeli elénk, hogy általa sorsunkat alakítsa. Azzal, hogy mindegyikünk számára kijelöl az embervilágban egy helyet, amelyről tudomásul kell vennünk, hogy az a mi helyünk, már eleitől fogva mindvégig súlyosan beleavatkozik abba, hogy mi lesz belőlünk, és mi lesz velünk? De míg az emberek részéről önkéntelenül és sokszor tudtuk nélkül is érvényesül a sorsunkat formáló sokféle hatás, Isten részéről az Ő világkormányzó akarata nyilvánul meg abban, hogy az egyikünk életét ilyen, a másikunkét meg amolyan társas környezetbe plántálja bele. Semmi nem történik ezen a világon az Ő tudtán és szándékán kívül.

Szoktuk mi azután egymás életét szándékosan is alakítani. Át-átszólunk a másik ember szomszédos telkére, és bele-beleavatkozunk abba, ami ott történik. Az embertársunkhoz kérésekkel fordulunk, intésekkel ösztönözzük, igényeket szegezünk neki, ígéretekkel igyekszünk ráhatni, és sok másfajta szóval szölongatjuk, hogy valamiképpen a mi akaratunk szerint menjen végbe az, ami az ő életében végbemegy. Sokszor nem is csak szavakkal, hanem tettekkel is folytatjuk ezt az igyekezetet; ajándékokkal kötelezzük le a másik embert, vagy jutalmakkal serkentjük, vagy büntetésekkel puhítjuk, és így tovább, csak hogy úgy járjon el dolgaiban, ahogy azt mi akarjuk. Ezt az alkotóelemet is megtaláljuk Isten emberéletet kormányzó munkájában. Sokszor úgy kormányoz bennünket, hogy éppen ilyen emberi nevelő hatások keresztüztüzebe állít oda, és ott tart bennünket. És az ilyen ránk ható emberi szó és emberi cselekedet nyilván csak az Ő eszköze; általa Ő maga serkent és buzdít, irányít és formál, fegyelmez és vezet bennünket. De ezen a ponton tűnik ki a nagy különbség a között, hogy hogyan kormányoznak bennünket magunkfajta emberek, és hogyan kormányoz Isten. Mindezek az említett emberi ráhatások csak kívülről érvényesülő erők, és ezért vagy megvan a kívánt eredményük, vagy

nincs meg. Hasztalanul erőlködünk mi azon, hogy valakinek így vagy amúgy alakuljon az élete, ha ő maga nem akarja. A mi külső ráhatásunknak valahogyan onnan belülről neki magának kell engedelmeskednie. Ha e helyett ellenállást tanúsít, akkor megtehetjük azt, hogy erőszakot alkalmazunk (vagy, ami ezzel legtöbbször már felér, erőszakkal fenyegetőzünk), és ezzel elérhetünk bizonyos eredményeket, de csak külsőlegeseket. Az erőszak eszközeivel csak az emberek teste felett lehet uralkodni. Az emberélet igazi alakulása azonban a bensejében megy végbe. Oda pedig már nincs hatalma senkinek sem beavatkozni, aki maga is ember. Egészen más az Isten emberkormányzó hatalma. Ő azokon a sorsformáló módokon kívül, amelyekről szoltunk, s amelyeket szintén felhasznál, titokzatos módon még belülről is tudja alakítani az emberéletet. Előtte hiába ereszti le az ember a sorompót, és hiába vonja fel várának a kapu-hídját. Az Ő hatalma elől teremtmény nem zárkozhat el. Bezárt kapukon és vastag falakon át is szabad bejárása van neki az emberi lélek erődtítményébe. Ha az ember makacs engedetlenségben elrekeszeli is előle tudatának világát, Ő azért be tud oda hatolni a lélek tudatalatti világának rejtekútjain is, és érvényt tud szerezni akaratának úgy, hogy az ember maga is meglepődik attól: mi ment végbe benne? Tud olyan új gondolatokat sugallni, amelyekre ráeszmélve az ember maga is elcsodálkozik: honnan vette őket? Alá tudja ásni észrevétlenül is az ember ellenálló erejét, úgyhogy az addigi eltökélt „nem” helyett kezes bárányvá váltan egyszer csak készséges „igen” mond neki, maga sem tudva megmondani: hogy történt a változás? És ahogy tud Isten az orvosok nagy csodálkozására néha már halálra vált betegnek a testében is olyan titokzatos új erőket fakasztani, amelyek visszaadják azt az életnek, úgy a lélek világában is tud hasonló csodákat művelni: olyan új energiaforrásokat megnyitni a lélek mélyén, amelyekből új irányt vesz az illetőnek egész élete mindenkinek, neki magának is, nagy ámulatára. Titokzatos dolog Istennek ez a munkája, de természetes, hogy titokzatos. Nem is várhatunk mást, mert hiszen hogy is lehetne előttünk érthető az az életkormányzó hatalom, amelynek mi, mint teremtmények a Teremtőjüknek, teljesen alá vagyunk vetve?

De legfőképpen azért titokzatos számunkra az Ő világkormányzó munkája, mert arányai miatt és bonyolult volta miatt semmiképpen át nem tekinthetjük. Amit mi ebben a világban alakítottunk és eligazítottunk, az úgy viszonylik az Ő világkormányzásához, mint egy földigiliszta túrása a hegyóriásokat kivető őskori földindulásokhoz. És mi sokszor a magunk kis munkájába is úgy belezavarodunk, hogy elveszítjük benne a tájékozódást. Hogy tudnánk hát megérteni az Isten mindeneket kezében tartó világkormányzását? A mi dolgunk az, hogy a világ életében egy parányi részletecskét kidolgozzunk, és azt hozzá illesszük a többi részletecske beláthatatlan sokaságához, amely fölött már nincs hatalmunk. Az Isten dolga: minden apró részletecskét is úgy igazgatni, hogy abból kijöjjön az egész mindenséget átfogó akaratának megvalósulása. Ez azt jelenti, hogy amikor az egyik teremtmény sorsát vezérli, azzal együtt már vezérli a másikat, a tizedikét, a századikét, az ezredikét is, és azok mindegyikének az igazgatásával ugyanúgy igazgatja megint sok-sok más teremtményének a sorsát, és így tovább. A szálaknak ilyen összefonódásából és egymásba csomózásából szövődik egy nagy egységgé az Isten világkormányzása. Ha mi olykor abból egy-egy szálát megpróbálunk is külön szemügyre venni, mindig tudnunk kell, hogy az valójában kitéphetetlenül beletartozik az egésznek szövedékébe. Ha Isten úgy igazgatta az én sorsomat, hogy fáradságos szántó-vető munkám után ebben az évben is megérhettem az aratás örömét, jó ezt így külön is hálásan tudomásul vennem, de mi mindent nem tett meg Isten a végre, hogy ez megtörténhessen! Naprendszereket kellett kiformálnia, hogy legyen a talpam alatt lakható föld, és legyen a fejem felett meleget adó nap. Hegyláncolatokat kellett porrá őrlőnie, és jéghegyeket kellett eltüntetnie a föld színén, hogy legyen művelhető és termő talaj. Sok évezrednek iskolájában ki kellett nevelnie az embert arra a műveltségre, amelyhez hozzá tartozik a földművelés mestersége is. Le kellett játszódnia az ezeréves magyar történetnek is, hogy a mai magyar életben itt állhasson a maga földjén a maga gazdálkodását folytató földműves ember. Úgy

kellett alakulnia a világ országai életének, hogy ebben az évben se váljék harcterré a hazám földje, és háboríthatatlanul folytathassam földemen a szántást és vetést. És ezt vég nélkül lehetne folytatni. Egyáltalán mi történt valaha is, amióta a világ áll, aminek valahogy ne volna köze ahhoz, és ami valahogy ne járult volna hozzá ahhoz, hogy én most hálát adhassak Istennek a betakarított termésért? És bárhol álljak is meg, akár a magam, akár a családom, akár a nemzetem életének az útján, minden pontról úgy tekinthetek vissza, és úgy tekinthetek szét, hogy meg kell látnom az összefüggéseknek ezt a minden irányban kiterjedő hálózatát. Az az igazság, hogy ami azon a ponton bekövetkezett, akár örömdetes, akár fájdalmas esemény, az Isten egész világkormányzásának tudható be, amelyben minden összefügg mindennel. „Gondviselésről” szoktunk beszélni, amikor így szemléljük életünk történeteit. Nem más az, mint Istennek világkormányzása egy bizonyos pontról nézve. Ami velünk ezen a ponton történt, tudjuk: nem a véletlen szeszélyéből, nem is vak erők gépies működéséből adódott, hanem Isten világkormányzásának egy szála csillant fel benne. Azért történt, mert Ő akarta, hogy történjék, és Ő intézett eleitől fogva mindent úgy, hogy ez az akarata be is teljesedjék. Ezért mindent, ami bennünket ér, Isten kezéből lehet is, és kell is fogadnunk, minden nyereséget és sikert, amellyel előbbre jutunk, csakúgy, mint minden ránk nehezedő terhet, vagy utunkba kerülő akadályt, amely meglassítja a haladásunkat. És e tekintetben nincs különbség nagy, ünnepi áldások, és apró, köznapi örömek közt, mint ahogy nincs különbség az élet súlyos megrendülései, és mindennapos apró bosszantó kellemetlenségek között sem. Valamennyiben egyaránt Isten kormányzó keze munkálkodik. Balgatag beszéd az, amelyik hajlandó volna Isten kezét elismerni a különleges, feltűnő sorsfordulatokban, de egyébként tagadná az életünket pillanatról-pillanatra vezérlő hatalmát. Mintha Isten az életünk nagy eseményeiben úgyszólván megvonná sorsunk főbb vonalait, de aztán ennek a vázlatnak apró részletekben való kidolgozásával már nem bíbelődne! Mi emberek szoktunk csak ilyen elnagyolt munkát végezni, amikor többre nem futja az időnkől vagy a képességeinkből. De Isten előtt nincs különbség nagy és kicsiny dolgok között. Ő egyetlen hópehely kikristályosításába ugyanannyi művészi gondot fektet bele, mint egész világrendszerek kialakításába. Amit mi „nagy eseménynek” nevezünk, azt is valójában sok ezernyi apró esemény gondos összeillesztéséből hozza Ő ki, és egy-egy ilyen „nagy esemény” megint csak arra való az ő világkormányzásában, hogy általa milliónyi kis történés útját szabályozza. Csak azt ne felejtjük el, hogy a mi nézőpontunk, ahová összefutni látjuk az Isten világkormányzásának a szálait, mégsem a világ középpontja. Isten nem az én kedvemért tartja fent az egész mindenség óriási üzemét, hanem a maga kedvéért, – magát akarja megdicsőíteni teremtményeinek a világában. Az Ő gondviselése tehát nem azt jelenti, hogy nincs egyéb dolga, mint mindent az én kívánságaim szerint intézni, rólam minden bajt elhárítani, és nekem minden óhajtasomat teljesíteni. Ez az éretlen gyermeknek a követelőző igénye lenne, aki mindent a maga pillanatnyi öröme vagy fájdalma szerint mérlegel, és elvárná, hogy körülötte forogjon a világ. Az érettebb lélek tud fájdalmat, lemondást, terhes fáradságot is vállalni, ha arra gondol, milyen következmények járnak ennek nyomában, vagy milyen fontos érdekek kívánják ezt meg. Összefüggéseikben tudja látni a dolgokat, és ezért jónak tud felismerni sok mindent, ami első tekintetre rossznak látszana. Csak tudnánk az Isten világkormányzó munkáját is mindig a maga összefüggéseiben szemlélni, világos volna előttünk, hogy minden, ami velünk történik, mint szolgál végeredményében az Ő dicsőségére. S ha pillanatnyilag elviselhetetlennek látszik is sorsunkat igazgató keze, hálásak tudnánk mindig lenni azért, hogy ilyen kéz tartja hatalmában sorsunkat!

Ez a látás el van előlünk zárva. Isten világkormányzását mi át nem tekinthetjük. Csak egy-egy kicsi, magában nézve sokszor egészen érthetetlen szelete tárul a mi szemünk elé. De ha megbizonyosodtunk Isten felől az Ő kijelentéséből, akkor minden titokzatossága ellenére is bizalommal ráhagyhatjuk sorsunk intézését, – „hiszünk Őbenne”.

VII. A BŰN ISTEN VILÁGÁBAN.

Azt mondtuk: minden, ami ezen a világon történik, Isten uralma alatt áll. És hangsúlyoztuk, hogy Istennek erről a titokzatos világkormányzásáról is vallást teszünk akkor, amikor elmondjuk a Hiszekegynek e szavait: „Hiszek egy Istenben... mennynek és földnek a Teremtőjében”. E mögött azonban ott feszeng egy súlyos kérdés, amely felett lehetetlen elsiklanunk. Szóvá kell tennünk, és a szemébe kell néznünk! Ha ezen a világon minden Isten igazgató akarata szerint történik, hogyan beszélhetünk akkor istenellenes jelenségekről, Isten akaratainak a megsértéséről, egyszóval: bűnről? Pedig beszélnünk kell róla, mert éppen Isten kijelentésének a fényében nagyon is a szemünkbe tűnik! Már amikor csak az Istent kereső ember szemével néztünk körül a világban, és közelebből az emberek világában, be kellett számolnunk arról, hogy valami szerencsétlen visszásságnak az átka alatt nyög az emberiség. Szellemiségénél fogva felette áll e világban minden más lénynek, de ezt a szellemiségét csak elnyomorodott és eltorzult formában éli. Ezért csodálatosabb minden más létezőnél, de egyúttal szánandóbb is valamennyinél. Olyan, mint valami magasba törő karcsú oszlop, amely azonban derékon ketté tört, és csonkán mered az égbe. Isten kijelentése ezt a benyomásunkat csak elmélyíti azzal, hogy a helyzetet teljesen megvilágítja. Istent megismerve értjük csak meg igazán: milyen felséges rendeltetésnek és milyen dicsőséges lehetőségeknek a hordozója kellene, hogy legyen az ember, aki minden evilági teremtmény közül a legközelebb áll Őhöz; és ezért ebben a megvilágításban csak annál megdöbbenőbben tárul elénk az, hogy mi az emberi élet valósága. Isten az Ő kijelentésében nem hagy bennünket kétségben a felől, hogy Ő nem olyan Isten, aki az embert ilyen szerencsétlennek, önellentmondással teljesnek, önnön legnagyobb ellenségének teremtette volna. Ő nem tekint arra az emberre, akit a valóságból ismerünk, megelégedettségének mosolyával, mint a maga művére. Ő nem ilyenek teremtette az embert. Ilyenné az ember az Istennel való szembehelyezkedése, Isten ellen való engedetlensége, Istentől való elszakadása által lett. Isten kijelentésének világánál megértjük: az ember bűnös ember, és ezért nyomorult ember. Bűne által Istennel ellentétbe jutva megromlott a maga eredeti mivoltában, és ezzel – mert hiszen benne csúcsosodott ki az Isten világteremtő műve – megrontotta az egész teremtettséget is. Isten ezért nincs összhangban ezzel az emberrel, hanem ellentétben áll vele; elégedetlenségével, rosszallásával, ítéletével sújtja.

Ilyen romlás Istennek minden evilági teremtményei közül csak az ember révén következhetett be, mert csak ő volt felruházva szellemiségének azzal a kiváltságával, hogy önelhatározása révén Istennel ellentétbe is juthatott. Ez a szomorú visszája annak a nagy méltóságnak, amely más teremtményeknek fölé emeli. Isten nemcsak halott teremtettségben akarta az Ő dicsőségét tükröztetni. Azzal sem érte be, hogy olyan élő teremtményeknek nyüzsgő sokaságában gyönyörködhessen, amelyek maguk sem tudják, hogyan kerültek ebbe a világba, és mivégre vannak itt? Olyan gyermekeinek boldog családi sokadalmával akarta benépesíteni a világot, akik képesek felismerni Őbenne Teremtőjüket, akitől eredetüket vették, és akik ráeszmélve rendeltetésükre, oda tudják szentelni magukat az Ő dicsőségének szolgálatára. Ebben teljesedett volna ki az egész teremtettségnek az értelme. Ezért teremtette az embert, aki nem „valami”, hanem öntudatos lélekkel felruházott „valaki”, az Isten „képére és hasonlatosságára” teremtett lény, mert parányiségében is szellemi személyiség. Az ilyen teremtménynek természetesen egészen különös helyzete van az Isten világkormányzásában is. Az embert Isten, hogy úgy mondjuk, nemcsak „hátról” mozgatja a maga pályáján, ahogy valamilyen nehéz tárgyat mozdítanak el az egyik helyről a másikra, hanem egyúttal úgyszólván „előlről”

is vezeti, ahogy az ember pl. gyermekét hívogatja maga után az egyik szobából a másikba. Az öntudatos embernek Isten tudtára adhatta a maga akaratát, hogy ő azt felfoghassa, magáévá tehesse, és öntudatos engedelmisséggel valósíthassa meg. Mivel pedig Isten egyik teremtménye által egyúttal a többieknek a sorsát is alakítja, az embernek ebben az önelhatározó képességében felséges hivatása is meg van szabva: Istennek felismert akarata szerint ő maga is alakíthatta a saját életén kívül az Isten teremtett világát is, legalább annak azt a kicsiny részét, amelyet kezével elérhetett. A maga engedelmes szolgálatával így részt vehetett Isten világkormányzó céljának a megvalósításában. Isten nevében maga is felségjogokat gyakorolhatott abban a körben, amelybe Isten helyezte. Isten uralma alatt állva, maga is uralomra volt rendeltetve. Meg volt ugyan kötve Isten akarata által, és csak addig bírhatta jól a maga birodalmát, amíg nem akart mást, mint abban a mindenek felett uralkodó Istent szolgálni. Hiszen már magában abban az emberi természetben, amelyet a Teremtő kezéből nyert, benne rejlettek bizonyos törvények. Istennek „teremtési rendeléseit”, amelyek irányt és korlátokat szabtak az ember tevékenységének. De ezeknek a keretei közt maradván is, minden lépésénél fel kellett vetnie a kérdést: mit akar Isten itt és most? De az Istennek így felismert akarata engedelmesen vállalva és szolgálva szabad úrnak érezhette az ember magát: amit cselekszik, azt ő maga cselekszi Teremtője iránt való önelhatározó odaadásból, a maga kiváltságos erőit fejtve ki annak dicsőségére, akitől azokat kapta.

Az embernek ebben a kiváltságos helyzetében rejtett az a veszély, hogy az ember vissza is élhet Teremtőjétől kapott méltóságával: egyszer csak úgy kezdi gyakorolni önelhatározását és a maga kis világa felett való uralmát, mintha öfölködött már nem uralkodna Isten, hanem ő maga volna életének és sorsának szuverén ura. Nemcsak az történhetett meg, hogy átlépi Isten rendeléseit és nem törődik Isten parancsaival, hanem bekövetkezhetett az a még nagyobb baj is, amely voltaképpen az ilyen engedetlenkedésnek is gyökere és forrása, hogy egyáltalán független lényként kezdi magát viselni. Megtörténhetett az, hogy még amikor tartja is magát Isten rendeléseire, és cselekedeteivel igazodik is Istennek egy-egy parancsához, mindezt már nem Istenért teszi, nem Istent akarja vele szolgálni, nem az Isten dicsőségét keresi vele, hanem csak a maga énjét akarja kiélni ebben is. Gondoljuk el: valakit megbíz egy ház ura, hogy míg ő távol van, viselje gondját a háznak. Tegyük fel, hogy ez a megbízott ember kötelességének pontosan eleget is tesz: rendben tartja gazdájának vagyonát, gondosan neveli gyermekeit, mindenben végrehajtja a kapott utasításokat. Ennek ellenére megeshet, hogy rút árulást követ el a belé helyezett bizalom ellen. Csak az kell ehhez, hogy beleélje magát a ház urának a szerepébe; intézkedéseit úgy tegye meg, mintha nem parancsokat hajtana végre, hanem csak a saját kedvét és eszét követné; gazdája családjának és cselédekének a szívét maga felé hajlítsa a helyett, hogy állandóan megbízója iránti szeretetükben erősítené őket; egyszóval úgy viselje magát, mintha nem megbízásból, hanem önjogán foglalná el helyét a háznál. Isten is hiába látná, hogy az emberi életben egyébként minden az Ő akarata szerint folyik, ha közben Ő maga kiszorulna az ember életéből, mivel az ember saját magát tolta fel önnön istenévé!

Ez a veszedelem nemcsak fennforgott, hanem be is következett. És ezt nevezzük bűnnek. Az ember független urat játszik az Isten világában. A maga kiskirályságát kiszakította Istennek mindenek felett való uralma alól. Isten rendeléseit már nem tekinti feltétlen kötelező erővel bíró törvényeknek. Vagy igazodik hozzájuk, vagy nem. Ha igazodik is hozzájuk, a maga jól felfogott érdekéből teszi csak, és a maga dicsőségét keresi vele. Életének váltakozó helyzeteiben sokféle szempont által vezetteteti magát, de állandóan elmulasztja megtudakolni: mit parancsol neki Isten! Ez az Isten uralma alól függetlenné vált, Isten ellen fellázadt és önhatalmú módon élő ember, egyszóval a bűnös ember az, akit a valóságban ismerünk, sajátmagunkban is, másokban is. Legalább Isten kijelentésének világánál egészen nyilvánvalóan kitűnik, hogy ilyen emberek: bukott emberek vagyunk mindnyájan. Amikor Isten magát feltárja

előttünk, abból nemcsak Őt ismerjük meg, hanem egyúttal a magunk igazi állapotára is ráeszmélünk. Isten úgy jelenik meg előttünk, mint velünk perben álló Isten. És ha egyébként nagy igyekezettel azon volnánk is, hogy szépítsük a rút valóságot, és ez az igyekezetünk azzal a sikerrel járna is, hogy bele is tudnánk magunkat élni valamilyen magunk felől való hízélgő hiedelembé, a magát kijelentő Istennel szemben lehetetlenné válik ezt a mesterkedést folytatnunk. Az Ő haragos arcának a tükreben meg kell látnunk a magunk igazi képét is. Ha Ő olvasza a fejünkre és hányja a szemünkre, hogy nem azok vagyunk, amiknek Ő teremtett, és amiként e világba beleállított minket, akkor össze kell törnie minden önelégültségünknek, és büszkeségünk romjain el kell ismernünk a fájdalmas igazságot: eredeti rendeltetésünkől elhanyatlott, eredeti méltóságunkat eljátszott, bűnös emberek vagyunk. Az, amit a valóság tényeiből egyébként is bőséges alkalmunk van kiolvasni, hogy t.i. az emberi életet valamilyen átkos betegség rágja, így válik előttünk igaz értelmé szerint világossá. Isten az Ő kijelentésében tudunkra adja: minden bajunk onnan van, hogy noha Ő mindenestől fogva a magáéinak teremtett és rendelt minket, mi mégis magunknak élünk. Szemtől szembe állva Ővele, ki-világosodik előttünk a lelkünkön átnyilalló megismerés: mi Őt megraboltuk hozzánk való jogaitól, felmondtuk neki a szolgálatot, és magunk akarunk életünknek az urai lenni. Innen ered életünknek minden zavara, eltorzulása és romlása!

Isten kijelentésének a világánál az is világossá válik, hogy az emberi életnek ez a kisiklása nem elszigetelten álló jelenség az Ő teremtettségében. Legalább is félre nem érthető, határozott utalásokat kapunk arra, hogy az emberi bűntől mély összefüggések szála vezetnek a látható világon túlra is. Az Isten ellen való lázadás e szerint az Ő magasabb szellemi teremtményei között, az Ő mennyei világában kezdődött meg és onnan harapódzott át a mi földi világunkba, a mi emberi életünkbe. Vannak az Istennek „bukott angyalai” is és azoknak feje, a Sátán sugalmazta eleitől fogva és sugalmazza szakadatlanul mindazt, ami az emberi életben is istenellenes. Tehát már az ember bűnbeesésétől függetlenül is volt az Isten teremtette világrend folyásában egy titokzatos ellenáramlás, és az embert is annak sodra ragadta magával, hogy Istentől megszabott rendeltetésével szembefordítsa. De ez lényegében véve mit sem változtat az ember bűnén. Ha kívülről ráható titokzatos csábításnak és ösztökélésnek engedett is azzal, hogy Teremtőjével szembefordult, mégiscsak a maga akaratának az önelhatározásával cselekedte. Ennek a háttérnek az összefüggésében csak annál szerencsétlenebbnek tűnik fel az ember bűne: íme, amikor Istentől függetlenül a maga életét akarja élni, voltaképpen akkor is szolgál függésbe adja oda magát. Csak nem az ő törvényes Urát szolgálja már, akitől mindenét kapta, és akinek mindenével tartozik, hanem bitorló idegen hatalmat ural, amely a Teremtő ellen való pártütést szítva csak vereségbe és pusztulásba ránthatja magával a hozzá szegődőket. Hiába mondja hát ki az ember a maga függetlenségét, csak teremtmény marad, amely nem élhet másfajta életet, mint függésben valót. Istentől való elszakadásának vélt szabadsága nem más, mint sötét hatalmaknak áldozatul esett, rászédett rabszolgának a hazug álmódosása!

De most már térjünk vissza a felvetett kérdéshez: hogyan állhat hát meg az az igazság, hogy Istennek világkormányzása feltétlenül érvényesül mindenben, ami történik, amikor itt van ebben a világban a bűnnek ez az istenellenes ténye? Ha egészen nem döntheti is meg természetesen, de nem zavarja-e mégis meg Istennek uralmát az embernek Isten ellen való ez a fel-lázadása, nem üt-e rést rajta és nem korlátozza-e? – Nem. Isten nem úgy jelenik meg előttünk az Ő kijelentésében, mint aki panaszos tehetetlenséggel nézné az emberi bűnt. Nem hasonlít az olyan szülőkhöz, akik kezüket tördelve kénytelenek szemlélni: milyen rossz irányt vett a fejükre nőtt gyermekeiknek az élete. Sem nem hasonlít valamilyen elaggott uralkodóhoz, aki, mert nem tehet mást, kénytelen belenyugodni, hogy országában már nem az ő akarata szerint folynak a dolgok. Isten kijelentéséből az tűnik ki, hogy Ő teremtettségét így, a bűntől meg-

romlott állapotában is feltétlenül hatalmában tartja, és korlátlanul igazgat mindent, ami benne történik. Megnyilvánul a bűnös ember felett is gyakorolt hatalma mindenekelőtt abban, hogy a bűn nem kerülheti el az Ő ítéletét. Ha az Isten viláгурalmán csorbát ejtene az ember fellázadása, ez abban mutatkoznék, hogy ez a lázadás sikerrel jár. Az ember élvezhetné lázadásának a gyümölcseit. Minden mehetne tovább a maga útján, mintha mi sem történt volna. Büntető következmények nem kísérnék az ember bűnét. Sőt kíváncsú előnyök is hullanának az ember ölébe annak nyomán. Az ember büszkén mutogathatná: milyen jól boldogul ő önfejűségével is az Isten világában. A valóság azonban nem ez, hanem ennek éppen az ellentéte. A bűn olyan lázadásnak bizonyul, amely szégyenletes kudarcba fulladt. És pedig azért, mert Isten nemhogy meghátrálna előle, hanem teljes hatalmával szembeszegül vele. Kimondja rá a maga kérlelhetetlen „nem!” szavát, és rásüti a maga kárhóztató ítéletének bélyegét, amely ellen nincs hova fellebbezni! Az Ő világában az az emberélet, amely vele szembefordul ahelyett, hogy Őt szolgálná, nem boldogulhat, hanem csak pusztulhat. Ezerszer megsiratta már, és meg nem történtté tette volna már az ember szerencsétlen lázadását, – ha lehetne! – De az is éppen Istennek ítélete rajta, hogy nem lehet! Az elvesztett paradicsomba nincs visszatérés. A bűnös emberélet, mert Isten változatlanul uralkodik felette is, csak átok alatt senyvedő, reménytelen vergődésekben emésztődő, vagyis csak éppen olyan emberélet lehet, amilyennek a valóságban ismerjük. Az Isten „igazságosságának” nevezzük az Ő világkormányzásának ezt a megnyilatkozását. Azt jelenti ez, hogy az Ő akarata sérthetetlen, Ő azt feltétlenül komolyan veszi, és hiánytalanul érvényesíti is. Ahogy rendelkezéseivel és parancsaival megszabja azt az irányt, amelyben az ember az Ő dicsőségét boldogan szolgálhatja, ezzel egyúttal már kimondja az ő ítéletét is, amellyel minden más irányban elzárja az ember elől a boldogulás útját. És ez alól az ítélet alól nincs kibúvás vagy megszökés, mert Isten feltétlenül uralkodik az Ő világában!

Isten világkormányzó hatalma tehát elsősorban abban mutatkozik a bűntől megrontott világban, hogy szakadatlanul gyakorolja az Ő igazságosságának ítéleteit. Pillanatnyi megállás nélkül „örölnék az Isten malmai”, és nagyon apróra tudják őrölni az Isten ellen fellázadt és elbizakodott embert! Ahogy a gazdának a dolgához az is hozzátartozik, hogy tűzre vesse a száraz kórókat, elégesse az avar lombot, és általában megsemmisítsen gazdaságában mindent, ami hasznavehetetlen, Isten is úgy vezeti az Ő világ gazdaságát, hogy ítéleteinek a tüzeivel állandóan emésztí mindazt, ami világában elhullott. Néha nagy lángot vetnek ezek a tüzek. Az élet folyásának egy-egy feltűnő fordulánál mindenkit megriasztó harsány erővel zendül meg az Isten „nem!” szava. Ilyenkor szemlátomást kitűnik, hogy a bűn fejjel viszi a falnak az embert, s aztán véres roncsként összeomlottan hagyja ott. Mindenkinek a lelkén átborzong ilyenkor az Isten ítélő hatalmának legalább a sejtése. S akik Őt az Ő kijelentéséből ismerik, azok nyilvánvalóan igazolva láthatják azt a hitüket, hogy Isten valóban uralkodik a bűnös emberiség felett is. Máskor azonban nem tűnnek ennyire a szemünkbe Isten ítéletei. De akkor is állandóan áthatják az embervilágot a láthatatlan „lassú égésnek” a módján. Előbb-utóbb rozsdafoltok ütnek ki a bűnös emberélet legcsillogóbb szépségein is, és hervadás a sorsa a bűnös emberélet legbüszkébb kivirágzásainak is. Ha néha a tények sokáig nem látszanak is igazolni a hívő embernek azt a bizonyosságát, hogy Isten feltétlenül uralkodik az Ő világában, ez a való helyzetet mit sem változtat. „Megemésztő tűz” az Isten haragja akkor is, vagyis változatlanul ránehezedik életünkre az Ő ellenünk fordított igazságossága, amelyet magunkra vontunk azzal, hogy mi fordultunk Ő ellene. És hogy ennek súlya alatt csak senyvedhet és sorvadozhat az emberélet, az – ha látszatok hazug felszíne sokáig eltakarhatja is, – előbb vagy utóbb nyilvánvalóvá lesz az eredményekből. Ha másban nem, egyben okvetlenül láthatóvá válik Isten ítélete minden bűnös emberen: egyszer meg kell halnia! A halál Istennek letagadhatatlanul ránk süttött, megítélő bélyege: ez a mi bűnös életünk nem az, amit meg akarna tartani ebben az Ő teremtettségében! És e mögött a látható jel mögött sötétlik csak fel igazán a láthatatlan valóság: az emberen a halálon túl kiteljesedő ítélet, az örökkévalóságra szóló

elvettetés, az Isten haragja alatt való elkárkozás. Ha ez a mi földi szemünk előtt el van is rejtve most, egyszer nyilvánvalóvá lesz majd. És benne ki fog világítani teljes valóságában Istennek az a világkormányzó hatalma, amelyet az emberi bűn egy hajszálnyira sem csökkentett.

Nevezetes dolog az is, ami Isten kijelentéséből kiviláglik, hogy amikor Isten a bűnös ember felett ítélkezik, akkor nemcsak egyenként veszi szemügyre az embereket, mintha egymástól különálló lények volnának, hanem úgy áll szemben az egész emberiséggel, mint szervesen összetartozó egységgel. Az embervilágra a maga egészében nehezedik rá Isten ítéletének a súlya. Ezen mi talán megütközünk az első pillanatban, de csak azért, mert a szemünk elszokott a valóság tiszta látásától. Isten kijelentése oszlatja el ezen a ponton is a homályt, és láttat meg velünk olyan igazságokat, amelynek mindig is tudatában kellett volna élnünk. Hiszen nyilvánvaló, hogy Isten nem úgy népesítette be velünk, emberekkel ezt a világot, ahogy a magvető hinti el a búzaszemeket szántóföldjén. Mi nem megannyi különálló valóság vagyunk, hanem úgy sarjad ki az életünk egymás életéből nemzedékről-nemzedékre. Amikor Isten embert teremtett, egy vesszőcskét plántált el ebben a világban, és abba rejtette bele az emberiségnek azt az egész hatalmas fáját, amely az idők rendjén ki kellett, hogy terebélyesedjék belőle. Valamennyi azóta született emberélet azon az óriási fán kihajtott gallyacska. Egyazon élet járja át az egész emberiséget és nyilvánul meg annak minden egyes tagjában. Ezért a bűn is egyetemes ügye az emberiségnek. Mivel már annak az első vesszőszálnak az életébe, amely magában hordozta mindnyájunk életét, beleesett a bűnnek rontó férge, annak megromlása mindnyájunkra nézve végzetes romlás volt. Mihelyt kezdeti forrásánál istenellenes irányt vett az emberiség folyama, hibás irányt vett az egész! Ezért Isten az ő ítélő igazságosságával is az egész emberiséget, mint olyat sújtja. Aki ebbe az embervilágba beleszületik, már nem az Isten-adta eredeti lehetőségek paradicsomában kezdi az életét, hanem az onnan kiűzött emberi család ivadékaként lát napvilágot. Abba a helyzetbe kerül bele, amelyben el van rontva az embernek Istenhez való viszonya. Már csak az Isten ítélete alatt álló emberéletet élhet. Amikor egy-egy újszülött hozzánk érkezik, nem lehet kérdéses, hogy vajon bűnös ember lesz-e ő is, vagy talán sikerül mentesnek maradnia a bűnnek fertőzetétől? Feltétlenül bűnös ember lesz ő is, és benne is folytatódni fog a szomorú történet: ő is az Istentől való függetlenkedés balgatag útjain fogja keresni boldogulását, amelyet pedig csak úgy találhatna meg, ha mindig és teljesen Istennek átadott életet élne. Bűnre bünt fog halmozni, mint a többiek is mindnyájan! Istennek ez az egyetemes ítélete az embervilágon: tiszta és ép hajtások nem fakadhatnak a büntől megrontott emberiség fáján!

De az is nyilvánvaló, hogy Isten nem csak az Ő igazságosságának ítéleteivel érvényesíti uralmát a bűnös embervilág felett. Miért volna akkor még egyáltalán élet ezen a földön? Ha Isten csak az Ő igazságossága fenségében akarná megdicsőíteni magát, akkor azt legjobban egy olyan özönvízszerű ítélettel tehetné meg, amely az utolsó szálig elsöpörné a bűnös embert az Ő teremtettségéből. De a hajdani özönvíz története is, amely ilyesmiről szól, azzal végződik, hogy Isten átmentette ezen az ítéleten az emberiségnek egy részét, hogy annak révén megint csak folytatódjék az emberi élet. Isten nyilván nem akarja eltörölni az emberiséget, hanem tartogatja még valamilyen további célra. Azt mondtuk, hogy az Ő világában az ellene fellázadt ember nem boldogulhat. Pontosabban szólva azt kell megállapítanunk, hogy nem boldogulhat úgy, amint eredeti rendeltetése szerint lehetne és kellene boldogulnia Isten dicsőségére. De azért valahogy mégis csak boldogul! Kínlódva és vergődve mégis csak tovább vánszorog útján nemzedékről-nemzedékre az évezredek hosszú során át. Ebben nyilván valami más is érvényesül, nemcsak Istennek igazságossága. „Kegyelmet” is gyakorol Isten a bűnös embervilág kormányzásában. Erről majd akkor beszélhetünk világosabban és bővebben, amikor a Hiszekegy második és harmadik szakaszához érkezünk. Istennek a Fiú által adott kijelentéséből, és a Szent Lélek által végzett munkájából világlik majd ki, hogy Ő ennek

a bűnös embervilágnak megváltó Istene, vagyis nem mondott le az emberhez fűzött eredeti szándékáról az ember engedetlen eltántorodásának ellenére sem, hanem úgy igazgatja világát, hogy egyszer a maga idején mégis előhozza ebből a megromlott emberfajtából azt a megújított emberiséget, amelyben eredeti világteremtő szándéka győzelmesen beteljesedik az Ő dicsőségére. Hiszen az a kijelentés is, amelynek az Ő ismeretét köszönhetjük, azt a célt szolgálja, hogy általa helyreálljon az a velünk való közössége, amely a bűn miatt megszakadt. De még mielőtt erről a maga rendjén részletesebben szólhatnánk, már a mostani kérdéseinkre is világosságot nyerünk belőle. Hogy Isten az Ő megváltó kegyelmének munkáját elvégezhesse az emberiségen vagy annak erre kiválasztott részén, ahhoz az szükséges, hogy az emberiség egyáltalán életben maradjon. A megváltottakon megnyilvánuló „különös kegyelem” érdekében munkálkodnia kell az egész embervilágra kiterjedő „egyetemes kegyelemnek”. Ez a kegyelem mérsékli Istennek igazságosságát az Ő világkormányzásában. Tartóztatja annak teljes érvényesülését, és kitolja az ítélet végleges végrehajtását a jövőre távolába. Így, ha Isten gyakorolja is az embervilág felett az Ő ítéleteit, mégis csak részlegesen gyakorolja. Megvonja áldásait a bűnös embertől, de nem vonja meg mindenestől. Különben hogyan maradhatna egyáltalán életben az ember? Eltaszítja magától a bűnös embert, de nem olyan messzire, hogy a megsemmisülés mélységeibe taszítaná bele. Élteni, táplálja, gondját viseli, és sokféle ajándékában részesíti bűnös volta ellenére is. Elszaggatja annak a szent közösségnek a szálait, amelyben az ember élhetett volna Ővele, de nem szakít el minden szálát. Ezért az ember még mindig Őhöz tartozik, nem tud egészen megfeledkezni Őről, és egész élete minden törekvésével voltaképpen az Őhöz visszavezető utat keresi öntudatlanul is. Így őrzi és védi Isten az ember magasabbrendű szellemiségét még az ember saját bűnének pusztító hatalmai ellen is. A teljes igazságosság ítélete abban állna, hogy átengedné az embert bűnének: hadd menjen végbe rajta teljesen az a romlás, amelynek átadta magát, és hadd tűnjék ki teljes mezítelenségében, mivé lesz az ember, ha Isten leveszi róla a kezét, és engedi olyan függetlennek lenni, amilyen lenni akart Isten ellenére. De így az ember már régen eltűnt volna a végromlás feneketlen szakadékaiban! Ezért Isten rajta tartja valahogyan az Ő „egyetemes kegyelmének” a kezét a bűnös emberéleten, hogy bűne ne hatalmasodhasson el rajta egészen. Igazságosságának ítéletét mérsékli tehát azzal is, hogy fékezi a bűn hatalmát.

Ebből támad az a látszat, hogy a bűn nem is olyan végzetes megromlása az emberi életnek, mint amilyennek állítottuk. Hiszen csakugyan van az emberi életben bűnös volta ellenére is sok épség és szépség! De nem jó nyomon járnánk, ha ezt úgy magyaráznánk, ahogy a római katolikus keresztyénség teszi. Annak elgondolása szerint az embernek az Istenhez való viszonya valami olyan dicsőséges, szent többlet, amely ráadásként járult hozzá az ő Istentől egyébként megteremtett emberi mivoltához, és ezért, ha bűne által elszakadt is Istentől, és életének ezt a felséges betetőző koronáját ezzel elvesztette is, azért még megmaradhattak épségben az ő egyéb képességei és tulajdonságai, a „természeti adományok”. Az embernek Istenhez való viszonya nem ilyen leválasztható alkotóelem az ő életében, hanem egész mivoltának az összetartó középpontja, egész életének az éltető szíve. Ennek elvesztésével széthullásra van ítélve az egész emberélet. És ha mégsem dől romba mindenestől fogva, az csak azért van, mert Isten kegyelmesen tartóztatja a bűnnek bomlasztó munkáját. Ezért csillannak fel a bűnös ember életén is az elvesztett istenképűségnek megmaradt fénylő nyomai. Ezért van a világon – a megváltás művétől függetlenül is – sok jószág, szülői szeretet, baráti hűség, polgári becsületesség, hazafiúi önfeláldozás, és hasonló nemes emberi életnyilvánulások. Ezért van sokféle értékes és csak hálás megbecsüléssel fogadható munka, fejlődés, tökéletesedés, – van tudomány és művészet, van kultúrabeli és társadalmi előhaladás. Isten úgy igazgatja kegyelmességében a bűnös embervilágot, hogy azok az erők, amelyeket beleteremtett, ha lefokozottan és akadozva is, de azért működnek, és eredményekben virágoznak ki. Azok a „teremtési rendelesek”, amelyeknek kereteit Isten megszabta az emberi élet kifejlése számára, ha a bűn miatt

elváltozott és romladozó formában is, de valahogyan mégis fennállnak. Ezért van családi élet, amelyben férfi és nő rendezett közösségben élhet, és az új nemzedék felnővekedhet, – bár sokszor több bajnak a forrása, mint amennyi áldás fakad belőle. Van társadalmi együttélés és munkamegosztás, – bár az önzés ellentéteket szülő mételye áthatja, és sok robbanóanyaggal tölti meg. Van nemzeti közösség, van benne jogrend és kormányzat, és van a népek között is – legalább is többször van, mint ahányszor nincs – békés életközösség, – bár mindezt szintén sokféleképpen eltorzítja és beszennyezi a bűn. Mindezek a jó dolgok úgy vannak meg, hogy állandóan válságban vannak. A bűn súlya húzza őket lefelé; alattuk az ítélet mélységei táton-ganak, és Isten csak a kegyelem szálaival tartja fent őket. De fenntartja őket, és ezért van a bűn ellenére mégis olyan emberi élet, amelyet érdemes élni. Olyankor, amikor az ember elbízna magát ezért, és már-már elhítené magával, hogy nincs is semmi komoly baj, elég az Isten kezének csak egy kicsit meg-megeresztenie a szálakat. Akkor mindjárt rettentő álmok kezdik üldözni az embert! Jobban mondvá akkor felébredhet az ember hiú álmaiból a valóság tudatára! Mindene, amire büszke volt, odaveszhet; amit sikerült elérnie és alkotnia, az bizony nem magától értődő tulajdona, és nem az ő érdeme, hogy dicsekedhessen vele! Sajátmagának ellenére Isten kegyelmének köszönhet mindent, és csak addig élvezheti, amíg ez a kegyelem tart!

Valóban, a bűn lázadása egyetlen talpalatnyi földet sem von ki az Isten világkormányzásának köréből. Csak olyan megnyilvánulásait vonta maga után az Isten világuralmának, amelyekre különben nem lenne szükség. De igazságosságával és kegyelmével Ő igazgat mindent, ami világában történik!

VIII. ISTEN KORLÁTLANUL SZUVERÉN!

Amikor ebbe a hitvallásba: „Hiszek egy Istenben... mennynek és földnek Teremtőjében” beleértettük mindazt, amit Istennek nemcsak világteremtő, hanem világfenntartó és világkormányzó munkájáról is az eddigiekben elmondtunk, ezzel máris meglehetősen „református Hiszekegy” színezetét adtuk hitvallásunknak. Nem kellett ugyan ellentétbe helyezkednünk, – legalább, ami az elmondottak lényegét illeti – semmivel sem, amit más keresztyének vallanak, vagyis nem mondtunk úgyszólván semmit, amit ők is alá ne írhatnának, mint az ő meggyőződésük szerint is igazat. De – ez mindenesetre a reformáció nyomdokain haladó többi keresztyénekről elmondható, – ők nem helyeztek volna súlyt arra, hogy mindazt beleértsek a Hiszekegy első szavaiba, amit mi beleértünk. Jobban mondva, nem időztek volna olyan sokáig a Hiszekegy első szakaszánál, mint mi, hanem siettek volna tovább a második szakasza felé. Ott, a második szakaszban van arról szó, – mondanák, – ami bennünket, bűnös embereket mindenek felett érdekel: hogy a Fiú Isten miként jelent meg a mi megváltásunkra. És ebben igazuk is volna. Előre megmondtuk mi is: mindazt, amit Istenről az első szakaszban megvallhatunk, annak köszönhetjük, amiről majd csak a második (meg a harmadik) szakaszban lesz szó. De ha már eleitől fogva úgyis annak a kijelentésnek az alapján állunk, amellyel Isten a mi bűnös világunkat az Ő Fia által ajándékozta meg, és ha erről az ajándékról a későbbiek során úgyis lesz majd alkalmunk megvallani a mi hitünk bizonyosságát, akkor úgy érezzük: nem kell sietnünk. Nyugodtan elmerülhetünk az Atya Isten titokzatos világfeletti fenségének és hatalmának a szemléletébe, amelyre éppen a Fiú által nyert kijelentés jogosít fel bennünket. Megtehetjük ezt annak ellenére is, hogy közben a minket legjobban érdeklő kérdésről, a mi megváltásunk kérdéséről még alig esik szó, mert azt későbbre kell halasztanunk. Hiszen nagyon fontos nekünk éppen azt is tudnunk, hogy az az Isten, akit a Fiú által megismerhetünk, ugyanaz a „mindenható Atya Isten”, akit az Ő világfeletti titokzatosságában különben sohasem ismerhetnénk meg, és hogy az az Isten, aki a mi megváltásunkra olyan kegyelmesen hajolt le hozzánk, ugyanaz az Isten, aki minden létezőnek megfoghatatlan végső forrása, az egész mindenségnek hordozó alapja, és minden benne lejátszódó történésnek feltétlen hatalmú kormányzója. A református keresztyénségnek jellemző sajátja az, hogy Isten kijelentésében nemcsak azt szereti megfigyelni: milyen világosan és milyen közelségből szól hozzánk, hanem azt is: milyen szédítő magasságokból, és milyen titkoknak a mélységeiből érkeznek hozzánk hangjai. Szereti Istent az Ő megfoghatatlan hatalmában és fenségében is szemlélni. Szereti Istent imádni és magasztalni nemcsak az Ő megváltó munkájának ránk áradó ajándékaiért, hanem az Ő világteremtő, világfenntartó és világkormányzó munkájának titkaiért is. És még a megváltást is szereti úgy szemlélni, mint ami ezekkel a legszorosabban összefügg, akár csak a rész a nagyobb egésszel. Hiszen mi más a megváltás, mint a teremtés művének a bűn ellenére is diadalmas célhoz juttatása, a bűn által a világban okozott zavarnak a feloldása, a megromlott teremtettségnek az újjáteremtés által való helyreállítása és kiteljesítése? Vagy mi más a megváltás, mint Isten világkormányzásának egyik része, igaz: a legfőbb része, amely körül, mint tengelye körül minden egyéb is forog; az az Isten által igazgatott történés ebben a világban, amelynek kedvéért Isten ezt az egész világot működésben tartja és igazgatja. – A református keresztyénségen kívül még csak a római katolikus keresztyénségben találunk ilyen élénk érzéket az Isten világfeletti fenségének a látására, és ilyen jellegzetes készséget az Ő teremtő, fenntartó, és mindeneket igazgató hatalma előtt való imádatos leborulásra. De ott is csak egy bizonyos határig. Mert ha teljesen el akarjuk mondani: Istent mi magunk és az egész világ felett milyen feltétlen hatalmú Úrnak

ismerjük meg az Ő kijelentéséből, akkor még az eddigieknél is tovább kell mennünk, és e közben már elválnak útjaink a római katolikus keresztyénektől is, és egészen magunkra maradunk. Járjuk végig az útnak ezt a még hátra levő részét is! Azt mondtuk: Isten az Ő igazságosságával és kegyelmével kormányozza a bűntől megromlott embervilágot, és eközben igazságosságának ítéleteit mérsékli és tartóztatja az Ő kegyelme. Ez azt jelenti, amint láttuk, hogy Isten haladékot ad az emberi életnek. Ha megromlottan is, de tovább folytatódhat az Ő világában. De akkor nyilván a bűn is tovább folytatódhat! Azt is láttuk, hogy Istennek ugyanez a kegyelme magát a bűnt is féken tartja, hogy egész pusztító mivoltában ki ne bontakozhassék. Vagyis Isten határt szab a bűnnek, és ezen a határon túl nem engedi garázdálkodni. De akkor ez azt jelenti, hogy a megszabott határon innen igenis szabad folyást enged neki! Mindebből az tűnik ki, akármilyen megdöbbenően hangzik is, hogy akkor hát Isten valahogyan akarja a bűnt is. Az is beletartozik az Ő világkormányzó munkájának a tartalmába. Tehát még abban is, ami az Ő akarata ellen való, valahogyan mégis az Ő akarata megy végbe. Hiszen különben egy szempillantásra sem bukkanhatna fel, mint valóság, az Ő hatalma alatt álló világban!

Ebben természetesen azonnal a szemünkbe tűnik valami ellentmondás, amelyen az értelmünk fennakad. Valljuk meg előre: csakugyan olyan tényekbe ütközünk itt bele, amelyeket értelmileg sehogyan sem tudunk összeegyeztetni. A bennük rejlő ellentmondás teljességgel feloldhatatlan marad számunkra. Hiába próbálnánk a nehézségét azzal elkerülni, hogy azt mondjuk: Isten nem „akarja”, hanem csak „megengedi”, vagy „tűri” a bűnt világában. Hiszen ez alatt nem érthetnénk azt, hogy szemet huny felette, vagy elfordítja a tekintetét róla. Sem nem gondolhatnánk olyasmire, hogy valamilyen kényszerűségből veszi tudomásul, mint amin nem áll módjában változtatni. Semmi nem történhet ezen a világon Istennek tudta nélkül, még egy hajunk szálának a lehullása sem. Sem nem akadhat égen-földön olyan hatalom, amely Istent kényszerhelyzetbe hozhatná. Ha az Ő mindenre éberén kiterjedő, és mindent hatalma alatt tartó világkormányzása mellett mégis van bűn az Ő világában, akkor az csak valahogyan az Ő akaratával lehet. Ám mondjuk, hogy Isten a bűnt „megengedi”, vagy „tűri”, de ez a „megengedés” vagy „tűrés” is csak az akarásnak egy fajtája lehet, ha Istenről van szó. Mindenesetre jó az ilyen kifejezéseket használnunk, mert velük azt domboríthatjuk ki, amit nem is lehet elég nyomatékosan kiemelni, hogy ha Isten akarja is a bűnt, az embernek ezt az Őellene való lázadását, csak egészen más értelemben akarhatja, mint ahogy akarja az embernek engedelmes-ségét. Ebben az Ő „megengedő” vagy „tűrő” akarásában nincsen semminemű helyeslés, jóváhagyás és feljogosítás a bűn számára! A bűn megmarad az Isten akarata ellen való, és az Ő ítéletét méltán magára vonó lázadásnak. És valahogyan mégis akarja Isten, mert különben nem következhetne be! Egy megvilágító hasonlat kedvéért lépünk be a szobrász műtermébe, amelyben éppen egy gyönyörű márványfej készül. A lábunk alatt egy halom márványtörmelék hever. Milyen kár ezért a nemes anyagért! De nem a műterembe beszabadult valamilyen garázda részeg okozta a pusztulását! Magának a művésznek a kalapácsa és a vésője alatt töredezett szét, miközben a szobor készült. Ez a romhalmaz is éppúgy hozzátartozik az ő munkájához, mint az állványon látható, és egyre szebben kibontakozó alkotás. A művész akarta a szemétre kerülő márványhulladékot is, amint ő akarta a márvány képmást is. De milyen másképpen akarta ezt és amazt! A márványfejet úgy akarta, hogy ebben az akarásban benne van az ő egész lelke, minden művészi öröme és dicsősége. A hulladékot csak úgy akarthatta, hogy fáj a szívének a finom anyagból olyan sokat pusztulásra ítélnie. Akarnia kellett ezt is, de csak valahogy nem-akarva akarthatta. Ez a hasonlat persze főképpen abban sántít, hogy a művésznek az a nem-akarva akarása, amellyel véghezviszi a lefaragott márvány pusztulását, kényszerűség dolga. Nem tehet másként, csak ilyen rombolás árán szabadíthatja fel azt az emberarcot, amelyet képzeletének a szemével ott látott rejtőzni a márványtömbben. Istennél ellenben nem lehet kényszerűségről szó. Ő hatalmának szabad tetszése szerint alakíthatja és igazgathatja világát. Hatalmában állt volna a bűn romhalmazának a felgyülemlése

nélkül is előteremtenie e világban az Ő remekművét: azt az emberi életet, amely az Ő dicsőségét tisztán tükrözné. Az emberi bűnt rosszsallásának egyetlen szélfuvallatával eltüntethette volna világából, még mielőtt felütötte volna abban a fejét. Vagy a már bűnbe esett ember helyett teremthetett volna másikat, amelyekben zavartalanul gyönyörűségét lelhetné volna. Hogy Ő nem ezt tette, hanem e helyett hagyta és hagyja, hogy világában lejátszódjék – ha lefékezten is – a bűnös ember tragikus története mindazzal a romlással és pusztulással, amely nemzedékről-nemzedékre együtt jár azzal, erre nincs más magyarázat, mint az, hogy Ő ezt így akarta, és azért van így. Valamilyen, előttünk megfoghatatlan módon, Ő az Ő világkormányzásának azt az útját választotta, hogy itt legyen az Ő világában a bűn is, és éppen a bűn okozta zűrzavaron át valósuljon meg mégis az Ő dicsőséges világ célja.

Olyan titokkal állunk itt szemben, amely nemcsak elméleti okoskodásunknak ad soha meg nem oldható kérdést, hanem a gyakorlati erkölcsi életünket is életbevágó módon érinti. Az embernek az a kiváltsága, mondtuk, hogy önelhatározásra képes szellemiség van benne. Isten arra rendelte, hogy önkéntes engedelmisségével szolgálja Őt. Ezzel az önelhatározó képességével élt vissza az ember úgy, hogy Isten ellen fordult vele. Ahogy tehát az engedelmissége is az ő engedelmissége lett volna, úgy a bűne is az ő bűne. Ő felelős érte az Isten ítélőszéke előtt, mert ő vétkezett. De megállhat-e már most mindez, ha azt mondjuk, hogy ezen a világon minden annyira az Isten kormányzása alatt áll, hogy – akármilyen értelemben is – csak az Ő kormányzó akaratából történhet meg a bűn is? Nem mentesül-e ezzel az ember a rajta nyugvó felelősség alól, és nem válik-e tárgytalanná minden vád vagy önvád, amely bűnéért ránehezethetne? Nem, éspedig azért nem, mert ez is igazság, de amaz is igazság. Isten kijelentésének a világánál mindkettő egyaránt világosan a szemünkbe tűnik. S ha a kettő között mi olyan kiegyenlíthetetlen ellentmondást látunk is, hogy a mi értelmünk szerint vagy csak ez, vagy csak amaz lehet igaz, ez csak azt az alázatos tudatot újíthatja meg bennünk, hogy a mi látásunk sokkal homályosabb, semhogy az Isten dolgait tisztán átláthassuk. Belenyugodva az ellentmondásnak a mi értelmünk számára tagadhatatlanul fennálló megoldhatatlanságába, tudomásul kell vennünk az Isten világkormányzó akaratának feltétlenül mindenre kiterjedő hatalmát is, a bűnös embernek az Ő színe előtt való felelősségét és ítéletre érdemes voltát is, a nélkül, hogy az egyik igazságából bármit is elalkudnánk a másiknak a kedvéért. Annyi mindenesetre kitűnik ezekből, hogy van az Isten akaratában valamilyen rejtelmes kettősség. Mást kell értenünk „Isten akaratát” alatt, amikor arról van szó: mit követel Ő az embertől, milyen igényekkel lép fel vele szemben, mit parancsol, és mit tilt neki? És mást kell értenünk az „Isten akaratát” alatt, amikor arról van szó: hogyan rendelkezik Ő az emberélet történései felől az Ő világkormányzásában? Amikor Isten az Ő követelményeivel lép szembe az emberrel, akkor az embert felelőssé teszi és felelősségre vonja, mert az ember engedelmisséggel tartozik felelni arra, amit Isten neki tudtul ad, mint akaratát. Ehhez az Ő „parancsoló akaratához” fűzi Isten az Ő ígéreteit és fenyegetéseit a szerint, hogy az ember engedelmeskedik-e annak, vagy engedetlenül szembefordul vele, illetve túlteszi magát rajta. Az ember önelhatározásával foglal vele szemben állást, és maga vonja ezzel magára a következményeket. Ez a dolognak az egyik oldala. Ezen alapszik az ember minden magatartásának az erkölcsi megítélése. De ha az ember az ő szabadságával visszaélve az engedetlenség útját járja, ne vélje, hogy ezzel megszökhetett az Isten uralma alól. Akkor is, amikor a bűn útján halad, Isten hatalmas kezének a kormányzása alatt él. Bűne is csak úgy mehet végbe, hogy Isten így rendelkezik felőle. Ennek azonban semmi köze sincs az ember erkölcsi megítéléséhez. Isten ezt az Ő „rendelkező akaratát” nem adta tudtára az embernek. Nem szabta elé parancsként, hogy lépjen a bűn útjára. Ellenkezőleg, az engedelmisség útját parancsolta. És az ember ennek a parancsnak a mértéke alatt ítéltetik meg. Bűne bűn marad akkor is, ha utólag kiderül is, milyen bölcs rendelkezése volt Istennek az, hogy azt a bűnt is beleállította világkormányzásának a láncolatába, és milyen sok áldás fakadt is talán ennek nyomán. A vétkes nem

tudhatott arról, hogy Isten mit akar kihozni az ő vétkéből, és ezért nem is abból a szándékból követte el vétkét, hogy vele Istennek a „rendelkező akaratát” szolgálja. Ő csak az Isten „parancsoló akaratával” állt szemben, és az ellen emelte fel a maga engedetlen, önféjű akaratát. Ezért sújtja az ítélet.

Isten „akaratának” ezt a kétféle értelmét össze nem zavarva egymással, csak az Ő „rendelkező akaratáról” szólunk akkor, amikor az Ő világkormányzását még a bűnre is kiterjedő feltétlen egyetemességében valljuk. Nem szenved ez az Ő hatalma csorbát még akkor sem, amikor „parancsoló akaratával” szembefordul az ember. A bűnös emberi kis akaratoknak szembefordulásán, mint megannyi apró örvénylésen át is fenséges nyugalommal továbbhőmpölyög az Isten hatalmas akaratának folyama a maga fel nem tartóztatható útján. Utólag néha a mi szemünk előtt is kiviláglik, miért illesztette bele Isten az Ő világkormányzásának összefüggéseibe egy-egy emberi bűnünket. Ilyenkor bátrabban és könnyebben ki is tudjuk mondani, hogy valóban Ő akarta annak a bűnnek a megtörténését. Megteszi pl. sokszor, hogy az egyik ember bűnével bünteti meg a másik ember bűnét. Akarja, hogy egyszer a saját bőrén is tapasztaljon meg valaki valamit, amit már olyan sokszor követett el szemrebbenés nélkül mások ellen. Nagyon igazságos és üdvös ostor lehet Isten kezében az egyik ember bűne, amellyel nagyon szükséges, kemény leckében részesítheti a másik embert. Máskor meg az Ő kegyelmének eszközeiül használja fel Isten az emberek bűneit. Ahogy pl. ipari és közlekedési üzemekben sok olyan hasznos intézkedést, amely emberek ezreinek az életét és testi épségét állandóan védi, azért vezettek be, mert erre az illetékeseket a valamikor elszaporodó balesetek tanították meg és bírták rá, úgy Isten sokszor azért engedi elharapózni a bűn kártételeit, hogy ezzel ránevelje az embert a bűn ellen való hathatósabb védekezésre. Sok olyan jó intézkedés és intézmény lépett már életbe az emberi történet folyamán, amelyre nem került volna sor, ha Isten nem engedi megdöböntő arányokban elhatalmasodni a bűnt az emberek közt. Később aztán sok-sok nemzedék hálásan élvezheti az ilyen intézkedéseknek és intézményeknek az áldott hasznait. Elhanyagolt gyermekek züllésén át vezetett az út sok fontos nevelésügyi reform megszületésére. Munkásaikat vérig kiuzsorázó munkaadók lelketlensége váltotta ki az addig védtelen gyengék érdekeinek a biztosítására életre hívott szervezkedéseket és rendszabályokat. A háborúk véres borzalmai egyengetik az útját az államok olyan szövetezéseinek, amelyek lehetőleg távol tartják a népek feje felől ezt a pusztító veszedelmet. És így tovább. Még az egyes ember életében is sokszor megfigyelhető: az egész életére kiható megbecsülhetetlen tanulságok és ösztönzések fakadhatnak abból, hogy Isten egy ideig megjárhatja vele a bűnnek mélységeit, amelyeknek fenekén magára eszmélhet, és magából kiábrándulva Istenhez térhet. Isten tehát a maga kegyelmes céljait munkálhatja a bűn által is. Néha a következményekből mi magunk is megállapíthatjuk ezt. De akkor is így van ez, amikor mi nem látjuk, hogy így van. Mindig Isten kormányzása érvényesül a bűnös ember életében is. Még bűnei is Isten rendelkezései szerint mennek végbe.

A református keresztyén nem fél ezt kimondani. Együtt érez ugyan azokkal, akik ettől vonakodnak. Jól tudja, hogy ezzel az igazsággal rútul vissza is lehet élni, és veszedelmesen hazug következtetéseket lehet belőle levonni. Mintha ezzel az állítással Istenre hárítanánk a bűnért való felelősséget, és a bűnrészesség árnyékát vetnénk az Ő tiszta tökéletességére. De az ilyen félreértések és elferdítések ellen csak egy orvosság van: odaállni az Isten kijelentésének a fényébe. Ahogy a penész is csak a homályban tenyészik jól, az ilyen eltévelyedések is csak addig fenyegetnek bennünket, amíg a magunk homályos emberi gondolatait fűzögetjük tovább az Isten dolgai felől. Őröla az igazságot csak Őtőle magától tudhatjuk meg. És mihelyt ránk sugárzik az Ő kijelentésének a fénye, attól elpusztulnak a mi tévelygéseink kóros csírái. Amikor Isten maga szól hozzánk, akkor szavában egyszerre nyilvánul meg az Ő világfeletti feltétlen uralma is, amely alól bűneinkben sem vonhatjuk ki magunkat, hanem amely előtt

nekünk kell megítélve megállnunk bűnünk miatt. Így szemben állva az Ő kijelentésében megnyilvánuló élő valóságával, sem a ránk nehezedő, és minket vádoló felelősség miatt nem látjuk kisebbnek az Ő világkormányzó hatalmát, sem az Ő mindent igazgató hatalmára hivatkozva nem tudjuk mentegetni magunkat számadásra vonó ítélőszéke előtt. Teljességgel neki kiszolgáltatott porszemeknek érezzük magunkat, és ugyanakkor összecsukló bűnbánattal valljuk meg: igaza van, amikor bűneinkért perbe száll velünk. Mások előtt sem tartjuk szükségesnek valamilyen pedagógiai szempontból elhallgatni, és valamilyen titkos tudományként rejtegetni azt, amit Isten korlátlan világkormányzó hatalmáról tudunk. Nem félünk attól, hogy ez a gondolat felmenti majd a lelkiismeretüket a bűnért való felelősség érzése alól, amíg előttük úgy teszünk vallást Istenről, ahogy Ő maga jónak látta magát kijelenteni nekünk. Rábízhatjuk a dolgot Őrá magára: ahogy Ő meglátatja majd az emberekkel még a bűn felett is uralkodó hatalmát, úgy Ő maga fogja odaültetni őket bűneik miatt a vádlottak padjára, és el fog hallgatni akkor minden feleselő maguk-mentegetése. És ha ebben mindenki előtt lesz valami értelmileg fel nem oldható ellentmondás, azzal szemben is el kell némulnia minden emberi okoskodásnak, mert Isten az Ő világkormányzó munkájában a mi gondolatainkkal soha fel nem érhető, titokzatosságában fenséges Isten, a „mindenható Atya” marad.

Amikor a református keresztyén Isten „eleve elrendeléséről”, „predestinációról” beszél, – és azt mindenki tudja róla, hogy az ő hitvallásában erről is szó van, – akkor voltaképpen az elmondottakhoz képest már nem is mond újat, hanem ezzel is csak Istennek ugyanerről a feltétlen és korlátlan világkormányzó hatalmáról tesz vallást. Csak összefoglalja az elmondottakat, amikor azt vallja, hogy Istennek van egy örök, minden történést felölelő terve, amelynek a megvalósulását Ő magában elvégezte, és minden, ami ezen a világon történik, csak ennek az örök isteni tervnek a valóságban való kibontakozása. Ez más szavakkal ugyanaz, mint amit már mondtunk: minden történés fölött ott lebeg az Isten titokzatos és fenséges „rendelkező akarata”. Arról is volt már szó, hogy Istennek világkormányzó akarata nem egymásra halmozódó, de egyébként különálló részlet-akarássokból áll, hanem minden részlet egymással összefügg, és szerves egésszé szövődik össze benne. Nem mondunk tehát semmi újat azzal, hogy Istennek olyan világtervről beszélünk, amelyben minden meg van határozva, ami ezen a világon történik. Legfeljebb egy mozzanat látszhat újnak az „eleve elrendelés” gondolatában, amiről kifejezetten addig még nem volt szó. Az elmondottak után azonban voltaképpen már ez is magától értődő igazság. Az t.i., hogy Istennek ez a világterve öröktől fogva fennálló, mindent, ami az idők folyamán e világban történik, teljességgel megelőző módon érvényes világterv. Mi emberek, legalább is azok közülünk, akik az élet iskolájában valamennyire már megokosodtunk, óvatosan szoktunk eljárni tervezgetéseinkben. „Majd meglátjuk” – ez a jelszavunk. Távolabbi jövőre legfeljebb csak nagy körvonalakban merjük elkészíteni terveinket, mert ki tudja, hogyan alakul a holnap, és a holnapután? Részletekbe menőleg csak az egyik rövid időszakról a másikra tervezgetünk, a szerint, amint az idők rendjén kialakulnak azok a körülmények, amelyekhez kénytelenek vagyunk igazodni. És hányszor kell még így is a körülmények előre nem látható alakulása miatt változtatnunk a terveinken! Istennek azonban nem kell semmit sem kívánnia, hogy terveiben hozzá igazodhasson. Számára nincsenek előre nem látható körülmények, amelyekhez alkalmazkodva változtatni kellene tervein bármit is. Neki teljesen hatalmában van egész teremtettsége. Múltat, jelent, jövőt, egyaránt Ő maga formál világkormányzó kezével. Ezért eleitől fogva mindvégig minden történést átfoghat egyetlen pillantásával, és minden történést egyszerre beleilleszthet elgondolt tervébe. Az Ő világterve tökéletesen készen állt, mielőtt annak testet öltése még megindult volna, és teljes változhatatlanságában érvényben maradhat mindörökké, miközben teremtet világa megfutja megszabott pályáját. Benne volt ebben az örök tervben a bűn is, és pedig nemcsak külön-külön ez meg amaz a bűn, hanem általában és egyetemlegesen maga az a tény is, hogy az Ő teremtettségében itt van a bűnnek romlása. Ennek a romlásnak a be-

következése nem volt Isten számára utólagos meglepetés, vagy kínos csalódás. Mielőtt világot és embert teremtett, Ő már úgy számolt az ember bukásával, mintha máris megtörtént volna; belerajzolta a bűnbeesett emberiséget is világtervébe; és úgy mondta ki rá „Legyen!” szavát, amellyel világát létrehívta. Benne volt aztán örök világtervében az emberi bűnnek minden következménye is, ennek a bukott fajtának mindaz a sínylődése és vergődése, amelyben beteljesedik rajta az Isten ítéletének az átka, amint ezt az évezredek történetéből jól ismerjük. De benne volt Isten világtervében a megváltás dicsőséges műve is, amelyről mi majd csak az ezután következőkben mondhatjuk el hitünk bizonyosságait. Néha éppen erre, a bűn romlásával tönkretett emberiségből Isten megváltó munkája által kiemelkedő újjáteremtett emberiségre vonatkoztatjuk az „eleve elrendelés” gondolatát. És ez indokolt dolog is, mert hiszen voltaképpen a megváltásnak ez a műve az Isten örök világtervének a szíve és a veleje. Minden egyebet is azért foglalt bele Isten az Ő tervébe, és úgy foglalta bele abba, hogy végbemenjen a megváltásnak műve az Ő világában. Ezáltal valósul meg a bűn ellenére is az Ő világcélja. Jó tehát, ha az egész világtervnek ezt a magvát külön is kiemeljük. De mivel ez a „különös eleve elrendelés” csak úgy valósulhat meg diadalmasan, ha Istennek hatalma egyáltalán mindenre kiterjed, azért jó szem előtt tartanunk Istennek azt az „általános eleve elrendelését” is, amely kivétel nélkül minden történést felölel ezen a világon.

Rettenetes elgondolás! – mondják erre egyesek. Hogy lehet az életet elviselni abban a tudatban, hogy semmi sem történhet másképpen, mint ahogy az Isten örök terveiben már eleve el van rendelve? Hiszen ez a gondolat kiszívja az eleven emberi életből a vért! Hiszen így az egész emberi élet, az egyes embereké is, a nemzeteké is, az emberiségé egyetemlegesen is, nem lehet más, mint sápadt lenyomata, szolgálai utánzata annak a képnek, amely öröktől fogva készen áll az Isten elgondolásában! Ha ebben a világban vonásról-vonásra minden csak utána rajzolódik annak, amit Ő már eleve eldöntött e világ felől, mi értelme van akkor minden emberi erőfeszítésnek, viaskodásnak, izgalomnak, és reménykedésnek? Valójában azonban fordítva áll a dolog, mint ahogy az ilyen ellentmondó kifogások feltűntetik. A tervrajz a halvány kép, és annak testet öltése az életteljes. Éppen az teszi a mi életünket mozgalmassá és gazdaggá, hogy amit Isten öröktől fogva elgondolt felőlünk, az mibennünk húsban és vérben, könnyben és verejtékben, csalódásokban és sikerekben valóságos életté is válik az Ő kormányzó hatalma alatt. Hogy mindennek az átélése közben sorsunk egy hajszálnyira sem térhet el attól az iránytól, amelyet Ő örök végzéseiben megszabott számára, ez csak addig lehet rettenetes gondolat, amíg kisisteneknek szeretnénk magunkat kijátszani az Ő világában. A függetlenségéről képzelgő, önhatalmúságának álmaiban élő, felfuvalkodottságának gőzében elkábult ember számára elviselhetetlen gondolat az, hogy ő ennyire ki legyen szolgáltatva egy fölöle rendelkező, és felette feltétlenül uralkodó hatalomnak. De ha valakiben az Isten valósága előtt egyszer összeroppant ez az emberi gőg, mert megértette, hogy Isten az ő teremtetője, ő pedig az Isten kezében tartotta teremtmény élete minden pillanatában, akkor rá nézve már nem visszataszító, hanem dicsőséges gondolat az, hogy az ő egész sorsa nem egyéb, mint az Isten fölöle eltervezett örök gondolatainak a beteljesedése!

Igaz, hogy még olyanok is, akik már eljutottak az Isten színe előtt való alázatos leborulásra, sokszor elutasítják maguktól az „eleve elrendelés” gondolatát, mint valami rettenetes kényszerzubbonyt. De ilyenkor mindig kiviláglik: nem értették meg jól, hogy miről is van szó, és csak ezért berzenkednek ellene. Annyi forró imádság – kérdik – hiába szállna Istenhez, mert hiszen az Ő terve öröktől fogva el van végezve, és azon Ő nem változtat semmit, ha még oly buzgó esedezés száll is hozzá emberi szívekből? És annyi odaadó buzgólkodásnak és hősieles küzdelemnek, amelyet éppen Isten céljaiért fejtenek ki neki odaszentelt életű emberek, odavesszen minden értelme? Hiszen, ha Isten terveiben benne van, úgyis meglesz a kívánt eredmény, ha pedig nem úgy volt elrendelve, akkor meg úgysem lesz meg semmiképpen?

Akik azonban így beszélnek, azok nyilván úgy képzelik a dolgot, hogy az emberi imádság és munka valahogy kívül áll az Isten eleve elvégzett tervén, és onnan kívülről próbál behatolni annak körébe, hogy a dolgok folyásán változásokat idézzon elő. Így csakugyan vissza kell pattannia róla, mint valami áthatolhatatlan ércfalról, és csakugyan nincs semmi értelme az igyekezetének. De mi eshet kívül az Isten tervének a körén? Minden, ami ezen a világon történik, benne foglaltatik abban, a mi imádságaink is, és a mi erőfeszítéseink is. Azt is öröktől fogva eltervezte Ő, hogy emberi szívekből bízó könyörgések szálljanak elé, és ezekre válaszképpen érkezzenek meg az Ő áldásai az emberek életébe. És azt is belefoglalta örök végzéseibe, hogy legyen ezen a világon odaadó és kitartó emberi erőfeszítés, és azután ennek az eredményeképpen következzenek be bizonyos változások az emberi életben. Csakhogy ilyen értelemben imádkozni és dolgozni, az azt jelenti, hogy mindig odagondoljuk hozzá: úgy hallgassa meg Isten a mi imádságunkat, és úgy vezesse sikerre a fáradozásainkat, hogy abban egyedül az Ő akarata teljesedjék be, még ha emberi vélekedés szerint az a mi imádságaink megtagadtatásának, és a mi jó igyekezetünk megghiúsulásának látszana is. Ebben a dologban is csak azt kell megtanulnia az embernek, hogy nem Isten van őérte, hanem ő van Istenért ebben a világban, és az embernek nincs szentebb kiváltsága, mint az, hogy Isten rendelkezésére állhat, hogy az történjen vele mindenben, amit Isten felőle öröktől fogva eltervezett. Ezzel is odaérkeztünk ahhoz a döntő kérdéshez: ráhagyhatjuk-e magunkat teljes bizalommal arra a titokzatos Hatalomra, aki létünk és sorsunk felett ilyen korlátlan módon rendelkezik? Megfoghatatlan titokzatosságában is adott-e nekünk olyan betekintést világteremtő, világfenntartó, és világkormányzó munkájának az értelmébe, hogy ebből tudhassuk: feltétlenül jó, és dicsőséges cél körül forog az egész világ? Mivel a Hiszekegy további részeiben majd erről hálásan megvallhatjuk a mi bizonyosságunkat, azért mondhatjuk ki már itt az elején is vonakodás és szorongás nélkül: „Hiszek Őbenne!”

IX. ISTENBEN HINNI JÓ!

Beszámoltunk nagy vonásokban arról, milyennek ismertük meg Istent az Ő megfoghatatlan, világfeletti hatalmában, amint erről a Hiszekegy első szakasza vallást tesz. Most már az következhetne, hogy a Hiszekegy második szakaszára áttérve azt vegyük szemügyre: milyen alapon nyugszik a mi bizodalunk, amellyel erre a titokzatos világbíró hatalmasságra úgy ráhagyhatjuk magunkat, ahogy erről vallást tettünk. De mielőtt így tovább haladnánk, jó lesz még néhány pillanatra megállni az első szakasznál, és elmondani egyet-mást arról: milyen nagy ajándék az, hogy a benne foglalt hitvallást letehetjük. Mert ha valaki öntudatosan elmondhatja: „Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában...”, akkor lehetetlen ebben a hitvallásban benne nem rezegnie a mélységes hálájának azért, hogy ő ezt így vallhatja. Sok gyötrelmes tehertől szabadítja ez meg őt, amely alatt különben görnyedeznie kellene, és sok veszedelmes eltévelyedéstől óvja meg őt, amelyre különben eltékozolná az élete javait és erőit.

„Hiszek egy Istenben” – ez egyebek között azt jelenti: nyugodt vagyok a jövődő felől: teljes bizalommal ráhagyhatom Istenre: az lesz, amit Ő rendelt felőlem, és amit Ő rendelt felőlem, akármilyen legyen is, az jó lesz! A jövőnek az ismeretlensége az egyik legfőbb forrása az ember nyugtalanságának. A szerint, hogy milyennek képzelet a jövőt, tud neki már előre is örülni, vagy kénytelen tőle félni. De amikor minden elképzelése csak bizonytalan, és minden kép mellé, amelyet a maga gyönyörűségére vagy riadalmára festeget a jövő felől, ugyanolyan jogosultsággal odatolakszik egy ellenkező színezetű kép is! A váltakozó öröm és félelem érzései között hogyan tartsa lelkét egyensúlyban? Ezért töpreng és erőlködik azon, hogy valamiképpen vagy erre, vagy arra lebillentse a folyton himbálózó mérleget. Jobb volna egy rossz bizonyosság, mint sok bizonytalan jóreménység! És ha okos módja nincs rá az embernek, hogy belelásson a holnap titkaiba, akkor mindenféle ostoba módon kísérletezik: miképpen lehetne mégis mögé pillantani a jövő fátylának? Mindenféle jövődömondó mesterségnek a jól jövedelmező, virágzó üzletágai mutatják, milyen nagy a kereslet e tekintetben: hogy égnék az emberek a jövődö titkait firtató kíváncsiságnak a lázában? Mennyi áldozatot hajlandók érte meghozni, és mennyi elmemunkát is hajlandók ráfordítani, hogy valamilyen huncutsággal mégis kijátsszák a jövődönek makacs titkolózását, és valahogyan kicsenják vagy kicsikarják tőle a feleletet kérdéseikre! Összehordanak rengeteg csillagászati tudást, hogy annak adataiból kiolvassanak legalább valamelyes tájékozódást az ilyen vagy amolyan csillagképlet alatt született ember jövődö sorsa felől. Odaadják magukat hiszékeny áldozatukul kártyavetőknak, tenyérjósoknak, kristálynézőknek, álomfejtőknek, és más efféle szélhámosoknak, csak hogy valamilyen, ha még oly kicsinyke résen át is bekandikálhassanak a jövőnek elzárt világába. Megpróbálnak felvilágosítást kapni a jövődö felől az embereknél többet tudó „szellemektől”, vagy az ilyenekkel kiváltságos módon érintkezni tudó „médiu-moktól”. És minek soroljuk fel a többi tünet tarka sorát, amelyben ez az örök járványszerű emberi betegség kiütkezik. Mert valóban nemcsak olykor, és nemcsak némely helyeken fellépő jelenség a jövődönek ez a beteges kutatása. Sok évezredes útján állandóan kíséri az embert. Sötét elmaradottságban élő népeknél csakúgy megtalálható, mint a leghaladottabb népek nagyműveltségű emberei között.

Ezt az egész pókhálószövedéket egyetlen kézmozdulatával félresöpri és kiveti az életéből az az ember, aki szívből el tudja mondani. „Hiszek Istenben!” Azzal a bizodalommal, amelyet ezekben a szavakban megvall, semmiképpen nem fér össze a jövődönek nyugtalan fürké-

szése. A mögött mindig ott rejtőzik az a bizalmatlanság és gyanú, hogy a sorsunkat valamilyen ellenséges hatalom igazgatja. Ezért van az egész kémszolgalat: valahogyan betekintést kell nyerni az ellenség titkos terveibe. Hátha így még ki lehet védeni a fenyegető veszedelmet, vagy legalább is felkészülten lehet elébe menni! Ha pedig kitűnne, hogy alaptalan volt a félelem, és nem készül semmilyen támadás ellenünk, akkor annál jobb! De valahogy bizonyosságot kell szerezni! „Hinni Istenben!” – az ennek a teljes ellentéte. Azt jelenti, hogy nyugodtan rábízhatjuk magunkat az Ő mindeneket igazgató kezére, semmilyen ártó veszedelemtől nem kell tartanunk. S ha Ő úgy rendezte be világát és benne a mi életünket, hogy a jövőnk el legyen takarva a mi szemünk elől, akkor annál inkább bízunk kell Őbenne, és nem rugódozhatunk ez ellen a rendelkezése ellen. Hogy bízunk-e valakiben, az éppen akkor van próbára téve, amikor az illető titkolózik előttünk. Ha igazán bízunk benne, nem erőltetjük a dolgot: hadd maradjon a titok az Ő titka! A maga idején úgyis beavat majd bennünket annak az ismeretébe. Addig is nyugodtan végezhetjük a magunk dolgát. Nem azért titkolózik, mintha valami ármányt szövögetne ellenünk!

„Hiszek egy Istenben!” – ez azt is jelenti, hogy az Ő egyetlen kezében tudom a sorsot, a magamét is, a másokét is. Sokféle erő hat és érvényesül az Ő világában, de mind csak az Ő felséges akaratának az irányítása alatt. Őrajta kívül semmilyen más titokzatos hatalomtól nem függ a sorsunknak akár jobbra, akár balra fordulása. Ezért, aki így „hisz Istenben”, nem fordul reménykedéseivel vagy váradalmaival sehova máshova, egyedül csak Őhöz. Nem szegezi bizakodását valami olyan pogány istenség módjára elgondolt, titokzatos hatalomra, amelyet a „szerencse” nevén szokta emlegetni az emberek, és amelyért, hogy valahogy elkapják a köntöse csücskét, és a maguk szolgálatába állítsák, sokszor hajlandók mindenüket kockára vetni. Az ilyen elvakult szerencsehajszolás helyett nyugodtan várja sorsa alakulását Istentől. Hiszen nem véletlenek játéka az, ami ebben a világban lejátszódik, hanem Isten igazgat mindent! Aki ezt vallja, az nem fordul földöntúli szellemi lényekhez sem bajainak a jóra fordulásáért, veszedelmeknek az elhárulásáért, vágyainak a teljesüléséért. Jól tudja ugyan, hogy Isten nemcsak a „földnek”, hanem a „mennynek” is Teremtője, és ezért nem tagadja, hogy a mennyei világnak a lakói, akár az embernél magasabb rangú szellemi teremtmények, akár már az üdvösség világába érkezett emberek, játszhatnak szolgálataikkal fontos szerepet az Isten világkormányzásában is. De az Istennek ott élő teremtményeinek az életében nincs bűn, csak az Isten parancsainak való tiszta engedelmesség. Ezért az ő világuk átlátszó világ a mi számunkra: Isten akaratának a fénye nem törik meg semmin, hanem minden közegen egyenesen áthatol felénk. Ezért nem is tudunk úgyszólván semmit sem azokról, akik azt a világot benépesítik. Amennyiben nekik van is hatásuk a mi sorsunk alakulására, ezt a hatást úgy gyakorolják, hogy mi abból nem őket vesszük észre, hanem csak az általuk is ránk ható Istent, akinek szolgálatában teljesen felolvad az ő lényük. Aki tehát „hisz Istenben”, az tudja, hogy ilyenkor is mindig magával Istennel van dolga. Nem bocsátkozik tárgyalásokba a szolgálatszemélyzettel, amikor a felséges Úrnak a tulajdon színe elé járulhat minden ügyével. Nem intézi kéréseit máshoz, csak egyenesen Őhöz. Nem ajánlja magát senki másnak mennyei védelmébe, egyedül csak az övébe. Nem kér senkitől pártfogást az Ő színe előtt, sem beajánlást az Ő jóakarátába, mintha akárki máshoz nagyobb bizalommal intézhetné kéréseit vagy panaszait, mint egyenesen Őhöz. Ugyanígy nem tulajdonít semmilyen jótékony sorsirányító szerepet dolgoknak sem, amelyeket ebben a teremtett világban talál. Ostobaságnak tartja amulettek viselését, négylevelű lóherék, elhullatott patkók, vagy akármilyen más „szerencsét hozó” tárgyak gyűjtögetését, és minden effajta reménykedő belekapaszkodást ártalmatlan és tehetetlen dolgok vélt segítségébe. Bűnös és értelmetlen babonának tartja azt, ha valaki ilyesféle hitvány szalmaszálakkal akarná ide vagy oda terelni annak az óceánjáró hajóóriásnak az irányát, amelyen mindnyájan együtt tesszük meg sorsunknak utazását. Van a parancsnoki hídon kapitány, aki a kormánygépezet felett és minden egyéb felett is rendelkezik

ezen a hajón. Az igazgatja a hajó járását, és meg lehet bízni benne: van rá gondja, hogy az utasok jó utazás után jó célhoz érkezenek!

Mindezeknek ismerjük a visszáját is az emberek életéből. Van „balszerencsének” nevezett kegyetlen pogány istenségük is, és ha annak hatalmában érzik magukat, kétségbeesetten keresik a szabadulást átkos bűvköréből, vagy ha ez nem sikerül nekik, még nagyobb kétségbeeséssel adják meg magukat szívtelen szeszélyeinek. Aki „hisz Istenben”, annak számára, ha valamikor szűkölt is az ilyen szörnyetegtől, az csak rossz álomnak tűnhet fel, amelyből már hála Istennek, felébredt. Vannak gonosz szellemi hatalmak: ördögök, démonok, kísértetek és hasonló, amelyek sok embernek a lelkét rettegésben tartják. Mennyi gondot okozhat nekik az ilyenek ellen való védekezés! Hogy adják át egymásnak nemzedékről-nemzedékre azoknak a „bevált” módszereknek a titkos tudományát, amelyekkel meg lehet törni az ilyen hatalmaknak rontó varázsat! És milyen gyötrelmes dolog lehet arra gondolniuk, hogy talán minden védekező eljárásuk ellenére sincs biztonságban az ilyenek ártalma ellen a gyermekük, a jószáguk, az egészségük! Megint azt kell mondanunk: tudunk valamit az Isten mennyei teremtményei között is bekövetkezett bukásról, és ezért nem tagadjuk a Sátánnak és láthatatlan seregeinek a valóságát. Rajzhatnak körülöttünk titokzatos, ártalmas szellemi hatalmasságok. De aki „hisz Istenben”, az ezzel az Ő uralma alatt, tehát biztos oltalom alatt is tudja magát. Mit árthatna neki bármilyen rejtelmes túlvilági hatalom, ha az is csak teremtmény, amelynek minden mozdulatát Isten igazgatja, és ha Isten mindent úgy igazgat, hogy az ember arra teljes bizalommal ráhagyhatja magát? Semmi köze sincs az Istenben igazán hívő embernek a sötétség e seregeihez, mert a legcsekélyebb mértékben sem függhet tőlük sorsának alakulása! Vannak végül a dolgokban is sokak által feltételezett ártalmas hatalmak. Vannak szerintük „szerencsétlen” napok, számok, természeti jelenségek stb. Aki úgy véli, hogy ezektől is függhet a sorsa, akár tudatlan vadember valamelyik sötét földrészen, akár sok iskolát végzett úriember valamelyik modern nagyvárosban, csak állandó szorongásban élhet: vajon eléggé óvatos volt-e az ilyen ártalmak kikerülésében, és vajon ezután is meg tud-e tenni mindent, hogy hathatósan védekezzen ellenük? Aki azt vallja: „Hiszek Istenben”, az csak szánakozó mosollyal, vagy tiltakozásra készítő felháborodással nézheti az ilyen babonákat, mert bennük csak gyerekes és bűnös pogányságot láthat. Ő tudja, hogy minden csak Istennek intézkedő kezéből jön, az is, ami örömdetes, az is, ami fájdalmas, és mert még az is, ami nekünk fájdalmas, csak az Isten céljait szolgálhatja életünkben, azért mindenestől fogva rá lehet és rá is kell bízunk sorsunkat az Ő igazgató kezére.

Általában a pogányságnak egyik jellemző vonása az mindig, hogy az ember benne nem egy, hanem több kéztől függőnek látja a maga sorsát. Ezért a pogány lélek hol ide, hol meg amoda fordul a maga reménységeivel és panaszaival; hol az egyik irányban keres segítséget, hol a másik irányban védekezik veszedelmek ellen. Imádságaival nemcsak egy helyre fordul. Érdekeinek a biztosításáért és ártalmaknak az elhárításáért nemcsak egy oltalomban keres menedéket. Sokszor a szerint, hogy miről van szó, hol ehhez, hol meg ahhoz a szóban forgó „szakmában” illetékes felsőbb hatalomhoz folyamodik. Közben pedig ott él a lelkében a félelem: hátha eltévesztette a helyes címet? Mert sokfelé való futkosásában talán éppen oda nem fordult segítségért, ahol azt megkaphatta volna, vagy talán, amíg az egyik hatalom szövetségét igyekezett biztosítani a maga számára, éppen ezzel keltette fel maga ellen egy másik, talán még veszélyesebb hatalomnak a féltékeny bosszúját? Akik maguk is benne éltek egy ideig a pogány léleknek ebben a sokfelé szakadozottságában, arról számolnak be, hogy mintha valami rettenetes álomnak a lidércnyomása múlt volna el a lelkükről, olyan boldog fellelegzést jelentett számukra, amikor kivilágosodott előttük az egy Istennek a valósága, akinek egyetlen kezébe fut össze minden szál, amelytől az ember sorsa függ, és egyetlen akarata igazgat mindent, ami ezen a világon történik. De aki maga nem élte is át soha a gyötrelmek

sötétségéből a szabad világosságra való ezt az átmenetet, azért ugyanolyan hálásnak kell lennie, hogy elmondhatja: „Hiszek egy Istenben!”

Már mondtuk, hogy így „hinni Istenben” nem annyit jelent, mint ölbe tett kézzel várni, mi következik be ránk vagy a világra Isten akaratából. Isten azért állította bele az embert ebbe a világba öntudatos lélekkel, hogy ne csak egy kerék legyen a gépezet sok többi kereke között, maga sem tudva, hogy miért forog, és mi szerepe van az egésznek a működésében. Az ember-világ sorsát úgy alakítja Isten, hogy ebben az embereknek maguknak is öntudatos részt juttat. Ők maguk is kell, hogy vállalják a maguk és egymás sorsának az alakítását. Istennek mindenek felett való uralma csak azt jelenti, hogy ebben a szerepükben az emberek nem független lények, hanem Isten kezében eszközök. Ezért, aki „hisz Istenben”, az tudja, hogy neki is megvan a maga dolga ebben a világban, és pedig az Istentől kijelölt dolga. Bár Istennek világkormányzó tervét nem tekintheti át, és annak rejtelmek maradnak számára, azért ennek a tervnek személy szerint őrá tartozó részébe mindig elég világos betekintést nyer ahhoz, hogy öntudatosan szolgálhassa a megvalósulását. Hogy az ő kis körében ő általa mit akar Isten elvégeztetni, az lépésről-lépésre kivilágosodhat előtte. És ha hitével rábízza magát Istenre, ez azt is jelenti, hogy nem is akar egyebet, mint betölteni az Istentől számára kijelölt szerepet, vagyis engedelmesen leróni a maga parányi részét az Isten világtervének a megvalósulásához ott, ahova Isten állította. Vannak tehát életcéljai, de azokat nem ő maga válogatta ki, és tűzte maga elé szabad jótetszése szerint. Vannak vágyai és törekvései, de azokkal nem csaponghat ellenőrizetlen felelőtlenséggel akármerre. Parancsok alatt él. Istentől kapja meg a teendőit, amelyekkel kitölti az életét. Amikor imádságaiban megjelenik Isten előtt, akkor is nem maga akar sok beszédével elérni valamit Istennél, hanem inkább elcsendesedve Isten közelségében az Ő meghagyásaira és útmutatásaira akar figyelni: Isten tegye előtte világossá, hogy mire is kell igyekezetét és erejét fordítania. Így selejteződnek ki szándékaiból és vágyaiból azok, amelyek után futnia hiúság és balgatagság volna csak, és így forrósodnak ki benne azok az elhatározások, amelyek Isten akaratára szerint valók. Így válik egész munkás élete olyan kötelességek teljesítésévé, amelyeket Isten helyezett a vállaira.

Aki így „hisz Istenben”, az ez által meg van mentve sok olyan veszedelemtől, amely különben elsodorhatná. Nem adhatja át magát annak a hazug képzelődésnek, amelyből előbb-utóbb úgymint megszállás kellene felébrednie, hogy az ő dolgaiba senki sem szólhat bele, és az életét kénye-kedve szerint maga alakíthatja. Nem úgy indul neki az életnek, hogy szabad kalandorként portyázza végig annak esztendeit, ami úgyszemint sikerülhetne, legfeljebb csak ideig-óráig, hanem fegyelmezett katona módjára beáll a maga helyére, és azt akarja jól megállni. Hivatása van ebben a világban, és annak odaadó, hűséges betöltésében keresi életének értelmét. Sok eltévesztett útnak és sok eltékozott drága időnek a kárvallásától kíméli ez meg őt! Ha szerény is az a szerepkör, amely számára ki van jelölve ebben a világban, nem kíváncsi onnan el olyan magasságokba, vagy olyan messzeségekbe, ahova nem küldi őt Isten. Tudja jól, hogy onnan megtépetten és kifosztottan kellene úgymint előbb vagy utóbb hazatérnie a maga helyére. Csak ott van biztonsága, az életének csak ott van tartalma és értéke, ahova Isten rendelte, de ott igazán van! De ugyanakkor, amikor élete így józan és fegyelmezett szilárdságot nyer, van ennek az áldásnak egy másik oldala is. Ugyanaz az Istentől való bízó függés, amely visszatartja az embert a maga elvakult gondolatai és féktelen vágyai után való elkalandozástól, és e helyett befogja őt az Isten akaratának az igájába, megmenti egyúttal attól a másik veszedelemtől is, hogy lealjasodjék valamilyen gerinctelen meghunyászkodásba, amely a másik oldalról fenyegetné. Az emberi függetlenség álmai előbb-utóbb szétfoszlanak. A kemény valóság mindenkit megtanít rá, kit hamarabb, kit később, hogy ebben a világban nem diktálhat az ő akaratára, hanem neki kell tudomásul vennie rádiktált parancsokat. Ennek aztán az szokott a

következménye lenni, hogy az ember, aki előbb tarka és merész álmai után futott, idővel beleszürkül és belefásul valamilyen sivár robotéletbe. Igavonó állattá lesz, lehorgasztott fejjel és eltompult lélekkel vonszolva a terhet, amely elé be van fogva. Aki „hisz Istenben”, az is igába van fogva, de az Isten igájába, és ezzel egészen megváltozik a helyzete! Bele kell neki is illeszkednie bizonyos körülményekbe, amelyeken nem változtathat, de úgy tekintheti őket, mint Isten által az ő számára kijelölteket. Isten helyezte őt azoknak keretei közé, és ott bízott rá olyan feladatot, amelyet csak éppen ott lehet megoldania. Neki is ki kell szolgálnia embereket, akik talán vajmi keveset törődnek azzal, hogy mi esik jól vagy mi fáj neki, de rájuk is úgy nézhet, mint akiket Isten rendelt mellé vagy fölé. Nem azért igyekszik igényeiket kielégíteni és utasításait teljesíteni, mert mukkanni sem merne ellenük, hanem azért, mert tudja, hogy ezzel Istennek szolgál, aki őt arra a helyre állította, nem pedig embereknek. Ha emberi parancsok hívják és küldik is erre-arra, ő felemelt fejjel jön és megy, mint aki Isten megbízásában forgolódik ebben a világban. Fegyelmezetten engedelmeskedik, de az Isten iránti engedelmes odaadásból, és ezért nagyobb méltóság sugárzik róla, mint talán azokról, akik parancsait osztogatják neki. Az ilyen függésben élés nem hervasztja le az emberi életről minden szépségnek a díszét, hanem ellenkezőleg csak kivirágoztatja azt.

Azonban más dolog világosan kijelölve látni az utunkat, és más dolog azt végig is járni. Aki „hisz Istenben”, az tudja, hogy arrafelé kell igyekeznie, ahol Isten kijelölte előtte a célt, de azt is tudja, hogy más kérdés: vajon el is fog-e oda érkezni? Ha csakugyan elérkezik, az is Istennek ajándéka lesz. De ha félúton elakad, és a célt soha el nem éri, az is Isten rendelése lesz. Tehát nemcsak az Istentől kapott szerepben akar forgolódni, hanem azt is Istenre bízva, hogy milyen sikerei lesznek, vagy nem lesznek ebben a szerepben. Minden kívírt sikerért Istennek lesz hálás, minden beteljesedett vágyában az Ő áldását fogja látni, mert hiszen Ő igazgatott mindent úgy, hogy ehhez a kitűzött állomásához szerencsésen el is tudott érkezni. Ezért igazán örülni az élet elért eredményeinek és győzelmeinek nem is tud más, csak az ilyen ember, aki el tudja mondani: „Hiszek Istenben!” E nélkül talán abban a hazug hiedelemben élne, hogy mindent, amit elérnie sikerült, egyszerűen csak magának köszönhet, és a lelke mélyén mégis éreznie kellene, hogy ez hazugság. Hiszen igaz, ő is megdolgozott, talán derekasan meg is harcolt az elért eredményért. De mi minden kellett még ezen kívül is ahhoz, hogy munkája és harca végbemehessen, és kárba ne vesszen! És ez a sok minden egyéb, aminek ugyanolyan, ha nem nagyobb része volt a siker megvalósulásában, már nem ötöle függött, hanem úgy kapta! A maga dicsőségének a fényében fürdő ember hasonlít ezért az olyan adóshoz, aki nem szeret az adósságaira gondolni. Nem lehet az öröme tiszta öröm! Éreznie kell, hogy bármely pillanatban kiderülhet az igazság: csak hamis könyveléssel mutatná ki azt a vagyont, amivel dicsekszik. Aki „hisz Istenben”, annak örömét nem zavarják ilyen szorongások. Ő mindenért Istent dicséri hálájával, akinek rendelése nélkül semmit sem érhetett volna el, és ezt a bizonyosságát nem érheti semmilyen megszégyenülés. De nem fenyegeti őt az a másik veszedelem sem, hogy életének elért eredményeit valamilyen véletlen szerencsének tulajdonítsa, amely nyájasan rámosolygott, de bármikor ugyanolyan szeszélyesen el is fordulhat megint tőle. Azok, akik meg tudtak maradni annak alázatos tudatában, hogy hány embernek a segítő közreműködése és hányféle körülménynek a kedvező közrejátszása kellett ahhoz, hogy egy-egy kitűzött céljukat elérjék, sokszor hajlandók sikerüknek a titkát a dolgok szerencsés alakulásának tulajdonítani, de ezen az alapon sem élvezhetik a siker tiszta örömét. Nem is tudják igazában, hogy is jutottak hozzá ehhez az örömhöz, amikor mások ugyanolyan komoly igyekezettel pórul jártak. Félnek ezért „elkiáltani” a szerencséjüket. Nem szabad annak nagyon örülniük, mert a Szerencse istenasszonya megsokallhatná örömeiket, és rájuk szabadíthatná az irigy balsorsot! Igaz öröme az élet javaiban, azoknak megszerzésében és megtartásában csak annak van, aki Isten kezéből veszi azokat. Istentől kapta a parancsot, hogy törekedjen feléjük. Isten adta az ő áldását is törekvéseihez, Istentől várta, imádságaiban

Istentől kérte, imádságainak meghallgattatásaként Isten rendelkezéséből nyerte el, ezért hát Isten iránt hálás szívvel élvezheti örömeiket. Ha Isten mindent igazgató keze osztogatja az emberi igyekezet gyümölcseként az elért sikereket, akkor égen és földön milyen ellenséges hatalom tehetné vitássá azoknak élvezetét?

Amit Isten megadott, azt elvenni is csak neki van hatalma. És sokszor csakugyan el is veszi. Sokszor meg is fosztja az embert imádságos igyekezetének már elért eredményeitől. Sőt sokszor egyáltalán meg sem adja az embernek azt, aminek a keresésére pedig Ő maga indította el. Meghiúsulhat a munkája, és beteljesületlenül maradhatnak a vágyai annak is, aki „hisz Istenben”, és magát általa vezettet. Ha Isten az ember elé szab egy utat, még egyáltalán nem bizonyos, hogy azon az úton végig is vezeti. Lehet, hogy annak az útnak csak egy hosszabb vagy rövidebb szakaszát akarja megjártni vele, és aztán, amikor még messze van a célhoz érés örömétől, közben egészen más irányba parancsolja. Az ilyen esetek természetesen sok fájdalmas megrázkódtatással járhatnak. De aki „hisz Istenben”, az ezekben is Isten rendelkezéseit látja, és engedelmesen fogadja. Nem az a fontos számára, hogy örülhessen a maga sikereinek, hanem az, hogy akármilyen csonka utat tesz is meg felénk, mindig Isten vezetése alatt tudhassa magát. Meglehet, hogy évek hosszú során át nevelgette családját, s aztán, amikor már fáradozása és törődése gyümölcseinek örülhetne, egyik gyermekét a másik után el kell temetnie. Vagy talán beleölte küzdelmes erőfeszítéseit valamilyen alkotásba, és amikor már nem sok híja volt, hogy azt átadhassa sok embertársának hasznára vagy gyönyörűségére, jött valamilyen földrengés vagy fergeteg, és romba döntötte az egészet. Százféle más példát is felhozhatnánk. Az élet tele van félbeszakadt vállalkozások, és meghíusult törekvések romhalmazaival. Szánandó ember az, aki előre nem számol vele, hogy az ő vetését is elverheti a jég, s aki, ha ez bekövetkezik, csak jajveszékelné vagy káromkodni tud, vagy talán magát az életet is el akarja hajítani magától, mint valami értéktelen lim-lomot, amelyet kár volt valaha is komolyan vennie. Aki „hisz Istenben”, az ilyenkor sem kérde: „érdemes volt-e hát?” Ha könnyes is a szeme az átélt megrendüléstől, mégis hálásan tud visszatekinteni a mögötte levő napokra. Hiszen munkájával Istent szolgálta akkor is, ha ennek remélt eredménye odaveszett! Nincs más dolga, mint engedelmesen nekivágni az előtte levő további feladatoknak. Ha azok ezentúl egészen más irányba vezetnek is, akkor is megint csak Istent fogja szolgálni. Az összeomlásban és a kudarcban, a zátonyra jutásban és a hajótörésben is csak azt az igazságot látja igazolódni, amelyre egész életét felépítette, hogy az ember nem ura saját életének, hanem Isten igazgatója azt. Ahogy sikereiért Istent dicsőíti, úgy fájdalmas csalódásai is csak arra adnak neki újabb alkalmat, hogy Isten hatalma előtt leboruljon, és azt mindenek fölé felmagasztalja.

Ugyanígy tekint ki az Istenben hívő ember a maga egyéni sorsán túl azoknak a közösségeknek a sorsára is, amelyeknek az életébe beleszövődik az ő élete. Embereknek minden közös vállalkozását és erőfeszítését is Isten kormányzó hatalma alatt látja végbemenni. Az ő dolguk az, hogy megtegyenek mindent, ami rajtuk áll. Ezt sem válogathatják a maguk szabad tetszése szerint, mintha sorsuk ilyen vagy amolyan alakításának független gazdái volnának. Mindenben az Isten iránt való engedelmisség szellemében kell eljárniuk. De ha mindent megtettek, amit Isten akarata szerint való teendőjüknek felismertek, a dolgok kimenetelét rá kell hagyniuk a világ felett uralkodó Istenre. Az Istenben hívő ember nem töpreng úgy hazájának sorsa felett, mintha ennek a rettentő gondnak az egész súlyát neki kellene hordoznia. Tudja, hogy a nemzetek történetét Isten írta rá a múltban is, Isten fogja ráírni a jövőben is az évszázadok lapjaira. Minden embernek ki van ugyan osztva ebben a szerepe, kinek kisebb, kinek nagyobb. De még ha valakinek olyan kimagasló szerep jutott is, hogy nemzetének az élén jár, és milliók igazodnak a szavához, akkor is csak nagyon kicsi része van az egész nemzet sorsának az alakulásában. Hamar letelik az ideje, és nagyon korlátozott az ereje. Munkássága alig jelent többet, mint olyan hullámverést a nemzet életének a vizében, amelyet

néhány erős evezőcsapás idézhet elő. Hogy a nagy folyam merre veszi áramlásának irányát, arra neki egymagában alig lehet befolyása. Kinek-kinek az a dolga, hogy a maga helyén hűséggel és odaadással töltsse be azt a feladatot, amelyet nemzete életében Isten parancsolt elé. Ettől csak elvonná a figyelmét és az erejét, ha olyan gondokban emésztődne, amelyek nincsenek úgysem rábízva. A többi mind annak az Istennek a dolga, aki mindent az Ő igazságosságával és kegyelmével igazgat világában. Rá lehet hagyni azzal a nyugodt hitvallással: „Hiszek Istenben!” Jobban megdicsőül Istennek hatalma az olyan nemzet életében, amelynek tagjai nem az Ő dolgát akarják elvégezni Ő helyette, hanem teljes erejükkel belevetik magukat, ki-ki a maga helyén, az Ő alázatos szolgálatába! Akár örömnapiok virradnak az ilyen nemzetre, akár súlyos megpróbáltatásokon át vezet sorsának útja, mindenképpen az teljeseedik be történeti életében, amit Isten rendelt el felőle a maga dicsőségére. Nemzetek is csak azért vannak ezen a világon, mint minden egyéb is, ami Isten teremtettségében van, hogy az Ő dicsősége megnyilvánuljon bennük. Addig marad fent egy-egy nemzet, amíg Isten a maga céljaira fel akarja használni. De addig fennmarad, még ha az egész világ összeesküszik is a kiirtására. És jó és rossz idők váltakozó során át úgy marad fent, ahogy azt Isten a maga céljaira alkalmasnak látta, és öröktől fogva eltervezte felőle.

Ugyanígy van az Istenben hívő ember a nagyvilág sorsával is. Jól tudja, hogy az egész emberiségnek azt a titokzatos útját is, amely hol magasba lendül, hol meg nagy mélységekbe száll alá, Isten tervezte el az Ő örök végzéseiben, és ezek teljeseznek be az idők végéig az ember történetében. Semmit sem hozhat a jövő, amit ne Ő rendelt volna el. Sokszor úgy viharzik a világ nagy ember-erdeje, hogy minden recseg-ropog benne, ami máskor szilárdnak és erősnek látszott. Már-már azt hinnénk, hogy mire új nap virrad fel rá, nem marad belőle egyéb, csak a kidőlt szálfák siralmas temetője. Mivé lesz egy-egy ilyen orkánban az egyes ember hangja vagy ereje? „Hinni Istenben” annyit jelent, mint az emberiség sorsát mindig, ilyenkor is, nyugodtan rábízni, mert nála az jó kézben van.

Valóban, „Hiszek egy Istenben”, ezt csak úgy lehet öntudatosan kimondani, hogy közben a szívünk csordultig megtelik hálával! Mi volna, ha ezt nem lehetne, vagy nem volna jogunk kimondani! És milyen kimondhatatlanul gazdag ajándék az, hogy Isten úgy kijelentette magát nekünk, hogy mi arra ennek a hitvallásnak a bizonyosságával válaszolhatunk!

X. ISTEN MEGJELENTI MAGÁT.

Ideje már, hogy rátérjünk a Hiszekegy második szakaszára. A „református Hiszekegynek” – mondtuk – jellemző sajátossága az, hogy benne az első szakasz nemcsak olyan szent pitvarféle, amelyen az ember átsiet, hogy eljusson aztán a tulajdonképpeni szentélybe, amelyik a második szakaszban található meg. Ha egyáltalán lehet ilyen rangsort felállítani, akkor inkább az első szakaszban kell látnunk a „szentek szentjét”, amelyben a megfoghatatlan felségű és hatalmú Isten előtt megállva vallást tesz róla az ember. „Hiszek Őbenne!” Ezért is időztünk olyan sokáig az első szakasznál, hogy átgondoljuk, mi mindent is jelent számunkra a benne foglalt hitvallás. Ehhez képest, azt mondhatnánk, a második szakasz az az előszentély, amelyen át Isten színe elé odaérkezünk. Itt adunk számot arról, hogy hogyan jutottunk hozzá ahhoz a csodálatos kiváltsághoz, hogy a mindeneket teremtő, fenntartó és kormányzó Istennel a bizalomnak közösségében élhetünk? Erről okvetlenül számot is kell adnunk, mert hiszen ez éppen nem magától értődő dolog. Ha számunkra olyan felségesen megoldódott az Istenkérdés, hogy teljes bizonyossággal rá tudjuk hagyni magunkat arra a megfoghatatlan Valakire, akitől van minden, és akinek rendelése szerint történik minden, akkor ennek nagyon komoly alapja kell, hogy legyen. Különbözik mindaz, amit ezekbe a szavakba befoglaltunk: „Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek a Teremtőjében”, nem egyéb pusztán szép álmomnál. Már megmondtuk azt is, hogy amikor a második szakaszban beszámolunk ennek a hitünknek biztos alapjairól, akkor is megint csak Istenről beszélünk. Ő maga nyitotta meg előttünk az utat abba a szentélybe, amelyben odaállhatunk elé bizodalunkat megvallani. Ő maga jött elénk, hogy a különben elzárt kaput feltárja előttünk. Mert Ő nemcsak világfeletti fenségében és hatalmában élő rejtelmes valóság, hanem megnyilatkozó örök Titok is, vagy ahogy a Szentháromságról használatos nevek kifejezik, nemcsak Atya Isten, hanem Fiú Isten is, ezért van számunkra isteni kijelentés, amelyből Őt megismerhetjük. És ezen alapszik a mi Istenben való hitünk. Amikor tehát a Hiszekegy második szakaszában a Fiú Istenről beszélünk, és ezzel feltárjuk a mi hitünk egész világának a fundamentumát, akkor – azt mondhatjuk – voltaképpen hitünknek a legsarkalatosabb bizonyosságairól teszünk vallomást, amelyekről minden egyéb hitbeli bizonyosságunk is függ. Ezért nem is lehet rangsorba állítani egymással a Hiszekegy egymás után következő szakaszait. Ha az egyik szempontból az első szakasz látszik annyira kiemelkedőnek, hogy méltán megilleti a többiek élén az első hely, viszont egy másik szempontból meg a második szakasznak van olyan egyedülálló jelentősége, hogy méltán foglalja el a Hiszekegyben a középső helyet, mint az egésznek az éltető szíve.

Ha jól meggondoljuk, hallgatagon beszéltünk mi már az eddigiek során is a Fiú Istenről, amikor a Hiszekegy első szakaszával foglalkozva voltaképpen csak az Atya Istent tartottuk szemünk előtt. És pedig nemcsak annyiban, hogy tudatában kellett annak lennünk, hogy az Atya Isten ismeretét, amelyről vallást teszünk, a Fiú Istennek köszönhetjük, és erről utólag majd szintén vallást kell tennünk. Hanem azért is benne volt már az első szakasz hitvallásában, ha ki nem mondottan is, a Fiú Isten valósága, mert Isten világteremtő, világfenntartó, és világkormányzó munkájáról szólva lehetetlen volt az hallgatagon bele nem értenünk mind ebbe. Hiszen Istennek ezek a munkái is már megnyilatkozások. Bennük kifejezésre jut sok minden, ami különben rejtve maradt volna Őbenne. Ha Ő öröktől fogva mindörökké csak a saját titkaiba elzárkózó Isten volna, akkor sohasem kerülhetett volna sor arra, hogy Őrajta kívül egyáltalán létezzen bármi más is, akkor nem hívott volna létre világot, hogy azt fenntartsa, és céljainak megvalósulása felé kormányozza. Azért van teremtett világ, mert Isten olyan Isten, aki meg akar nyilatkozni. Ahogy a művész megszólal az ő alkotásában, úgy fejezi

ki Isten is magát a teremtettség művében. Úgy mondhatjuk ezt, hogy az Atya mindent a Fiú által teremtetett, tart fent és igazgat. E szerint tehát az egész mindenség, és benne minden történés voltaképpen isteni kijelentés. Igazában nem is kellene, hogy ezenkívül más isteni kijelentésről szó legyen. Az egész teremtettségből, és benne különösen a magunk emberi életében lejátszódó minden történésből világosan ki kellene, hogy tűnjék számunkra mindaz, amit Istenből fel kellene fognunk. Mindenből hatalmasan felénk kellene, hogy zengjen az Ő szava, és mindenből fényesen felénk kellene, hogy ragyogjon az Ő dicsősége. Hogy ez nem így van, annak csak a mi bűnös voltunk az oka. Engedetlenségünkben úgy elszakadtunk Istentől, és úgy elidegenedtünk tőle, hogy a lelkünk eltompult az Ő mindenekből felénk sugárzó kijelentése iránt. Ezért történhet meg, hogy úgy járunk az Ő világában, hogy Őróla magáról tudomást sem veszünk, pedig róla beszél itt minden. Vagy ha felfogunk is belőle zavaros hangfoszlányokat, nem értjük világosan: ki is beszél hozzánk, és mit mond nekünk?

Csak az Isten világkormányzásában érvényesülő kegyelemnek köszönhetjük, hogy egészen süketekké és vakokká nem lettünk, és valamelyes homályos, töredékes benyomását mégis fel tudjuk fogni az Isten e mindeneken át felénk ható kijelentésének. Annyira mégsem engedte Isten a bűn útján elsodródni tőle az emberiséget, hogy az Ő világában élve többé már semmi köze se legyen Őhozzá. Ezért vaksága mégsem olyan vaksötét éjszaka, hogy legalább ne látná, hogy volna mit látnia, ha nem volna vak. És süketsége nem az a síri csend, hogy legalább annyit ne hallana, amennyiből megértheti, hogy volna mit hallania, ha nem volna süket. Az emberiség egész vallástörténete bizonyítja rá, hogy az ember nem tud úgy élni ebben a világban, mintha csak valami magasabb rendű állat volna. Az ember mindig tudatában volt annak, hogy életének vannak olyan összefüggései, amelyeknek a szálai ezen a világon túlra nyúlnak át, és mindig próbált magának valamilyen képet alkotni arról, hogy milyen kezek mozgatják ezeket a szálakat. Volt miért belemeresztenie szemét a sötétbe, és volt miért belehallgatóznia a néma csendbe, még ha aztán csak a maga képzelődésére volt is utalva abban, hogy milyennek képzelje el azt, amit vaksága és süketsége miatt nem tud tisztán felfogni. Közben azt is mindig érezte, hogy ez a világon túlra átnyúló viszonya nagyon komoly ügye az életének, és rettentő terheket, önmegtagadásokat és áldozatokat tudott vállalni azért, hogy tőle telhetőleg rendben tartsa a viszonyát azokkal a világfeletti valóságokkal, amelyeket a képzelete kénytelen volt így vagy amúgy kiábrázolni maga előtt. Azon a sűrű ködön át, amelyet az ember magára vont bűnével, valami még mindig eljut hozzá Istennek ősi, eredeti kijelentéséből, és, ha Istentől messze szakadt is, valahogy még mindig fogva tartja az Istenből ki-sugárzó delejesség ereje.

De milyen torzképeket alkotott az ember magának, miközben az Isten valóságát valahogy ki akarta tapogatni gondolataival! Milyen messze esnek azok az Isten igazi valóságától! Sokszor egészen hatalmába kerítette az embert az az érzés, hogy olyan megfoghatatlan valósággal van dolga, amely egészen érthetetlen módon uralkodik rajta. Ezt olyan magasabb lények elképzelésében fejezte ki, amelyek egészen idegenül, kegyetlenül és szívtelenül állnak szemben a neki kiszolgáltatott emberrel. Szörnyképeket költött, és tőlük való állandó rettevésben élte ébren álmodó életét. Mivel képzelete ilyen rémlátásait nagyon komolyan vette, komolyan vette kaján prédaéhségüket és vérszomjas követelőzésüket is, és rettentő rabszolgaságba süllyedt az uralmuk alatt. Mászor felülkerekedett az embernek az az érzése, hogy akármilyen titokzatosak is ezek a magasabb hatalmak, mégis valamilyen közösség fűzi őt hozzájuk. Ilyenkor a képzelete barátságos színekből szövögette isteneinek a képeit, sőt sokszor egyenesen játszi pajtáskodás viszonyába élte bele magát velük szemben. De ilyenkor meg az tűnt ki, hogy ezek a magasabb lények maguk is csak részei a mindenségnek, és nem állnak igazán fölötte annak. Hatalmasabbak az embereknél, de maguk is alá vannak vetve mindenféle korlátozottságnak, fogyatkozásnak, és tökéletlenségnek. Megint máskor azt látjuk, hogy az

ember keverte egymással a szörnyalakok és a tündöklő istenképek seregét. De soha nem jutott el annak az Istennek az ismeretére, aki sem nem egyik darabja maga is a teremtettségnek, hanem felette áll minden teremtménynek, mint feltétlen hatalmú Teremtője, sem nem áll ezért még végzetes ellentétben az emberrel, mert éppen az ő életében akarja megvalósítani a maga dicsőséges céljait, és ezért az ember az Ő megfoghatatlan fensége ellenére is teljes bizalommal tekinthet fel Hozzá. Csak Isten-keresésről tesz bizonyosságot az emberiségnek egész tarka, mozgalmas vallási története, de nem Isten megtalálásáról. Az Istentől függetlenkedő, bűnös emberen, szemléletmást rajta van az Isten igazságos ítélete: mert Isten helyett saját magát tette meg a maga istenévé, azért Isten keresése közben is mindig csak saját magához érkezhett vissza. Imádata számára akármilyen tárgyakat is képzel el pogányságának ezerféle változatában, azokban is mindig csak saját magát vetíti ki, és ezt a saját árnyékát sohasem tudja átlépni. Azok a szellemek és istenek, amelyeknek szolgálatában véresre gyötri magát, vagy amelyeknek a tiszteletére vidám ünnepeket rendez, nem egyebek, mint önnön valójának a képzelet által megnagyított, eltorzított, vagy megdicsőített másai. A maga lelkének szorongásait és bizakodásait öltözteti bennük szemléletes alakokba. Helyes irányba történik ez a kivetítés: arrafelé, ahonnan függeni érzi az ember a maga életét és sorsát, vagyis a sejtve keresett Isten felé. De Őt mégsem éri el ezzel az ember. Ő a maga igaz valójában elrejtve marad ezek mögött a rémlátások és szép álmokképek mögött. Egyetlen vigasztaló vonás húzódik végig az emberiség vallási történetén. Az a gyógyíthatatlan, kiirthatatlan, Isten felé tapogatózó ösztön, amely az egészben megnyilvánul, az Isten „egyetemes kegyelmének” a bizonyága, és ezért egy nagy ígéretet sejtet. Isten nyilván azért nem engedett minden szálat elszakadni, amely az embert Őhöz fűzte, mert valamire tartogatja az embert Ő tőle való elszakadtságában is! Halvány parázslásában is őrizte még a tüzet a nagy sötétségben, mert még lángra akarta egyszer lobbantani, hogy világosság támadjon belőle. Akármilyen sokféle furcsa formában is, de ébren tartotta és táplálta a megromlott emberben is az Ő keresésének a vágyát, hogy egyszer még célhoz juttassa és megelégtse. Ehhez az kellett, hogy Isten egészen különös intézkedéssel nyúljon bele az emberiség életébe: ne csak úgy jelentse ki magát, amint az eleitől fogva megtörtént, és szakadatlanul megtörténik az Ő világot teremtő, fenntartó, és kormányzó munkájában, hanem még másképpen is. Amaz az „általános kijelentés”, az ember bűnös volta, és a bűn okozta eltompultsága miatt elégtelenné vált. Olyan „különös kijelentésre” volt szükség, amely éppen a bűnös emberen segít, és az ő elsötétült világába ragyogtatja bele az Isten ismeretének a fényét. A Hiszekegy második szakasza arról beszél, hogy ez megtörtént. Isten kijelentette magát úgy, ahogy arra a bűnös embernek volt szüksége. Megszólalt úgy, hogy szavát éppen a tőle elszakadt emberhez intézte, és feltárta előtte magát éppen az ő bukott, és megromlott volta iránti magatartásában, és a felőle való szándékaiban. A Fiú Istennek ez a sajátlagos megnyilatkozása meghozta a feleletet mindarra a kérdésre, amely az embervilágot vallási története során nyugtalanította és mozgatta a nélkül, hogy a megoldása elnyerhető lett volna. Itt beteljesednek és elpihennek mindazok a vágyak, amelyek olyan sokféle formában kerestek, de sohasem találhattak kielégülést. És innen visszanézve még sokkal világosabban meglátható: valóban Istennek „egyetemes kegyelme” rejlett az emberiség vallási története mögött. Ő vezette a népeket sokféle pogányság kanyargó útjain is, és nem engedte elfáradni őket, habár mindig hiábavaló volt is nehéz vándorlásuk. Azt akarta, hogy egyszer elérkezhessenek az Ővele való találkozásnak egy olyan állomásához, amelynél beteljesül a sóvárgásuk: végre megismerhetik Őt.

A Hiszekegy arról tesz vallomást, hogy Istennek ez a „különös kijelentése” egy emberéletben játszódtott le, amelyet a Jézus Krisztus neve alatt ismerünk. „Hiszek Jézus Krisztusban” – mondja. Ez azt jelenti, hogy Istennek ez a kijelentése a módját tekintve lényegesen különbözik az Ő „általános kijelentésétől”. Az állandóan és mindenütt világol az Isten keze-munkájából, csak lenne képességünk felfogni! Emez ellenben olyan egyszeri történés, amely nem ismét-

lódik meg. Sajátosan abba az emberi történetbe, annak évezredes folyamába helyezte bele Isten, amelyben szükség volt rá. Az emberi történetnek pedig az a természete, hogy benne minden csak egyszer történik meg, és ugyanúgy soha többé nem ismétlődik meg. Jézus Krisztus élete az időnek egy bizonyos szakaszában, a föld színének egy bizonyos helyén, a népek történeti szövődékének egy bizonyos körülhatárolt körében játszódott le. Évszámokkal lehet megjelölni; földrajzi módon lehet meghatározni a helyét; úgy lehet róla beszélni, ahogy általában történeti tényekről szoktunk. Akik előbb éltek, azoknak várniuk kellett rá, míg Istennek ez a kijelentése bekövetkezik. Akik azóta éltek, azok az emlékezés útján szállhatnak vissza hozzá. És mindenki, aki nem éppen akkor és éppen ott élt, csak a szem- és fültanúk bizonyágtétele révén részesülhet az ismeretében. Miért éppen akkor és éppen ott történt meg Istennek ez a kijelentése? Erre nincs magyarázat. Csak annyit mondhatunk, hogy Istennek minden egyéb nagy ajándéka is, amellyel az emberiség történetét megáldja, ugyanilyen kérdések elé állít bennünket. Valahol, valamikor, valamely nép körében megszületik valaki, akiért aztán az egész emberiség, minden későbbi nemzedék, hálás lehet – egy költő, akinek az álmai, vagy egy tudós, akinek a meglátásai, vagy egy államférfi, akinek a tettei új irányt szabnak, vagy új tartalmat adnak az emberi életnek. De miért éppen akkor, éppen ott, éppen annak a népnek a körében születik meg? Ez Istennek olyan titka, amelyről senki emberfia nem adhat számot. Az ilyesmiben Istennek ugyanaz a szabadon rendelkező fensége nyilvánul meg, mint amely világteremtő munkájában is érvényesül. Miért teremttette bele ennek a világnak az anyagába éppen azokat a természeti törvényeket, amelyeket beleteremtett, és nem másokat? Miért népesítette be ezt a világot a növényeknek és állatoknak éppen azokkal a fajtaival, amelyekkel benépesítette, és nem másokkal? Mert neki így tetszett! Az ilyen kérdésekre az ember nem kérhet feleletet. Egyszerűen tudomásul kell vennie a tényeket. Ilyen tény az a történeti kijelentés is, amelyet Isten Jézus Krisztusban adott. Úgy kell azt tudomásul vennünk, ahogy Istennek tetszett bennünket megajándékozni vele. Éspedig, mivel kimondhatatlanul gazdag ajándékot kaptunk benne, hálás imádatlall kell leborulnunk kijelentésének ez előtt a történeti ténylegessége előtt. Aki még azon okoskodik, hogy miért úgy kaptuk meg, ahogy megkaptuk, az még nem értette meg, hogy mit kaptunk benne, vagy még egyáltalán nem részesült maga is ebben az ajándékban. Mert különben csak az az egyetlen gondolat töltené el a lelkét: milyen csodálatos az Istennek kegyelme, hogy nekünk, bűnös embereknek, így kijelentette magát!

Ha Isten történeti kijelentésben szólal meg számunkra, akkor ez azt jelenti, hogy ennek a kijelentésnek a szó legkomolyabb értelmében története van, vagyis vannak előzményei is, amelyekben kibontakozott a hatása. Magából a történeti folyamatból semmiképpen nem érthető ugyan meg. Istennek a történeti folyamatba való különleges beavatkozása áll előttünk benne, és ezért megfoghatatlan csoda marad számunkra. De mégsem hasonlatos az égből lehullott meteorkőhöz, amely úgy zuhan bele a földi talajba, hogy csak egy nagy kráter sebért szakítja fel benne, de semmilyen köze nincs a környezetéhez. Jézus Krisztus élete a legszorosabb kapcsolatban van az előtte és az utána élt nemzedékekével. És Istennek az emberi történetbe való azt a különös belenyúlását, amelyben az Ő kijelentését elnyerjük, csak úgy láthatjuk világosan, ha azoknak a száalnak az összefüggésében szemléljük, amelyek Jézus Krisztushoz elvezettek, és amelyek Őbelőle aztán szétsugároztak. Az Ő igazi képéhez hozzátartozik ezeknek az összefüggéseknek a hálózata is, amelyeknek középpontjában áll. Istennek abba a „különös kijelentésébe” tehát, amelyet e világnak Őbenne adott, beletartozik az is, amivel előző évszázadokon át előkészítette az eljövetelet, valamint az is, ami aztán a vele legközelebbi kapcsolatban élt nemzedékek életébe kiáradt Őbelőle. Már sok évszázaddal Jézus Krisztus megjelenése előtt megindult Istennek az a munkája, amely azután az Ő megjelenésében csúcsosodott ki. Egy egész nép, az Izráel népe külső és belső történetének kellett úgy alakulnia, hogy abból Istennek egyre tisztább és világosabb ismerete világosod-

hasson ki. Pátriárkák tapasztalásai, nemzedékek élményei, próféták, zsoltárvilágosságot és bölcses látásai által derengett fel egyre jobban az a hajnali világosság, amely után azután Jézus Krisztusban elkövetkezett a kijelentés napjának a felkelte. Miért éppen annak a népnek a körében játszódott ez le? Azért, mert Istennek úgy tetszett, hogy – amikor eljön az ideje, – annak a népnek a körében szülessen meg, élje le életét, és végezze el küldetését Jézus Krisztus. És amikor az Ő pályafutása befejeződött e földön, megint el kellett múlnia néhány évtizednek, hogy az Ő hatásától megragadott és megmozdított első nemzedékek életében egész gazdagságában öntudatosodjék mindaz, amit Őbenne nyertek, és amit Őfelőle világgá hirdethetnek. Hogy Jézus Krisztus életének ezek az előzményei hogyan mentek végbe, arról régi írások számolnak be nekünk a Biblia lapjain. Ótestamentumi részében ősi bizonyágtételekben tükröződik az Eljövendő, akinek előrebocsátott, ígéretes fénysugárzása mindaz, amit Isten azoknak az évszázadoknak a folyamán embereknek maga felől tudtul adott. Az újtestamentumi írásokban pedig az apostoli bizonyágtétel hirdeti a már Eljöttet, akiben Isten teljesen kijelentette magát. A múltból előre mutató prófécia között, és a múltba visszamutató apostoli bizonyágtétel között a középpontban ott áll Jézus Krisztus, aki körül az egész történet forog, és aki az egészet összefoglalja magában. A magát kijelentő Isten, a Fiú Isten, az öröktől fogva való Ige így lett „történeti Igévé” már Jézus Krisztus előtt is, és még Jézus Krisztus után is, azért, mert Őbenne jelent meg „testet öltött Igéként” ebben a világban. És ezért nevezzük az erről szóló írásokat is „Isten igéjének”, „írott Igének”, mert hiszen ezek által az írások által szól hozzánk, késői utókor embereihez is, és általában minden idők embereihez, Istennek ez a csodálatos, egyszer megadott, de mindenkorra érvényes kijelentése.

„Szent könyve” van az emberiségnek sok. És valamennyi figyelemre és tiszteletre méltó, mint annak az Isten-keresésnek az okmánya, amely olthatatlan vágyakozástól hajtva olyan hatalmasan megnyilvánul a legkülönbözőbb népek életében is. Csak meghatottsággal lehet megállni embermillióknak az előtt a sok lelki tusakodása és erőfeszítése előtt, amellyel szent könyveiknek a bizonyága szerint megoldani igyekeztek az Istennel való ügyüket, ha sokszor nevetségesen babonás, vagy nagyon visszataszító módokon is. És csak áhítattal lehet szemlélni ezekben az iratokban is Isten „egyetemes kegyelmének” a jeleit, amellyel Ő maga felé vonzza, és – ha sokfelé elkanyargó görbe utakon is – mozgásban tartja a tőle elszakadt, és egészen elszakadni mégsem tudó embert. Bibliája azonban csak egy van az emberiségnek, mert az a Jézus Krisztus könyve, és Jézus Krisztusa csak egy van a világnak. Ebben a könyvben nem arról van szó, hogy az ember hogyan keresi Istent. Ebből azt tudjuk meg, hogy az Isten hogyan közeleg az emberhez, és hogyan áll oda az ember elé, hogy az embernek többé ne kelljen Őt hiábavaló utakon keresnie. Ez Isten minden időkre, és az egész emberiséghez szóló kijelentésének a könyve. Sehol más szent könyvekben nem üt meg a fülünket olyan hangok, mint itt. Már a Jézus Krisztus előtti időkben, az Ótestamentum lapjairól, az az „egy igaz Isten” szól hozzánk, aki teremtett világa felett örök fenségben él, de aki ezt a világot az ő igazságossága és kegyelme szerint igazgatja, és pedig azzal a céllal, – ez a legfontosabb, – hogy az embervilágnak minden bűne és romlása ellen diadalra vigye a maga akaratát. Az egész Ótestamentumon végighúzódik egy nagy reménység: lesz egyszer Istennek ebben a világban egy olyan megnyilatkozása, amely véget vet a bűn hatalmának. Mindent afelé igazgat az Ő hatalmas keze, hogy egyszer eljöjjön „az Ő napja”. Ő fog akkor országot, nem úgy, ahogy mindig is országot teremtettségében, ahogy a bűn által megrontott emberiség felett is szakadatlanul országot, hanem úgy, hogy a bűn nem fogja többé zavarni az Ő uralmát. Minderről emberek beszélnek az Ótestamentum írásaiban, de nem azért, mert ők ezt nagy bölcsen így eszelték ki, vagy mert nekik nagyon jól esik ezt így elgondolni, hanem azért, mert nekik maga Isten jelentette így ki magát, és nekik az Isten megbízásának a kényszere alatt kell ezt így továbbhirdetniük. Ők nem akarnak egyebek lenni, mint üzenetek átadói. Általuk maga Isten adja tudtul, hogy Ő a bűnös világba beleavatkozó, és annak romlását jóra-fordító Isten. Az Újtestamentumból pedig az az

„Evangélium”, vagyis magyarul: az az „Örömhír” hangzik felénk, hogy Istennek az az ország-lása, amellyel a bűn uralmának véget vet, immár beköszöntött e világra, azok az „utolsó idők”, amelyekben Ő kezébe veszi dicsőséges céljainak a megvalósítását az emberi életben, immár elérkeztek. Hirdeti ezt az Újtestamentum annak alapján, hogy Jézus Krisztus megjelent, és Őbenne Isten lépett úgy bele a világ életébe, hogy ezzel „elközelgetett az Ő országa”. Emberek hirdetik itt is ezt az örömdetes bizonyosságot, de nem úgy, mint valami jól kidolgozott elméletet vagy szellemes tant, hanem egyszerűen úgy, mint tanúságtételt. Csak olyasmiről beszélnek, amit megadatott látniuk és megtapasztalniuk, és amiről ezért nem hallgathatnak. Ők is úgy szólnak, mint üzenettel megbízott követek. Azért beszélnek Istennek Jézus Krisztus által e világba belépéséről, és ezzel bekövetkezett csodálatos országlásáról, mert maguk találkoztak Ővele, rajtuk meg is kezdte új életet teremtő országlását, és tőle vették a parancsot, hogy ezt adják tudtára az egész világnak. Általuk is tehát maga Isten mutatja fel előttünk és kínálja fel nekünk az Ő szabadítását, amellyel véget akar vetni életünkben a bűn romlásának. Csak az olvassa jól a Bibliát, akár annak ótestamentumi, akár újtestamentumi részét, aki nemcsak a benne megszólaló emberek szavát, hanem annak révén az Istentől jövő üzenetet, magának Istennek a kijelentését fogja fel. Különösen pedig, amikor odaérkezünk, ahová az Ótestamentum minden ígéretének az útmutatása elvezet minket, és ahová az Újtestamentumnak minden híradó bizonyágtétele visszamutat: amikor az egész Biblia középpontjában magával Jézus Krisztussal állunk szemben, az Ő emberi élete, emberi szavai és tettei, emberi szenvedései olyan áttetszőkké kell, hogy váljanak előttünk, hogy mindezek által az a nem evilágból való, hanem ezen túlról jövő fény süssön a szemünkbe, amelynek felragyogtatása végett Ő megjelent a mi világunkban. Mert az Ő egész valójának az az értelme, hogy általa Isten jelenti ki magát nekünk, bűnös embereknek úgy, hogy véget vessen a bűn okozta szerencsétlenségünknek.

Miért nem helyezzük tehát egy polcra a Bibliát az emberiség egyéb szent könyveivel, akármilyen ősi legyen is a tekintélyük, és akármilyen nagy tömegek tartsák is azokat tiszteletükben? Azért, mert a Biblia valóban más, mint azok valamennyien. Csak a Bibliában, és éppen a Bibliában találjuk meg Istennek a mi bűnös embervilágunkhoz aláhajló kijelentését. A megváltó kegyelem üzenete sehol másutt nem zendül meg számunkra, csak a Bibliában. Sehol másutt nem tárul úgy fel a bűnnek a szakadéka, amely minket Istentől elválaszt, és ennek ellenére sehol nem hangzik felénk az a szó, amellyel Isten ezen a szakadékon át is megszólít minket, hogy visszavonjon a maga uralma alá, és helyreállítsa velünk való, megszakadt közösségét. És ha valaki azt kérdezi: honnan tudjuk, hogy a megváltó Istenről szóló ez a beszéd (amelyet csakugyan sehol másutt nem találunk meg, csak a Bibliában) valóban az Ő tulajdon kijelentésének a szava, nem pedig csak emberek beszéde, még ha olyan embereké is, akik abban a talán mégis csak téves hiedelemben beszélnek, hogy Istentől kapták a mondanivalójukat, és az Ő követeként adják azt tovább, – erre végeredményben csak egyet felelhetünk, amint erről már volt is szó: az az Isten, aki őket kijelentésének hírvivőiként felhasználta, maga kell, hogy meggyőzze minden hallgatójukat, hogy általuk csakugyan az Ő szava érkezik hozzájuk. Amikor a református keresztyén ezt vallja: „Hiszek Jézus Krisztusban”, ezzel arról is vallást tesz, hogy őt Isten így meggyőzte a Bibliában felé hangzó kijelentésének a valóságáról. Ezért egészen különös könyv a Biblia: Istennek önbizonyosságú beszéde szólal meg benne a bűnös embervilághoz.

Ezért nem jó „keresztyén vallásról” sem úgy beszélni, mintha ez is csak egyik volna az emberiség sok többi vallása között. Még akkor sem, ha egyébként elismerné is valaki, hogy azok között a legelső hely, és a legmagasabb rang illeti meg. Igaz, lehet a Jézus Krisztus által „megalapított” „keresztyén vallást” is szemügyre venni úgy, mint akármilyen mást. Lehet a kívülállónak az álláspontjáról ezt is tanulmányozni, történetét leírni, különböző megnyilvánulásait

számbavenni. Ahogy ezt egy keresztyén tudós megteheti a mohamedán vallással, ugyanúgy egy mohamedán tudós is megteheti a keresztyén vallással is. De miről van akkor szó? Csak arról, hogy különböző korok és népek életében mi játszódott le Jézus Krisztus életének és működésének következtetéseképpen, vagyis mi lett az emberek kezén abból az ajándékból, amelyet Jézus Krisztusban kaptak? Elég tarka kép tárul így a szemünk elé! Azt lehetne mondani: nem is „keresztyén vallás”, hanem egymástól nagyon eltérő, sokszor súlyos ellentétekben egymással szembenálló „keresztyén vallások” sokasága az, ami az elmúlt kétezer év történetéből élénk tűnik. De ha „keresztyén vallás” alatt nem ezt az emberi kuriózumgyűjteményt értjük, amely sokszor csakugyan alig-alig különbözik a más vallások tényeiből összeállítható múzeumtól, hanem azt az eredeti ajándékot, amely olyan sokféle elváltozott formában él tovább az emberi történetben, vagyis ha azt nézzük, hogy mit nyújt és mit jelent nekünk Jézus Krisztus, és mi foglaltatik számunkra az Őróla szóló és Őbenne összpontosuló Bibliában, akkor egészen más a helyzet. Nevezzük bár ezt is „keresztyén vallásnak”, ha akarjuk, de akkor valami mást, egyedülállót értünk ez alatt a kifejezés alatt. Nem a „vallások” egyikéről beszélünk már akkor, hanem „vallást” teszünk vele. Nem kívülálló módjára szemlélődünk, hanem az Isten kijelentésének a bűvkörén belül kerülve, annak igazsága és ereje által foglyul ejtve, „megvalljuk”, hogy Jézus Krisztusban az Őróla szóló írások által felfogtuk, és megértettük Istennek hozzánk érkezett szavát. S mivel Isten itt éppen úgy nyilatkozott meg, hogy ezzel a mi tőle elsodródott életünket ragadta meg, és vonja újra a maga uralma alá, amely ellen mi felláztunk, ezért mi ebben az Ő megnyilatkozásában felismerjük a bűn átka alól való szabadulásunknak egyetlen, de biztos reménységét, és hálásan átengedjük magunkat szava vonzásának; rábízuk magunkat előttünk feltáruló kijelentésére. Ezért hangzik el ajkunkon ez a hitvallás: „Hiszek Jézus Krisztusban”.

XI. „ÉN URAM ÉS ÉN ISTENEM!”

Előre is tudhattuk, hogyha bekövetkezik Istennek az emberi életbe belesugárzó az a kijelentése, amelyben a bűnös embert megajándékozza az Ő ismeretével, akkor az magán kell, hogy viselje az Ő isteni mivolta megfoghatatlanságának a bélyegét: Isten az Ő kijelentésében is olyan titok marad számunkra, amelyet hiába próbálna a mi értelmünk boncolgatni, úgy kell tudomásul vennie, amint elébe tárul. Nem lepődhetünk tehát meg rajta, ha a Hiszekegy, amikor vallást tesz arról, hogy Jézus Krisztusban Istennek ez a kijelentése valósággá lett, titokzatos vonásokkal rajzolja meg azt a vázlatos képet, amelyet Ő róla ad. Így elsősorban arra a nagy titokra mutat rá, amely az Ő személyében áll előttünk. Nem magyarázza, mert úgyis hiába próbálná magyarázni. Csak egyszerűen megmondja: kicsoda Ő? Úgy mondja meg, hogy ebből kitűnjön: Őhöz hasonló személy még sohasem járt ezen a földön; nem sorozható Ő be semmilyen egyetemes fogalom alá, hogy ezzel érthetőbbé váljon a számunkra. Nem a nagy szentek, a nagy tanítómesterek, a nagy vezérszellemek, vagy a nagy vallásalapítók egyike Ő, hanem mindezekről különálló, egészen páratlan, és ezért egészen titokzatos személyiség az emberiség történetében. Félreértenénk a Hiszekegyet, ha azt hinnénk, hogy bármivel is, amit Jézus Krisztusról mond, érthetőbbé akarná Őt tenni. Ellenkezőleg: éppen az Ő minden elemzési és megmagyarázási kísérletünkkel dacoló örök megfoghatatlanságát akarja kiélezetten felmutatni. Ugyanazt teszi a maga egyszerűbb szavaival, amit a keresztyén egyház a maga ókori zsinatain is tett, amikor több nemzedéken át ide-odahullámzó elgondolások után sor került arra, hogy mindennek az eredményét leszűrve gondos szövegezésben megállapítsák, hogy kinek is vallja a keresztyén egyház Jézus Krisztust? Az így kimondott dogmában is voltaképpen az Ő személyének megfoghatatlan titokzatosságát hangsúlyozták, amikor azt vallották róla, hogy Ő „valósággal Isten, és valósággal ember egy személyben”. Ezzel tiltakoztak minden olyan kísérlet ellen, amely az Ő személyének titkát egyszerűbbé, érthetőbbé akarta volna tenni. Nem elégedtek meg azzal, hogy Őt valaki Istennek vallja, ha istenvolta érdekében elhanyagolja, és nem veszi komolyan az Ő embervoltát. Azt is éppen olyan fontosnak tartották hangsúlyozni. De az Ő embervoltának a megvallását sem helyeselték, ha ennek révén az Ő istenvolta szenvedne akár csak egy hajszálnyi csorbát. És azt sem engedték meg, hogy Jézus Krisztus e „kettős természetnek” a megvallása folytán bárki előtt kettészakadjon az Ő személye. Azt vallották, hogy ugyanaz a Jézus Krisztus az, aki egy személyben Isten is, ember is. Viszont a két „természetnek” ezt az egyesülését sem úgy értették, mintha az, ami Jézus Krisztusban isteni, és az, ami Őbenne emberi, összeelegyedne valami félig isteni, félig emberi személy valóságává. Az már nem volna sem „valósággal Isten”, sem „valósággal ember”, pedig Jézus Krisztusról ezt vallották meg, mert ilyennek ismerték meg. Nem, ez valóban nem magyarázata Jézus Krisztus személye titkának, mert hiszen mire végighallgattuk, a végén még kevésbé értjük, mint amennyire az elején még érteni véltük. Ez éppen minden magyarázatról való lemondás, és minden okoskodásnak az elutasítása, amely érthetőbbé akarná tenni a titkot. Ez csak hűséges, pontos beszámolás akar lenni a titokról úgy, amint valóságként megjelent, és amint alázatosan tudomásul kell vennünk.

Ugyanígy számol be a Hiszekegy is róla. Hogy sorra vegyük azt, ami az Ő személyére vonatkozik a Hiszekegyben, mindjárt a legelső szavakban megtaláljuk az Ő istenvoltának a megvallását. Így van róla szó itt: „Jézus Krisztus, Istennek egyszülött Fia, mi Urunk”. Már maga az az „és” szócska is, amely az első szakaszban megvallott „Hiszek egy Istenben” után így kapcsolja az itt következő hitvallást: „És a Jézus Krisztusban, annak a bizonyága, hogy Jézus Krisztusról szólva is Istenről szól a Hiszekegy. Mert ezzel nem valami olyan függeléket

kapcsol az első szakaszban megvallott „mindenható Atya” mellé, amely függelék alsóbbrendű lehetne a mindent teremtő, fenntartó és igazgató Istenhez képest. A hitnek ugyanarról a viszonyáról van itt is szó: a viszony egyik oldalán megint én állok, a hitemet megvalló ember, a másik oldalon pedig az, akiben hiszek, megint csak Isten, ha most más kifejezésekkel jelölöm is meg. A hitnek tárgya ugyanazon a szinten áll most is, mint az előbbi hitvallásban. De nem is úgy rendeli a Hiszekegy Jézus Krisztust Isten mellé, mint egy másik Istent. Ugyanabban az „egy Istenben” való hitről van most is szó, akin kívül nincs is más. Csak az a fontos különbség, hogy most ugyanarról az egy Istenről, mint magát kijelentő Istenről van szó, tehát a Fiú Istenről, aki a maga kijelentésével Jézus Krisztusban ajándékoz meg minket. Az az Isten, akin kívül nincs és nem is lehet más Isten, jelent meg nekünk Jézus Krisztusban. Ezért mondhatjuk: „Hiszek Jézus Krisztusban”.

Ezért hangsúlyozza a Hiszekegy, hogy Jézus Istennek „egyszülött Fia”. Mert „istenfiúságról” lehet többféle értelemben is beszélni. Vannak Istennek olyan „fiai” is, amilyenekből sok van. Jézus Krisztus azonban olyan értelemben „Fia” Istennek, mint rajra kívül senki más, ezért „egyszülött Fiú”. A szónak szélesebbkörű értelmében „Isten fia” (vagy: „Isten gyermeke”) minden olyan ember, aki olyan közösségben áll Istennel, mint gyermek az édesatyjával. A továbbiak során majd lesz szó arról, hogy ez a „fiúság” egyik felséges ajándéka Isten kegyelmének, amelyet nekünk bűnös embereknek éppen a Jézus Krisztusban adott kijelentésében kínál fel és biztosít. És mivel ebben a „fiúságban” Isten kegyelme éppen azt a viszonyt állítja helyre maga között és miközöttünk, amely mindig is meglett volna, ha bűnünk meg nem fosztott volna tőle, a szónak még általánosabb értelmében azt is lehet mondani, hogy már emberi mivoltunknál fogva is mindnyájan „Isten fiai” vagyunk. Az Istennel való közösségre vagyunk teremtve, ez az „istenfiúság” az eredeti rendeltetésünk. Csakhogy a valóságban az atyai háztól messze idegenbe szakadt, hűtlen és méltatlan, és ezért a „fiúság” örömeitől és áldásaitól megfosztott „tékozló fiak” vagyunk – mindaddig, míg Istennek kegyelme vissza nem vezet, és újra be nem iktat a „fiúság” boldog valóságába. Mivel majd beszélnünk kell Jézus Krisztus embervoltáról is, annak kapcsán lesz alkalmunk rámutatni arra, hogy megvolt benne ez a mi emberi „istenfiúságunk” is. Sőt Őbenne szemlélhetjük azt tökéletes, tiszta valóságában, úgyhogy amikor minket is megajándékoz Istennek kegyelme a valóságos „fiúsággal”, akkor ezzel a Jézus Krisztuséhoz hasonlóvá formálja a mi életünket. De most még nem erről van szó. A Jézus Krisztus személyéről szólva a Hiszekegy róla olyan „fiúságot” vall, amilyenhez hasonló sem nem volt, sem nem lesz, mert nem is lehet soha senki másban. Istennek „egyszülött Fia” nem úgy részese az Isten életének, ahogy mi, emberi teremtményei is lehetünk, hanem minden teremtetést megelőzően, öröktől fogva, a Szentháromság titokzatos „lényegbeli” egységében.

Ugyanígy Istennek vallja Őt a Hiszekegy azzal is, hogy Őt „mi Urunknak” nevezi. Ezt is a szónak olyan feltétlen és korlátlan, tehát egyedülálló értelmében veszi, ahogy az csak Istenre vonatkozhat, de rajta kívül senki másra nem. Mert „uraink” is vannak nekünk nagy számmal. Akár feljebb, akár lejjebb állunk is az emberi élet ranglétráján, mindnyájan sokféle fölénk rendelt akaratot vagyunk kénytelenek szolgálni. Még az is, aki a létra legtetetjén áll, sokszor nem cselekedhet a maga tetszése szerint, hanem szükségképpen igazodik az alatta állók igényeihez vagy éppen szeszélyeihez. Az ilyen kényszerűségből szolgált „uraink” mellett lehetnek olyanok is, akikhez önkéntes vonzódásból csatlakozunk, hogy velük vezettessük magunkat, és befolyásuknak átengedjük az életüket. Hozzá tartozik az a mi embervoltunk természetéhez, hogy az egymás fölé és egymás alá rendeltségnek sokféle viszonylatában élünk, és ezért a dolgainkba sokféle „úrnak” van beleszólása. De az ilyen „uraságok” mindig csak egy bizonyos határig érvényesülhetnek felettünk. Azon a határon innen már mégis csak a magunk életét akarjuk élni, és kell is élnünk. Ha valaki olyan zsarnoki „úr” is felettem, hogy minden

cselekedetemet elő akarja írni, vagy még a szavam járását is diktálni akarja nekem, akkor is megmarad még az a szabadságom, hogy a bensőmben a magam módján gondolkozzam zsarnoki erőszakosságról. De amikor Jézus Krisztust „mi Urunknak” valljuk, akkor ezzel nem ilyen viszonylagos uralmát ismerjük el magunk felett, hanem mindenestől fogva alárendeljük magunkat neki. Olyasvalakinek valljuk Őt, akinek joga van testünk-lelkünk fölött feltétlenül rendelkezni, legbelső ügyeinkbe is beleszólni, legtitkosabb gondolatainknak is irányt szabni. Ővele szemben csak egyetlen értelme van a mi szabadságunknak: az, hogy szabadon, önkéntes engedelmisséggel adjuk át magunkat teljesen az Ő uralmának. A szónak ilyen teljes értelmében ki lehetne „mi Urunk” más, az egy Úr Istenen kívül? Mindenünkkel csak annak tartozunk, akitől mindenünket kaptuk, és akitől életünk minden rezdülésével csakugyan függünk. Láthatjuk: amikor valaki így Urának vallja Jézus Krisztust, akkor ezzel éppen azt a függetlenségét adja fel, amelynek a magunkhoz ragadása és balgatatag fenntartása a mi emberi bűnösségünknek a lényege, és éppen azt a meghódolást mondja ki, amellyel mindig is tartozott volna Istennek. Nem is más előtt hódol meg vele, csak ugyanaz előtt az egyetlen Úr előtt, aki jogosult az embernek ilyen teljes meghódolását megkövetelni. Jézus Krisztusban maga Isten áll előttünk, hogy az Ő uralmát, amely ellen fellázdunk, megint átvegye felettünk.

Hogy Jézus Krisztus nem más, mint maga Isten, aki a Szentháromság titokzatos egységében a Fiú Istennek külön életét is éli, az ilyen szabatosan nincs kimondva a Bibliában sem. Nemzedékek egész sorának kellett eltelnie, míg ez a bizonyosság ilyen átgondolt és kicsiszolt formában szövegezést nyert. De a lényege megvolt eleitől fogva, amióta Jézus Krisztus titka az emberek szeme elé tárult. És ez a lényeg éppen abban jutott kifejezésre, hogy Jézus Krisztust „Úrnak” nevezték azok, akik Őt igazán megismerték. Már a legelső időkben is, amikor a keresztyének valamilyen egyszerű és rövid hitvallást akartak kivenni azoktól, akik hozzájuk csatlakozni akartak, vagy pedig valamilyen biztos próbakövét akarták alkalmazni annak, hogy ki tartozik igazán hozzájuk, ezt kérdezték: „Úrnak vallod-e Jézus Krisztust?” Az Ő „Úr-voltának” ebben az elismerésében benne volt már, ha eleinte nem átgondolt tudatossággal is, az Ő istenvoltának a megvallása. Későbbi nemzedékek sem mondtak már lényegesen újat Őröla, csak ugyanezt vallották meg fogalmilag jobban feldolgozott formában, amikor Őt a Fiú Istennek nevezték, aki a Szentháromság örök egységében egy az Atyával, és a Szent Lélekkel. Jó erre gondolnunk, ha eszünkbe jut, hogy – amint mondtuk, – van egy magát keresztyénnek valló csoport, amely nem teszi magáévá a Szentháromság hitét, és így nem vallván a Fiú Isten valóságát, azzal együtt természetesen nem vallja a Jézus Krisztus istenvoltát sem. A döntő kérdés az, hogy az unitáriusoknak ebben a csoportjában és mindazok között, kik bármilyen elnevezés alatt élnek is, de egyénileg voltaképpen unitárius módon gondolkoznak, kik vallják szívük szerint és a szó legmélyebb értelmében „Uruknek” Jézus Krisztust? Aki annak vallja Őt, és a feltétlen meghódolás és alárendeltség viszonyában áll vele szemben, az ezzel már voltaképpen közös alapra helyezkedett az egész keresztyénséggel. Ha be nem vallotta is, ezzel már ő is Istenének fogadta el Jézus Krisztust, és csak az útjában álló, emberileg talán érthető nehézségek gátolják abban, hogy a dolgot végiggondolva belássa: azzal a feltétlen odaadással, amelyet Jézus Krisztus iránt tanúsít, csak az volna következetes összhangban, ha ráeszmélne arra, hogy Őbenne valóban Istenét találta meg. De ha valaki nem tudja Urának vallani Jézus Krisztust, mert bár nagy tisztelettel tekint fel hozzá, és sok dologban hálásan is veszi az ő útmutatását és a belőle meríthető ihletéseket, azért mégis fenntartja a maga szabadságát arra, hogy egyben-másban ne kelljen Jézus Krisztushoz igazodnia, hanem mellette másokra is hallgathasson, és mérlegelhesse, hogy milyen befolyásnak engedjen érvényesülést a maga életében, az ilyen ember, akár unitáriusnak, akár másnak nevezzék is, ezzel kirekeszti magát a keresztyének közösségéből. A keresztyénség ott kezdődik, amikor Jézus Krisztus valakit úgy a hatalmába ejt, hogy az illető nem válogat többé, miben hajoljon meg

Őelőtte, vagy miben vonja ki magát az Ő szava alól; miben engedelmeskedjék neki, vagy miben őrizze meg vele szemben az önállóságát; hanem elismeri Őt maga felett, és minden más irányító tekintély felett végső és feltétlen értelemben vett Úrnak, akinek minden fenntartás nélkül átadja magát. A keresztyén hit azon alapszik, hogy Jézus Krisztusban Isten kijelentette magát nekünk. Lehet, hogy valakiben ez nem válik mindjárt teljesen tudatos felismeréssé. De ha igényt tart arra, hogy keresztyén hitű embernek számítsen, akkor azt észre kellene vennie, hogy Jézus Krisztussal soha nem lehetett alkudozni vagy egyezkedni, hanem Ő az embernek azt a szívvel-lélekkel való teljes meghódolását követelte meg, amelyért hívei Őt valóban Uruknak vallották. Neki csak részlegesen igent mondani annyi, mint máris, vagy még mindig nemet mondani neki. Keresztyénnek lenni pedig annyi, mint igent mondani neki úgy, amint azt Ő megkívánja, feltétlenül és korlátlanul. Ezért a keresztyénség nagy, egyetemes összessége „Isten egyszülött Fiának, mi Urunknak” vallja is Őt. És a református keresztyén csak örülhet annak, hogy – az érintett kivételtől eltekintve – a többi, bármilyen nevezetű keresztyénnel együtt tudatosan vallhatja Jézus Krisztus istenvoltát.

Hogy Jézus Krisztus személye körül valamilyen különös titok köde lebeg, az olyan tény, amely elől senki sem térhet ki. Még az sem, aki nem tudja elismerni, hogy ez a titok az Ő istenvoltában rejlik. Mindenekelőtt tény az, hogy az Újtestamentum, tehát az egyetlen forrás, amelyből a rá vonatkozó ismereteinket meríthetjük, úgy állítja Őt elénk, mint akiben Isten jelent meg. Ha azok az írók, akik itt szólnak hozzánk, nem így ismerték volna Jézus Krisztust, akkor nem is szóltak volna róla egy szót sem. Éppen azért beszélnek Őróla, mert az Isten kijelentésének azt a csodáját akarják mindenkinek tudtul adni, amely az Ő személyében felragyogott előttük. Ezért úgy mutatják Őt be, mint akinek az élete nem földi megszületésével kezdődött, hanem az örökkévalóságból lépett közénk: mint aki nem magunkfajta, Isten felé tapogatózó ember, nem is csak a helyes nyomra valahogy rátalált ember, aki ezért nekünk is útbaigazítást adhat; hanem akinek az egész valója Istent ábrázolja elénk, hogy többé senkinek ne kelljen erre-arra botorkálva keresnie Őt. Azt hirdetik róla, hogy Őbenne megkapta az embervilág azt az örök alapot, amelyen fel kell épülnie az életének; azt a feltétlen normát, amelyhez igazodnia kell, s amely soha el nem évülhet, amíg ez a világ áll; azt a középpontot, amely körül végleges elrendezést nyerhet az embervilág, s amely éppen azért középpont, mert egyetlen, és soha kettő nem lehet belőle. Az Újtestamentumnak mindegyike a bizonyágtételére, amely istenvoltának a titokzatosságában állítja elénk Jézus Krisztust, azt mondhatja már most valaki, hogy mindez csak az Ő első híveinek a lelkes elragadottságára vezethető vissza, és hogy csak az ő határt nem ismerő áhítatos tiszteletük emelte fel Őt ilyen „istenülés” magasságaiba. Akkor persze az a feladat adódik ebből, hogy Jézus Krisztust valahogy ki kell vetköztetni ennek a köré vont glóriának a fényköréből, és így kell eljutni az Ő „igazi” képének a megrajzolásához. Azonban előre is bizonyos, hogy minden effajta kísérlet, amely Jézus Krisztus személyét a csupáncsak emberi méretekre visszaszorítva akarná rekonstruálni, csak önkényes vállalkozás lehet. Ahányan csak vállalkoznak rá, mind másképpen fogják feladatukat megoldani. Költött elképzeléseket kaphatunk csak így, amelyeknek mindegyike nagyon jellemző önkéntelen vallomása lesz a szerzőjének, de a tárgyának, magának Jézus Krisztusnak az ismeretében nem visz előbbre bennünket. Aki nem a maga képzeletéből akarja megszerkeszteni az Ő alakját, hanem azoknak a tudósításaiból akarja meríteni az Ő ismeretét, akik nélkül semmit, de semmit nem tudhatnánk Őróla, az nem szabadulhat meg a nemcsak emberi Jézus Krisztusnak a titokzatosságától. Regényírók és szobatudósok íróasztala mellett megszülethet sokféle csak emberi Jézus Krisztus, de tanúsított Jézus Krisztus csak egy van, és az úgy jelenik meg előttünk, mint „Istennek egyszülött Fia, mi Urunk”! Sőt még azt is meg kell állapítanunk, hogy aki ennek a Jézus Krisztusnak a valósága előtt nem tud meghajolni, hanem helyette az isteni titokzatosságból kivetköztetett Jézus Krisztust keres, az a maga önkényes elképzelésének a kialakítása érdekében rettentően kegyetlen rombolást is kénytelen

véghez vinni az Újtestamentumban élénk táruló képen. Mert hiszen az Újtestamentum írói nemcsak a saját megnyilatkozásaikkal magasztalják fel Jézus Krisztust a pusztán emberi mérték fölé. Ők maguk sokszor egészen a háttérbe húzódnak vissza írásaikban, és a helyett, hogy ők maguk szólnának, Jézus Krisztust beszéltetik. Ilyenkor egyszerűen csak beszámolnak arról: miket mondott, miket cselekedett, mik történtek vele? De az így élénk rajzolódó képet is egészen átszővi az ő istenvoltának a fénye. Könnyű volna az Ő elragadtatott híveinek a szavát hallatlanná tennünk, hogy az abban foglalt hitvallás ne zavarjon bennünket Jézus Krisztus „igazi” alakjának elfogulatlan és tiszta szemléletében, ha az Ő tulajdon szavairól és életének tényeiről is nem ugyanezeknek a hitvalló híveinek a tudósításaiból értesülnénk, és ők az ezekről való egyszerű beszámolásukkal is nem éppen az ő hitvallásukat akarnák hirdetni, ha közvetlenül is, de annál erőteljesebben! Aki ennek a hitvallásnak nem tud igazat adni, hanem azzal a gyanúval él, hogy az eredeti, a valóságos Jézus Krisztus más volt, egyszerűbb és titokmentesebb volt, a mi értelmünk kereteibe pusztán emberi mivoltával sokkal jobban beilleszthető volt – annak hallatlanul nehéz dolga van! Abból a képből, amely az Evangéliumokban előtte áll, le kell tördelnie az egyik darabot a másik után, mint elfogadhatatlant és hasznavehetetlent, és a felgyülemlett törmelék közepette végül is csak egy semmitmondó nyomorult váz marad meg számára. Az az isteni fény, amely Jézus Krisztus alakján az Evangéliumok elbeszéléseiben előmlik, csak ráfestett aranymáznak látszhatott, és meg lehet próbálni, vajon, ha a történeti kritika vegyszereivel lemossuk, vagy lemaratjuk róla, nem tűnik-e elő alóla valamilyen megkapó szépségű eredeti kép? Ennek a műveletnek a végrehajtása közben azonban kiderül, hogy a ragyogás, amelyet el akartunk tüntetni, magának a kép anyagának a belső sugárzása, és akinek a szemét ez a ragyogás bántja, annak össze kell törnie az egész képet magát. Az így „átdolgozott” Jézus Krisztusból nem marad semmi, csak egy szárandó, jelentéktelen, különös alak roncsa, semmi, ami megkapó, ami lenyűgöző, ami messzire kimagasló volna! És így, aki az újtestamentumi Jézus Krisztusnak a titokzatossága elől menekülni akar, beleszalad egy másik titoknak a karjaiba: az a semmitmondó alak, akit végül is sikerült kihámozni az Újtestamentum beszámolóiból, hogyan válhatott annak a hódoló ragaszkodásnak és imádatos tiszteletnek a tárgyává, amely Őt az egekig magasztalta fel? Mit találhattak vajon benne a hívei, hogy egyáltalán „hittek Őbenne”, mint isteni Urukban, és hogy az egész világnak így is akarták őt hirdetni?

Akkor már észszerűbb dolog ennél az egész képet pusztán szép álmokképnek minősíteni, és azt mondani, hogy Jézus Krisztus a valóságban soha nem is élt, az alakja és a története csak úgy született meg naív lelkek képzeletének a világában, ahogy a hitregék hősei és történetei meg szoktak születni, és csak egy későbbi nemzedék kezdett aztán úgy beszélni róla, mintha Ő valósággal is itt járt volna e földön. Azonban, akik így akarják magyarázatát adni az Evangéliumokban megjelenő Jézus Krisztus isteni titkokkal átszőtt személyének, hogy nem is keresnek mögötte a valóság világában mást, hanem valamilyen egyszerűen csak emberinek bizonyuló személyiséget, azok is megint csak egy egészen érthetetlen titoknak szaladnak neki. Abban az álmokat kegyetlenül tépdeső világban, amely ezen a földön zajlik, hogy játszhatott olyan óriási és mélyreható szerepet egy pusztán csak megálmodott Jézus Krisztus? Hogyan tudta a benne való hit túlélni annyi viharok próbáját? Hiszen voltak idők, amikor éppen nem felkapott és dédelgetett dolog volt ennek az álomnak az álmodása, hanem rátámadt minden hatalom, és börtön, pallos, verpad járt érte. És az emberek mégsem ébredtek fel belőle! Nem lehetett kiirtani a lelkükből! Ami még ennél is sokkal többet jelent: kibírta ez az álmokkép az évezredek múlását, és az ezzel járó mindenféle változást is, pedig ettől nemhogy álmokképek, hanem komoly valóságoknak az emlékei is előbb-utóbb szétfoszlanak. És ami mindennél csodálatosabb: túlélte még a vele gyakran üzőtt visszaéléseket is, amelyek egész nemzedékek előtt ellenszenvessé tehetők volna. Mert hiszen abból, amit ezen a világon Jézus Krisztusnak a nevében cselekedtek az elmúlt évszázadok folyamán, sokszor kellett az embereknek utálattal

kiábrándulniuk, de Őbelőle magából akkor sem ábrándultak ki, sőt annál jobban vonzódtak Őhöz. Az Ő nevében üzött visszaélések ellen is mindig Őhöz magához lehetett a legjobban fellebbezniük, és az Ő ihletése alatt lehetett a leghathatósabban felvenniük a harcot. És míg így minden válságot túlélte ez az állítólagos álomkép, milyen megbecsülhetetlen erők sugároztak szét belőle! Egyes emberek millióinak az életében is, akik többet köszönhettek a benne való hitüknek, mint bármi másnak a világon, milyen csodálatos szerepet játszott! És hogy formálta egész népek, korszakok, kultúrák életét mássá, mint amilyen az nélküle lett volna! Mindez csupán annak a képzelet-szülte alaknak a hatása lett volna, akit kétezer évvel ezelőtt élt ismeretlen emberek lelke álmodott meg, de aki valójában nem is élt? Ilyesminek az elgondolásához magához is a legmerészebb álmokat szövögető képzelet kell!

A hitetlenségnek ezektől a megoldhatatlan titkaitól nyugodtan visszafordíthatjuk tekintetünket afelé a Titok felé, amelyről a Hiszekegy is beszél. Nagy titok ez is, és az értelmünk számára örökre megoldhatatlan marad. De legalább nem képtelenül ostoba titok, hanem felséges, áldott, szent titok! Sokkal egyszerűbb dolog, és egyben a legboldogabb felfedezés, amit ebben az életben tehetünk: minden kitérési kísérlet nélkül tudomásul vennünk, mint tényt és valóságot: egyszer csakugyan járt ezen a földön Valaki, akinek a személye megfoghatatlan számunkra, mert benne Isten jelent meg nekünk. Az Újtestamentum azért fest róla olyan isteni titkoktól átszőtt képet, mert ez a valóságnak megfelelő, hű kép. Éppen ennek kell örülnünk: volt egyszer Valaki, aki az Istent kereső embereknek nemcsak utat akart mutatni: erre vagy arra menjenek, ha meg akarják találni, hanem aki azt mondta: „Jöjjetek énhozzám!” természetes, hogy nem sorozható be az alakja azok közé a próféták és tanítómesterek közé, akik Istentől szóló szép és igaz tanításokkal ajándékozták meg a világot. Ő ennél nagyobb ajándékot hozott nekünk: az Ő megjelenésével beköszöntött világunkba Istennek az az országlása, amely felé mások csak reménykedni és vágyakozni taníthattak meg bennünket; Ő magát Istent hozta el a mi életünkbe! Természetes hát, hogy más csengése volt az Ő szavának, mint bárki másénak. Ő, ha valamiről szólt, az utolsó szót mondta ki, amelytől már nincs hova fellebbezni. Ha valakivel szóba állt, akkor annak életében ezzel a végső, az örökre szóló döntések alkalmait idézte fel. Egész fellépésével mindig azt az igényt támasztotta, hogy az emberek „higgyenek Őbenne” úgy, ahogy ez csak Istent illeti meg. És mindezen felül, bármilyen példátlan és titokzatos jelenség is ez, kitűnik az Újtestamentumból világosan az is, hogy Jézus Krisztusnak ezek az egyszerű emberi keretekbe bele nem illeszthető igényei igazolást is nyertek a benne hívó embereknek az életében! Bebizonyosodott rajtuk, hogy neki joga volt úgy fellépnie, ahogy soha ember nem léphetett még fel ezen a világon sem előtte, sem utána. Ha másban élt volna az az öntudat, amellyel Ő járt az emberek között, akkor az csak valamilyen egyensúlyából kibillent és már beszámíthatatlan lélek fellengző, exaltált, beteg megnyilatkozása lehetett volna. De Őnála, egyetlen egyszer, amióta ez a világ áll, valóság felelt meg ennek az öntudatnak. Ő a benne hívóknak meg tudta adni azt, aminek a várakozását felkeltette bennük. Az Isten szerepét valósággal be tudta tölteni az életükben. Neki engedelmeskedniük annyi volt, mint a bűn lázongásai után visszaérkezniük az Isten áldott uralma alá. Vele közösségben élni tényleg annyit jelentett a számukra, mint az Istennel való közösség üdvösségét élvezni. Ő egészen beleillett abba a helybe, amely az emberi lélekben Isten számára van fenntartva, és amely, akármilyen magacsínálta istenekkel próbálja is kitölteni az ember, mindig fájó üresség marad, amíg csakugyan maga Isten nem tölti be. Az Újtestamentumban ez az átélt bizonyosság szólal meg az első keresztyén nemzedéknek a lelkéből, és ezt a bizonyosságot visszhangozza a maga hitvallásával azóta is a Jézus Krisztusban hívők minden nemzedéke.

Nem csoda, ha az Ő istenvoltának ez a bizonyossága olyan féltve őrzött kincse lett a benne hívóknak, hogy belőle semmit nem akartak elalkudni. És ha voltak olyanok, akik hajlandók lettek volna ugyan Őt nagyon magas polcra, szinte az Isten közeli szomszédságába felmagasz-

talni, de – egy vagy más okból – mégsem akarták Őröla elismerni az Isten tulajdon fenségét és hatalmát, érthető, hogy a keresztyénség általános életösztone az ilyenekkel szembefordult, és felfogásukat megbélyegezte, mint amellyel nem vállalhat közösséget. Az e körül lejátszódott ókori hitviták felett mosolyogva ítélkezhet a késői utókor embere, de csak a tájékozatlanságát árulja el ezzel. Nem volt-e rettentő szörszálhasogatás és elvakultság – kérdezheti – olyan nagy dolgot csinálni abból a „csak egy i-betűcskényi” különbségből, amely egymástól a „homousios” és a „homoiusios” álláspontján levőket elválasztotta? De aki komolyan érdeklődik ezeknek a vitáknak a lényege iránt, az megérti, milyen nagy dolog forgott kockán ennek a látszólag semmiségnek feltűnő különbségnek a felszíne mögött. Arról volt szó, hogy Jézus Krisztus úgy Isten Fia-e, hogy „hasonló lényegű” (homoiusios), vagy úgy-e, hogy „azonos lényegű” (homousios) az Atya Istennel? Vagyis olyan felséges, mennyei, istenszerű lény-e, aki azonban mégis csak teremtménye az Istennek, vagy pedig maga az örökkévaló Isten-e? A keresztyén hit arról akart vallást tenni, hogy amikor Jézus Krisztushoz érkezett el, akkor Istenhez érkezett el, és Isten nem marad számára még mindig valahol Jézus Krisztuson túl rejtőző, soha el nem érhető valóság; és hogy amikor Jézus Krisztus hatalmába ejti az emberi lelket, akkor maga Isten ejtette a hatalmába, és az emberi lélek nem marad a tőle örökre visszahúzódó Istentől magára hagyatva. Ez valóban nem „csak egy betűcskényi” különbség! Ezen egyszerűen az fordul meg, hogy Istent, akit különben hiába kerestünk mindenfelé, megtaláltuk-e végre mégis Jézus Krisztusban? „Hiszek Jézus Krisztusban” – ez a hitvallás a boldog és bizonyos igenlő felelet erre a kérdésre. Itt megtaláltuk, itt ráismertünk, mert itt kijelentette magát nekünk!

XII. „IME, AZ EMBER!”

Jézus Krisztus személyének a titokzatosságát vallja meg a Hiszekegy, amikor Őt így nevezi: „Istennek egyszülött Fia, mi Urunk”. De nemcsak azért megfoghatatlan titok Ő, mert benne a magát kijelentő Isten áll elénk. Ez az Ő valóságának csak az egyik oldala. Mindenekfelett az teszi érthetetlenül rejtelmessé az Ő alakját, hogy Istennek ez a kijelentése itt egy emberi életben áll előttünk, tehát az, aki valósággal maga az Isten, ugyanakkor valóságos ember is. Ezt vallja meg a Hiszekegy akkor, amikor Jézus Krisztus Isten-voltának a felmutatása után nyomban felmutatja az Ő ember-voltát is. Nem magyarázza, úgyis hiába próbálná magyarázni, csak egyszerűen mint tényt állapítja meg, hogy az a Jézus Krisztus, aki „Istennek egyszülött Fia, mi Urunk”, másfelől ember is, mert „fogantatott Szent Lélektől, született Szűz Máriától”. Ezzel egyúttal olyasvalamit is megállapít ugyan róla, ami egyetlen más emberről sem mondható el. Hiszen, amióta áll a világ, soha ember még nem született szűz anyától, és soha senki nem fogantatott anyai méhben a Szent Lélek csodájából, hanem csak a természet rendje szerint apai nemzésből. Majd rá is kell térnünk arra a fontos különbségre, amely ennek révén Jézus Krisztus közt és minden más ember közt van. De most csak arra figyelve, hogy itt egyáltalán az ő „fogantatásáról” és „születéséről” van szó, nyilván láthatjuk, hogy ezzel az Ő ember-voltáról beszél a Hiszekegy. Aki „fogantatik” és „születik”, az kapja az életet, mint teremtmény, annak kezdődik az élete, mint az idő folyásába beleállított, véges lénynek. Isten sem nem „fogantatik”, sem nem „születik”, – Ő nem kapja az életet, mert Ő maga annak ősforrása, és ezért Ő csak adhatja azt; és Ő örökkévalóságban él a múlt idők felett, tehát neki nincs eredete és kezdete. Itt a teremtmények világában egy teremtménynek a megjelenéséről, közelebbről: emberi édesanya szülöttéről lévén szó, az emberek világába egy embernek a belépéséről tesz vallást a Hiszekegy. Majd arról is lesz szó, hogy az az élet, amely ezzel az emberi születéssel kezdődött, hogyan zárult is le emberi módon: a halállal. Sőt erről a maga helyén különösen fontos mondanivalónk is lesz. De már az is, amit itt a Hiszekegy Jézus Krisztus születéséről mond, világosan utal az Ő egész életének emberi mivoltára. Meghalni sem az Isten dolga, hanem emberi sors. És aki a születés és a halál e két állomása közt végigjárja az utat, az nyilván közben is minden lépésénél emberi utat jár meg.

A Hiszekegy ezzel is egyszerűen csak arról a tényállásról számol be, amely az Evangéliumokban elénk tárul. Azt mondtuk, hogy Jézus Krisztusnak ott megismerhető képét úgy átszövik az isteni vonások, hogy aki azokat el akarja onnan tüntetni, voltaképpen az egész képet kénytelen szétrombolni. De ezzel nem azt mondtuk, hogy az a kép nem emberi kép, hanem azt, hogy nem *csak* emberi kép. Dehogyan is nem emberi kép! Nem valami ég és föld között lebegő, tüneményeszerű, másvilágian kísérteties lény mozog előttünk az evangéliumi történetekben, hanem mindkét lábával a földön járó, a valóságos embervilágban benne gyökeredző, hús és vér ember! Nem *csak* ember, hanem ezen felül még más, még több is. De az a más, az a több, ami benne szintén valóság, és amiért Őt Istennek is vallanunk kell, nem rontja le az Ő ember-voltát, hanem meghagyja igaz mivoltában sértetlenül, és éppen így használja fel a maga közegéül, hogy rajta átvilágítson. Isten a szónak teljes, komoly értelmében vett emberi életben jelenti itt ki magát. Látjuk megszületni csecsemőnek, és kisdedként pihenni anyja ölén. Látjuk gyermekéveiből felnővekedni. Látjuk, amint ifjúságának évei után hivatásának világosan felismert útján elindul, végigjárja annak küzdelmes állomásait, és kereszthalálával befejezi földi szolgálatait. Átmegy ugyanolyan fejlődési fokozatokon, amilyeneknek a sorozatán minden emberi élet átmegy. Testileg is felnővekszik kisdedből férfivá. Lelkileg is kibontakozik ébredő gyermekségéből egészen a teljes öntudatosság nagykorúságáig. Emberi tagja annak

az emberi környezetnek, amelyben él: népének a nyelvét beszéli; korának a gondolatvilágában mozog; családi, barátsági, társadalmi, nemzeti kapcsolatok szövődékében éli át örömeit és harcait. Amit lát és amit tapasztal, az vált ki belőle érzéseket és cselekedeteket. Szenvedéssel találkozva megindul a szíve, és segítségre nyújtja ki a kezét. Igazságtalanságokat észlelve haragra gerjed, és felemeli tiltakozó szavát. És így tovább: az egész élete az embervilágból kapott hatásokra felelő visszahatások láncolatából áll, mint a mienk is. Ahogy testileg is látjuk a munkától vagy gyaloglástól elfáradtnak, majd a pihenéstől vagy a tápláléktól felfrissültnek, úgy lelkileg is látjuk megviseltnek, szomorúnak, lesújtottnak, amikor elzárkózásba ütközik, vagy ellenséges indulattal találkozik, máskor meg látjuk boldog órákat átélni, örömtől sugározni, ujjongani, amikor szeretet veszi körül, vagy munkája jövődő gyümölcseinek a bizonyossága tölti el. Az emberi élet fel és alá hullámozó vonalának mindenféle állomásán látjuk áthaladni. Sőt látjuk még imádkozni is! Akiről azt kell vallanunk, hogy Ő a magát nekünk kijelentő Isten, másfelől mégis annyira valóságos ember is, hogy meg kell állapítanunk róla: emberi viszonyban él Istennel. Ha ereje megfogyatkozik, Istennél keres és talál testi-lelki felüdülést. Nehéz kérdések elé kerülve az Istennel való egyedüllétben keresi a tisztánlátást. Örömeiért hálaadásával, szorongatásaiban könyörgésével Isten elé borul le. Egész élete voltaképpen folytonos imádság: a gyenge embernek, aki magában mit sem tehetne, alázatos táplálkozása Isten erőforrásaiból, és a véges látású embernek, aki magában eltévedne, alázatos igazodása Isten vezérlő parancsaihoz. Annak az Istentől függő, és Istennel közösségben folytatott emberéletnek, egyszóval annak az „istenfiúságnak” a teljes valóságát találjuk meg Őbenne, amely mindnyájunk emberi életének az igazi értelme és rendeltetése volna! Ha vannak is az emberi életnek olyan viszonylatai és élményei, amelyek idegenek maradtak az Ő számára, ez is csak az Ő valóságos ember-voltából folyt. Minden emberi élet szűk korlátok közé van szorítva, s azokba nem fér bele minden. Családot nem alapított, hitvestársa és gyermekei nem voltak, és így tovább, sok mélyen emberi érzést és tapasztalást csak a mások életéből ismert, a magáéból nem. De csak azért, mert az Ő küldetésének útja úgy volt megszabva, hogy az ilyen állomásoknál nem telepedhetett meg, hanem el kellett sietnie mellettük. Neki sem jutott osztályrészül minden, amit ember átélhet, mert éppen ez a részlegesség is hozzátartozik az emberi sorshoz.

Amikor tehát a keresztyén hit azt vallja Jézus Krisztusról, hogy az Ő emberi életében Isten jelentette ki magát, ez alatt valami egészen más értendő, mint amikor pogány hitregék beszélnek arról, hogy az ő isteneik emberi alakot öltve leszállnak az emberek közé, hogy isteni rangjukat elrejtve elkeveredjenek társaságukban, vagy akár kilétüket el is áruva forgolódjanak köztük. Ezekben a pogány képzelődésekben ott dolgozik ugyan az emberi léleknek az a sejtelme, hogy az isteni és az emberi világnak kell, hogy legyen egymással találkozása. De az erről szövögetett vágyálmaiban meddig jut el az ember? Az isteneknek az embervilágba való alászállásáról mit mondanak neki hitregéi? Bizony csak játékos kirándulásaikról mer álmodozni a legjobb esetben is. Az istenek megjelennek az emberek közt az emberélet magukra öltött jelmezében, de az csak olyan álruha rajtuk, amelyet bármely pillanatban megint le is vethetnek. Csak látszat-emberség az! Egyszer csak itt teremnek az emberek közt, honnan, honnan nem; aztán itt időznek az emberek között, hogy velük együtt egyenek, igyanak, verekedéseikben és szeretkezéseikben részt vegyenek; aztán: ha már elunták magukat, vagy kényelmetlenné válik a helyzetük, egy szempillantás alatt itt is hagyják megint az embervilágot, és ember-voltuknak a csalóka látszata szétfoszlik a semmibe. Ez nem „emberré-létel”, hanem csak belekóstolgatás az emberi életbe; nem komoly eggyéválás azzal, hanem csak kacérkodás annak örömeivel és bajaival. A keresztyén hit nem ilyesmiről beszél, mert Jézus Krisztusban valami egészen másnak a valóságával áll szemben. Az Ő emberi mivolta nem átmeneti és komolyság nélkül való látszat, hanem eleitől mindvégig igazi emberség. Ott kezd, ahol minden más ember: a születés kapuján át lép be a világba. Már ezzel is vállalja az emberi

életnek minden korlátozottságát, amely annak természetével együtt jár. Egész élete folyamán sem tért ki semmi elől, ami az emberi sorshoz hozzátartozik. Nem válogatott benne: mit ízleljen meg belőle, mit ne? Viselte az emberi életnek sebeit, görnyedt a terhei alatt, és hordozta a felelősségét. És végül nem kerülte el a halálnak véresen komoly állomását sem. Istennek ez az „emberré-létele” más lapra tartozik, mint a pogány vallásos képzelet költötte színes történetek. Itt nem arról van szó, hogy Isten futó látogatást tesz az embervilágban, hanem arról, hogy elválaszthatatlanul eggyé lesz az emberérettel annak teljes, komoly mivoltában. Ennek csak annyi köze van az istenek földre szállásáról szóló mesékhez, hogy amiről azokban a vágyakozó emberi lélek álmodozott, az itt beteljesedett, és pedig dicsőségesebben, mint ahogy azt valaha is meg lehetett volna álmodni!

Csak egy vonás hiányzik abból a teljesen emberi életből, amely Jézus Krisztusban előttünk áll: a bűnnek éktelen vonása. Egyébként mindenestől fogva a mi életünket éli, de ebben az egyben különbözik mindnyájunktól. Mint büntelen ember, egyedülálló kivételként üt el az egyetemes emberi bűnösségtől. Pedig ismerte a bűnt Ő is, nemcsak a körülötte élő embervilág tényeiből, hanem úgy is, mint a saját életében felkínálkozó, csábító, kísértő lehetőséget. Neki is megvoltak a bűnnel való lelki viaskodásai, sokkal nagyobbak, mint amelyeket mi, kicsiny átlagemberek valaha is átélhetünk, s ezért sokkal nagyobbak is, mint amelyeket mi el tudunk képzelni. Válaszutak előtt állva, nem egyszer érezte Ő is a sátáni hatásoknak azt a rettentő szívó erejét, amely az Isten akaratától eltérő irányba vonja az embert. Őt is megkörnyékezte emberi mivoltában a rontására törő sugallat: függetlenítse magát, és döntsön a saját emberi számításai és vágyai szerint. De Ő a kísértéssel vívott minden harcából győzelmesen került ki. Ezeknek a nehéz óráknak az élményei mindennél világosabban szemléltetik: mennyire ember volt a szó legteljesebb értelmében, de annál tisztábban láttatják meg velünk azt is, hogy nem volt bűnös ember. A döntést sohasem tévesztette el. Isten akaratától magát sohasem függetlenítette. Mindig megmaradt az engedelmesség egyenes útján. Még amikor az előtt a végső, legnehezebb feladat előtt állt is, hogy fiatal életét odaáldozza a halálba, és ennek rettenetességétől testében-lelkében visszaborzadva, gyötrődő imádságaiban azon tusakodott, hogy csakugyan fenékgig ki kell-e ürítenie ezt a keserű poharat, és nincs-e esetleg mégis más mód arra, hogy küldetését betölthesse, ennek az utolsó, megrendítő megkísértetésnek az órájában is az volt a lelkében uralkodó alaphang: ne az Ő saját akarata legyen meg, hanem az Ő mennyei Atyjáé. Attól nem akart eltérni soha egy hajszálnyira sem. Bűn ezért az ő életében nem volt.

Ez a megállapítás elsősorban nem arra támaszkodik, amit mások mondtak róla. Annak is megvan ugyan a nagy jelentősége, hogy sem baráti szemeknek nem kellett soha semmit se elnézniük az ő életében, sem az ellenségnek – sokszor még élesebb – szeme sem talált benne semmit, amit felróhatott volna neki. Vádakat hoztak ugyan fel ellene nem egyszer, de ezek vagy szemlátomást koholmányoknak bizonyulnak, vagy pedig olyasmit állítanak róla, ami valójában csak annál nagyobb dicsőségére válik. Az is nagyon jelentős tény, hogy annyi idő múltán azóta is, mindmáig is, úgy fénylik alakja az utókor szeme előtt, mint a mocsoktalan tisztaság megtestesülése, amelyet mennél jobban megismerünk, annál inkább megcsodálunk, de amely soha nem ad okot arra, hogy a közelebbi megismerkedésben belőle kiábránduljunk. Ez sem mondható el senkiről rajta kívül, az emberiség történetének legnemesebb és a legnagyobb tiszteletre méltó nagyjairól sem. Jézus Krisztus büntelen voltának azonban nem ezekben a mások lelkében róla kialakult véleményekben van a döntő bizonyága, hanem az Ő tulajdon öntudatában. Ő maga nem volt tudatában semmilyen bűnnek, amely az Istenhez való viszonyát megzavarta volna. Büntudat nélkül élő ember van ugyan ezen a világon fölös számmal. De ezeknél mindig az a magyarázata a magukról kiállított jó bizonyítványnak, hogy eltompult a lelkük a bűn valósága iránt, s ez viszont arra vezethető vissza, hogy elhomályosult az istenismeretük. Azt hiszik: ők megütötték az Isten követelményeinek a mértékét. Valójában

pedig az történt, hogy leszállították az Isten követelményeinek a mértékét olyan alacsonyra, hogy az feleljen meg önekik. Még ha Istennek valóságos igényei megszólalnak is a fülük hallatára, ők olyan mélyen alusznak lelkük eltompultságában, hogy nem ébrednek fel bűnös voltuknak a felismerésére. Ellenben mennél tisztábban fogja fel valaki Isten valóságos akaratát, és mennél komolyabban igyekszik minden lépését ahhoz igazítani, annál fájdalmasabban hasogatja át a lelkét a sok vád lépten-nyomon elkövetett bűnei miatt. Akik a legtisztább magasságok fényében élnek, azok látják meg legélesebben és vallják is meg legfájdalmasabban a maguk sok tisztátalanságát. De Jézus Krisztusban olyasvalaki áll előttünk, aki állandóan az Isten közvetlen közelségében élt, aki Isten akaratát nemcsak az emberi cselekedetekre, hanem a legbenső gondolatokra és érzésekre vonatkozólag is a legszigorúbban értelmezte, és akinek a lelke a legérzékenyebben megremegett a bűn legapróbb tövisszúrásától is. És Ő mégsem érezte sohasem, hogy bármiért is bocsánatot kellene kérnie Istentől. Nem vádolták olyan tettek vagy szavak, vagy akárcsak gondolatok emlékei sem, amelyeket szeretett volna kitörölni az életéből, mert másoknak kellett volna lenniük. Sem nem kellett visszasírnia olyan alkalmakat, amelyeket másként használna már fel, ha még egyszer visszatérnének. A „jószág” hízogató jelzőjét, amikor megtisztelték vele, elhárította ugyan magától. De csak azért, mert akkor még nem volt befejezve a szolgálata. Még voltak hátra megharcolni való harcai. Még csak útonjáró, nem pedig a végcélhoz elért ember volt. De nem azért hárította el, mintha a már addig megtett úton bármit is elvett volna, amit szégyenkezve kellett volna megvallania! A bűnt, mint a saját élete romlását Ő sohasem ismerte!

Az nem lep meg bennünket, hogy az az emberi élet, amelyben Isten kijelenti magát, mentes marad a bűntől mindvégig. Hogy lehetne különben Isten annyira egy vele, hogy az Ő önkijelentésére felhasználja? De hogyan áll elő ez a bűntelen emberélet a bűntől egyetemesen megrontott embervilágban? Erre a kérdésre felel a Hiszekegy, amikor a Biblia alapján így tesz bizonyosságot Jézus Krisztusnak a közénk érkezéséről: „Fogantatott Szent Lélektől, született Szűz Máriától”. Ember született Őbenne e világra, de nem a bűnös emberi nemzetségnek természetes hajtásaként, hanem Istennek különös teremő csodájaként. Nem atyának és anyának a természetes leszármazottja volt. Isten szabta ugyan meg az emberiség nemzedékről-nemzedékre való továbbplántálásának ezt a rendjét is, amely szerint mi mindnyájan elnyertük az életet. Az is az Isten szent és titokzatos emberteremő munkáját szolgálja. De úgy szolgálja, hogy általa kapcsolódik egybe az életünk az emberiség egészének a szerves egységébe. És ezért ennek a kapcsolata révén vagyunk mindnyájan részesei az egyetemes emberi bűnösségnek is. A természetes leszármazásunk az a vezetékhálózat, amelyen át ránk száll az „eredendő bűn” terhe. Hogy legyen egy emberi élet, amely tiszta lappal kezdődik, és ezért mindvégig tisztán is maradhat a bűnnek minden nyomától, és hogy így legyen valaki, aki által az emberi világban Isten kijelentheti magát, egyetlen egyszer megtörtént a nagy csoda: Isten megszakította az emberi eredetnek összefüggő hálózatát, és Szent Lelkének a teremőtségben benne-munkálkodó ereje által új teremőssel új emberéletet sarjasztott. Így jelent meg a bűn mőtelyétől átjárt embervilágban a bűntelen ember, Jézus Krisztus; „Fogantatott Szent Lélektől, született Szűz Máriától”. – És ugyanakkor mégis anyaméhben fogantatott és anyaszülte emberként jelent meg. Tehát mégis a mi emberi nemzetségünknek tagja! Nem magától hajtotta ki az emberi törzs, hanem kivételes csoda által belé oltott szemből nőt ki, de mégis rajta nőt ki! A mi családunkhoz tartozik; édes testvérünk; részese valóban a mi természetünknek; a mi csontunkból való csont, a mi húsunkból való hús. De olyan testvérünk, amilyen nincs több: az egyetlen ép, tiszta és erős miközöttünk, akik mindnyájan megfertőzöttek és sýnlödők vagyunk. Az egyetlen bűntelen ember a bűnös embervilágban.

Ebből természetesen adódnak Jézus Krisztus ember-voltának olyan vonásai, amelyek Őt, mint embert is úgy fölénk emelik, hogy rejtelmessé válik számunkra. Hogy tudnánk mi magunkat

beleélni egy ilyen egészen kivételes, büntelen volta révén páratlanul álló embernek az életébe, hogy abban aztán el tudjunk igazodni? Hiszen sokkal kisebb különbségek miatt is megnehezül már számunkra egy-egy különlegesebb, ritkább szabású embertársunknak a megértése! Amikor nem is ilyen minőségbeli, hanem csak fokozati, mennyiségbeli különbség választ el tőlünk valakit, akinek nagyobb mértékben jutott osztályrészül egy vagy más (egyébként bennünk is meglevő) képesség, máris le kell mondanunk arról, hogy felérjenek hozzá a gondolataink. A nagy gondolkozók, nagy művészek, nagy államférfiak és másfajta lángelmék, amelyenkből minden száz évben, ha egy születik a sok millió ember között, nagyon árva emberek. Ők képesek arra és hivatottak arra, hogy egész népek és országok, korszakok és kultúrák életét alakítsák munkásságukkal, de éppen ezért magányos hegymokként magasodnak ki a táj fölé, amely felett uralkodnak. A körülöttük élő tucatemberek közül ki tudná felfogni, mi megy végbe öbennük, és ki tudna osztozni velük? Ki tudna akkor annak a lelkivilágába behatolni, aki az egész embervilágban teljesen társtalanul állt élete büntelenségének s az Istennel való soha meg nem zavart közösségének a tudatával? Ezzel a páratlan öntudattal olyan küldetésnek a tudata járt együtt, amelynek a látóhatára egyetemlegesen kiterjedt minden idők és népek embereire. Az embervilág egy-egy nagy tája felé kimagasló hegycsúcsok magányosságukban is egymás felé tekinthetnek, és egymást társakként üdvözölhetik. De Jézus Krisztus emberélete olyan hegy, amely az egész föld kerektségének fölébe magasodik. Ő egészen egyedül áll, és ezért nincs, aki az Ő életébe magát beleélve Őt teljesen meg tudná érteni. Legfeljebb csak foszlányokat tudunk felfogni abból: mit élhetett Ő át az Ő egészen társtalan és hasonmás nélkül való büntelen nagyságában.

De ha csak szédülő fejjel tekinthetünk is fel abba a magasságba, amelyben Ő emberi életét élte, azért az nem tévesztendő össze az Isten életének világfeletti magasságaival. Ahogy Jézus Krisztus maga is Isten előtt való mély emberi alázatossággal hordozta egészen egyedülálló, és az egész embervilágra kiterjedő jelentőségének a tudatát, úgy mi sem isteníjtük benne azt, ami emberi, ha még oly szédítően fölébe emelkedik is minden más emberi nagyságnak. Hiszen az embervilág a maga egészében is, ha mielőttünk távoli ködökbe tűnik is a látóhatára, mégis csak korlátolt, véges teremtményi valami, és azért az az Ember is, akinek a páratlan élete az egész óriási mezőt besugározza, mégis megmarad az Isten világa egy elhatárolt teremtményi körében mozgó teremtménynek. Emberéletet élt Jézus Krisztus, még ha olyan senki máséval össze nem hasonlítható emberéletet is, amelyenné azt az Ő büntelensége tette!

Amikor ezt hangsúlyozzuk, ezzel adjuk meg a Jézus Krisztusról szóló vallástételünknek a „református Hiszekegy” színezetét. Egyébként a református keresztyén az egyetemes keresztyénséggel boldog egyetértésben vallja azt, amit Jézus Krisztusról vall, az Ő Isten-voltát csak úgy, mint az Ő ember-voltát, egymással egyazon személyben való titokzatos egyesülésben. Csak ez az árnyalati különbség ad hitvallásának sajátos csengést: szereti kiemelni Jézus Krisztus ember-voltának teremtményi végességét, amely annak ellenére sem változik meg, hogy ugyanakkor Ő a magát kijelentő Isten is. Elvben az egész keresztyénség azon az állásponton van, amelyet már az ókori egyház a Jézus Krisztusról szóló dogmájában körülírt: isteni és emberi természet, ha elválaszthatatlanul is, de ugyanakkor elegyítetlenül is egyesült Jézus Krisztusban. De ez az „elegyítetlenség” nem egyszer elhomályosult a keresztyénség gondolkodásában. A római katolikus keresztyénség körében is, a reformáció lutheri ágának a körében is beszéltek a kétféle természet „sajátosságainak az áthárulásáról”. Ez tehát azt jelentené, hogy Jézus Krisztus ember-voltában is mutatkozhatnának isteni vonások, amelyeknél fogva már az Ő emberi természete is mentesülne az emberi lét korlátaival. S így végül mégis olyan „elegyedéssel” volna dolgunk, amelyben sem az Ő Isten-volta nem maradna meg érintetlen világfelettségében, sem az Ő ember-volta nem maradna meg híven és tisztán a teremtet világhoz tartozó végességében. A református keresztyénséget visszatartotta ettől és megőrizte a helyes

nyomokon az, hogy olyan világosan és határozottan vallotta Istennek az Ő egész teremtet világa fölött álló teremtoi felségét. E szerint, ha bekövetkezik is az a megfoghatatlan csoda, amely Jézus Krisztusban valóságként áll előttünk, hogy a magát kijelentésében kiélő Isten, a Fiú Isten, egy emberéletet használ fel arra, hogy általa ajándékozza meg a bűnös embervilágot olyan kijelentéssel, amelyre éppen annak szüksége van, Istennek és embernek ebben a titokzatos eggyé lételében is Isten mégis Isten marad, és az ember is ember marad. „A végtelen nem fér bele a végesbe.” Amikor levelem papírára rányomom a pecsétemet, ez által olyasmi jön létre, ami abban a pillanatban elválaszthatatlan egység: a pecsét rajza a pecsétnyomóé is, a levél papírján keletkező lenyomaté is. Ugyanaz a rajz! De ha külön nézem, az egyik elfér a levélpapír síkján két dimenzióban, a másik ellenben három kiterjedésű valóság. Az elémtároló lenyomathból pontosan megismerhetem a pecsétnyomó vésetét, de a kettőt mégsem szabad összetévesztenem. A lenyomat síkjában nem férnek el a vésetek domborulatai és mélyedései. Az örök Fiú Istent nem nyelte el magába az az emberélet, amelyben a maga kinyomatát beleállította az ember-világba. Amíg Jézus Krisztus földi életében végbement a bűnös emberiségnek szánt „különös kijelentés”, az alatt nem szünetelt az az „általános kijelentés” sem, amelyet a Fiú Isten a világ teremtésének, fenntartásának és kormányzásának művében eleitől fogva mindvégig folytat. „Emberré létele” nem jelentette azt, hogy Isten-voltában ez által bármilyen változás esett. Hanem azt jelentette, hogy az Ő végtelen életének minden más megnyilatkozásán túl, amely a bűnös emberre nézve kárbavesztett volt, magára vett még egy olyan megnyilatkozást is, amellyel éppen a bűnös emberhez szólt, és az ő baján segíthetett: egy hozzá mindenben (csak a bűnben nem) hasonló ember életében jelent meg az ő javára. Bevéste az emberiség történetébe a Jézus Krisztus életének örökre szóló jelét, amelyből Isten teljesen és elégségesen megismerhető. És ahogy ebben a csodában Isten megmarad változhatatlan Isten-voltában, úgy az az emberi élet is megmarad emberéletnek. Nem örökkévaló, mint amilyen Isten. Évszámok határai között játszódik le az élete. Nem mindenütt jelenvaló, mint amilyen Isten. Földrajzi határok közé szorított helyhez van kötve. Ugyanígy nem „hárul át” rá a mindentudóság sem; lelki életét is véges korlátok között éli. A mindenhatóság sem; csodák kísérik ugyan a működését, de ugyanígy történtek csodák az Isten szolgálatában álló más emberek életében is, ha nem is olyan áradó bőségben, mint az Ő életében, és ezeket a csodákat Ő sem önhatalmúlag cselekszi, hanem imádságában kéri, hogy megtörténjenek, és úgy kapja onnan felülről az erőket, amelyekkel véghezviszi őket. És ugyanígy áll a dolog minden más isteni tulajdonság tekintetében is. Ha betegszobámnak felhúzzák az ablakredőnyét és kinyitják az ablakát, az a nyitott ablak bebocsátja hozzám az odakint viruló tavasznak minden szépségét és életújító erejét. Mintha máris más ember volnék attól a napfénytől, színpompától, vidám madárfüttytől és az egész életfakadástól, amely hozzám beárad! De ez az egész gazdag ajándék nem az ablaknyílásban van, mert ott el sem férhetne! Az ablak nem más, mint az én szegény házamnak egyik része a sok többi mellett. És mégsem olyan, mint a többi! Mert a ház minden egyéb része elzárja előlem ezt az áldást. Ha ez az ablak nem volna, szomorú börtönbe volnék rekesztve, és ki volnék tagadva az élet zsendülésének az élvezetéből. Ennek az egyszerű ablaknyílásnak, amely azt nem elfedi előlem, hanem átबocsátja hozzám, köszönhetem azt, hogy annak minden gyönyörűsége az enyém is. Alázatos, törekeny, véges emberélet, a mi embervilágunknak egyik darabja az, amelyen át az Isten dicsőséges arca betündöklök és bemosolyog a mi életünkbe, hogy Őt megismerhessük. Evégre teremtetted, ezért küldte és erre használta fel Isten. Nem felejtjük el: ember, mint mi magunk is. De az az egyetlen büntelen ember, akivel eleitől fogva eggyé lett az Isten Fia, hogy ránk árássa a várva-várt kijelentés ajándékát!

XIII. ELEGETMONDÓ TÉNY.

Előre is hangsúlyoztuk, hogy amikor a Hiszekegyben így teszünk vallást Jézus Krisztusról, mint „Istennek egyszülött Fiáról, mi Urunkról, ki fogantatott Szent Lélektől, született Szűz Máriától,” – ezzel nem megmagyarázni akarjuk az Ő személyének titkát, hanem, meghagyva azt teljes megmagyarázhatatlanságában, csak megvallani akarjuk úgy, amint igaz valóságában megismertük. Csak természetes dolog tehát, hogy most utólag is meg kell állapítanunk: mindaz, amit egyfelől az ő Isten-voltáról, másfelől az ő büntelenségében ugyan egyedülálló, de egyébként a mienkkel teljesen azonos ember-voltáról elmondtunk, nem is tette Őt számunkra érthetőbbé, hanem egyre csak lehetetlenebbé tette számunkra azt, hogy róla az értelmünk igényeinek megfelelő fogalmat alkothassunk. Ha Isten-volta felől közelítjük meg személyét, már-már úgy látszik, mintha tiszta képünk alakulna ki róla, legalább annyira, amennyire Istenről egyáltalán tiszta kép alakulhat ki bennünk. De akkor még hátra van az ő ember-volta, és egyszerre úgy látszik, mintha mindent előről kellene kezdenünk, hogy helyes fogalmunk lehessen róla. Viszont, amikor ember-volta oldaláról nézve Őt, már-már azt hisszük, hogy világosan látjuk, akkor újra eszünkbe jut az Ő Isten-volta, s a látszólag kész eredmény megint kisiklik a kezünk közül. Meg kell vallanunk: egymástól annyira lényegesen különböző két valóságot, amilyen Isten és ember, a mi értelmünk nem tud egy marokra fogni, egyazon valakinek a személyében együtt szemlélni. Úgy vagyunk ezzel, mint amikor átlátszó, tiszta vizű tó vagy folyó fölé hajlunk: látjuk annak fodrosodó felszínét, hullámainak játékát, az ég színének, felhők alakjának és egyebeknek a tükröződését, vagy pedig látjuk a fenék alakulatait, az ott heverő köveket, a mélyben úszkáló halakat, – de nem láthatjuk azt is, emezt is egyszerre. Vagy úgy állítjuk be a szemünket és a figyelmünket, hogy a víz színét láthassuk, de akkor az fátyollá válik és mindent eltakar, ami mögötte van. Vagy éppen arra vagyunk figyelmesek, ami mögötte, a mélységben van, de akkor meg olyan tiszta üveglappá válik a felszín, amely maga láthatatlan a szemlélő számára, mert fennakadás nélkül átengedi magán a tekintetet. Nem tehetünk mást. Hol így, hol meg úgy állítva be nézésünket, meggyőződünk róla, hogy ez is, az is csak részleges, egyoldalú képe a valóságnak, mert a valóságban együtt van előttünk a víz színe is, mélysége is, csak mi nem vagyunk képesek mindkettőt egy pillantással átfogni.

Jézus Krisztus valósága is ilyen egyoldalú képek alkotására kényszerít bennünket, amelyeket egy értelmi képben összeolvasztani nekünk sohasem sikerülhet. Vagy az örök Fiú Istent látjuk benne, vagy a véges embert. És mert mindkét látásunk igaz, azért bizonyos, hogy Ő mindkettő egyszerre, ha számunkra ennek a kettőnek egysége soha nem is válik érthetővé. Ezt a titkot aztán valamilyen képes beszédben próbáljuk kifejezni, amely valahogy mégis egységében szemlélteti ezt az összeegyeztethetetlen kettősséget. Csak ne kezdjük aztán az ilyen képes kifejezéseket boncolni, mert akkor rögtön belebonyolódunk a megoldhatatlan kérdésekbe! Azt mondjuk például: „Jézus Krisztus a mennyei dicsőségből szállt alá miközénk”. De mit jelent ez? Vajon úgy „szállt-e alá”, hogy míg vissza nem tért oda, addig üresen maradt az ő mennyei helye? És a világban ezalatt minden zavartalanul ment tovább az Ő különben állandóan folytatott isteni működése nélkül is? Vagy azt mondjuk a Biblia tulajdon szavaival: „Gazdag lévén, szegénnyé lett értünk”, vagy: „Noha Istennek formájában volt, megüresítette magát, szolgai formát vévén fel”. De jelentheti vajon ez azt, hogy „emberréletele” által az Ő örök isteni valójából kivetkőzött? Istennek lenni, – olyasmi ez, amit akár csak egy időre átmenetileg is abba lehet hagyni? Ne akarjon senki a szavunkon fogni, amikor így beszélünk Jézus Krisztus személyének titkáról. Nem szó szerint veendő kifejezések ezek. Csak dadogó megvallásai annak a megfoghatatlan ellentétnek, amely az Ő személyében mégis egységként

áll előttünk: az egyik pillantásunkkal csak az emberi élet országútját járó alázatos emberi vándort látunk benne, a másik pillantásunk előtt azonban a mindenség végső titka fénylik elő belőle: az a világokat teremtő, fenntartó és kormányzó örök Isten áll íme előttünk, akit homályos tekintetünkkel hiába kerestünk a nagy messzeségekben, de akit ilyen közvetlen közelségből felismerhetünk, és a szívünkbe zárhatunk.

Akármilyen észbontóan titokzatos dolog is ez, egy bizonyos, és ez a lényeg benne: Isten kijelentette magát nekünk Jézus Krisztusban. Ha ezer olyan kérdést vethet is fel az értelmünk ezzel a rejtélyes személlyel kapcsolatban, amelyre aztán nincs felelet, maga az Ő személye világos és elégséges felelet a mi Isten-kérdésünkre. És ezért jobb félretennünk azokat a kérdéseket, amelyekkel úgyis hiába boncolnánk az Ő személyének titkát, és egyszerűen elindulunk a nyomában és figyelünk: milyen kijelentést ad hát nekünk Isten Őbenne? Ez az egyetlen helyes, és választ is nyerő kérdés Jézus Krisztussal szemben: ha Isten szól általa mihozzánk, hát mit mond nekünk? Amint ezzel a kérdéssel a lelkünkben elkísérjük Jézus Krisztust az Ő útján, ránczáporoz azután életének és munkásságának egész csodálatos gazdagsága. Halljuk felejthetetlen tanítását, amint az az evangéliumok feljegyzéseiben megszólal, és nem tudunk vele betelni. Szemléljük csodálatos tetteit, sokféle emberrel való találkozását, velük szemben való magatartását és bánásmódját, amint erről az evangéliumi történetek olyan eleven leírásokat közölnek. És mindezekben van valami isteni üzenet számunkra. Jézus Krisztusra szegezve tekintetünket elnyerjük a mi kérdéseinkre Istennek egyik kivilágosodó feleletét a másik után, sőt új kérdések is tudatosakká válnak bennünk, amelyek felett különben elsiklottunk, hogy aztán ezekre is megkapjuk az Istentől jövő választ. És így a sötétség egyre oszlik körülöttünk, és Isten dolgai felől olyan világosság áraszt el bennünket, amelyet nem is remélhattunk látni. Mi, akik el voltunk vakulva Isten megismerésére, és csak ennek a vak-ságunknak a sötétségében tudtunk felé tapogatózni, most íme, már ismerhetjük Őt! Olyan bőségesen megajándékozott bennünket Jézus Krisztusban ezzel az ajándékkal, hogy abból egyre többet meríthetünk, és egyik felséges meglepetésről a másikra haladhatunk előbbre.

De az az érdekes, hogy minderről a Hiszekegy nem szól egy árva szót sem. Miután szó volt benne Jézus Krisztus megszületéséről, mindjárt az a megállapítás következik utána: „Szenvedett Poncius Pilátus alatt...” Születésének a tényéhez a Hiszekegy tehát mindjárt az Ő utolsó szenvedésének és halálának a tényeit kapcsolja; ami pedig közbül volt, azt egyszerűen átugorja. Hallgatásával mellőzi Jézus Krisztus életének és működésének egész gazdag történetét, az Isten ismeretének ezt az egész csodálatos, soha ki nem tanulható iskoláját, az Isten kijelentésének azt az egész felbecsülhetetlen ajándékát, amely az Ő szavaiban és tetteiben kibomlik előttünk! Hogyan lehetséges ez? Az nem elégséges magyarázat, hogy a Hiszekegy olyan rövidre fogott hitvallás, hogy nem lehet benne szó mindenről, ami a keresztyén hitnek a kincsei közé tartozik. Ha nem kaphatunk is benne részletekbe menő beszámolást, de legalább egy mondatnyi összefoglaló utalással, úgy vélnénk, mégis meg kellene emlékeznie a Hiszekegynek arról az egész kincstárról, amely az evangéliumi elbeszélésekben a keresztyén hitnek rendelkezésére áll. Valamilyen más komoly oka kell, hogy legyen annak, hogy a Hiszekegy ezt nem teszi meg, és ezt jó lesz világosan felismernünk.

Az vezet bennünket ennek az oknak a nyomára, ha meggondoljuk: mit is jelent az, hogy Isten kijelenti magát Jézus Krisztusban? Isten kijelentése mindig azt jelenti, hogy ő szól. De nem úgy szól, ahogy mi emberek, akiknél a szó sokszor „csak szó”, és nem tudni, hogy mennyit ér? Isten tetteiben beszél! Azzal jelenti ki magát, hogy az Ő akaratából történik valami. Abban voltaképpen már benne van az Ő mondanivalója. Cselekedeteiből zendül ki az az üzenet, amelyet nekünk fel kell fognunk. Nála tett és szó ugyanaz a megnyilatkozás. Nálunk embereknél elválik egymástól ez a kettő. A mi emberi szavunk után még sokáig késhet a tett, vagy sokszor egészen el is marad. Ezért olyan megbízhatatlan valami az emberi szó, és ezért

jár a nyomában olyan sokszor csalódás. Vagy viszont sokszor, amikor cselekedetekben nyilatkozik meg az emberi lélek, hiányzik e mellől a szónak a szolgálata. Megtörténhet, hogy cselekedeteivel mit sem ér el az ember, vagy éppen az ellenkező hatást éri el, nem azt, amit akart. Külön kell a tethez ilyenkor még hozzájárulnia a szónak is, hogy az ember meg tudja értetni magát: mit is akart kifejezésre juttatni a tetteiben? És csak így dőlnek aztán le a félreértések válaszfalai, és születik meg a megértés közössége az egyik ember és a másik között. Mindig hajlandók vagyunk Istenről is ennek a módjára gondolkozni, pedig ebben is egészen más Ő, mint mi! Szó és tett, gondolatnyilvánítás és erőmegnyilatkozás, Őnála nem különváló dolgok, hanem egy és ugyanaz az önkijelentés. Ha kifejezést akar adni teremtményeinek gazdagságának, nem világprogramot fejt ki, hanem megteremti a világot. És teremtményeinek előrajzó sokaságában magában mondja el: milyen kifogyhatatlan bőségben születtek meg Őbenne a felőlük való elgondolások. Ha tudtul akarja adni: milyen irányban akarja vezetni a dolgok folyását, akkor nem terveket és szándékokat közöl, hanem tényeket fűz tényekhez, és abból, hogy valósággal merrefelé igazgatja az események sorozatát, érteti meg velünk, hogy mi is volt az ő elgondolása sorsunk felől. Ha tetteinek ez a beszéde sokszor érthetetlen előttünk, csak bennünk van a hiba. Mindenfelől körülveve Isten műveitől, és benneélve az Isten munkásságának folyamatában, csak azért maradhatunk bizonytalanságban és tudatlanságban Isten felől, mert az Ő tetteiből felénk zúgó szava nálunk, bűnös voltunk miatt, süket fülekbe ütközik.

Mit jelent mindez a mi kérdésünk szempontjából? Azt, hogyha Isten a bűnös embervilág történetének igazgatása közben olyan különös intézkedést tesz a maga kijelentése érdekében, amelyet tett, amikor Jézus Krisztust beleállította az embervilágba, akkor ebben az intézkedésben már benne is van az ő kijelentése. Még mielőtt azt kérdeznénk, mit is mond nekünk Isten a Jézus Krisztus kibontakozó élete és munkája során, máris eleget kell, hogy mondjon nekünk maga a titokzatos tény, hogy Jézus Krisztus egyáltalán megjelent miközöttünk. Fontos számunkra minden, amit Jézus Krisztus az Ő élete során tanított és cselekedett, de a legfontosabb az, hogy Ő egyáltalán volt! Maga ez a tény voltaképpen már mindent magában foglal, amit Isten Őáltal tudtul akart nekünk adni. Ő maga az Isten kijelentése. Minden egyéb, amiben az Ő valósága szétsugárzott, mindaz, amit Ő szavaiban hirdetett s amit cselekedeteiben élénk példázott, már csak aprópénzre váltása ennek a kijelentésnek. Istentől jövő igazságok drága ajándékait foghatjuk fel benne, de az igazság, ami mindent magában foglal, maga Jézus Krisztus. Ezért Ő így beszélt magáról: „*Én vagyok az igazság.*”

Előfordul néha, különös jelentőségű fordulatoknál, hogy az emberi életben is, ahol szó és tett úgy el tud válni egymástól, maga a tett eleget mond, úgyhogy a magyarázó szó már lényegeset nem is fűzhet hozzá. Egy édesapa, aki fiával valamilyen szégyenletes bűnéért éveken át haragban volt, házából kitagadta őt, és bűnbánatos esedezésének ellenére sem tudott neki megbocsátani, ha egy este szelíden bezörget a fia lakásának ajtaján és belép a szobájába, – ezzel voltaképpen már mindent elmondott, és a fia mindent meg is ért belőle. Szóra talán majd csak nagy sokára kerül a sor közöttük. Ahhoz képest, ami néma összeborulásukban már úgyis világosan ki van fejezve, fontos újdonságot a köztük eső szó már nem is igen mondhat. Eleget beszél maga a tény, hogy a sokáig egymástól fájdalmasan elválasztott felek megint együtt vannak. Lesz majd megbeszélni való is. De az már csak arra való lesz, hogy aláhúzza és elmélyítse azt, ami szavak nélkül is már eléggé kiviláglott a történetekből. A fiú kíváncsi lesz arra, hogy mi rejlik édesapja megbékélése mögött, és hogyan intéződött el az édesapa szívében a fia elleni nehéz per. És az édesapa nem is fogja ezt eltitkolni előtte. De a fődolog az, hogy a fordulat bekövetkezett, és magát ezt a megbékélést már megértette a fiú édesapja szótlán belépéséből és néma öleléséből is. Ezért elég a Hiszekegynek is csak annyit mondania, hogy ismerünk Valakit, akiben Isten eggyé lett velünk, emberekkel, és aki által megjelent a mi

embervilágunkban. Az, hogy van olyan Jézus Krisztus, akinek titokzatos személyében együtt van Isten és ember, már magában is mindennél beszédesebben hirdeti, hogy az Isten és a bűnös ember közötti végzetes ellentét szakadéka át van hidalva. Ebben a tényben jelenti ki Isten azt az Ő kegyelmét, amellyel utánanyúl a tőle elszakadt teremtménynek, és újra szívére vonja az ellene fellázadt embert. A megváltás elérkeztének az örömhíre zendül ki abból, hogy Jézus Krisztus megjelent ezen a világon. Valamit majd még különös hangsúllyal ki fog emelni a Hiszekegy Jézus Krisztus életének a lefolyásából. Abból majd kitetszik: min alapszik Istennek ez a megváltó hozzánkfordulása, és hogyan oldódhatott fel a megbékélés összhangjában az az ellentét, amelyet bűnünk támasztott Öközötté és miközöttünk? Rá fog majd mutatni a Hiszekegy a Jézus Krisztus kinszenvedésére és halálára, mert abban kapjuk meg a feleletet ezekre a kérdésekre. De egyébként nyugodtan át lehet siklani mindenem, ami az Ő élete folyamán történt vagy elhangzott. Amit erről mondhatna a Hiszekegy, az csak részletezése és ismételtetése volna annak, amit lényegében véve már félreérthetetlenül megmondott. Hogy Jézus Krisztus, „Istennek egyszülött Fia, mi Urunk, ki fogantatott Szent Lélektől, született Szűz Máriától”, vagyis hogy a magát kijelentő örök Isten közöttünk emberként megjelent, ez már magában foglal mindent!

Maga az a tény, hogy a világnak volt és van Jézus Krisztusa, hangosan tesz bizonyosságot arról, hogy ez a világ Istennek a világa, és ezzel megadja a feleletet az ember Isten-kérdésére. Ha az ember elhomályosult szeme a teremtettség egyéb tényeiből nem láthatta kiviláglani az Isten valóságát, Jézus Krisztusban Isten úgy odaáll az ember szeme elé, hogy ettől eloszolhatnak töprengései és kétségei. Őáltala maga Isten, aki felől különben csak magunkban tépelődhetnénk, jelentkezik, hogy eldöntse a nagy kérdést, és bizonyosakká tegyen bennünket maga felől. Nagyobb balgatagságot ezek után már nem követhet el az ember, mintha reménykedés és lemondás között hánykódó lélekkel tovább is keresi Istent mindenütt, csak éppen ide nem szegezi a figyelmét, ahol Isten találkozót adott nekünk magával. Amióta Jézus Krisztus megjelent e világon, nincs többé jogosultsága semmilyen Isten-keresésnek, amely őt el akarja kerülni, és nem egyenesen Őnála keresi kérdéseinek a megoldását. Mi értelme van annak, hogy valaki a világmindenség összes tényeit összegyűjtse és mérlegre tegye: mi szól belőlük Isten valósága mellett, és mi szól annak ellene, ha ezt az egy ténnyt, a Jézus Krisztus valóságának a tényét kihagyja a számításból? Ez az egyetlen tény lehúzza a mérleget az Isten felől való bizonyosság oldalán, ha még oly sok súlyos tény halmozódik is rá a másik oldal serpenyőjére! Ha minden egyéb, amit ezen a világon észlelhetünk, olyan sűrű kárptként fedné is előlünk Isten valóságát, hogy abból hozzánk egyetlen halvány sugár sem szűrődne át, ezen az egyetlen résen olyan tisztán és erősen áttör akkor is a fénye, hogy nem maradhat felőle semmi kétségünk. Egy nagy művésznak a lángelméje eléggé kivilágozhat egyetlenegy, évszázadokra szóló alkotásából is, ha egyéb művei nem árulnak is el abból annyit, amennyi mindenkit meggyőzhetne felőle. Így Isten is azzal az egyetlen tétével, hogy Jézus Krisztust adta ennek a világnak, elégséges életjelt adott magáról: ez a világ, amelyben Jézus Krisztus is valóság, nem lehet a véletlen szüleménye, sem vak erők játékának a színtere, hanem annak az Istennek az akaratából áll fent és annak az uralma alatt is áll, aki Őbenne megjelentette magát! – Istennek ez a maga felől bizonyosságot adó kijelentése bomlik aztán sugaraira Jézus Krisztus működése egyes mozzanataiban. Halljuk Őt arról beszélni, hogy egyetlen verebcske sem hullhat alá a háztetőről a mennyei Atya akarata nélkül; hogy az ég madarainak a táplálékkal való ellátása és a mezei virágoknak színpompás ruházatukba való felöltözése is a mennyei Atya gondos intézkedései szerint történik; hogy tehát balgatagság a mindennapi élet gondjaival küszködő embernek magát elhagyatott árvának éreznie ebben a világban, amikor az ő sorsa is ugyanennek a mindenekeket igazgató mennyei Atyának a kezében van. És halljuk, amint száz más megkapó módon is odaállítja tanításaiban az emberek szeme elé az Isten élő, hatalmas valóságát. Cselekedetei is lépten-nyomon ugyanezt hirdetik. Az látszik meg belőlük,

hogy a természet erői, ezek a máskor közömbösnek vagy éppen ellenségesnek mutatkozó hatalmak, tudnak engedelmes szolgálatára is állni egy felettük uralkodó személyes akaratnak. Csodák is történnek az Isten világában, ha Ő úgy akarja, mert ez az Ő világa!

Amikor Jézus Krisztus megjelenésében kivilágosodik előttünk Istennek hozzánk közelhajló arca, annak fénye egyúttal a mi tulajdon emberi arcunkat is megvilágítja. Isten megismerésével együtt jár a mi emberi mivoltunknak, éppen az Istenhez való viszonyában rejlő igazi értelmének a megismerése is. Hiszen ha bizonyosak lehetünk afelől, hogy ez a világ Isten világa, akkor egészen mást jelent számunkra embereknek lenni! Itt a forrása az igazi emberismeretnek is: Jézus Krisztus valóságában. Ha Isten úgy magára öltötte a mi emberi természetünket, ahogy azt Őbenne látjuk, akkor máris bizonyos, hogy mi másfajta teremtményei vagyunk, mint mind a többiek. Akkor csakugyan nem hiú álmodozás az, hogy nekünk, szellemi mivoltunknál fogva, valamilyen különös, kiváltságos szerepünk van a mindenség életében. Szent dolog embernek lenni, ha Isten Fia maga is így megosztja velünk az emberi életet! Valóban az örökkévalóságra kiható jelentősége van az emberi életnek, ha Istennek és embernek olyan szoros köze lehet egymáshoz, ahogy azt Istennek „emberré-létele” mutatja! – Sokféle változatban hangzik aztán fel ugyanez a kijelentés Jézus Krisztus tanításaiban is. Szakadatlanul arról beszél, hogy az ember Istennek „gyermeke”; egyéb teremtményeknél „sokkalta különb”; még aki a „legkisebb” is, az „utolsó” is az emberek között, az Isten világokat igazgató gondosságának különösen szemmel tartott tárgya. Ha csak mindig emlékezetben tudnák ezt tartani az emberek, és egymásban mindig megbecsülnék az egyazon mennyei Atyának másik drága „gyermekét”, a „testvérét”! Titokzatos örök sors dől el, messze a látható, földi életen túlhaladó érdekek forognak kockán minden emberéletben: örökre „elveszhet”, ha ebben a világban minden sikerülne is neki, és „örök életet” nyerhet el, ha látszólag mindenét odaveszti is. Az emberélet lényege abban van, amit Isten számára jelent, és ez olyan rejtelmes valami, amit csak „a titkon néző Atya” lát igazában. – És amit Jézus Krisztus az Ő szavaiban hirdet, ugyanannak az igazságnak a fénye esik tetteiből is az emberi életre. Az a gyengéd odaadás, amellyel egy-egy emberi lélek fölé hajolt, ha azt mindenki más megvetette is; az a szakadatlan fáradozás, amellyel maga is formálta emberek lelkét, és munkatársait is „emberek halászaivá” nevelte; egész szolgálata, amellyel emberek életében minden nehézség ellenére is Isten céljait igyekezett győzelemre vinni: – mind azt hirdeti, hogy még beszennyezett és sárba taposva is drága kincs minden egyes emberi lélek.

Hogyne tűnne ki ezzel együtt az emberi bűn valósága is! Ha Isten kijelenti magát Jézus Krisztusban, akkor ebben a kijelentésében megszólal az Ő igazságosságának ítélete is, amellyel az emberi bűnt sújtja, s amely csak az Ő hosszútűrő kegyelme miatt nem taszította még végromlásba az embert. Milyen súlyos ítélet foglaltatik Jézus Krisztus pusztá tényében az egész embervilággal szemben! Íme, egy emberélet, amelyben végre kiviláglik Istennek és embernek együvé tartozása, de csak egyetlenegy az embervilág egész széles birodalmában! És ezt az egyetlen, kedve szerint való, tökéletesen az Ő rendelkezésére álló emberéletet is teremtő erejének különös csodatételével plántálta ide közénk Isten! Pedig minden emberi életnek az volna az értelme és rendeltetése, hogy Istent szolgálja, és benne Isten uralma dicsőüljön meg! Ahogy a feketének a feketesége akkor tűnik csak ki igazán, ha fehér kerül mellé, úgy ismerszik meg igazán az embernek Isten ellen való lázadása, és ezzel magára vont romlása Jézus Krisztus valóságának a jelenléte által. – A bűnnek ez az igaz valójában való leleplezése végighúzódik aztán Jézus Krisztus egész munkásságán, mint annak egyik főeleme. Tanítása nem egyéb, mint kíméletlen igazmondás az ember szemébe, olyan dolgok felől, amelyeket az ember szeret önáltató módon szépíteni és elleplezni. Egészen téves benyomást szereztek az Ő tanításáról azok, akik csupa kedves és megnyugtató hangot véltek abból kihallani. Van abban riasztó ítélet és kemény vád is bőségesen! Vészharangok szólalnak meg benne, amelyek bű-

nösségének tudatára akarják ébreszteni az embert. Metsző gúnnal beszél az „igazakról”, akik nem érzik szükségét bűnbánatnak, mert úgy vélik: velük az Isten is meg lehet elégedve. És ha a szó testi értelmében csak egyszer forgatott is keze ostort, amellyel az Istennek szentelt templomi csarnokokból kiűzte az odatelepedett kufárokat, valójában egész gyakorlati működése szakadatlan ostorsuhogtatás volt mindazok ellen, akik az Istenhez való viszonyukat derűs elbizakodottságukban rendben lévőnek tartották, és nem vették észre, hogy valójában végzetes ellentétben élnek Isten akaratával, s ezért az Ő ítéletének terhe alatt görnyedeznek.

De mindenekfelett, amint már mondtuk, az a kijelentés testesült meg a Jézus Krisztus tényében, hogy Isten a bűn szakadékán át is utánanyúl az embernek, és azért közelget hozzá, hogy magával megint egyességre vonja. Minden egyéb is, amit Jézus Krisztus ténye magában foglal, ebben fut össze és ebben csúcsosodik ki: Isten a bűnös embernek megváltó Istene. Jézus Krisztus megjelenése Isten kegyelmének az örömhírét sugároztatja bele a bűnös embervilágba. De most már nemcsak arról a kegyelemről van szó, amely általánosságban terjed ki az embervilágra, hogy mérsékelje benne az Isten igazságos ítéletét, és ezzel egyúttal fékezze benne a bűn romboló hatalmát! Az az „egyetemes kegyelem”, miközben tartóztatja az Isten ítélő igazságosságát, maga is tartóztatva van az által. Nem a teljes valóságában megnyilatkozó kegyelem. Valójában nem oldja fel a bűn átkát. Csak haladékot biztosít addig is, míg eljőhet az igazi megoldás. Orvosok is szoktak súlyos állapotban lévő betegeket olyan kezelésben részesíteni, amely még nem arra való, hogy a betegséget kitisztítsa a testükből, hanem arra, hogy egyelőre csak valamennyire lefékezze a megnyilatkozását, és így a lélegzethez jutó szervezet átmenthető legyen arra az időre, amikor majd sorra kerülhet az igazi gyógyító beavatkozás. Jézus Krisztus megjelenése azt jelentette, hogy most már az a kegyelem nyilvánul meg, amely az ítéletet nemcsak mérsékli, hanem feloldja, s a bűnt nemcsak fékezi, hanem orvosolja. Ez már nem az egész emberiségre általánosságban kiterjedő kegyelem, hanem éppen csak azokra szorítkozik, akikben a Jézus Krisztusban történt kijelentés megfogamzik, akik azt megértik és elfogadják. „Különös kegyelem” ez amazzal az „egyetemességgel” szemben. – Ennek az örömhíre csendül meg Jézus Krisztus tanításában is. „Elközelített az Isten országa” – hirdette; vagyis: beköszöntött a világra az a várva-várt idő, amikor Isten a bűnnek zűrzavarából kihozza egy megújuló emberiség dicsőséges új rendjét. Utánamegy a „jó pásztor” az elveszett juhnak, hogy azt megmentse; visszafogadja a megbántott atyai szeretet a „tékozló fiút”, mintha sohasem fordított volna hátat az atyai háznak. Ha mindenki pálcát tört is a bűnös felett, Istennél van számára bocsánat; s ha mindenki lemondott is már a bűnösről, Isten nem mond le róla; mert Isten éppen a bűnös emberélet megromlott anyagát akarja kezébe venni és úgy alakítani, hogy abból az Ő dicsősége kiragyojon. – És amit így hirdetett Jézus Krisztus az Ő tanításában, ugyanazt munkálta az ő tetteiben is. Megmutatta, hogy orvosló, mentő, újjáteremtő erők áradnak szét belőle az emberek életébe. Akik előtte kitérték az életüket és oda-kapcsolódtak Őhöz, azok átérték a csodálatos fordulatot: bűnös voltuk ellenére mégis elnyerték az Istennel való közösséget.

Minden, ami Jézus Krisztus működésének során szavai és tettei által kiviláglik, mint Istennek hozzánk szóló kijelentése, benne volt tehát már abban a tényben, hogy Ő egyáltalán megjelent közöttünk. Nem ez vagy az a mondané az isteni kijelentés, hogy azt isteni jogon végérvényes paragrafusként idézhessük valamilyen hittani vagy erkölcsi, vagy egyházi rendszert igazoló érv gyanánt. Nem ez vagy amaz a tette az isteni kijelentés, hogy abban Őt örökérvényű mintaként feltétlenül utánozni volnánk kötelesek. Ő maga az isteni kijelentés, titokzatos személyének a valóságában. Nekünk személyesen Ővele van dolgunk. Ha az értelmünk számára még oly felfoghatatlan jelenség is, Isten mégis világosan szól általa hozzánk, bemutatkozik nekünk Őbenne. És keresztyénné az tesz bennünket, ha erre a kijelentésre igent mondunk, vagyis „hiszünk Jézus Krisztusban.”

XIV. MEGALÁZTATÁS MIND A POKLOKIG.

Jézus Krisztus világfeletti örök Isten-voltáról is, e világra született büntelen ember-voltáról is vallást téve, körülírta a Hiszekegy néhány vázlatos vonással az Ő személyének titkát. Ezek után rátér arra, hogy lényeges, nagy vonásaiban megrajzolja azt a pályát is, amelyet ez a titokzatos személyiség megfutott. Ebből világlik ki: mívégre jelent meg világunkban Jézus Krisztus, vagy más szóval: mi az Ő „műve”, amelyet véghez visz a mi javunkra. Két mondanivalója van a Hiszekegynek erről is, mert az Ő pályafutása két szakaszra osztható, és ezek mindegyikének megvan a maga jelentősége. Amikor a Hiszekegy az Ő születésének tényéről egyenesen áttér az Ő földi életének utolsó eseményeire – „szenvedett Poncius Pilátus alatt, megfeszíteték, meghalt és eltemették, alászállt a poklokra” – ezzel nemcsak a végső állomást jelöli meg, hanem egyúttal meghatározza annak az egész, odáig vezető útnak az irányát is, amelyet Jézus Krisztus „megaláztatásának” nevezhetünk. Ez azonban csak az egyik szakasza az Ő pályájának. Innen folytatódik az Ő útja tovább is, de egészen más irányban: az Ő „felmagasztaltatása” következik már ezután. Erről számol aztán be a Hiszekegy a továbbiakban, onnan kezdve, hogy „harmadnapon halottaiból feltámadt”, egészen addig, hogy „lesz eljövendő ítélni eleveket és holtakat”.

Kísérjük el előbb az Ő „megaláztatásának” útján. Tekintsünk bele az ő végső szenvedéseinek és halálának a mélységeibe, amelyekbe ez az út alávezetett. De hangsúlyozzuk újra: ha a Hiszekegy csak erre a végső állomásra irányítja is a figyelmünket, ezzel voltaképpen az Ő egész földi életének a jellemzését is adja. Az eleitől fogva efelé a végső állomás felé tartott. Ahogy az Ő születéséről mondottakban már benne foglaltatott minden, ami aztán életének és működésének egész története során kibontakozott az Ő személyéből, ugyanúgy az ő haláláról adott beszámoló is összefoglalását adja egész földi sorsának. Az eleitől mindvégig „megaláztatás” volt. Halálának a történetében csak azok a szálak futnak össze egy csomóban, amelyek egész életén végighúzódtak, és csak azok az ellentétek fokozódnak fel és csattannak ki, amelyeknek feszültségi körében végezte egész működését. Olyasvalakinek, mint Jézus Krisztus, itt élnie a mi embervilágunkban, mindig csak „megaláztatást” jelenthetett. Mint Isten Fia, egy volt az Atyával örök hatalmában s dicsóságában. De mivel magát egy emberéletnek a kereiteiben akarta kijelenteni, annak végessége mögött elrejtve kellett hogy maradjon az Ő isteni mivolta. Alázatos „szolgai formában” járt közöttünk, úgyhogy mindvégig sokan voltak, akik mit sem ismertek fel az Ő igazi fenségéből. Állandóan ki volt téve annak, hogy ha olyan hangon szólal meg, ahogy soha senkinek az emberek közül sem azelőtt, sem azóta nem volt joga megszólalni, egyedül csak Őneki, ezért vagy bolondnak csúfolják, vagy vakmerő istenkáromlónak szidalmazták, amint ez nem is egyszer meg is történt vele. És mint büntelen embernek itt élnie a bűnös emberiségben, szintén nem lehetett gyönyörűség számára egy pillanatig sem. Azt látnia maga körül, amit látnia kellett, tiszta lényének érzékenységevel végighaladnia a tisztátalan embervilág tülekedő, rút sokadalmán, csak állandó, mély szenvedés lehetett számára. De végigjárta ezt a fájdalomokkal teljes utat, mert tudta, hogy „megaláztatásra” küldetett e világra.

Pedig csak a végén vált igazán, borzalmasan nehézé ez az út. Az evangéliumok különös részletességgel számolnak be ennek történetéről, ezzel is kiemelve, milyen különös jelentősége van az utolsó állomásnál lejátszódó eseményeknek. Rövidre fogva a dolgot, az történt, hogy az az embervilág, amelybe Ő Istennek nevében eljött, a legdurvábban kitaszította Őt magából. Gonosztevők módjára elfogták, előbb szentségtörés címén az egyházi hatóság, majd veszedel-

mes felforgató gyanánt a világi törvényszék is halálra ítélte, aztán a legkínosabb és leglealázóbb halálnemmel, a keresztre feszítéssel kivégezték, és végül bezárult fölötte a sír szája. Ezzel vált teljessé az Ő „megaláztatása”. De Ő ezt is vállalta és elviselte, mert úgy látta: ez is hozzátartozik az Ő küldetéséhez, sőt az éppen ebben csúcsosodik ki. Nem úgy nézett elébe megöletetésének, mint valami szerencsétlenségnek, amely idő előtt félbeszakítja és meg hiúsítja munkásságát. Nem úgy vélte, hogy még sokkal több szolgálatot végezhetne és sokkal több eredményt érhetne el, ha ezt a sorsot valamiképpen elkerülhetné. Ellenkezőleg, abban a bizonyosságban haladt megáldoztatása felé, hogy egész pályafutásának ez a legfontosabb állomása, és éppen halála által fogja véghezvinni azt, amiért ebben a világban megjelent. Szenvedéseinek és halálának a története sem úgy mutatja Őt be, mint túlerős ellenség karmai közé jutott és tehetetlenül vergődő áldozatot, hanem úgy, mint aki maga tervelte el és maga intézi ennek a történetnek az eseményeit. Ő maga választja ki halálának a helyét és idejét; Ő maga akarja, hogy Őt megöljék, s akik ezt rajta végrehajtják, öntudatlanul is az Ő tulajdon szándékának az eszközei. Mi az értelme ennek a végsőig vállalt és elszenvedett „megaláztatásnak”?

Mondtuk: Jézus Krisztusnak a megjelenésében Isten a bűnös embervilághoz való kegyelmét nyilvánította ki. Egész valója annak a bizonyossága volt, hogy Istennek nemcsak igazságos ítélete van a bűnös ember számára, amellyel örökre megszakítana vele minden kapcsolatot, hanem van igenlő szava is a bűnös ember felé; közösségre lép vele, és a bűne ellenére is meg akarja benne valósítani teremtetésbeli dicsőséges szándékát. De akármilyen nagy örömhír is ez számunkra, maradt e mögött még egy tisztázatlan kérdés, és amíg arra is nem kapunk feleletet, nem hagyhatjuk rá magunkat teljes bizalommal Isten megváltó kegyelmére. Hogy viszonylik ez a megváltó kegyelem, amellyel Isten felénk fordul, az ő igazságosságához, amelynél fogva el kellene tőlünk fordulnia bűneink miatt? Megenyhült talán az Isten haragos és megvesztegethetetlen rosszallása, amellyel a bűnt megítéli? Talán alapjában véve nem is olyan súlyos ügy a mi bűnünk, hogy Isten túl ne tehetné magát rajta? Nem így ismerjük meg Istent az Ő kijelentéséből! Nem is volna Ő igazán Isten, ha ilyen kérdések gyanúja fennmaradhatna felőle! S az Ő megváltó kegyelme csak akkor lehet valóság, nem pedig csak a mi óhajításunk képzelgése, ha vele együtt felragyog előttünk az Isten igazságosságának el nem halványuló fénye is. Világosan kell látnunk, hogy az Isten és a bűn közötti ellentét egy hajszálnyit sem veszített örök, halálos komolyságából, és Isten nem az Ő igazságosságának a rovására akar velünk szemben kegyelmet gyakorolni. Az megfoghatatlan titok maradhat előttünk, hogy ez az egymást kizárni látszó ellentét hogyan jut Istenben egymással összhangzásba, mert hiszen ez magának Istennek való kérdés, nem pedig olyan, amelyet a mi értelmünk előtt ki lehetne teregetni. De maga a tény, hogy Istenben igazságosság és kegyelem egymás sérelme nélkül, tökéletes összhangzásban érvényesül, világosan ki kell, hogy nyilvánuljon számunkra Isten kijelentésében. Csak ennek alapján adhatjuk át magunkat teljes bizonyossággal az Ő megváltó kegyelme tudatának. Ezért kellett Jézus Krisztus életének úgy végződnie, ahogy végződött, és ezért nevezzük Őt éppen kinszenvedése miatt és haláláért a mi Megváltónknak.

Amikor kissé közelebből számot adunk magunknak arról, miképpen nyilvánult meg Jézus Krisztus megáldoztatásában az Isten ítélő igazságosságának és megváltó kegyelmének ez az összhangja, újra csak arra kell emlékeztetnünk magunkat, hogy Istennek kijelentése, amikor előttünk titkokat tár fel, nem vetközteti ki azokat titokzatosságukból. Jézus Krisztus kereszthalálában is sokkal mélyebb titokba nyerünk betekintést, semhogy azoknak feneketlen mélységeit bejárhatná a tekintetünk. Felfoghatunk belőle egy-egy elővillanó igazságot, de az mindig csak töredéke az egésznek, és az egészet magát soha nem rakhatjuk össze ezekből a töredékekből az értelmünket kielégítő, összefüggő elgondolásban. Jusson eszünkbe, hogy az Ő személyének titkáról is úgy kaptunk legalább egy-egy részletnézetet, hogy külön az Ő Isten-

volta, és külön az Ő ember-volta oldaláról közelítettük meg. Ugyanígy közelítsük most meg az Ő „megaláztatásának” tényét is, hogy annak értelme legalább részleteiben kivilágosodjék előttünk, ha teljes mivoltában végiggondolni nem vagyunk is képesek.

Először szegezzük figyelmünket arra, hogy Jézus Krisztus Isten Fia, vagyis a magát kijelentő Isten. Mit mond nekünk Isten magáról azzal, hogy az az emberélet, amelyben magát feltárja nekünk, a kereszthalállal végződik? Világosan megmutatja, milyen engesztelhetetlen ellentétben áll Ő az embervilág bűnével, vagyis kinyilvánítja azzal szemben az Ő megalkuvást nem ismerő igazságosságát. Kifejezésre jutott az már Jézus Krisztus egész életében. Állandó tiltakozás és ítélet volt az az egész környező embervilág bűnössége ellen. S az embervilág megtámadva is érezte magát Istennek attól a közelségétől, amit Jézus Krisztus jelenléte jelentett, és mennél jobban kibontakozott előtte Jézus Krisztus által Istennek kijelentése, annál ellenségesebb és ingerültebb indulattal felelt rá. De mennél jobban tornyosult ellene az emberi ellenségeskedés, annál tisztábban ragyogott ki Őbelőle az az isteni élet, amelyet semmilyen támadásával sem tudott a bűn lerántani a maga színvonalára. Ezzel megint csak magasabbra növelte maga ellen az ellenkezés dühét, és így fokozták egymást az ellentétek, míg végül a feszültség kirobbant. Az embervilág nem bírta ki Istennek a Jézus Krisztusban történt megnyilvánulását, hanem rávetette magát, hogy elhallgattassa szavát, kioltsa az életét, és, ha lehet, még az emlékezetét is eltörölje annak, hogy Ő valaha is itt járt. Az ő halálában véglegesen és teljes leplezetlenséggel kitűnt, milyen összeegyeztethetetlen ellentét van Isten és a bűnös emberiség között.

De hogyan, – ez az Isten ítélő igazságosságának a kinyilvánítása volna, amint mondtuk? Hiszen inkább mondhatnánk, hogy annak éppen a fordítottja! Isten igazságossága alatt azt értjük, hogy Ő nem engedheti világában a bűnös embert érvényesülni, itt pedig annak a tanúi vagyunk, hogy a bűnös ember nem tűri meg Istennek a megjelenését a maga világában! Isten kellene, hogy eltaszítsa magától az embert az ő bűnéért, itt pedig az ember taszítja el Istent magától! Valóban, a Jézus Krisztus megáldoztatásában a visszajáról rajzolódik elénk az, amit az Isten igazságosságának nevezünk. De mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy visszajáról is ugyanazt mutatja a kép, mint amit a színe felől láthatnánk rajta. Ha „tükörírásba” foglaltan is, de félreérthetetlenül az az igazság szólal meg Jézus Krisztus kereszthalálában, hogy Isten és a bűn egymással soha nem férhet össze, kettejük találkozásában az egyiküknek el kell tűnnie a színről. Egy pillanatnyi meggondolás aztán meggyőzhet bennünket még valamiről. Ha úgy látszik is, hogy Jézus Krisztus kereszthalálában a bűn kerekedett felül győzelmesen, lehet-e ennek a látszatnak csak egy percig is hinnünk, ha tudjuk, hogy Őbenne a magát kijelentő Isten volt jelen? Kiküszöbölheti-e a bűnös ember ebből a világból Istent, mint valami alkalmatlan-kodó idegent, és diadalmaskodhat-e fölötte, mint valami póruljárt betolakodó felett? Korai volt Jézus Krisztus ellenségeinek az öröme! Nem tudták, kivel álltak szemben! Nyilvánvaló, hogy akkor is Isten hatalmában voltak, amikor ezt a látszólagos Isten elleni győzelmet kivívták. A legélesebben szembeszállhattak Istennek a „parancsoló akaratával”, amely Jézus Krisztusban megnyilvánult előttük, és végrehajthatták az Ő keresztre feszítésével azt a bűnt, amely az Isten ellen lázadó ember minden bűnének a betetőzése és összefoglalása. De ebben is csak az Isten „rendelkező akarat” valósult meg: ennek a látszólagos vereségnek a színe alá Ő maga akarta elrejteni hatalmát, és csak azért ölhatték meg bűnös kezek Jézus Krisztust. Ezért az emberi tekintet előtt úgy állhat Jézus Krisztus kereszttje, mint az Isten „erőtlenségének” a jele, valójában azonban annál csodálatosabb bizonyossága az Ő „erejének”. A halálos csapást itt éppen az emberi bűn kapta. Végso erőpróbáját játszhatta itt végig, minden erejét összeszedve döntő rohamra indulhatott, álarcát teljesen levetve, kiadhatta Isten ellen való lázadásának minden mérgét – és mit ért el vele? Mégis csak az Isten marad az Isten az Ő világfeletti örök uralmában, és az egész történetből az tűnik ki, hogy a bűn is csak akkor és csak úgy garázdál-

kodhat az Ő világában, amikor és ahogy Ő akarja azt felhasználni a maga titokzatos végzéseinek értelmében. Az első hallásra úgy tűnhetett fel, hogy Jézus Krisztus megáldoztatásában az emberek mondták ki a halálos ítéletet olyasvalaki felett, akiben Isten jelent meg nekik. De ha jobban odafigyelünk, ráeszmélünk, hogy ebből a tényből – jobban, mint bármi másból – az Istennek ítélete zendül ki, amellyel a bűnös emberre sújt le. Úgy áll Jézus Krisztus keresztye az embervilág közepette, mint a viharzó tengerből kiemelkedő szirt: látszólag szenvedő áldozata az ellene törő hullámoknak, amelyek rajta kitöltik dühüket, valójában pedig csak magukat törik össze rajta, és mennél magasabbra csap fel mérges támadásuk, annál biztosabban porlanak szét sérthetetlen és mozdíthatatlan sziklafalán.

Az ember bűnének ebben az isteni megítélésében azonban az a csodálatos, hogy ugyanez a történet egyúttal Isten kegyelmességének a legfelségesebb megnyilvánulása is. Mert hiszen a Jézus Krisztus keresztye arról beszél, hogyha az emberi bűn még oly elvakultan támad is a felé közelgető Isten ellen, Ő mégsem fordul el az embertől, nem tér ki támadása elől, hanem elszenvedi azt! Az az édesanyai szeretet, amely garázda legényfiának elébe áll és dühös ütéseit is némán eltűri, úgy hogy szelíd szemét egy pillanatra sem veszi le róla, csak halvány mása annak a szeretetnek, amelyet Isten titkaiból Jézus Krisztusnak önkéntes megáldoztatása jelent ki nekünk. Félreérthetetlenül az világlik ki belőle, hogy Isten nem mond le az emberről még fellázadásának ebben a végletekig menő elfajulásában sem. Voltaképpen a szeretetnek néma birkózása megy itt végbe: az emberi bűn teljes elvetemültségével támad, Isten pedig még csak nem is védekezik, de éppen ezzel a maga kiszolgáltatásával éri el célját, fegyverezi le a bűnt, és kényszeríti végre térdre maga előtt a bűnös embert. Jézus Krisztus keresztye előtt megállva és általa Isten kijelentését felfogva, annak a megfoghatatlan titoknak a súlya alatt kell álmélkodva leborulnunk, hogy Isten minket, bűnös voltunk ellenére is, hogyan szerethet ennyire! De ugyanakkor nem maradhat fent kétség vagy félreértés az Isten igazságossága felől! Nem azért van kegyelem a bűnös ember számára, mintha olyan csekélység volna a bűn Isten szemében, hogy azon Ő egykönnyen túltehetné magát. Máskor van Istennek olyan kegyelmes szava hozzánk, amelyből nem hangzik ki az Ő igazságosságának ítélete, és viszont van olyan ítélete, amelyből csak igazságossága tűnik ki, de kegyelmessége nem. Jézus Krisztus végső „megáldoztatásában” azonban úgy szólal meg kijelentése, hogy szinte ugyanazon lélegzettel mondja ki igazságosságának a végső ítéletét is, kegyelmének a leggyengédebb vigasztalását is. Sehol nem eszmélhet rá jobban az ember arra, milyen menthetetlenül elrontotta a dolgát Istennel. De sehol nincsenek az Isten kegyelmének karjai hívogatóbban kitérve felé, mint ugyancsak itt. Isten ítéletének a villámai a kereszty körül csapkodnak a legsűrűbben, hogy vakító fényükkel leálcázzák az ember bűnösségét, és összetörjék az ember minden hiúságát, büszkeségét, önfejűségét, amellyel Isten ellen felemelte magát. De csodálatos módon ugyanezekből a vészterhes felhőkből mosolyog rá a bűnös emberre az Isten kegyelmének derűs napfénye is, hogy lesújtottságából felemelje, megnyugtassa és megörvendeztesse.

A lényeg mindebben az, hogy Isten, aki kinyilváníthatná igazságos ítéletét úgy is, hogy azzal a bűnös embert vetné a végromlás kárhozáta, e helyett úgy nyilvánítja azt ki, hogy maga viseli ennek a leszámolásnak az árát; a bűnös ember feje felől pedig elfordul a veszedelem. Az a halálos tör, amelyet az Isten és a bűn közötti engesztelhetetlen ellentét jelent, félelmetesen megvillan ugyan, de nem a bűnös embert dőfi halálra, hanem az Isten tulajdon szíve ellen fordul, és azt sebzi véresre, hogy a bűnös ember megmenekülhessen tőle. Jól tudjuk, hogy amikor ilyeneket mondunk, hogy Isten maga szenved el az Ő ítélete megnyilvánulásának minden terhét és csapását, olyan kifejezéseket használunk, amelyek nem illenek Őrá. Istennek valójában nincsenek szenvedései. A szenvedés mindig hiányosságnak az érzése. Isten pedig minden hiányosságtól mentesen éli az Ő teljességében tökéletes és ezért örök boldogságában dicsőséges életét. Az tehát megfoghatatlan marad számunkra, hogy Istenben magában való-

jában mi az, amit Jézus Krisztusnak mindhaláláig elviselt gyötrelmeiben látunk kiabrázolja. De annyit világosan megértünk belőle, hogy Isten igazságossága és kegyelme nem egymást örökre kizáró ellentétek, mert, íme, Isten megtalálta a titokzatos megoldását annak, hogy igazságossága csorbítatlanul kielégüljön és érvényesüljön, és ugyanakkor Ő mégis megváltó kegyelmével fordulhasson felénk, bűnös emberek felé.

Ha Jézus Krisztus „megaláztatásának” tényét ezek után az Ő ember-volta felől közelítjük meg, akkor is ugyanez a bizonyosság világlik ki előttünk, csak új színezettel meggazdagodva. Az Ő emberi életének az volt a küldetése, hogy annak eseményeiben táruljon fel számunkra mindaz, amit Isten fel akart tárni az Ő titkaiból. Ez az emberi élet volt a hangszer, amelyen Isten meg akarta szólaltatni az Ő kijelentésének hangjait. Amit erről a kijelentésről az imént elmondunk, az azt jelenti, hogy végül olyan hangokat is meg akart rajta szólaltatni Isten, amelyeknek a viharos erejétől a hangszernek össze kellett törnie. Ha Isten ki akarta nyilvánítani, hogy megváltó kegyelme nem igazságosságának a rovására árad ki az emberek felé, hanem úgy, hogy azért Őközte és az emberi bűn között változatlanul fennáll a halálos ellentét, akkor Jézus Krisztus emberi életének is oda kellett kerülnie ennek az ellentétnek az ütközőpontjába. Neki áldozatul kellett esnie a rajta át kicsattanó feszültségnek. Rá kellett összpontosulnia a támadásnak, amelyet Isten közelgetése a bűnös embervilágból kiváltott, és ez a szerep az életébe kellett, hogy kerüljön. Ezt Ő engedelmesen vállalta is. Hogy mindvégig hű képe legyen számunkra Istennek, akinek a kijelentése általa bele akart világítani embervilágunkba, erre a szolgálatra nemcsak az életét, hanem a halálát is odaszentelte. És ebből csakugyan megértettük azt is, milyen csodálatos szeretettel van hozzánk Isten, de azt is, hogy bűnös embereket szeretnie az Ő sérthetetlen igazságossága miatt milyen titokzatos, nagy áron lehet csak Istennek. Itt azonban egy új mozzanat tűnik a szemünkbe! Jézus Krisztus az Isten és a bűn közötti engesztelhetetlen ellentétnek mindkét oldalához odatartozott! Istennel való egysége révén képviselte az Istennek hozzánk való közelgetését, és felfogta azt a durva, halálos támadást, amellyel az emberi bűn arra válaszolt. De ember-voltánál fogva ugyanakkor egy volt ezzel az Isten ellen végső rohamot intéző embervilággal is. Ő mentes volt ugyan a bűnnek legkisebb nyomától is, de azt a nagy különbséget, amely Őt mindnyájunktól elválasztotta, Ő sohasem arra használta fel, hogy magát tőlünk elkülönítse. Büntelenségében Ő mindig testvéreinek tekintette a bűnösöket, vállalta velük a közösséget, meg akarta osztani minden terhüket, felszívta szívébe minden nyomorúságukat, mintha az a saját magáé volna. Értük akart élni, mint az ő megváltott jövőjüknek bajnoka, és ezért egynek érezte magát velük a jelenük minden bajában és romlásában is. Sehol nem azonosította magát velük jobban, mint éppen utolsó szenvedéseinek napjaiban, és halálának óráiban! Ez pedig azt jelenti, hogy amikor végső „megaláztatására” odaszentelte magát, hogy abban kinyilvánuljon az Isten és az emberi bűn közötti ellentét, akkor ebben az összeütközésben nemcsak Istent képviselte velünk, bűnösökkel szemben, hanem minket, bűnösöket is képviselt Istennel szemben. Amikor az Ő keresztje körül az Isten ítéletének villámai csattognak, akkor nemcsak azokat ítélik meg, akik Őt a keresztre felfeszítették, hanem elsősorban Őt magát sújtják. Hiszen azok, akiknek bűnét ez az ítélet véglegesen leleplezi és megbélyegzi, erről voltaképpen mit sem tudnak még, utólag is csak egyesek fognak közülük ráeszmélni erre a megítéltetésükre. Helyettük is Jézus Krisztus éli át ennek az ítéletnek a valóságát annak teljes, roskasztó súlyú tudatával, hogy valójában mi is történik itt. Az Ő lelke vonaglik a bűn ellen megnyilvánuló isteni haragnak a sújtásai alatt, és ezt a bünt Ő a maga bűnének érzi, mert magáévá tette a bűnösök ügyét. Mert értük vállalta szenvedéseit, azért helyettük is viseli azt. Ahogy magára vont a bűnösöknek Isten ellen támadó dühét, mert egy volt az Istennel, úgy rá összpontosul Istennek a bűnösök ellen való haragja is, mert velük is elválaszthatatlanul eggyé tette magát.

Ezért van Jézus Krisztus szenvedéseiben és halálában valamilyen titokzatos és félelmetes sötét elem, amelyet különben sehogyan sem tudnánk megérteni. Sok példáját ismerjük annak, hogy emberek Istentől kapott küldetésük szolgálatában engedelmesen vállalják és elszenvedik még a halált is. De az ilyen vértanúk halálában mindig megfigyelhető, hogy mivel az Isten keze vezeti őket ennek a végső áldozathozatalnak az útján, ezt az utat az Istennel való olyan felemelő közösségben járják végig, amely megkönnyíti számukra, sőt talán egészen el is felejteti velük annak rettenetességeit. Boldogan mennek a halálba, sokszor hálaénekekkel az ajkukon azért, hogy Isten ilyen nagy tisztességre méltatta őket! Dicsőséges a haláluk, mert ott fénylik rajta az Isten jótetszésének bélyege, amely mindenért kárpótlást nyújt. Jézus Krisztusnak a halála azonban egészen más képet mutat. Amikor közelgett az órája annak, hogy ellenségeinek kezére adja magát, teste-lelke úgy visszaborzadt a ráváró szenvedésektől, mint valami fertelmes „keserű pohártól”, amelynek kiürítésére csak az engedelmesség tudta rábírní. Miközben aztán rázúdultak kínszenvedései, nem úgy élte át azokat, hogy a testi gyötrelmeit ellensúlyozta volna lelkileg valamilyen belső felmagasztosultság érzése. Kimondhatatlanul gyötrődött éppen lelkileg, és valószínűleg ezek a lelkileg átélt gyötrelemek sietteték a keresztfán halálának bekövetkezését. Hogy mi mehetett végbe benne, azt a kereszten elhangzott egyik felkiáltása sejteti legjobban: „Én Istenem! Én Istenem! Miért hagytál el engemet!” Tehát éppen az Istennel való közösségtől volt megfosztva, amely minden szenvedőnek az erőforrása lehet. Azt élte át ezekben az órákban: milyen utálatos az Isten előtt annak az emberiségnek a bűne, amelynek Ő nemcsak áldozatául esett, hanem amellyel ennek ellenére is közösséget vállalt. Magára nehezedni érezte az emberiség bűnéért az Isten ítéletének egész súlyát, és ez alatt a súly alatt roskadt a halálba. Megint olyan ténnyel állunk itt szemben, amelynél teljességgel elakad az értelmünk. Hogyan élheti át az Istentől való elhagyatottságot és eltaszítottságot az az ember, aki egyben maga a megtestesült Isten is? De ha Ő maga is gyötrődő és felelet nélkül maradt „Miért?” kérdésben kiáltotta el utolsó óráinak borzalmas titkát, mi is tudomásul vehetjük, hogy megfoghatatlan marad számunkra: mi is ment végbe Őbenne és Őrajta azokban az órákban. Annyit világosan megértünk belőle, hogy az, akiben nem volt bűn, magára vette és elszenvedte az Isten igazságosságának azt az ítéletét, amelyet a bűnösök érdemeltek volna meg. „Alászállt poklokra” – mert a „poklok” éppen azt az Istentől való elhagyatottságot jelentik, amelynek félelmes mélységeit Ő megjárta helyettünk.

Erről az oldaláról nézve is azt jelenti tehát Jézus Krisztus kereszthalála, hogy Isten az Ő igazságosságának kielégülést szerzett, és úgy gyakorol kegyelmet a bűnös emberekkel szemben. Felőlük azért fordulhat el az Ő ítéletének veszedelme, mert az ő nevükben valaki már minden tartozást kifizetett az Ő „helyettes elégtételével”. Az egyetlenegy büntelen elszenvedte a bűnösök megérdemelt büntetését. Ha azt kérdi valaki: mennyit nyomhat az Isten mérlegén annak az Egynek a megítéltetése az egész emberiség minden tartozásával szemben, erre azt kell felelnünk: teljességgel eleget. Mert ez az Egy nem egy a sok közül, hanem egy egészen új embervilágnak a gyökere és forrása. Az Ő büntelen élete Istennek egy olyan új kezdése az Ő teremtettségében, amely magában hordja a belőle kisarjadandó egész újjáteremtett emberiséget. Ahogy valamikor az első embernek bűnbeesése Isten ítélőszéke előtt az egész belőle származandó emberfajta bűnbeesésének számított, ugyanúgy ennek az „utolsó Ádámnak” a bűnösökért önként lerótt bűnhődése is annyit jelent, mintha mindazok elszenvedték volna már magukon Istennek kárhozható ítéletét, akiknek az élete az Ő életéből bontakozik majd ki. Már az a büntelen élet sem csak az Ő egyéni ügye volt, amellyel az Isten igazságosságának a maga személyében mindenben „eleget tett”, hanem egyúttal záloga annak is, hogy az egész bűnös emberiség életében megindul ezzel a megújulás folyamata. És amikor ennek a büntelen életnek az Isten ítélete alá való odaáldozásával magára vette a mi tartozásunkat, úgy „eleget tett” az Isten igazságosságának, hogy ezzel végleg megnyitotta az utat az Isten megváltó kegyelme számára a bűnös embervilág újjáteremtése felé. Akik megütköznek azon a gondolaton,

hogya szerint az Ártatlan szenvedés a vétkesek ennek árán megszabadulnak megérdemelt büntetésüktől, azok nem értették meg a dolog lényegét. Valóban felháborító jelenség az mindig, ha bűnösöket ártatlanul hurcolnak az ítélőszék elé. De amikor valaki önként ajánlja fel és szánja oda magát arra, hogy inkább őt sújtsa a büntetés, mert ezzel meg akarja menteni a bűnöst, aki ugyanannak a büntetésnek az elviselésébe belepusztulna, akkor nemcsak, hogy semmi okunk nincs a felháborodásra, hanem ellenkezőleg, csak a csodálat és tisztelet érzései ébredhetnek bennünk. És ha éppen velünk történik meg, hogy valaki ilyen áldozatot vállal értünk, akkor egész életünkre a hála tartozása köt bennünket hozzá. Jézus Krisztus nem úgy esett az Isten ítéletének ostromozása alá, hogy maga sem tudta: ártatlan létére miért éri őt a mások megérdemelt büntetése. Ő küldetését látta abban, és önként áldozta oda magát arra, hogy bűnös emberekért meghaljon, és ezzel számukra szabadulást és kegyelmet biztosítson. És nem is arról van szó az Ő kereszthalálának „helyettes elégtételében”, amint néha ennek a gondolatnak csak eltorzított formáját ismerő emberek vélik, mintha egy kegyetlen, vérszomjas istenséget kellett volna megengesztelni valakinek az áldozatul vetése által, hogy ennek árán hajlandó legyen kegyelmet gyakorolni. Mert az, aki önként veti oda magát áldozatul Isten ítélete alá a bűnösökért, nem más, mint maga az emberré lett Isten. Az ítélőbíró maga száll alá magas polcáról, hogy a bűnösnek tartozását magára vegye és megfizesse. Az ítéletnek el kell hangzania, és végre kell hajtania. Az Isten igazságosságának a bűn ellenében érvényesülést kell nyernie. De hogy ez ne a bűnös örök pusztulása árán menjen végbe, Isten maga viseli az árát!

Ez tehát a Jézus Krisztus „megaláztatásának” az értelme: a bűnös ember számára olyan kegyelem van, amelynek már nem áll útjában az Isten igazságossága. És akármilyen titokzatos tény is ez, mégis tény. „Szenvedett Poncius Pilátus alatt”. Tehát nem valamilyen szép elméleti elgondolásról van szó, hanem egyszer a történet folyamán, megnevezhető helyen és időben lejátszódott valóságról, amely megtörtént, és soha többé meg nem történtté nem válhat. Rábíthatja magát a bűnös ember teljes bizonyossággal: Isten a megváltó kegyelem Istenének jelentette ki magát!

XV. FELMAGASZTALTATÁS MIND A MENNYEKIG.

Jézus Krisztusnak mind a „poklokig” való „megaláztatása” után továbbvezeti a Hiszekegy az Ő pályájának vonalát az Ő „felmagasztaltatása” felé. Nem végződött az Ő története azzal, hogy holttestére rágördítették sziklasírjának zárókövét. A mélységekből hirtelen a magasságok felé tört pályája. „Harmadnapon halottaiból feltámadt”. És azután „felment a mennyekbe, ült az Atya Isten jobbára, onnan fog eljönni ítélni eleveneket és holtakat.” Amikor most Jézus Krisztus pályájának ezt a szakaszát vesszük szemügyre, megint tudnunk kell: megfoghatatlan titkok várnak ránk. Homályos a szemünk ahhoz, hogy amikor azokba a magasságokba, amelyekbe útja felvitte, utánatekintünk, tisztán láthassunk mindent. Lépten-nyomon le kell majd raknunk az értelmünk fegyvereit és hálásan be kell érünk annyival, amennyit Isten kijelentése tudtul ad nekünk ezek felől a titkok felől.

Sajátos nehézségeket okoz az értelmünk számára az, hogy Jézus Krisztus pályájának ez a szakasza teljesen elüt az előbbi szakasztól. Nemcsak hogy az iránya egészen más: amaz a mélységekbe vitt alá, ez a magasságok felé vezet; az igazi eltérés abban mutatkozik, hogy az útnak ez a két szakasza a valóságnak két különböző birodalmába esik. „Megaláztatása” itt játszódott le a mi földi világunkban. „Felmagasztaltatása” ellenben már nem itt következett be. Nem olyasmi történt vele, mint amikor egy ártatlanul elítéltet újra előhoznak a börtön fenekéről és az elszenvedett méltánytalanságért kárpótlásul nagy népszerűség vagy tisztességtétel polcára emelik. Sem nem olyasmiről van szó, mint amikor egy száműzött és bujdosó király visszahódítja országát és újra elfoglalja királyi székét. Az ilyesféle esetekben a pálya felfelé ívelő vonala éppúgy a szemünk előtt van, mint volt az aláhanyatló vonala; evilági megaláztatást evilági felmagasztaltatás követ. Jézus Krisztus „megaláztatásának” vonala azonban elérkezett egészen a sír hideg öléig. Onnan tovább már nem vezet evilági út sem fölfelé, sem semmilyen más irányba. Ott éppen az a határ húzódik, amelyen túl már egy másik világ titkai terjengenek. Az gyakran megtörténik, hogy valakit még halála után is ér felmagasztaltatás ebben a mi világunkban, de csak abban az értelemben, hogy ez már igazában nem övele magával történik meg, hanem csak az emlékével. Sok emberről csak holta után derült ki, milyen nagyra kellett volna becsülni, amíg még élt. Sokaknak az utókor szolgált igazságot a kortársaik ellenségeskedéséért vagy meg nem értéséért. Sokszor egy-egy embernek az élete csak akkor kezdi megteremni áldásos gyümölcseit, amikor ő maga már régen elhalt, és ezért már semmilyen elismerésben nem részesülhet érte. De a Hiszekegyben Jézus Krisztusnak nem ilyen megdicsőüléséről van szó, amely a rá visszaemlékező későbbi nemzedékek lelkében menne csak végbe. A keresztyén hiten kívülálló ember beszélhet ugyan ilyesmiről is. Megállapíthatja, hogy íme, akit a kortársai gonosztevéként végeztek ki, azt utána következő nemzedékek már imádó hódolattal vették körül. A Hiszekegyben megszólaló keresztyén hit azonban nem arról számol be, amit a történelem lapjairól bárki leolvashat, hanem azt visszhangozza, amit Isten mond nekünk az Ő kijelentésében. Nem arról van tehát szó, hogy emberek milyen magasra magasztalták fel Jézus Krisztus emlékezetét, hanem arról, hogy Őt magát hogyan magasztalta fel Isten a valóságban? Ez pedig már túlvan esik a mi világunk határán, és nem is tudnánk felőle semmit, ha Isten nem adná tudunkra az Ő kijelentésében. Nem csoda tehát, ha az is, amit tudunk róla, tele van számunkra titkokkal. Abban a halálon túli világban, ahonnan elérkezik hozzánk Isten kijelentése útján néhány felséges és szent bizonyosság, nem tudnak eligazodni a mi gondolataink.

Megfoghatatlan számunkra mindjárt a legelső állomás: „Harmadnapon halottaiból feltámadt”. Az első pillanatra úgy látszik ugyan, hogy ez még a mi világunkban lejátszódó csodás esemény volt. De ez a látszat csak azért támadhat, mert az a határvonal, amely egymástól két országot elválaszt, utóvégre ide is, oda is egyformán tartozik. Amikor Jézus Krisztus áttöri a határnak azt a vonalát, amely egyébként mindent lezár, ez úgy tűnhet fel, mintha még ebben a mi világunkban végbemenő eseményről volna szó. Pedig arról van szó, hogy áttörve a mi világunk egész rendjét, egy olyan másik világba hatol át, ahol már nincs halál. Feltámadásával nem az Ő földi életébe tért vissza, hogy annak megszakadt fonalát vegye újra fel és fűzze tovább. Földi szolgálata az Ő halálával lezáródott, mint ahogy mindnyájunké visszavonhatatlanul lezáródik egyszer, s ami utána következett, az valami egészen más volt. Ennek ugyan ellentmondani látszik az, hogy „feltámadása” alatt természetesen testi feltámadás értendő, mert hiszen különben nem lehetne őszintén „feltámadásáról” beszélni. De ez sem azt jelenti, hogy miután a halálban egy időre megszűnt az Ő testi élete, feltámadása után megint úgy folytatódott, mint azelőtt. Az Ő sírjából kikelő teste is másfajta test volt már. Az is túlesett már az evilági természetben uralkodó törvények hatalmi körén. „Megdicsőült test” volt. Ezzel a testtel együtt a feltámadt Jézus Krisztusnak egész valója már egy másik világnak, a mennyei világnak a körébe tartozott. Ne vessünk fel olyan kérdéseket, hogy hogyan fogadhat be a mennyei világ emberi testet is a maga körébe, vagy hogy mennyiben nevezhető még testnek valami, ami a mennyei világ körébe tartozik? Vagy ha felvetjük is az ilyen kérdéseket, ne azért tegyük, hogy feleletet is várjunk rájuk, vagy éppen magunk akarjuk addig törni a fejünket, míg nem tudunk rájuk felelni; hanem csak azért, hogy alázatosan megvallhassuk: a mi megismert világunkon túl vannak olyan titkok, amelyekről nekünk sejtelveink sincsenek!

Külön állomásként említi a Hiszekegy Jézus Krisztus „felmagasztaltatásában” az Ő „mennyebe felmenetelét”. És jól teszi, mert a Biblia nyomán halad ezzel is. Pedig valójában az Ő „mennybemenetele” nem jelent már újat az Ő „feltámadásához” képest, hanem csak egészen világosan és véglegesen megrögzíti azt, ami – ha nem is ilyen kiélezetten – ki volt már mondván az Ő feltámadásának tényében is: az Ő „felmagasztaltatása” átvezette Őt a mi világunk köréből egy másik, a mennyei világnak birodalmába. A kettő közötti határt már átlépte, amikor „harmadnapon halottaiból feltámadt”. Csakhogy amikor egy vándor, akit útján elkísértünk, a határnál elválík tőlünk, akkor egy ideig még fel-felbukkan előttünk útja fordulójánál, és visszaintegethet felénk, mintha nem is két különböző országban volnánk már elválasztva egymástól. Egyszer aztán végképp elnyeli alakját a messzeség, és akkor egészen világosan ráésszünk: ő már más országnak a tájait járja, mint amelyikben mi itt maradtunk. Feltámadása után voltak még Jézus Krisztusnak az Ő itt maradt híveitől való olyan búcsúzkodásai, amelyek elfelejtethették velük néhány percre, hogy ő már nem ennek a világnak lakója. Megjelent nekik úgy, mintha még mindig úgy élne együtt velük, hogy igazában nem a hajdani együttlét folytatódik. És egy utolsó ilyen találkozással vége is szakadt ezeknek az eseteknek: „mennybemenetelével” végképp megpecsételte azt, hogy Ő már nem ennek a világnak a lakója, hanem azé a másikké, ahová emberi tekintet nem hatolhat utána.

De mindjárt hangsúlyozza a Hiszekegy azt is, hogy Ő nem egyszerűen csak lakója annak a mennyei világnak, amely Őt „felmagasztaltatásában” befogadta, és nem úgy foglal helyet benne, mint egy a megszámlálhatatlan többi közül. Őt a főhely, az uralomnak a helye illeti meg ott. Ezt jelenti az, hogy „ült a mindenható Istennek jobbjára”. Akinek a régi világ birodalmaiban az uralkodó jobbján, a trónszék mellett volt kijelölve a helye, az, az uralkodóval egyenrangú felség, hatalmának és méltóságának mindenben részestársa volt. Jézus Krisztusnak az Isten jobbjára való felmagasztaltatása tehát azt jelenti, hogy ami az ő „megaláztatásában” el volt rejtve, az az Ő „felmagasztaltatásában” a mennyei világban nyilvánvaló: Ő egy az Atya Istennel a világ feletti hatalomban és dicsőségben. Osztozik a „mindenható

Istennek” uralmában, úgy hogy akár az Isten uralmáról beszélünk, akár a Jézus Krisztus uralmáról, ez a kettő ugyanazt jelenti. Ez az uralom nemcsak a mennyei világra, hanem az egész teremtettségre kiterjed, tehát a mi „földi” világunk feletti uralmat is magában foglalja. Csak míg a mennyei világban Jézus Krisztusnak ez az uralma mindenek előtt nyilvánvaló, és azt hódolva szolgálják a mennyei seregek, addig ebben a mi világunkban elrejtett dolog, és csak Isten kijelentése biztosít a valósága felől. Ebben a világban azt mutatja a látszat, hogy egyszer járt ugyan köztünk Jézus Krisztus, de aztán eltűnt, és azóta neki és ennek a világnak vajmi kevés köze van egymáshoz, ez a világ Őnélküle halad tovább a maga útján, és akár végleg napirendre is térhet felette. De akik ebben a kérdésben Istent tartják illetékesnek nyilatkozni, azok az Ő kijelentéséből tudják, hogy ilyen látszat ellenére is az a valóság, hogy ezen a világon is minden a Jézus Krisztus uralma alatt áll, és minden az Ő céljai szerint megy végbe. Maga a mindeneket átfogó isteni világkormányzás nem más, mint Jézus Krisztusnak titokzatos világuralma, mert Ő „a mindenható Istennek jobbára” felmagasztaltatott.

Vihet-e a „felmagasztaltatás” útja innen még feljebb vagy tovább? Feljebb már nem vihet, mert hiszen elérkezett a mindeneknek fölébe magasodó isteni hatalomig. De előbbre még vihet ebből a magasságból is. Még van hátra egy cél, amelyhez el kell érkeznie, és ezzel lesz majd teljessé Jézus Krisztus „felmagasztaltatása”. Hátra van még az, hogy az Ő isteni uralma ne csak a mennyei világban legyen nyilvánvaló, hanem kiragyogjon az egész teremtettségben, mindenekfelett az egész embervilágban is. Hogy ez is be fog következni, erről tesz vallást a Hiszekegy ezekkel a szavakkal: „Onnan (a mennyekből) lesz eljövendő ítélni eleveneket és holtakat.” „Onnan”, ahol most a mi szemünk előtt elrejtve gyakorolja mindenek felett uralkodó hatalmát, egyszer úgy „lesz eljövendő”, hogy mindenekelőtt nyilvánvaló lesz dicsősége. S az embervilág, amely most azt is hiheti, hogy napirendre lehet térni fölötte, akkor megint szembe fogja találni magát Ővele, már nem úgy, mint régen valamikor, amikor azt tehetett vele, amit akart, hanem úgy, mint Urával, akinek teljesen a hatalma alá van vetve. Ez a találkozás az egész emberi történetnek a lezárása lesz. Ez lesz az a végső pont, amelynél összefut az év-ezredekben át lejátszódott sok-sok milliónyi emberélet minden szála. Akik csak valaha éltek – „elevenek és holtak”, – azok mind részesei lesznek ennek a végső szembesítésnek. És ez az Ő „eljövetele” ítélettartás lesz az egész embervilág felett. Minden titok napfényre derül, és minden kérdés végleg tisztázódik majd akkor. Hazugságnak fog majd bizonyulni az, hogy Őt az ember nyugodtan kihagyhatja számításaiból, s akik erre a hazugságra építették fel az életüket, sirathatják majd botorságukat. Azok ellenben, akik beavattatást nyertek az Ő titkába, és már régtől fogva úgy ismerték és úgy szolgálták Őt, mint a világ Urát, a maguk igazolását láthatják majd az Ő dicsőséges megjelenésében. Amazok számára végső vereséget, emezek számára a győzelem örömét jelenti majd az Ő „eljövetelének” ítélete. De akár a késő megbánás kényszerével, akár a célhoz érkezettség ujjongásával, „minden térd meghajlik” majd előtte, és „minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus Úr az Atya Istennek dicsőségére”.

Mindez – előre megmondtuk – megfoghatatlanul titokzatos előttünk, és az értelmünk sorra hozakodhatna elő olyan kérdésekkel, amelyekre nem lehet megfelelni. Akkor is elég titokzatos volna, ha egyszerűen csak a Fiú Istenről lenne szó mindebben, hiszen isteni mivolta természetyszerűleg tele kell, hogy legyen számunkra titkokkal. Azonban ezzel már egyszer leszámolva, jól elrendezhetnénk a gondolatainkat az Ő „felmagasztaltatása” felől, ha csak az Ő Isten-voltára kellene gondolnunk. Voltaképpen nem is mondanánk akkor semmi újat az Ő „felmagasztaltatásának” tényével, csak olyat, ami már benne foglaltatott az Ő Isten-voltáról szóló vallástételünkben. Hiszen, ha Őbenne Isten jelenti ki magát, akkor – azt kell mondanunk – természetesen következik „megaláztatása” után az Ő „felmagasztaltatása”. Erről az oldaláról nézve, magától értődőnek látszik, hogy „harmadnapon halottaiból feltámadt.” A Fiú Isten életét nem zárhatja le a halál. Annak sötét határához érkezve az volna képtelenség, hogy Ő ne

lépjen át rajta diadalmasan. Ezért az Ő feltámadását úgy is tekinthetjük, mint Isten-voltának bizonyosságát. Ebben tűnt ki: milyen rövidlátók voltak azok, akik csak egy meg is ölhető embert láttak benne. És itt derül ki igazán, hogy az Ő halála nem az ellenségeinek áldozatul esett ember kimúlása volt, hanem ennek a vereségnek látszata alatt valójában Istennek a bűnnel való felséges leszámolása ment végbe. Nem az érthetetlen előttünk ebből a szempontból, hogy a halál felett is diadalmasan „felmagasztaltatott”, hanem inkább az marad megfoghatatlan, hogy hogyan történhetett meg abba az emberi életbe való „megaláztatása”, amelynek sorsához hozzátartozott a halál is? Ugyanígy az Ő „mennyei felmenetele” és „az Isten jobbjára való ülése” is már természetszerűleg következik az Ő Isten-voltából. Ha Ő nem más, mint a magát kijelentő Isten, akkor ebben már benne foglaltatik az is, hogy Ő nem ehhez a földi világhoz tartozik, hanem a mennyei világban van az otthona, és Őt ott a mindenek felett való uralom helye illeti meg. Ezen a vonalon haladva gondolatainkkal, megint nem az Ő „felmagasztaltatásán” akadunk fenn, hanem csak az Ő „megaláztatása” marad megfoghatatlan előttünk. Az az érthetetlen, hogy hogyan jelenhetett meg miközöttünk ebben a földi világban, hogy aztán itt megjárva útját, megint úgy kelljen elfoglalnia mennyei hatalmának és dicsőségének helyét, mintha azt Ő valaha is elhagyhatta volna. A végső ítéletre való „eljövetele” is úgy tűnhet fel előttünk, mint az Ő Isten-voltának természetes folyamánya. Ha ebben a világban Isten igazgat mindent, akkor van egy végső cél, amely felé minden tart, s amelynél majd egyszer nyilvánvalóvá lesz, hogy csakugyan mindig is az Ő uralma alatt állt minden. És akkor természetes, hogy a titkok feltárulásának és az ítélettartásnak ezen a végső napján a magát kijelentő Istennek, a Fiú Istennek a dicsősége fog kiragyogni „élők és holtak” felett. Nem ez a végső megdicsőülése az, ami zavarba hozza gondolatainkat, hanem inkább az, hogy akinek felséges színe elé halad a sokezeréves emberi karaván, mert Ő a Kezdet és Ő a Vég is, ugyanaz hogyan bukkanhatott fel egyszer maga is a menetelő sokaság közepette, mint egyszerű útitársa a többi vándornak? – Isten-voltát szem előtt tartva, mindig a „megaláztatásnak” a tényeiben találjuk az érthetetlen nehézségeket. A „felmagasztaltatás” természetesen, sőt szükségszerűen hozzátartozik az ő Isten-voltához. Aki ezt vallja, már amazt is kell, hogy vallja. Az egyiknek nincs értelme a másik nélkül. Képtelenség volna Jézus Krisztusban a magát kijelentő Istent látni, ha egész pályafutása csak az Ő „megaláztatásában” merülne ki, és annak mélységei Őt örökre elnyelhetnék volna. És ugyanígy képtelenség volna az Ő mennyei hatalomba és dicsőségbe való „felmagasztaltatását” vallani, ha Őbenne csak magunkfajta embert látnánk, és nem az Isten Örök Fiát.

Az így elrendeződő gondolatainkat azonban teljesen összekuszálja az, hogy Ő nemcsak az örök Fiú Isten, hanem valóságos ember is, és ez az Ő ember-volta is részt vesz az Ő „felmagasztaltatásában”. Amikor megfutotta „megaláztatásának” pályáját, nem vetette le magáról ember-voltát, mint amely megtette már szolgálatát és többé nincs rá szükség, hanem megmaradt vele abban a felbonthatatlan egységben, amelybe egybekapcsolódott vele, és magával vitte az Ő mennyei dicsőségébe is. A feltámadástól kezdve az utolsó ítéletig az ember Jézus Krisztus is részese a Fiú Isten „felmagasztaltatásának”. Pedig jól tudjuk: az ember ember, és nem Isten. A mennyei világ titokzatos rendjébe átlépett ember is, a megdicsőült ember is csak véges, teremtményi lény marad, és sohasem téveszthető össze a minden teremtményei fölött végtelen hatalomban élő és uralkodó Isten valóságával. A Fiú Istennel egyazon személyben egyesült emberi természet, az ember Jézus Krisztus, hogyan részesülhet tehát „a mindenható Isten jobbján való ülésnek”, és a világ végén ítélettartásra való „eljövetelnek” abban a dicsőségében, amely Őt minden teremtmény fölé emelné? Ezek előtt a kérdések előtt elhallgattatva az értelmünk hiábavaló nyugtalanságát, azt kell alázatosan bevallanunk: nem tudjuk, nem is tudhatjuk, és soha hozzánk hasonlatos földi ember nem is fogja tudni sohasem! Eleitől fogva megoldhatatlan rejtély elé állította értelmünket az a tény, hogy Jézus Krisztusban együtt jelent meg nekünk ez a különben egymást kizáró és teljesen különböző két természet: az isteni és az

emberi. Ha az Ő „felmagasztaltatásában” is újra csak megoldhatatlan kérdések rajzanak körülötte e miatt, az sem változtat magán a tényen, amelyet tudomásul kell vennünk. És megint nem keserű kényszeredettséggel hajlunk meg a tény előtt, amelyet Isten kijelentése elénk tár, hanem boldogan és hálásan átérezve azt a kimondhatatlan nagy ajándékot, amelyet Istennek ebben a kijelentésében kapunk. Hiszen mit tudnánk mi egyáltalán Istennek világleleti valóságáról, mindeneket igazgató hatalmáról, végső világcéljáról, ha ezekbe a titkokba nem Ő maga avatna bele bennünket? És ha Ő úgy jelenti ki magát nekünk, ahogy ezt Jézus Krisztusban megtette, egy emberéletbe öltöztetve bele titokzatos valóságát, hogy mi Őt így megismerhessük, akkor mi csak hálásan vehetjük tudomásul, hogy Őt mindig is így, ezzel az emberélettel elválaszthatatlan egységben kell elgondolnunk, ha az Ő tulajdon kijelentése szerint akarjuk elgondolni. Hiszen kijelentésének e nélkül az ajándéka nélkül le volna zárva előttünk a mi evilági látóköreink. Ami azon túl van, arról mit sem tudnánk. Olyan volna az számunkra, mint a térkép szélein elterülő nagy fehér folt: még soha senki által fel nem tárt ismeretlen terület. És mit sem tudva a határokon túl minket körülvevő rejtelmekről, annak sem tudnánk igazi értelmét látni, ami a határokon belül vesz körül bennünket. Képzeltésekre, rémlátásokra vagy hiú álmodozásra volnánk ítélve. De így, a megdicsőült Jézus Krisztusban ismerve Istent, az Ő világossága árad körülöttünk. És ha még százszor annyi megoldhatatlan kérdést adna is fel nekünk az, hogy Jézus Krisztusban Isten emberré lett, és ha az Ő „felmagasztaltatása” is még százszor bonyolultabb rejtély lenne is számunkra annak révén, hogy embervoltát is felemelte magához mennyei dicsőségébe, akkor is csak hálával kellene fogadnunk, hogy Ő éppen ebben a megfoghatatlan, egyben isteni és emberi valóságban jelentette ki magát nekünk!

Ennek köszönhetjük azt a megbecsülhetetlen ajándékot, hogy amikor Istent keresve feltekintünk az Ő szédítő és fényes magasságaiba, lelki szemeink előtt egyáltalán megjelenik Valakinek a képe, amelyről tudhatjuk, hogy nem pusztá képzelmény, hanem igaz kép. Az ember próbált magának Istenről sokféle képet alkotni, de valamennyi csak maga-készítette bálványkép volt. Akár borzalmasak, akár bűbajosak voltak a vonásaik, Istent igaz valójában nem ragadhatta meg bennük. Félrevezették az embert ezek a képek. Amikor Isten Jézus Krisztusban emberi életet öltött magára, ezzel megajándékozta az embert a maga igazi képével. Ez az Ő hiteles képe, mert Ő maga ábrázolta ki magát benne. Az ember ilyet sohasem tudott volna álmodni Őrá. Csak ajándékkul kaphatta Istentől magától. Isten jelent meg neki benne, és azt akarta, hogy az ember Őt ilyennek ismerje meg, és soha többé másnak ne is képzelje, mint ilyennek. Persze, hogy ez is csak kép, mert maga Isten nem fér bele az emberi tudatba, csak valamilyen leképzése jelenhet meg abban. Csak legyen hű kép, amely nem vezeti félre a gondolatainkat és a cselekedeteinket, s akkor boldogan elmondhatjuk, hogy ismerjük Istent! Ezt a hű képet kaptuk meg Jézus Krisztusban. Ami indítást és parancsot ebből meríthetünk, az előtt feltétlenül meghajolhatunk, mert Isten akarata szólal meg benne. S ami biztatást és vigasztalást ez nyújt nekünk, abban teljesen megnyugodhatunk, mert Istennek örökre biztos ígérete hangzik hozzánk általa. Az, hogy az az emberélet, amelyben Isten így elénk képzett, titokzatos módon részesül a Jézus Krisztus mennyei „felmagasztaltatásában”, annyit jelent mindenekelőtt, hogy nem valami ideiglenes álarc volt, amelyet Isten magára öltött, hanem az Ő élő arca, amely elválaszthatatlanul egy Ővele magával. Mennyei dicsőségéből is ezzel az arccal tekint reánk, és hozzá feltekintve mi ezt az arcot láthatjuk magunk előtt, amelyet földi bemutatkozásából olyan jól ismerhetünk. A képzeletünket, amelynek szárnyalása nélkül nem közelgethetünk Istenhez, nem kell már gúzsba kötnünk, attól félve, hogy veszedelmes és hiú utakra repít minket. Csak mindig olyannak láttassa velünk Istent, amilyennek Ő a Jézus Krisztus emberi életében maga mutatta magát nekünk, akkor mindig igazat, Isten valóságának megfelelő és Istentől magától akartat fog képzelni Őrá!

Így nyílik meg előttünk az Isten világkormányzásának a nagy titka is. Ugyanaz a kéz igazgat égen-földön mindent, amelyet jól ismerünk Jézus Krisztus földi életéből, amikor a bűnös ember felé a megbékélés kézfogására volt kinyújtva, és a megváltás mentő szolgálatában volt elfoglalva. A mennyei „királyi székben” nem más ül, mint „ama megöletett Bárány”, aki odaáldozta életét a bűnösökért. Tudhatjuk Jézus Krisztus „felmagasztaltatásából”, hogy minden, ami történik, azért történik, hogy a bűn által megrontott világból egyszer előálljon az Ő általa megváltott világnak új rendje, szépsége és üdvössége. És amikor az eljövendő végső nap felé tekintünk, annak titokzatos fénylő ködéből is Jézus Krisztus ismerős alakja bontakozik ki szemünk előtt. Ugyanaz fog „eljönni” az ítélettartásra, aki egyszer itt járt az emberek között. Aki Őt hajdani „megaláztatásából” ismeri, az várva-várja ezt a vele való végső találkozást, és úgy igyekszik lépteit igazítani, hogy az útja mennél egyenesebb vonalban haladjon az Ő színe elé való megérkezés felé. Egyszóval az, hogy Jézus Krisztus az Ő emberi természetére szerint is „felmagasztaltatott”, azt jelenti, hogy Isten örökre az Ő emberi életével való egyesülésében a mi Istenünk, mi csak így ismerhetjük Őt igazán, és így szolgálhatjuk Őt valóban.

De van még egy egészen különös ajándék is abban, hogy Jézus Krisztus az Ő emberi természetére szerint is részese a „felmagasztaltatásnak”. Ha büntelensége miatt egészen egyedül állt is az embervilágban, egyébként mégis mindenestől fogva a mi emberi életünket élte. „Felmagasztaltatása” tehát annak a képe: milyen magasságok nyílnak meg a büntelen ember előtt. Ez számunkra, bűnösök számára, csak lesújtó ítélet volna, mert hiszen mi bűnös voltunkban örökre eljátszottuk éppen ezeket a felséges lehetőségeket. Azonban Ő azért lett a mi Megváltónkká, hogy mindent jóra fordítson, amit mi elrontottunk. Az volt életének és halálának célja, hogy általa helyreállhasson a mi Istennel való közösségünk, és ebben az Istennel való, újra elnyert közösségünkben mi megint azokká lehessünk, akiknek az Isten eleitől fogva látni akart bennünket, amikor megteremtett. Ebből az a reménységünk származik, hogy a bűnnek romlása egyszer el fog tűnni a mi életünkben is, és ha Isten megváltó kegyelme elvégzi rajtunk munkáját, elérkezünk mi is a Jézus Krisztus büntelen ember-voltának hasonlatosságára. Az Ő ember-voltának a „felmagasztaltatása” tehát nemcsak eljátszott lehetőségeinket példázza, hanem egyúttal az Ő általa újra biztosított lehetőségeinknek a záloga is. Ezért jó tudni és vallani az Ő feltámadását. Benne annak a kezességét szemlélhetjük, hogy a halál felett milyen dicsőséges győzelem vár ránk, bűneink miatt a halál uralma alá rekesztett emberekre is. Jó tudni és vallani az Ő testestől-lelkestől való mennybemenetelét. Ebben van a biztos ígérete annak, hogy egyszer a mi Isten kegyelméből újjáteremtett egész embervoltunkat is be fogja fogadni az a titokzatos, magasabb világ, amelyből bűnös mivoltunk miatt különben örökre száműzve lennénk. Nem baj, ha erről az örök otthonunkról, amely felé rohannak velünk itt hamar letelő éveink, nem tudunk most fogalmat alkotni, sem a benne ránk váró megdicsőült életet titokzatossága miatt most sehogyan sem tudjuk elképzelni. A gyermek számára is vannak a felnőttek életének olyan viszonylatai és távlatai, amelyek az ő látása elől teljesen el vannak zárva. Hiába is próbálnánk azokat megmagyarázni neki. Majd ha egyszer ő is elérkezik oda, a valóság önmagát fogja megértetni vele. Milyen az ember mennyei élete? Elég annyit tudnunk, hogy egy valaki már ott van közülünk, és pedig éppen az, aki azért élt és halt meg emberként, hogy a mi utunkat is megnyissa oda! És jó tudni és vallani a „felmagasztaltatott” Jézus Krisztus világuralmát, és a világ feletti jövő győzelmét. Ha az uralomnak a főhelye egyedül Őt illeti is csak meg, aki nemcsak ember, hanem Isten is, van ebben felséges biztatás a mi számunkra is, akikre nézve kimondhatatlan kegyelem már az is, hogy egyáltalán jut helyünk nekünk is a mennyei világban: valamilyen, most még sejtelmekkel sem kitapogatható szerep is vár ránk ott, amellyel részt vehetünk az Ő uralkodásának és győzelemre jutásának a dicsőségében.

Főképpen pedig azért jó tudni és vallani az Ő emberi természete szerint való „felmagasztaltatását” is, mert ez nyilván az örök isteni pecsét és jutalom az ő „megaláztatásában” végzett szolgálatára. Annak a bizonyosága, hogy jól betöltötte az ő küldetését. Harcait mindvégig úgy vívta meg, hogy Isten tökéletes jótetszése nyugodhatott meg rajta. Csakugyan azt az életet élte mindvégig, amelyet Isten akadálytalanul felhasználhatott arra, hogy általa kijelentse magát. És amikor büntelenségében felajánlotta magát áldozatul a bűnösökért, hogy Istennek igazságos ítélete azok helyett Őrajta töltesse ki, Isten ezt az áldozatot is elfogadhatta és megelégedett vele. Ami dicsőség az ő pályájának feltámadásától a végső eljöveteleig terjedő szakaszán fénylik, az biztosítja számunkra az örök érvényű értékét mindannak a „megaláztatásának”, amelyet pályájának a születésétől haláláig terjedő szakaszán elszenvedett értünk. S így együtt szemlélve az előbb rettentő mélységekbe vezető, aztán kápráztató magasságokba emelkedő egész utat, amelyet megjárta, ebből értjük meg, mi az a „mű”, amely Óáltala megvalósul. A megváltás műve ez. Annak árát rótt le „megaláztatásában”, és annak hatékonyságát érvényesíti „felmagasztaltatásában”.

XVI. MIT KÖSZÖNHETÜNK JÉZUS KRISZTUSNAK?

Amit a Hiszekegy szavaival Jézus Krisztus személyéről, vagyis az Ő Isten-voltáról és egyben ember-voltáról megvallunk, továbbá amit ugyancsak a Hiszekegy szavaival az Ő „megaláztatásának” mélységein át „felmagasztaltatása” magasságaiba vezető pályájáról vallunk, azt egyértelműen vallja az egész keresztyénség. Ami ez ellen a megállapítás ellen felhozható, mint pl. az unitáriusok csoportja, az csak olyan kivétel, amely megerősíti a szabályt. És ha egyes részletkérdéseknél mutatkoznak is árnyalatbeli eltérések, amilyenekre rá is mutattunk, azok eltörpülnek ahhoz a nagy megegyezéshez képest, amellyel a Hiszekegy második szakaszában megvallott Jézus Krisztust az egész keresztyénség a magáénak tekinti. Nem is lehet másként. Jézus Krisztus személyének és megfutott pályájának azok a lényeges vonásai, amelyekről a Hiszekegy beszámol, olyan világosan és erőteljesen kidomborodnak a Bibliában, hogy e felől számottevő nézeteltérés nem támadhat. Akár úgy tekint valaki a Bibliára, mint az Isten kijelentésének egyetlen forrására, akár úgy, hogy mellette még más forrásait is ismeri annak; és akár közvetlenül a Bibliából meríti hitének bizonyosságait, akár valamilyen közbeiktatott más tekintély révén fogja fel a Biblia szavát, annak alapján nem lehet más Jézus Krisztusa, mint az, akiről a Hiszekegy is vallást tesz.

Azok a komoly nézeteltérések, amelyek a keresztyének nagy csoportjait elválasztják egymástól, csak akkor jelentkeznek, amikor az Istennek ebből a minden keresztyén számára azonos ajándékából, az ugyanegy Jézus Krisztusból le kell vonni a következményeket. Ha Isten ilyen Jézus Krisztussal ajándékozott meg bennünket, mit csináljunk mi ezzel az ajándékkal? Mi legyen a mi válaszuk Istennek arra a kijelentésére, amely Jézus Krisztusban szól mihozzánk? Erre a kérdésre a református keresztyénnek és vele együtt mindazoknak, akik a reformáció nyomdokain haladva kizárólag a Biblia vezetését követik, nagyon egyszerű a válasza. Ez a válasz voltaképpen már el is hangzott a Hiszekegyben, amikor azt mondtuk: „Hiszek Jézus Krisztusban”. Ennyi az egész: „hinni Őbenne”. Mindig ezt a választ és csak ezt várja Isten, amikor magát az embernek kijelenti. Ha ő feltárja magát előttünk, nekünk is fel kell tárnunk magunkat Őelőtte: rá kell bízunk magunkat arra, amit Ő mond nekünk, el kell fogadnunk azt, amit Ő ad nekünk. És ha Isten hozzánk, mint bűnös emberekhez intézi az Ő szavát és éppen azt jelenti ki, hogy Ő nekünk, bűnös embereknek, megváltó Istenünk, – amint Jézus Krisztusban ilyen kijelentését nyertük el – akkor is csak egy a teendők ezzel szemben: nem bizalmatlankodni, bűnös voltunk miatt többé nem félni és nem gyötrődni, hanem „hinni abban”, akiben az Ő megváltó kegyelme megjelent nekünk, és abban a boldog bizonyosságban élni, hogy valóban olyan megváltó Istenünk van, amilyennek Ő kijelenti magát nekünk.

Hogy világosabban álljon előttünk: mit jelent így „hinni Jézus Krisztusban”, vegyük számon az elmondottak alapján még egyszer: mit jelent számunkra Jézus Krisztus? A református keresztyén hit úgy szokta ezt világosan tudatosítani a maga számára és áttekinthetően összefoglalni mások számára is, hogy arról a „hármasságról” beszél, amelyet Jézus Krisztus betöltött és betölt. Lényegében véve nem mond ezzel semmi olyat, amit magáévá ne tehetne bármilyen más nevezetű keresztyén is. Mégis jellemző vonása volt mindig a református keresztyénségnek, hogy éppen ebben a formában szeretett beszámolni a Jézus Krisztus megváltó munkájáról. A „református Hiszekegynek” tehát sajátos csengést ad az, hogy annak szavaiba is beleértődik a Jézus Krisztus „hármasságának” gondolata. Beleértődik már azon a ponton, ahol az egyszerű „Jézus” név mellé odakapcsolódik a „Krisztus” cím is, és a Hiszekegy „Jézus Krisztusnak” nevezi az Isten emberré lett egyszülött Fiát. Ez a cím: „Krisz-

tus” (vagy ahogy az Ótestamentum nyelvén mondták: „Messiás”), magyarul „Felkentet” jelent. Arra utal, hogy ősi szokás volt a „felkenés” ünnepélyes szertartásával felavatni embereket különösen fontos tisztségekre vagy hivatásokra. Azt a bizonyos feladatkört senki más nem volt jogosult ellátni, csak aki arra „felkent” ember volt. Jézus Krisztus is azért viseli ezt a címet, mert ha nem is emberektől valamilyen külső szertartás által, de Istentől öröktől fogva olyan szolgálatra nyert felhatalmazást és megbízatást, amelyet senki más nem tölthet be az emberiség életében, csak Ő egymaga. Mi volt hát az Ő feladata, amelyre ez az Istentől való „felkenetése” szólt? Erre felel a „három tisztségről” szóló tanítás. Azt mondja: olyan gazdag tartalmú volt ez a feladat, amelyet Jézus Krisztusnak be kellett töltenie és amelyet Ő be is töltött, hogy azt nem is lehet eléggé világosan összefoglalni egy cím alá, hanem csak több cím alatt lehet róla jól beszámolni. Ha körülnézünk az Ótestamentum világában. Milyen szolgálatokra szoktak annakidején „felkenetést” nyerni emberek, három ilyen kiemelkedő „tisztséget” találunk, úgymint a prófétait, a királyit és a papit. Ezek mindegyikében példázódik és tükröződik valami a Jézus Krisztus küldetéséből. És ezért Őrá is ezeknek a „tisztségeknek” a címén szólhat az Újtestamentum bizonyágtétele. Néha úgy mutatja Őt be, mint aki szintén a próféták munkáját folytatja, csak minden más prófétánál magasabb fokon, mert a teljesség mértéke szerint nyújtja ugyanazt, ami az ő munkásságukban csak részlegesen található meg. Máskor úgy állítja elénk, mint aki királyi uralmat gyakorol, csak persze más értelemben, mint minden evilági uralkodó. És végül gyakran úgy tesz róla bizonyosságot, mint aki főpapi szolgálatot végez, de ezt is természetesen más értelemben, mint akármilyen más pap. Arra a kérdésre tehát, hogy mit jelent számunkra Jézus Krisztus, azt felelhetjük: Isten Őt nekünk Főprófétánkul, Királyunkul és Főpapunkul adta. Ebben az Ő „három tisztségében” van együtt mindaz, amit neki köszönhetünk.

Hogy a próféta-sággal kezdjük: a próféták Isten követői voltak. Általuk adta tudtul Isten embereknek az Ő gondolatait, tehát általuk világoltatta fel az emberek között az Ő ismeretét. Egyszóval az Isten kijelentésének az eszközei és közegei voltak. Mindaz a szolgálat azonban, amit a Jézus Krisztus előtti próféták végeztek, csak olyasvalami volt az emberiség életében, mint a nap felkelte előtti hajnali világosság a természet életében. Jézus Krisztusban ellenben maga a nap támadt fel az emberiség egén. Őbenne a magát kijelentő Isten, a Fiú Isten maga jelent meg. Próféták is csak azért lehettek Őelőtte, mert az embervilághoz már közelgett Istennek ez a teljes és végleges kijelentése. Ennek az előhírnökei és előkészítői voltak a próféták is, amint a hajnali világosság is azért van, mert nemsokára feljön a nap, és előre küldi sugarait, hogy hirdessék a közelgetését. A próféták is hoztak valamit az Isten kijelentéséből, de Jézus Krisztus maga volt az Isten kijelentése. „Megaláztatásának” egész útján, nemcsak szavainak a tanításával és nemcsak tetteinek a jeladásaival, hanem egész valójával, már pusztán köztünk léteével is Isten kijelentését ragyogtatta felénk. Benne „testté lett az Ige”. És az így végbement történeti kijelentés szolgálata folytatódik azóta is az Ő „felmagasztaltatása” mennyei magasságából. Az a kép, amelyet földi életéről az emberek emlékezetében hátrahagyott, az Ő örök ábrázata, amelyen át most is sugározta felénk az Isten ismeretének a fényét. Az egyszer s mindenkorra adott történeti kijelentés így válik a mindenkor ember számára élő, sőt nemzedékről nemzedékre fejlődő kijelentéssé. Semmi új mondanivalója nincs ugyan már Istennek, amit annakidején Jézus Krisztusban már ne mondott volna meg. De az a végleges és örökre szóló kijelentése mégis mindig új marad, és egyre teljesebben bontakozik ki az emberek előtt, amint gazdagságába egyre beljebb hatolnak az évszázadok során. Jézus Krisztusban megkaptuk tehát az Isten ismeretének teljesen elégséges és soha ki nem fogyó forrását, – azt a „különös kijelentést”, amelyre nekünk, bűnös embereknek szükségünk volt, hogy az Istentől való elszakadottságunkban Ő ne maradjon számunkra örökre megismerhetetlen és elérhetetlen. Ez a Jézus Krisztus „főprófétái” szolgálata és ajándéka.

Ezzel szorosan összefügg az Ő „királyi tisztsége”. Valójában nem is más ez, csak egy másik oldaláról nézve ugyanaz. Ha Őbenne elnyertük Isten ismeretét, ez nemcsak azt jelenti, hogy az Istenről való gondolatainkat járja át új világosság, hanem azt is, hogy egyúttal megváltozik az Istenhez való viszonyunk, és ezzel együtt az egész valóságos élethelyzetünk is. Mondtuk már, hogy Isten szava mindig cselekedet is egyben, igazságainak a kiviláglása már egyúttal erőinek az érvényesülése is. A királyság fogalma éppen ilyesmit jelent: hatalmat gyakorolni, emberek életét kormányozni és alakítani; azt, ami különben csak haszontalan szép elgondolás maradna, minden ellenálláson és akadályon át is keresztülvinni, hogy tényleg rend, békesség és virágzás legyen ott, ahol különben fejetlenség, felfordulás és nyomorúság volna csak. Azonban minden evilági uralkodás csak halvány képe a Jézus Krisztusénak. Őáltala az Isten titokzatos hatalma jelent meg a mi embervilágunkban. És annak egészen más módjai és eszközei vannak akarátának a valóra váltására, mint amilyenekkel evilági hatalmasságok szoktak érvényt szerezni szavuknak. De azért ez nem kevésbé, hanem csak annál inkább királyi uralom! Nem arról az isteni országlásról van most szó, amely az Isten teremtettségében amúgy is és mindig is érvényesül. Ahhoz nem kellett volna Jézus Krisztusnak megjelennie e világon. Ő abban az új értelemben hozta el „Isten országát”, ahogy az a bűnös ember megváltásában fejt ki erejét. Isten immár nemcsak úgy uralkodik, hogy igazságosságában megítéli a bűnt s ugyanakkor kegyelmesen féken is tartja azt, hanem úgy is, hogy az ellene fellázadt embert újra a maga engedelmes szolgálatába igázza, és így az Ő dicsőséges céljai számára megmenti. A szónak különleges értelmében vett „kegyelem országa” ez, amelyben helyreáll a bűn által megrontott eredeti rend. Jézus Krisztusnak már a pusztta megjelenése is azt jelentette, hogy az Ő bűntelen ember-voltában megint ki van bontva a bűnös embervilág felett az a tiszta lobogó, amely az Isten felségjogait hirdeti minden emberi pártütés ellenében. És egész munkássága, amelyet „megaláztatása” napjaiban e földön kifejtett, szakadatlan toborzás és hódítás volt az Isten e helyreállított uralma érdekében. Istentől elhajlott embereket az Ő titokzatos hatalmával megragadott, és életüket visszahajlította az Isten szolgálatának irányába. És ugyanezt az országépítő királyi munkáját folytatja „felmagasztaltatásában” is. Mennyei dicsőségéből is úgy hat emberek lelkére, hogy őket a magáéval egy akaratra bírja. Akiket így a maga uralma alá vont, azokat, mint a maga népét oltalmazza is, vagyis minden idegen rontó hatás ellen a maga uralmát fent is tartja bennük, sőt mint engedelmes hadseregét, harcra is vezényli őket minden ellen, ami az Ő akarátának útjában áll, míg egyszer majd minden küzdelmen át el nem érkeznek az Ő országának beteljesült valóságába. Így válik Jézus Krisztus által mindaz, amit Isten a bűn nyomorúságának a jóra fordítása felől eltervezett, diadalmas valósággá. Ezért Királyunk Ő nekünk.

Amint láthatjuk: „főprófétasága”, amely által megajándékoz bennünket a megváltó Isten ismeretével, és „királysága”, amely által Isten megváltó akarátát véghezviszi az életünkben, csakugyan ugyanannak a valóságnak csak két különböző oldala. Mindkettő azt jelenti együttvéve, hogy Istent, akitől mi bűnünkben elszakadtunk, visszakapjuk Jézus Krisztusban. Ő maga adja magát nekünk Jézus Krisztusban, hogy Őt újra ismerhessük, és ennek az ismeretnek a birtokában Őhöz igazodhassunk, és az Ő céljait szolgálhassuk. És adja magát nekünk úgy, hogy hatalmával benyomul az életünkbe, azt a bűnnek romlása alól felszabadítva a maga akarata alá igázza, és ebből megint csak az Ő rólunk le nem mondó kegyelmét ismerhessük meg. Jézus Krisztus „főprófétái” és „királyi” szolgálata egybefoglalva tehát azt jelenti, hogy Ő Istent hozza el a mi életünkbe, és mi így újra elnyerjük az Istennel való közösséget, amelyet bűnünkkel örökre eljátszottunk.

Nincs-e ebben benne a megváltásnak egész munkája? Ebben csakugyan benne van minden, amire nekünk szükségünk van. Ehhez hozzátenni már nem kell semmit, csak ez valósuljon meg a maga teljességében! De van mégis valami, amit mindez már előfeltételez. Az Istennel

való ilyen közösséget valóságként mi csak úgy nyerhettük el, hogy előbb biztosítva volt már a lehetősége. Erre irányul éppen Jézus Krisztusnak a harmadik „tiszttsége”, amely még hátra van: az Ő „főpapsága”. A papság a szónak tulajdonképpeni értelmében mindig valamilyen közvetítést jelent az isteni és az emberi világ között, amelynek különben nem lehetne egymással közössége. A „pap” dolga az, hogy az emberek számára kieszközöljön valamilyen isteni áldást, segítséget, meghallgattatást, amelyben önélküle nem részesülhetnének. Az emberiségnek a különböző vallásokban sokféle elgondolása volt arról, hogy mi is az a szakadék, amelynek az áthidalása végett szükség van a „pap” szolgálatára, és ennek megfelelően sokféle gondolattal találkozunk a tekintetben is, hogy mivel hidalható át ez a szakadék, vagyis mit kell a „papnak” művelnie, hogy feladatát betöltsse? Az Ótestamentumban egyre világosabban derengő isteni kijelentés fényénél az is tisztán meglátszott, hogy a bűn az az elválasztó ok, amely miatt az ember nem élvezheti minden további nélkül az Istennel való közösséget. Hogy ez az elválasztó ok hogyan küszöbölhető ki, arról egyelőre csak árnyékszerű jelképek beszéltek, de igazi titka még rejtve maradt azok mögött. Annyi világlott csak ki, hogy mert a bűn megsértette Istent, Ő engesztelő áldozatot követel a bűnöstől. Vitték hát az emberek áldozataikat az oltárra abban a hitben, hogyha az áldozat elvérzik és megég, akkor elmúlt az ember feje felől a veszedelem, és ismét örvendhet az Isten kegyelmének. Ebből adódott az ótestamentumi papság feladata: az áldozatot végrehajtani, Isten előtt bemutatni, és ennek alapján a bűnösökre Isten áldásait kérni. Ami mindezekben így jelképes kifejezésre jutott, annak igaz valósága következett be Jézus Krisztus által. Azt az elégtételt, amelyet Isten megbántott igazságossága az ember bűnéért megkíván, s amelynek árán Isten kegyelme szabad folyást nyerhet a bűnösök felé, csak Ő róhatta le annak az egyedülálló áldozatnak a bemutatásával, amelyben az egyetlen büntelen ember, az újjáteremtendő emberiségnek a feje, szenvedte el Isten ítéletét a bűnösök helyett. „Megaláztatásának” legsötétebb mélységeibe alászállva Ő tette így lehetővé, hogy mi bűnösök ne vesszünk el ennek az ítéletnek a súlya alatt, hanem kegyelemben részesülhessünk. És ez a „főpapi” szolgálata folytatódik az Ő „felmagasztaltatásában” is. Ahogy az ótestamentumi főpap az egész népért bemutatott engesztelő áldozat után bement a mindenki más elől és máskor mindig elzárt legbelső szentélybe, hogy ott Isten színe előtt mintegy érvényesítse az áldozat értékét és könyörögjön a népért, Jézus Krisztus is így biztosítja a mennyei szentélyben való jelenléte által Isten kegyelmét a mi számunkra. Az Ő érettünk bemutatott áldozata után bekövetkezett „felmagasztaltatása” az örök kezessége annak, hogy áldozata nem volt hiábavaló, hanem most már bűnünk ellenére is lehet közösségünk Istennel. Mint örök Szószólónk így teszi hathatóssá a megdicsőült Jézus Krisztus annak az áldozatnak az erejét, amellyel értünk helyt állt kereszthalálában. Egyszóval „főpapi” szolgálatával szerezte és szerzi meg a lehetőségét annak, amit azután „főprófétai” és „királyi” munkájával meg is ad nekünk valósággal: az Istennel való helyreállított közösségünknek.

De mindez csak a mi szemünkben bomlik így az Ő „hármasságának” az elemeire, akik nem tudjuk gondolatainkkal egyszerre átfogni mindazt, amit neki köszönhetünk, hanem csak részletről-részletre tudunk róla beszámolni. Őbenne nem egymás mellé illeszkedő részekként, hanem egyetlen élő valóságban jelenik meg mindez. Ha mi külön ki is kell, hogy emeljük azt, hogy „főpapi” szolgálatával biztosítja az Istennel való közösségünknek lehetőségét, azért a valóságban ez nem különálló valami attól, hogy „főprófétai” és „királyi” munkásságával ezt a közösséget tényleg létre is hozza. Istennél lehetőség és valóság nem két különböző dolog, mint minálunk, hanem egy és ugyanaz. Ez abból látható egészen világosan, hogy Jézus Krisztus nem váltakozva jelenik meg előttünk a „hármasságának” hol ebben, hol meg amabban a szerepében, hanem mindig együtt viseli valamennyit az Ő megváltó küldetésének a teljességében. Amikor legvégső „megaláztatásában” beteljesedik az ő „főpapi” szolgálata, ugyanazzal, vagyis az Ő kereszthalálával végzi el egyúttal az Ő „főprófétai” tiszttségének

betetőző művét is, mert hiszen ezzel tárja fel előttünk Isten megváltó kegyelmének legvégső titkait, amelyeknek ismerete nélkül nem ismerhetnénk Őt igazán. És ugyanakkor gyakorolja egyúttal az Ő királyi hatalmát is a legmagasabb fokon, mert akkor vesz győzelmet az útjában álló végső akadályokon is, és akkor válik legellenállhatatlanabbá az Ő szíveket foglyul ejtő ereje. És így folytathatnánk annak a kimutatását, hogy amit az Ő egyik tisztségének a címe alá foglalnánk, ugyanaz beletartozik a másik és a harmadik tisztségnek a körébe is, mert Ő mindig és mindenben ugyanazt az egy és részekre nem bontható megváltói munkásságot tölti be a mi javunkra. Akár azt nézzük, hogy Istentől jöve hozza a mi életünkbe Istennek világosságát és erejét, mint „Főprófétánk” és „Királyunk”, akár arra figyelünk, hogy a mi nevünkben járul Isten elé, hogy nekünk mint „Főpapunk” helyet biztosítson az Isten megengesztelt szívében, mindenképpen Megváltónkat látjuk csak benne. Mint két ellentétes villamossággal telített testnek az érintkezési pontja, úgy áll Ő Isten és a mi embervilágunk között. Mindkettőhöz odatartozik, s ezért rajta át sül ki a kettő közötti ellentét. Általa áramlik ki Isten élete a mi embervilágunkba, és általa szívódik fel és oldódik fel a mi bűnünk átka az Isten megengesztelődésében. És ez mindenestől fogva Isten ajándéka! Nemcsak a „Főprófétát” és a „Királyt” küldi hozzánk Isten, hogy az Ő kijelentése és az Ő országa elérkezzen hozzánk általa, hanem ugyanakkor a „Főpapot” is Ő adja nekünk, hogy legyen, aki a mi képviselőnkben, helyettünk, odaálljon az Ő ítélete alá, és legyen kire mint Szószólónkra támaszkodnunk az Ő színe előtt. Így adott meg Isten Jézus Krisztusban mindent, ami akár az Ő igényei, akár a mi szükségünk szempontjából kellett ahhoz, hogy bűnös emberek Ővele közösségben élhessenek.

Visszatérhetünk már most a kiinduló pontunkhoz. Mit jelent „Jézus Krisztusban hinni”? Azt jelenti: elfogadni Istennek ezt a kibeszélhetetlenül gazdag ajándékát úgy, amint Ő azt adta. Sem nem sokallani, sem nem kevesellni, hanem egyszerűen elfogadni és élni vele! Hajlandó volna az ember sokallani is. Olyan gazdag, olyan mindent magába foglaló ajándék ez, hogy szinte hihetetlennek látszik, hogy Isten ezt így mindenestől fogva nekünk szánta és megadta. De aki így bizalmatlankodik, az végeredményben nem is sokallani, hanem kevesellni fogja! Mert aki azt hiszi, hogy ez túl sok, és Istentől kevesebbrel is be kell érnie, az kénytelen lesz innen vagy amonnan pótolni egyet-mást, ami az ő megváltásának a teljességéhez szükséges, tehát végeredményben odajut, hogy magában Jézus Krisztusban nem talál meg mindent, amit jó volna megtalálni benne. És így támadnak azok az eltérések, amelyek a Jézus Krisztussal szemben való magatartás dolgában elválasztják egymástól a keresztyéneket, közelebből a reformáció követőit a többiektől. A református keresztyén azt vallja, hogy Jézus Krisztusban minden benne foglaltatik, amire a bűnös embernek szüksége van, és ezért semmi egyéb dolga nincs, mint egyszerűen elfogadni Istennek ezt a kiegészítésre és megtoldásra soha nem szoruló ajándékát, vagyis egyszerűen: „hinni Jézus Krisztusban”.

Most már jobban áttekinthetjük, hogy ez mit jelent. Jelenti először is azt, Hogy „hiszünk Jézus Krisztusban”, mint „Főprófétánkban”. Elfogadjuk Istennek azt a kijelentését, amelyet Őbenne kapunk, és erre rábizzuk magunkat teljesen. Isten ismeretébe sehol máshol nem keresünk betekintést, csak Őáltala, de az Ő szavát annál komolyabban megfogadjuk. Állandóan igyekszünk az Ő iskolájába járni, hogy Isten dolgaiban Ő adjon meg nekünk minden felvilágosítást. Tudjuk, hogy eközben sok jó szolgálatot tehetnek nekünk más tanítómesterek is. Őket is felhasználhatja Jézus Krisztus az Ő „főprófétái” munkájában, hogy általuk is segítsen egyre jobban megértenünk azt, amit Ő Isten titkaiból megjelentett nekünk. Így nyerhet „prófétái” jelleget embereknek a szolgálata ma is. De az effajta emberi szolgálatnak csak egyetlenegy értelme lehet: minden igyekezetével odaterelni a figyelmünket a „Főpróféta” felé, hogy Őtőle magától nyerjük el az Isten felől való minden bizonyosságunkat. Senkinek a tanítói szolgálata sem állhat oda miközénk és Őközé, hogy elállja a hozzá vezető utunkat. Sohasem engedhetjük meg, hogy ilyen emberi szolgálat helyettesíteni, pótolni, vagy kiegészíteni akarja az Ő munká-

ját. Mihelyt bármilyen emberi tanító tekintély úgy lépne fel velünk szemben, mintha elég volna nekünk órá hallgatni, és felesleges volna magától Jézus Krisztustól elnyernünk Istennek kijelentését, azonnal neki kellene szegeznünk ezt a hitvallásunkat. „Hiszek Jézus Krisztusban”. Azt jelenti ez, hogy Őrá feltétlenül rábízom magamat, de másra csak feltételeesen; mástól is csak olyan útbaigazítást fogadok el, amely abban segít, nem pedig akadályoz, hogy Őrá tudjam rábízni magamat. Az Isten kijelentésének az ajándéka nem úgy fakad Jézus Krisztusból, ahogy a gyümölcs nő a fán, hogy onnan leszakítva másod-harmad kézből, vagy akárhány közbeiktatott tényező révén is eljuthatna a rá vágyakozóhoz. Ő maga az Isten élő kijelentése. Ez az ajándék csak Őtől magától, elsőkézből nyerhető el. Ez a hitvallás: „Hiszek Jézus Krisztusban”, odakapcsol tehát minket személyesen Őhozzá, mint „Főprófétánkhoz”. Akkor igaz és őszinte ez a szó ajkunkon, ha lélekben odacsatlakozunk azok közé, akik az Ő „megaláztatásának” földi napjaiban sereglettek köré, hogy Őt lássák és hallják, és hálás szívvel felfogják a belőle sugárzó isteni kijelentést. Azok az írások, amelyekben máig is hangzik ezeknek az első tanúknak a bizonyágtétele, lehetővé teszik számunkra is, hogy közjük visszaszállva a múltba, mi is részesei legyünk a Jézus Krisztusban felragyogó kijelentésnek. És miközben ráfigyelünk, „felmagasztaltatásának” titokzatos világából elérkezik hozzánk Jézus Krisztus ma is élő szava, és az Ő világosságával eligazít bennünket minden kérdésünk homályában. Rábízhatjuk magunkat: elég nekünk teljesen az, amit Ő mond nekünk Isten felől, mint örök „Főprófétánk”.

De „hinni Őbenne” azt is jelenti természetesen: elfogadni Őt, mint „Királyunkat”, átengedni magunkat az Ő uralmának, és pedig abban a biztos tudatban, hogy amíg az Ő vezérlete alatt élünk, addig biztonságban vagyunk, és addig az Isten megváltó kegyelmének a munkája megy végbe bennünk. A mi dolgunk az, hogy engedelmeskedjünk Őnek, foglaljuk el azt a helyet, amelyre az Ő parancsa állít bennünket, és igyekezzünk azt a helyet minden küzdelem árán is végsőig való hűséggel megállni. A többi aztán az Ő dolga. Isten úgy rendelte Őt fölé, mint pásztort a juhok fölé, és rábízott bennünket. Mi is rábízhatjuk hát magunkat. Ő jó pásztora nyájának. Csak hallgasson rá és kövesse, amerre Ő vezet. Semmilyen bántódás nem érheti, sem hiányosságot nem szenvedhet semmiben. – Jézus Krisztusnak ez a felettünk való uralma is, amellyel az életünk valóságát alakítja, egészen személyes ügye velünk. Ezt sem hárította át Ő senki másra, hogy az gyakorolja emberek felett ezt a hatalmat Ő helyette, és az emberek annak legyenek alávetve feltétlen engedelmességgel. Emberek vezérlő és fegyelmező szavát is hálásan meg kell fogadnunk, de csak egy feltétel alatt: arra kell, hogy irányuljon minden igyekezetük, hogy akaratainkat az Ő uralma alá hajlítsák. Ilyenkor az ő szolgálatukra is áthárul valami a Jézus Krisztus királyi méltóságából: ők is eszközei az Ő uralmának. Sőt ez hozzá is tartozik minden Őbenne hívőnek az életéhez: aki az Ő uralma alatt áll, az az Ő nevében maga is uralmat kell, hogy gyakoroljon minden felett, ami – akár sajátmagában, akár a körülötte élő világban – ellenkezik a Jézus Krisztus akaratával. De minden emberi igény felett, amely az Ő nevében parancsolni és életet formálni akar, ott áll mindig az Ő akarata, mint mérték, és csak annyiban lehet kötelező, amennyiben azzal egybevetve kiállja a próbát. A végső döntést, a bírálatot nem tűrő, feltétlen uralmat Ő magának tartotta fent. „Hinni Őbenne” azt jelenti tehát, hogy hódolatunkkal egyenesen Őt keressük fel, aki nekünk „megaláztatásában” is mindenkinél dicsőségesebb, és „felmagasztaltatásában” is hozzánk mindenkinél közelebb levő „Királyunk”. Parancsainkat egyenesen tőle véve mindenki vel szemben szabadoknak érezzük magunkat. És az Ő kezének hatalmában tudva magunkat, az Isten örök kegyelmének az öröke felől biztosak vagyunk. Ráhagyhatjuk tehát magunkat teljes szívvel!

„Hinni Jézus Krisztusban” – ez végül azt is jelenti: elfogadni Istennek azt az ajándékát, amelyet Őbenne, mint „Főpapunkban” adott nekünk. Örülni annak, hogy Isten maga gondoskodott róla, hogy nekünk, bűnös embereknek, legyen Őelőtte olyan Közbenjárónk, amelyet Ő

kíván és elfogad. Bűneink ellenére is bizonyosnak lenni a felől, hogy Isten nekünk kegyelmes Istenünk, mert Jézus Krisztus az Ő „megaláztatásában” eleget tett értünk az Ő igazságosságának, és az Ő „felmagasztaltatásában” örök kezesség számunkra engesztelő áldozatának a teljes érvényessége felől. Valahányszor kiújul bennünk bűneink miatt a félelem, hogy Isten közt és miköztünk talán mégis ott tátong az örök elválasztó szakadék, minden azon fordul meg: komolyan tudjuk-e venni azt az örömhírt, hogy Jézus Krisztus éppen azért jött, hogy ezt a szakadékot áthidalja? Ha megértettük, hogy Isten Őt nekünk „Főpapunkul” adta, akkor tudnunk kell, hogy a bűn kérdése Isten előtt már elintézett kérdés, és nem akadálya többé annak, hogy kegyelmesen befogadjon bennünket a vele való közösségbe! Ezt az ajándékot elfogadni úgy, amint Isten elénk tárja, azt jelenti, hogy nem keresünk az Isten ítélete elől menedéket sehol egyebütt, mert Jézus Krisztusban biztosítva vagyunk veszedelmei ellen. Sem nem próbálkozunk már az Isten megengesztelésének semmilyen módjával, mert Jézus Krisztus által biztosítva van számunkra Isten megengesztelése. Semmilyen más intézkedés, semmilyen más tényezőnek a közreműködése nem szükséges ehhez, mintha Jézus Krisztus munkája még hiányos volna, és kiegészítésre szorulna. Nincs szükségünk „papokra”, akik közvetítő szerepet játszanak köztünk és Isten között. Jézus Krisztus a mi egyetlen és elégséges Közbenjárónk. Nincs szükségünk engesztelő áldozatok bemutatására sem, sem magunkért, sem másokért. Jézus Krisztus Isten előtt bemutatta azt az örökre szóló egyetlen áldozatot, amely az emberi bűnt ellensúlyozhatja. Csak egyfajta áldozatról lehet már szó: hálaáldozatról, amellyel az ember már nem kieszközołni akarja Isten kegyelmét, hanem az elnyert kegyelmet akarja meghálálni. De ez a hálaáldozat nem lehet kisebb dolog, mint az egész életünk felajánlása és odaszentelése az Isten dicsőségének szolgálatára. És ezt az áldozatot bemutatni, az egész életet Isten számára élni, nem egyes emberek különleges hivatása. Ez minden hívőnek kiváltságos joga és kötelessége. Ez az „egyetemes papság” tisztsege. Ez azon alapszik, hogy Jézus Krisztus az Ő engesztelő áldozatával és közbenjárásával, „főpapi” szolgálatának szent és titokzatos magányosságában mindnyájunk számára megnyitotta az utat Isten elé. Őérte kedves áldozat lehet az életünk Isten szemében. Az a szolgálat nem szorul semmilyen pótlásra vagy folytatásra. Örökre „elvégeztetett”, jól, elégségesen, tökéletesen. „Hinni Jézus Krisztusban” – azt jelenti, hogy erre rábízzuk magunkat.

XVII. A MEGVÁLTÁS AJÁNDÉKAI. I.

„Hiszek Jézus Krisztusban” – láttuk, ez a „református Hiszekegy” nyelvén, valamint mindazokén, akik a reformáció óta kizárólag a Bibliára támaszkodnak a hitükkel, azt jelenti, hogy Isten Jézus Krisztusban mindent megadván nekünk, amire bűnös voltunkban a mi megváltásunkhoz szükségünk van, Őreá összpontosítjuk minden bizalmunkat. A Jézus Krisztusban nyert kijelentésre elhangzó ez a válasz nem más, mint az a visszhang, amelyet maga a Biblia vált ki belőlünk. Mert maga a Biblia állítja eléünk úgy a középpontba Jézus Krisztust, hogy a figyelmünk teljesen Őre szegeződjék, és maga a Biblia sürget állandóan, hogy csak tárjuk ki a lelkünket Istennek a Jézus Krisztusban megjelent ajándéka előtt, és akkor megoldódik minden kérdés, amelybe bűnös voltunk miatt belebonyolódunk. A Biblia lapjain Ő maga is úgy szólal meg az Ő teljes fellépésével, mint akiben a mi megváltó Istenünk jelenti ki magát, és akik róla itt bizonyosságot tesznek előttünk, azok is ugyanezt hirdetik róla. Aki erre igent mond lelkében, vagyis „hisz Jézus Krisztusban”, annak megváltó Istene van. És ehhez bármit hozzátenni annyi volna, mint elvenni belőle. Ez így elégséges, mert hiánytalanul teljes ajándéka Istennek a bűnös ember számára.

Hogy a keresztyénségnek a reformáción kívül maradt nagy csoportjai milyen más támasztékokkal is igyekeznek még körülámogatni ezt a magában elégséges és tökéletes fundamentumot, a helyett, hogy egyszerűen ráhelyezkednének, azzal nem kell foglalkoznunk. Nem az ő Hiszekegyüket akarjuk kifejtetni, hanem a magunkét. Nem vitatkozni akarunk a keresztyén hit másfajta értelmezéseivel, sem bírálgatni nem akarjuk azokat, hanem a magunk keresztyén hitét akarjuk megvallani. Ehhez elég, ha minden részletezés nélkül annyit mondunk, hogy mindenestől fogva tagadjuk bármilyen körülépítménynek a szükségességét és jogosultságát, amely arra volna hivatva, hogy akár csak kicsiny részében is segítsen hordani az Isten és a bűnös ember között megoldandó kérdések terhét, mintha Jézus Krisztus maga nem volna eléggé teherbíró alap, amelyen az nyugodhatna. Ezzel sok mindennek az igazságát és helyességét tagadásba vesszük, amibe a reformációtól nem érintett keresztyének bizalmukat vetik, amikor mint bűnös emberek keresik az Istennel való viszonyuk rendezését. De világos, hogy ez a mi tagadásunk csak egy nagy állításnak a visszája. Azért utasítunk el sok mindent, amire mások támaszkodni igyekeznek, mert – „hiszünk Jézus Krisztusban!” Őbenne olyan fundamentumot kaptunk, amelyre nyugodtan ráépíthetünk. Elbír az egymagában minden terhet! Ha rajta kívül akármi vagy akárki másban is bízakodnánk, hogy az legyen segítségünkre Isten megismerésében, vagy az által nyerjük el Istennek felettünk való uralmát, vagy annak révén biztosíthassuk a magunk számára Istennek kegyelmét, – ez annyit jelentene, mint végeredményben mégsem igazán és teljesen „hinni Jézus Krisztusban”.

Jó lesz tehát még világosabban kidomborítanunk azt a hitvallásunkat, hogy Jézus Krisztusban Isten csakugyan mindent megadott és megad nekünk, amire szükségünk van, hogy mi bűnös voltunkban is Őt a mi Istenünknek, és magunkat az övéinek tudhassuk. Ezért újra felvetjük a kérdést: mit is kaptunk hát Jézus Krisztusban? Csak most más szempontból kérdezzük ezt, mint az eddig elmondottak során. Előzőleg úgy értettük ezt a kérdést: milyen feladatok elvégzésére küldte el Isten e világra Jézus Krisztust? Erre adtuk meg feleletünket a Jézus Krisztus „hármasságáról” való vallástételünkkel. Most azt kell szemügyre vennünk: milyen eredményei mutatkoznak az Ő megváltó munkájának a mi életünkben? Vagy hasonlattal fejezve ki a különbséget: Jézus Krisztus „prófétai”, „királyi” és „főpapi” tisztségéről szólva azt láthattuk, mint terül meg számunkra egy dús vendégség asztala, amely aztán készen

kínálja számunkra bőséges ajándékait; most pedig azt szeretnénk számon venni, hogy mi történik velünk, ha nemcsak nézői vagyunk ennek az asztalnak, hanem annak javait meg-
ragadjuk és élünk velük? Egyszóval annak a kérdésnek, hogy mit kaptunk és kapunk Jézus
Krisztusban, most az alanyi oldala felé fordítjuk figyelmünket. Ha „hiszünk Jézus
Krisztusban”, milyen változást jelent ez a mi életünkben?

Egy szóba foglalva úgy felelhetnénk erre: elnyerjük Jézus Krisztus által a megváltásunkat,
megváltott emberekké leszünk. Ebben minden benne van, amire bűnös embereknek szükségük
lehet. De ezt a megváltást nem nyerjük el mindenestől fogva egyszerre. Ez az ajándék bizo-
nyos alkotó elemekre bomlik a mi életünkben, és azoknak az élvezetébe csak bizonyos rend-
nek az egymásutánja szerint léphetünk. Voltaképpen azt kell mondanunk, hogy ahány Jézus
Krisztusban hívő ember csak van, annyiféle története is van annak, hogy az Ő teljességéből
hogyan nyeri el a hívő ember az egyik ajándékot a másik után. De ebben a beláthatatlan
változatosságban mégis uralkodik egy bizonyos rend is, amely a dolog természetéből adódik,
és ezt kell most nyomon követnünk. Közben pedig nem szabad arról megfeledkeznünk, hogy
ha mi a Jézus Krisztus által elnyerhető ajándékoknak ezt az egymásutóját számon vesszük,
ez nem jelenti azt, mintha egymás mellé sorakozó, különálló ajándékokról lenne szó. Egyetlen
nagy ajándék bomlik csak a részeire bennük, és ezek a részek együttvéve alkotnak szervesen
összefüggő egészet. Az egyiknek nincs értelme a másik nélkül, és ha nem volna biztosítva
valamennyi, akkor hiábavaló volna elnyerni közülük ezt vagy amazt. Mind együttvéve jelenti
azt, amit megváltás alatt értünk: a bűntől való megszabadulásunkat és megtisztulásunkat, Isten
eredeti akaratának az életünkben a bűn ellenére is diadalmas megvalósulását, vagyis – ahogy
egy szóval szoktuk mondani – az üdvösségünket. De hogy mi ez az üdvösség, az akkor vilá-
gosodik ki, ha részleteiben nézzük meg. Mik hát ezek a részletmozzanatok?

Az első, alapvető fontosságú mozzanat az, hogy Isten egyáltalán kegyelmesen fordul az ember
felé. Bűne miatt el kellene, hogy forduljon tőle, és úgy sorsára kellene hogy hagyja az embert,
hogy végre soha többé át nem hidalható szakadék válassza el Őt és az embert egymástól. E
helyett Jézus Krisztusban közeledik az emberhez; átlép a szakadékon, amelyet a bűn támasz-
tott, kijelenti magát az embernek, és kinyújtja felé kezét, hogy hatalmába vegye. A bűn miatt
semmi köze nem lehetne az emberhez, csak az az egy, hogy örök ellentétben álljon vele. E
helyett kapcsolatba lép vele, felveszi ügyét, és a maga munkájának színterévé választja a
bűnös emberéletet. Egyszóval nem zavartatja magát az ember bűne által. Az ember bűnös
voltának a tényén úgy átlép, mintha az nem is volna útjában. A bűn, amelynek örök válasz-
falként kellene állnia Isten és az ember között, ilyenként nem szerepel már. Isten a bűnös
emberrel nem úgy bánik már, mint bűnös emberrel, hanem úgy, mintha nem volna bűnös
ember. Hogy ezt hogyan teheti meg a nélkül, hogy ellentétbe jutna saját magával, arra – láttuk
– Jézus Krisztus megváltó szenvedésében és halálában rejlik a felelet. Ha Isten igazságossága
azt követeli, hogy a bűnnel szemben nyilvánuljon meg az Ő alkuvást nem ismerő ítélete, ezt a
követelményt kielégítette Jézus Krisztus megáldoztatása. Mivel a bűnösök helyébe odaállt az
őket képviselő büntelen, és helyettük az élete árán leróta azt, amivel ők tartoztak volna, most
már a bűnösök feje felől elfordulhat az Isten igazságos haragja, és feléjük az Ő kegyelme
áradhat ki. A bűnös ember egy titokzatos helycsere áldásait élvezheti: ahogy az ítéletet el-
szenvedte ő helyette a büntelen Jézus Krisztus, ugyanúgy rá viszont áthárulhat Istennek az a
jótetszése, amelyet egyedül Jézus Krisztus érdemelt meg. Isten úgy lehet újra Istene az
embernek, ahogy eleitől fogva akart lenni, mintha a bűn soha közbe nem jött volna, és ezt a
viszonyt soha meg nem zavarta volna. Nem érdemelte ezt meg az ember. Érdeme szerint
homlokegyenest ellenkező elbánásban kellene részesülnie Istentől. Jézus Krisztus érdemelte
ezt ki azok számára, akikért életét odaáldozta. Az Ő érdeméért azonban most már meg-
történhet, hogy Isten a bűnös embert kegyelmébe fogadja.

Leggyakrabban úgy szoktuk emlegetni ezt az ajándékot, hogy Isten Jézus Krisztusért az embernek „megbocsátja a bűneit”. Erről van szó valóban: Isten nem rója fel az embernek, amit Őellene vétett: nem rögzíti le azt, ami pedig valóság, hogy az ember Őellene fellázadt, és nem érvényesíti az emberen ennek végzetes következményeit; hanem az ember bűneit „eltörli”, „háta mögé veti”, meg nem történtnek tekinti. Így az ember bűne nem játszik többé bele abba a viszonyba, amelyet Isten fenn akar vele tartani. Ugyanennek az ajándéknak a jelzésére a Biblia nyelvét követve egy másik kifejezést is szoktunk használni: „megigazulásnak” is szoktuk nevezni. Ez alatt nem az értendő, hogy a bűnös ember a maga valóságában „igaz emberré” lesz, vagyis elhagyva bűneit, az igaz élet útjára tér. Ez is hozzátartozik az Isten megváltó kegyelmének munkájához, és majd erről is szólnunk kell, mint annak egyik fontos mozzanatáról. De most másról van szó. A „megigazulásban” az ember nem valósággal lesz „igazzá”, hanem az Istennek iránta való magatartásában szerepel „igazként”. Isten bánik vele úgy, mintha nem bűnös, hanem büntelen ember volna. Még mielőtt az emberben magában változás történne, Isten úgy, amint van, igaznak számítja őt, és részesíti mindazoknak a kiváltságoknak az élvezetében, amelyeket bűne miatt eljátszott. A bűnös embernek ezt az Isten előtt való teljes rehabilitációját, „igaznak nyilvánítását” kell „megigazulás” alatt értenünk. Lényegében ugyanaz ez, mint a „bűnbocsánat”, de jobban kidomborodik benne valami, ami amabban talán elkerüli a figyelmünket. Amannak sokszor csak a nemleges jelentőségét vesszük észre. Isten „megbocsát” – ez sokszor csak azt jelenti számunkra, hogy nem haragszik, nem büntet, nem érvényesíti rajtunk bűneink következményeit. De ez csak az egyik oldala az Ő velünk szemben gyakorolt kegyelmének. Ugyanakkor, amikor nem teszi meg velünk azt, amit mi bűneinkkel megérdemeltünk volna, másfelől megteszi velünk azt, amire bűneinkkel teljességgel eljátszottuk minden jogunkat és reményünket: olyan közösségre lép velünk, és megengedi, hogy mi is olyan közösségben lehessünk Ővele, mintha soha ez életben nem vétkeztünk volna ellene. Nemcsak annak az ítéletnek a börtönét nyitja meg, amelybe bűneink miatt be volnánk rekesztve, hanem ugyanakkor az atyai háznak az ajtaját is megnyitja előttünk, amelyből ki volnánk különben tagadva. Nemcsak annak az adósságnak a mázsás terhét veszi le rólunk, amelyet magunkra halmoztunk, hanem ugyanakkor nagy gazdagság birtokába is helyez bennünket, amely örökre kielégíti minden szükségünket. A „bűnbocsánattal” eloszlatja minden félelmünket, amelyben különben emésztődnünk kellene, de egyúttal szívére is ölel, hogy ott örökre megtartsa. A kegyelemnek ezt a nemleges és igenlő oldalát egyaránt hangsúlyozza a „megigazulás” kifejezése. Ugyanazt az igenlő ajándékot, amely ebben rejlik, fejezi ki még egy másik szó is, amellyel a Biblia nyomán meg szoktuk jelölni Istennek kegyelmes hozzánk fordulását: a „fiúvá-fogadtatás” szava. Ahogy az adoptált idegen gyermeknek semmihez sem volna joga a háznál, de az örökbefogadtatás által mégis mindennek az élvezetébe lép, amit fogadószülei nyújthatnak neki, a jövőt illetőleg pedig rávár az egész örökség, ugyanúgy biztosítva van számunkra Istennek kegyelméből minden áldás és jótétemény, amely a vele való közösségből származik. Bűnünk miatt semmi jogunk nem volna hozzá, mégis mind a miénk, mert Ő kegyelmébe fogadott bennünket. Innen, a kegyelemnek erről az igenlő oldaláról nézve értjük meg teljes jelentősége szerint azt is, ami a másik, a nemleges oldalán mutatkozik. Az, hogy Isten nem a mi bűneink szerint bánik velünk, azért olyan csodálatos, mert azt jelenti, hogy ebből a kiváltságos helyzetünkből, amelybe Isten befogadott, nem vethet többé ki bennünket továbbra sem a bűn. Még ha újra meg újra vétkezünk is Isten ellen, azért megmaradunk mindannak az élvezetében, amit Isten kegyelme számunkra biztosít. Minden újabb bűnünkre is van bocsánat Őnála. Ezért van a „bűnbocsánat” fogalmában is valami, ami éppen benne jut jól kifejezésre, és nem a másik két elnevezésben, a „megigazulásban” és a „fiúvá-fogadtatásban”, noha lényegében véve a kegyelemnek ugyanazt az ajándékát jelentik mind. Ezek az utóbbi kifejezések az Isten kegyelmének az egész életünkre szóló ajándékát jelentik. Akit Isten egyszer „megigazított”, az Őelőtte mindenkorra

„megigazult” ember. Aki Istentől egyszer elnyerte a „fiúvá-fogadtatást”, azt Ő többé ki nem tagadja abból újra. De Istennek erről a kegyelméről, amellyel magához ölelt bennünket, sokszor kell újra megbizonyosodnunk, amikor bűnös voltunk úgy a szemünkbe tűnik, hogy kétségessé válik előttünk: lehet-e Isten még mindig kegyelmes hozzánk? A „bűnbocsánat” a kegyelemnek éppen azt a vonását fejezi ki, hogy nemcsak általában az egész életünkre vonatkozik, hanem annak minden egyes állomásánál is érvényesül. „Bűneink bocsánatáért” minden nap újra Istenhez fordulhatunk, és azt elnyerve, mindig új bizonyosságot szerezhethetünk az Ő megváltozhatatlan és kifogyhatatlan kegyelméről. Minden egyes bűnünk miatti fájdalomunkban és szégyenünkben is újra csak megjelenhetünk az Ő színe előtt, és elcsodálkozva láthatjuk: Ő újra csak az az Isten, aki a Jézus Krisztusban az Ő kegyelmét jelentette ki a bűnösöknek.

Aki a kegyelemnek ezt az ajándékát elnyeri Istentől, – akár egyszer s mindenkorra szóló egészében nézzük is ezt az ajándékot, akár gyakori megújulásainak az aprópénzére váltva szemléljük, – az az ember ezzel még nem szabadult meg a bűntől. Egyetlen nagy ajándékot nyert még csak el: a bűnnek az átkától szabadult meg. Még bűnös ember ezután is, de már nem az Isten kárhoztató haragjától fenyegetett és annak terhe alatt roskadozó és senyvedő bűnös ember, hanem az Isten kegyelmébe fogadott bűnös ember. Még az is megtörténhet, sőt bizonyosan meg is fog történni sokszor, hogy Isten perbe száll vele az ő bűnei miatt. De már nem úgy, mint a bűnt kárhoztató örök Bíró, hanem csak mint gyermekeivel feddő Atya. Érhetik az ilyen embert olyan fájdalmas fordulatok az ő életsorsa külső alakulásában, amelyekről tudja, hogy bűneivel vontat azokat magára, és ezért bennük Istentől ráért megvesszőtetést kell látnia. Átélni az ilyen ember az ő belső életében is olyan válságokat és vívódásokat, amelyekről tudja, hogy általuk Isten sújtja és dorgálja őt bűnei miatt. De mindez nem mond ellene annak, hogy Isten őt bűnös volta ellenére kegyelmébe fogadta, sőt éppen azt bizonyítja. Mert az ilyen megvesszőtetések már nem kárhoztató ítéletei Istennek, hanem csak áldott nevelő munkájának az eszközei. Nem eltaszítani akarja magától Isten a bűnöst ezekkel, hanem ellenkezőleg: közelebb akarja vonni magához. Nem arra való, hogy megfosszák a bűnös embert az Istennel való közösségtől, hanem csak arra, hogy annál mélyebben belevezessék abba. Istentől rettegnie és a jövőre szorongó borzongással gondolnia nem kell már annak, aki megismerte Jézus Krisztusban Istennek éppen a bűnösökhöz lehajló kegyelmét. A bűn átka eltisztult a feje felől, mint valami elvonult vész viharfelhő, és életét az Isten kegyelmének napfényében élheti. Bűnös ember ugyan, de Isten kegyelmébe jutott bűnös ember.

Hogy lesz ez a kimondhatatlan, nagy ajándék a miénk? Úgy, ahogy bármi más is, ami igazán ajándék: egyszerűen el kell fogadnunk! Isten a Jézus Krisztusban kinyilvánította, hogy Ő nekünk, bűnös embereknek ilyen kegyelmes Istenünk, erre egyszerűen rá kell bízunk magunkat. Isten elénk kínálja és felajánlja nekünk Jézus Krisztus által az Ő kegyelmét, – akármilyen hihetetlenül hangzik is, de ha egyszer Ő maga biztosít felőle, akkor igaz kell, hogy legyen, és mi boldogan átadhatjuk magunkat a bizonyossága élvezetének. Ezt jelenti éppen ez: „Hiszek Jézus Krisztusban”. Ez által a hit által a miénk a bűneink bocsánata, és az istenfiúság minden kiváltsága. „Hit által megigazulunk” Isten előtt. Tovább is gyötrődni bűneink miatt való félelmünkben, görnyedni azok nyomasztó terhe alatt, és töprengve-sóvárogva keresni valamilyen módot, amelyen talán valahogyan megszabadulhatnánk alóla és rendezhetnénk az Istennel való viszonyunkat, – ez annyit jelentene, mint „nem hinni Jézus Krisztusban”. Csak akkor volna ez menthető, ha nem ismernénk Őt! De aki ismeri Őt, mit értett az meg az Ő minden szavából és tetteiből, életéből és halálából, egész lényéből és közöttünk való megjelenéséből, ha azt nem értette meg, hogy Isten Őáltal kitárt karokkal hívogatja és várja a bűnös embereket, hogy kegyelmesen magához ölelje őket? Az Isten között és mi közöttünk meg-

romlott közösséget, amelyet mi sehogyan sem tudnánk helyreállítani, akármit csinálnánk is, íme, az Isten maga helyreállítja velünk: ezt jelenti Jézus Krisztus. Erre bizalommal igent mondani, és hálásan örülni az Isten kegyelmének, amely ilyen világosan megnyilvánult nekünk, bűnösöknek: ezt jelenti „hinni Jézus Krisztusban”.

Nem nagyon könnyűszerrel jut így hozzá az ember ehhez a felbecsülhetetlen kincshez: az Istennel való közösséghez? Lehet-e az az embernek biztos tulajdona, ha ő nem fizetett érte semmilyen árat, hanem ajándékkul kapta és egyszerűen elfogadta? Közelebbről, ha ilyen olcsón elnyerheti az ember az Istennel való közösséget, nem lesz-e akkor az Istenhez való viszonya valamilyen felületes, felelőtlen, tehát alapjában véve hazug viszony? Hiszen az ember nem lehet Istennel szemben más, mint engedelmességre kötelezett teremtmény! Hova lesz az elmondottak alapján ez a kötelezettség és a vele járó felelősség? Nem mondhatja-e az ember, hogy hiszen, ha Isten előtt az ő bűne már nem számít akadálnak, mert az Ő kegyelme túlteszi magát minden bűnön, akkor nyugodtan lehet bünt bűnre halmaznia is? Nincs-e az ember felmentve az alól, hogy komoly odaadással igyekezzék mindenben Isten akaratát szolgálni, ha minden bűnére már előre biztosítva van a bocsánat? – Az ilyen kérdések vagy félreértésekből erednek és akkor annak, akiben felmerültek, csak jobban oda kell figyelnie, hogy miről is van szó, és hamarosan meggyőződhet, hogy azok a veszélyek, amelyekről ő fontos és szent érdekeket féltene és védeni akarna, csak képzelt veszélyek. Vagy pedig egyszerűen hitetlenség okozza ezeket az ellenvetéseket: a helyett, hogy valaki az Istennek kijelentett kegyelmére boldogan igent mondana és rábízna magát, jobban akar érteni az Isten dolgaihoz magánál Istennél is; nem tartja elég biztonságos alapnak Jézus Krisztust, ezért ő maga sem helyezkedik egyszerűen az Őbenne kapott kijelentésre, és másoknak sem ajánlja, hogy egyszerűen „higgyenek Jézus Krisztusban”, és ezzel lássák biztosítottnak az Istennel való közösségüket. Ezzel a magatartással szemben, amely Jézus Krisztuson kívül még egyéb biztosítékait is keresi az Isten kegyelmének, nem tehetünk mást, minthogy hagyjuk: csak próbálkozzon a maga módjain, és lássa meg, mire viszi; közben pedig megyünk a magunk útján, és örvendünk annak, hogy hitünk által már isteni ajándékképpen a miénk az, amit az ilyen emberi próbálkozás még ezután akarna valahogyan elnyerni.

Amikor a reformációban elvált két keresztyén tábor között éppen e körül a kérdés körül támadt a máig is tartó nézeteltérés, abba kétségtelenül félreértések is belejátszottak. „Megigazulunk hit által Istennek ingyen való kegyelméből!” – vallották a Biblia alapján a reformáció hívei. „A hit nem elég! Az embernek a maga cselekedeteivel is érdemessé kell tennie magát arra, hogy Isten előtt igaz emberként állhasson!” – felelték erre a másik félen. Közben pedig „hit” alatt mást értettek itt és mást amott. A reformációval szemben állók „hit” alatt az ő meggyökerezett hagyományaik szerint azt értették: igaznak elfogadni valamilyen állítást arra illetékes tényezőknek a szavára. És az ilyen „hitnek” nem kis jelentőséget tulajdonítottak, mert hiszen egész egyházi életüket arra építették fel, hogy amit az egyház vezetői tanítanak, azt azoknak szavára az egyház tagjai fogadják el igaznak. Hogy aztán az így értelmezett és nagyrabecsült „hitet” mégsem tartották elegendőnek ahhoz, hogy a bűnös ember Isten kegyelme felől bizonyos lehessen, az csak becsületükre válik. A reformáció hívei ellenben a Bibliából a „hitnek” egy más, elfelejtett értelmét hozták napfényre, és ebben az értelemben emlegették, amikor az Isten előtt való megigazulás egyetlen és elégséges feltételeként hirdették. Ha ők azt mondták: „Hiszek Jézus Krisztusban”, nem azt értették alatta, hogy elhisznek Őróla mindent, amit az egyházuk vezetői vagy bárki más is Őróla állít, hanem azt – amit velük együtt mi is értünk e szavak alatt, – hogy teljes bizalommal belevetjük magunkat ennek a kegyelemnek a karjaiba, amelyet Isten Jézus Krisztusban kijelentett a bűnös embernek. Ez nemcsak a fejnek a „hite” volt, hogy még külön kérdés maradjon, hogy mi lesz aztán az akarat engedelmességével? Ebben a „hitben” benne volt az egész embernek igenlő

állásfoglalása az Isten kijelentésével szemben; ez az egész életre kiható jellegzetesen akarati ügy volt; ebben az emberi lélek mindenestől fogva átadja magát Istennek az engedelmességre is, nemcsak kegyelmének boldog élvezetére.

Hiszen amikor valaki így „hisz Jézus Krisztusban”, hogy elfogadja bűnös volta ellenére is az Istennek feléje kínált kegyelmét, akkor ezzel elsősorban Jézus Krisztus „főpapi” munkájának az ajándékát fogadja ugyan el, de ugyanaz a Jézus Krisztus, aki mint „Főpapunk” biztosította számunkra az Isten megengesztelt kegyelmét, egyben „Főprófétánk” és „Királyunk” is, és aki „Őbenne hisz”, mindenestől fogva hihet csak Őbenne, nem pedig úgy, hogy elválasztja az Ő „főpapi” tisztségét a másik kettőtől. Nem lehet „hinnünk Őbenne” a nélkül, hogy mint „Főprófétánkat” is el ne fogadjuk, és rá ne bizzuk magunkat arra a világosságra, amellyel az Isten kijelentése Ó általa megvilágítja az életünket. És nem lehet „hinnünk Őbenne” a nélkül, hogy mint „Királyunk” előtt is meg ne hajoljunk, és rá ne bizzuk magunkat az Ő hatalmára, amellyel életünket nemcsak akarja, hanem tudja is alakítani. „Hinni Jézus Krisztusban”, ez tehát csakugyan azt jelenti: felszabadulni a bűnünk miatt ránk nehezedő ítélet súlyától, és örvendezni az Isten örökre biztosított kegyelmének, mert ezt köszönhetjük az Ő „főpapi” áldozatának és közbenjárásának; de jelenti ugyanakkor ezt is: végleg felébredni a magunk függetlenségének hazug álmaiból, és abban a tudatban élni, hogy nem a magunkéi, hanem Istenéi vagyunk, amint ez az Ő „főprófétái” szolgálata révén kiviláglik előttünk, és ezért lerakni botor lázadásunk fegyvereit, és engedelmesen felesküdni az Isten akarataira, amint erre az Ő „királyi” uralma rábír bennünket. Ha azt valljuk, hogy „hit által” rendben van a dolgunk Istennel örökre, ez nem válhat szabadságlevelünkkel a bűnre, hanem éppen a bűntől való meghatározottabb elfordulásunkat is jelenti. Sőt, ha minden egyébtől eltekintünk is, és csak a Jézus Krisztus „főpapi” szolgálatára tekintve „hinnénk Őbenne”, már ez is magában foglalná a bűntől való ugyanilyen elfordulásunkat. Mert nekünk ugyan ingyen ajándékképpen jut osztályrészünkül az Isten kegyelme, de hogy annak milyen nagy ára volt, azt éppen az Ő „főpapi” szolgálatából láthatjuk meg. Azt az áldozatot, amelynek árán Ő nekünk ezt az ajándékot biztosította, nem lehet úgy látnunk és megértenünk, hogy ugyanakkor bennünk a bűnnel szemben felelőtlen hajlandóságok ébredjenek! Az oltár körül, amelyre Ő feltette értünk az életét, az Isten kegyelmének jó illatai terjengenek ugyan, de magán az oltáron az Isten ítélő igazságának a tüze ég. Aki örvendezve elfogadja azt, hogy Jézus Krisztus őerte is *elszenvedte* a bűn kárhoztatását, annak egyúttal siratnia kell azt is, hogy ezt a *kárhoztatást* kellett Őnek elszenvednie érte. Ezt az ajándékot elfogadni annyi, mint elismerni, hogy a mi megérdemelt halálos ítéletünk az, amelyet Ő magára vett, és amelyben azonosította magát velünk, bűnösökkel. Annyit jelent ez, mint „Ővele együtt meghalni” a bűn számára, hogy „vele együtt támadhassunk fel” a bűnnel örök harcban álló új életre. Aki „Jézus Krisztusban hisz”, azt nem kell még külön serkenteni a bűnnek megutálására, és külön követelményként nekiszegezni azt, hogy szakítson a bűnnel. Ebben a „hitben” már benne van a lélek gyökeréig ható bűnbánat, és a bűn ellen való elszánt hadüzenet.

De ha a „Jézus Krisztusban való hitben” már benne foglaltatik is az Isten akarata szerint való élet elkötelezettsége és igyekezete, és ha ez, minden felesleges aggodalmat meghazudtoló módon, ki is fog tűnni az élet valóságában, lesz ebben egy sajátos vonás, ami meg fogja különböztetni az ilyen „hitből élő” embert. Nem azért fogja kerülni a bűnt, mert különben félnie kellene az Isten haragjától, és nem azért fog igyekezni az Isten akarata iránti engedelmességre, mert ezzel biztosíthat magának olyan előnyöket, amelyekről különben el kellene esnie. Ellenkezőleg: az a boldog bizonyosság fogja serkenteni, hogy Istentől már nem kell rettegnie, és Istentől mindent máris megkapott, amire szüksége lehet. Nem az érdekei fogják vezetni, amelyek veszélyben forognak, hanem a hála kötelezettsége azért, hogy Isten kegyelmében örökre biztonságot lelt már. Erkölcsisége nem az a szolgai erkölcsiség lesz,

amely a bérre és a bér elveszthetésére gondol, és ezért feszíti meg igyekezetét, hanem a szülői ház igazi fiainak erkölcsisége, akik tudják, hogy ingyen megvan mindenük, és éppen ezt igyekeznek meghálálni azzal, hogy szüleiknek a kedvében járnak mindennel. Ez a lelkiület nem azért tartózkodik a bűntől, mert nem tartja tanácsosnak elkövetni, bár egyébként kívánczozna rá és sajnálja, hogy tartózkodnia kell tőle, hanem azért, mert szívből megutálta. Rossznak tartja, mert tudja, hogy az Isten szemében is rossz. És nem azért buzgólkodik a jóban, mert csak így érhet el Istennél valamilyen fontos eredményt, bár ugyanakkor ezt terhes kényszernek érzi, és örülne, ha nem kellene viselnie; hanem szeretni fogja a jót, mert tudja, hogy Istennek is az a kedve szerint való. Nyilvánvaló, hogy ez nemcsak magasabbrendű erkölcsiség amannál a másiknál, hanem ez az egyetlen igazi erkölcsiség. Amaz a következőktől féltő, és az érdekek biztosítására irányuló erkölcsiség csak addig fog elmenni, ameddig kénytelen. Amikor csak lehet, kibúvókat fog keresni, vagy látszatokkal fogja megnyugtanni magát. Nem lehet benne megbízni, mert nem a szív mélységeiből fakad, hanem kívülről van rászabva az ember életére.

Ha valaki erre azt mondja: az átlagembereknél ennyivel be is kell érnünk, sőt kérdés, hogy van-e egyáltalán ember, aki mindig meg tudna maradni a magasabb, az igazi erkölcsiség színvonalán, – akkor igazat adunk neki. Az emberi élet nem nélkülözheti a fenyegető büntetések zaboláját, és az ígérkező jutalmak sarkantyúját. Ezeknek felhasználása nélkül nem lehet benne rendet fenntartani, és nem lehet a fejlődés útján kormányozni. De most nem arról van szó: miként vélekedünk mi az emberekről, és hogyan rendezzük be magunk között az életet, hanem arról, hogy Isten mit mond nekünk, és mit akar velünk. Ő Jézus Krisztusban az Ő ingyen való kegyelmét jelentette ki nekünk. Akármilyen legyen is a mi egymásközi viszonyulásunk és életrendünk, nyilvánvaló, hogy Isten azt akarja, hogy Őt ne a büntetés félelmétől ostorozva, és ne a jutalmak reménységétől ösztönözve, hanem az Ő kegyelméért való hálából szolgáljuk. Nem a „szolgaság” lelkét, hanem a „fűség lelkét” akarja belénk oltani. Ezért adja nekünk a megváltás ajándékának első és alapvető mozzanataként ingyen ajándékol az Ő „megigazító” kegyelmét, amelyet csak el kell fogadnunk!

XVIII. A MEGVÁLTÁS AJÁNDÉKAI. II.

Azzal a kérdéssel foglalkoztunk: mit nyer az ember azzal, hogy „hisz Jézus Krisztusban”? Azt feleltük rá: mindenekelőtt elnyeri bűnös volta ellenére is az Istennel való közösséget. Ez a megváltásnak első és alapvető ajándéka, amelyet Jézus Krisztusnak köszönhetünk: bűnünk nem választ el már többé Istentől, igazságosságának megérdemelt ítélete már nem fenyeget bennünket, kegyelmébe fogadott gyermekei vagyunk! Olyan nagy ajándék ez, hogy be is telhetne vele a lelkünk. Megtörténhetne, hogy úgy elmerülünk az örömébe, hogy észre sem vesszük, hogy ez még nem minden, hanem ezen túl még több is vár ránk. Meg is történt nem egyszer, hogy a keresztyén hit itt nyugvópontra jutott, és tovább már nem is kívánczolt. Bizonyos szempontból csakugyan nyugvópontot is jelent az Isten kegyelméből elnyert ez a „megigazulás”. Az ember félelmei és vívódásai elpihenhetnek itt. És mennél inkább igyekezett az ember a maga meddő erőfeszítéseivel kiérdemelni és biztosítani az Istennel való közösséget, annál boldogabban nyugodhat meg abban a bizonyosságban, hogy amit magának soha nem tudna megszerezni, azt Jézus Krisztus által Isten kegyelméből ingyen ajándékol elnyeri, csak el kell fogadnia, és máris élvezheti. Nagy lelki békesség és öröm forrása az a bizonyosság, hogy az Istennel való viszonyunk bűnös voltunk ellenére is örökre rendezve van. Nem csoda, ha ez sokszor olyan végállomásnak tűnt fel, amelyre elérkezve nincs már egyéb dolga az embernek, mint átadnia magát afeletti örvendezésének, hogy Isten kegyelméből ide elérkezhetett. Azt kell mondanunk: nem is lehet másképpen „hinni Jézus Krisztusban”, csak úgy, hogy ez a hit telve van a bűn átkától örökre megszabadult lélek hálás örvendezésével. Hiszen örökre elmúlt a feje felől az Istentől való elvettetés veszedelme, és megszületett az a bizonyossága, hogy Isten kegyelmesen felé fordult, és magához ölelte örökre!

És ez mégis csak egyoldalú látása volna a helyzetnek. Csak addig tűnhet fel ilyen végső nyugvópontnak az Isten kegyelméből elnyert „megigazulás”, amíg a mi szükségünknek és azok megoldásának az ügyét, a magunk veszélyeztetettségét és a magunk megszabadulását helyezük a középpontba, és ennek szempontjából nézzük a megváltást. Mihelyt Isten szempontjából tájékozódunk, azonnal észrevesszük, hogy az Ő kegyelméből való „megigazulásunk” nem végállomás, hanem voltaképpen csak kiindulópont. Ha a megváltás azt jelenti, hogy Isten a bűn okozta romlás ellenére mégis megvalósítja az emberben az Ő eredeti teremő akarátát, és így dicsőíti meg az Ő kegyelmét, akkor nyilvánvaló, hogy a bűnös ember „megigazulásával” ez még nem teljesedett be, csak megkezdődött. Ezzel az ember voltaképpen csak rákerült arra a vágányra, amelyen most már végigfuthatja a megváltás útját egészen a végső célig, a megváltás beteljesedéséig. Ha a bűn átka, amely Istentől elválasztotta, elmúlt is fölé, és elnyerte is az Istennel való közösséget, ez nem azért történt, hogy éppen csak megtörténjen, és ő örülhessen neki. Hiszen, ha Isten kegyelmébe fogadta is, azért még mindig bűnös ember, Isten eredeti célja még ezzel nem valósult meg benne. Azért fogadta Isten az Ő kegyelmébe, hogy ne maradjon meg bűnös embernek! És ezért a megváltás első nagy ajándéka, a „megigazulás” után, sorra kell kerülnie a megváltás egyéb ajándékainak is, hogy az Isten kegyelmébe fogadott ember valósággal is átváltozzék olyanná, amilyennek Isten látni akarja. Ez a bekövetkező tényleges átváltozás is ugyanabból a forrásból ered, mint a „megigazulás”. Jézus Krisztusban nyerhet el az ember mindent, ami az ő megváltásához tartozik. Őbenne készített el és kínál nekünk Isten kegyelme mindent. És azáltal lesz a mienkké, hogy „hiszünk Jézus Krisztusban”.

A „megigazulásról” szólva azt hangsúlyoztuk, hogy az még nem jelenti az emberi élet tényleges megváltozását, hanem azt, hogy Isten a bűnös embert, úgy, amint van, kegyelmébe fogadja, mintha nem volna bűnös ember. Most hozzá kell ehhez tennünk: ha az embernek így helyreáll az Istennel való közössége, ezzel valójában mégis lényeges változás állt be már az embernek tényleges állapotában is. Ha talán semmi nem látszik is ebből, és ha minden jel szerint ugyanaz a bűnös ember áll is előttünk Istennek e mindenkorra szóló kegyelmi ténye után, mint aki azelőtt volt, – mégis egészen más már a helyzet! Istennel új viszonyba jutva már új életet él az ember. Hiszen az Istennel való közösségben az életelemét nyerte vissza, amelytől bűne miatt meg volt fosztva. Újra megvan a kapcsolata életének azzal az ősforrásával, amelytől bűne által elszakadt. Ezzel olyan más életfeltételek közé jutott, amelyek más életet tesznek lehetővé számára, mint amilyet különben élhetne. Az a változás, amely így bekövetkezett, talán csak rejtett kezdet még, amelynek még sok időre lehet szüksége, amíg láthatóan a felszínre tör, és még akkor is csak kezdetlegesek és gyengék lesznek a megnyilvánulásai. Csak csíraszerű valóság lesz ez az új élet: nem a szerint ítéendő meg, hogy milyen eredményeit lehet számon venni, hanem a szerint, hogy milyen jövődönnek az ígéreteit hordja magában. Azzal, hogy Isten kegyelméből elnyerte az Ővele való közösséget, még csak gyökerében gyógyult meg a bűnös ember élete, és még nagy útja lehet annak, hogy ez a gyógyulás a gyökérszétből felhatolva átjárja életének egész valóságát. De a folyamat megindult: Istennel való közösségében az ember „újjaszületett”, és ennek az új életnek csak a kibontakozása van hátra. Ennek során nyeri el az ember a megváltásnak egy másik nagy ajándékát: bűnös életének a valóságban is bekövetkező fokozatos átalakulását, a „megszentelődést”.

Láttuk, hogy a megváltás első ajándékában, a „megigazulásban” mint domborodik ki Jézus Krisztusnak „főpapi” szolgálata sajátosságosan. Bűnös embereket azért fogadhat Isten kegyelmébe, mert értük hozott áldozatával és értük szóló közbenjárásával Jézus Krisztus kielégíti az Isten igazságosságát. De már erről szólva is kiemeltük, hogy ezt az ajándékot elfogadni, vagyis „hinni Jézus Krisztusban”, olyan „megtérést” jelent, amelyben a bűnös ember magáévá teszi Istennek a bűn ellen Jézus Krisztusban megnyilvánított ítéletét, magát is elítéli bűnéért, és szakít vele. Ezzel a hittel tehát egy új ellentét születik meg az ember életében. Különbözik Istennel fordulna szembe a maga bűnével, most az Isten pártján állva, a maga bűnével fordul szembe. És ebben az a fontos, hogy Istennel együtt vállalja a maga bűnével való szembefordulást. Tehát nemcsak arról van szó, hogy elhatározások és fogadkozások ébrednek benne, hogy ezentúl csak ellenségként fog szemben állni a bűnnel, s a régi egyességgel, amelyben vele élt, véget vet. Ez így magában véve mit sem érne! Hamar semmivé válnának az embernek bármennyire szívből jövő eltökélései is, ha csak rajta magán múlna azoknak a megvalósítása! Hiszen Istentől való elszakadottságában is nem egyszer megpróbált a bűn ellen harcolni, amikor egy-egy pillanatra felülkerekedett benne az a belátás, hogy veszélyes út a bűnnek az útja, vagy amikor lelkiismeretének a szava, amely nem halt el egészen, fel-felkeltette benne az undort bűnös volta ellen. Azonban az ilyen harci próbálkozásoknál mindig kitűnt, hogy az ember lebecsülte az ellenfél erejét. A legelső alkalommal a bűn megint csak leszedte a lábáról. Az Isten ellen való engedetlenséget nem lehet úgy elkezdni és folytatni, hogy az ember bármikor abba is hagyhassa, ha meggondolta a dolgot. A bűnös ember felett uralkodik az ő bűne, és nem rázhatja le magáról. A „megigazult” embernél azonban más a helyzet. Ő közösségben él Istennel, és ezért már nem a bűn túlerőjének kiszolgáltatott gyengébb fél. Istennel együtt ő van túlerőben a bűnnel szemben. Mivel Istennek kegyelme eltörölte a bűnnek átkát, amely Őtöle elválasztotta az embert, ezzel egyúttal megadta azt a másik ajándékot is, hogy megtörte a bűnnek hatalmát is, amely zsarnoki módon uralkodott az ember felett.

Ugyanaz az ajándék, amelyik az egyik oldaláról nézve a bűn uralma alól való megszabadulás, a másik oldaláról nézve az Isten akarata szerint való élet megvalósulása. Mivel pedig az Isten akarata szerint való élet Jézus Krisztusban áll előttünk, mint egyetlen tökéletes és tiszta példában, úgy is meghatározhatjuk a bűnös ember életében végbemenő tényleges változást, hogy az nem más, mint a Jézus Krisztus hasonlatosságára való átformálódás. Jézus Krisztusban azért közelget az Isten hozzánk kegyelmesen, hogy a mi bűnös életünkben is ugyanazt az emberi életet ábrázolja ki, amely Jézus Krisztusban valósult meg. És „hinni Jézus Krisztusban” azt jelenti: egész valónkat kitárni annak az áthasonító hatásnak, amely Őbelőle ránk sugárzik. Így valósul meg a megváltás: életünknek a bűn okozta romlásból való kigyógyulása, és ezáltal Isten eredeti teremő akaratának a beteljesedése. Ennek a lehetőségét adja meg a „megigazulás”. Az egész végbemenő átalakulás azon alapszik, hogy Isten bűnös voltunk ellenére sem vetett el, hanem kegyelmébe fogadott bennünket. Mivel közösségben lehetünk vele úgy, amint vagyunk, azért leszünk másokká, mint amilyenek különben lehetnénk. Ezért nem lehet a „megigazulás” nagy örömeben elpihennünk, hanem teljes lélekkel sietnünk kell a megváltásnak a felé a további ajándéka felé, amelynek a kapuját megnyitotta előttünk a „megigazulás”. A „református Hiszekegynek” az ad sajátos színezetet, hogy amikor ezt vallja: „Hiszek Jézus Krisztusban”, akkor ebbe nyomatékosan beleérti azt is: rábízom magamat úgy is, mint „megszentelődésemnek” Istentől kapott erőforrására; kitárt lélekkel elfogadom Őbenne Istennek azt az ajándékát is, hogy Ő lesz az elégséges segítségem a bűnnek minden hatalma ellenében az Isten akarata szerinti életben; bizalommal átengedem magam az Ő vonzásának, amellyel az övéhez hasonló életnek az útjára, az Ő követésére, maga után vonz. Ebben van a „megigazulás” ajándékának is az igazi értelme: nem önmagában, hanem abban, ami utána következik, és rá felépül!

Mindez más szóval megint csak azt jelenti, hogy Jézus Krisztus „főpapi” szolgálatát nem lehet úgy elfogadni, hogy ugyanakkor ne fogadjuk el az ő „főprófétai” irányítását és az ő „királyi” uralmát is. A bűnös embernek a valóságos átalakulása, amelyről szó van, voltaképpen azt jelenti, hogy Jézus Krisztus másik két megváltói „tisztsége” is érvényesül az életében. Van a „megszentelődés” folyamatában egyfelől valami, amit „megvilágosításnak” lehet nevezni, s ami sajátosan Jézus Krisztus „főprófétai” munkájának az ajándéka. Az ember zavaros és hamis gondolatainak a sötéttségét egyre jobban felderíti Isten igaz és tiszta gondolatainak a lelkét átjáró fénye. Aki Istennel közösségben élhet, annak az egész gondolkozása egyre jobban átformálódik úgy, hogy mindent annak a kijelentésnek a megvilágításában lát, amelyet Isten Jézus Krisztusban adott. Megtanulja az életet és halált, a jelent és jövőt, testi és lelki dolgokat, örömeit és bajokat, a múlandóságot és az örökkévalóságot úgy szemlélni, ahogy Jézus Krisztus szemén át nézve jelennek meg előtte. Így eloszlanak a bűn vakságából eredő csalfa álmokképek és zavaró torzképek, és új színben, új értelmet nyerve tárul az ember elé az igaz valóság. Mivel pedig az ember lényegében véve szellemi lény, azért ez a gondolkodásában, vagyis szellemi életében beálló változás azt jelenti, hogy ő maga más emberré lesz. Új irányt vesz az egész élete, új célokat lát maga előtt, és új utakra van beállítva. Ez a változás folyamatosan megy végbe. Néha hasonló ugyan a megindulása egy olyan hirtelen gyógyuláshoz, amelyben egy vak embernek a szeméről egy pillanat alatt lehull a hályog, és így a sötétségből egyetlen lépéssel áterkezik a világos látás birodalmába. De az így megnyílt szemre is sok látnivaló vár az előtte kitáruló világban, és csak fokról-fokra fogja megszerezni a benne való tájékozódást. Az Isten világosságánál való látásnak ez az egyre fokozódó tisztulása és élesedése az az ajándék, amelyet Jézus Krisztusnak mint „főprófétánknak” az iskolájában elnyerhetünk. Türelem is kell tehát hozzá. Ebben az iskolában is van rend: csak leckéről leckére lehet benne előbbre haladni, és semmit sem lehet átugorni. Vannak Istennek olyan megláttatni valói, amelyekkel megvárát, mert előbb más dolgokhoz kell hozzágyakorlódnia a szemünknek. És ahányan vagyunk, mindnyájunkkal más utat jár meg az isteni Tanítómester

ebben az iskolában. De mindnyájunkat egyre előbbre vezet. Mind növekedhetünk és gyarapodhatunk abban a szent „bölcsségben”, amelyet semmilyen emberi ismeretforrásból nem meríthetnénk, mert egyetlen forrását Jézus Krisztusban nyitotta meg számunkra Istennek kegyelme. Egyrészt abban fog mutatkozni ez az előbbre haladás, hogy az Ő tanítványai mind otthonosabbakká válnak annak a történeti kijelentésnek a világában, amelyet Isten egyszer s mindenkorai ajándékaképpen a Biblia őrzött meg számunkra, és egyre vágyakozóbb lélekkel fogják felszívni magukba mindazt az igazságot, amelyet Jézus Krisztus az Ő hajdani „megaláztatásában” hozott el e világra. Másfelől pedig abban áll az ilyen tanítvány előhaladása, hogy erősödni fog a figyelme, és finomodni fog a lelki érzékenysége az Isten élő kijelentése iránt: a Bibliában találkozással Jézus Krisztussal, egyre biztosabban fel tudja majd fogni azt, amit Ő az Ő mennyei „felmagasztaltatásából” mond itt és most az Ő testi füllel nem hallható, de mégis világos és határozott szavával.

Ezzel a „megvilágosíttatással” együtt jár az a másik ajándék, amellyel kiteljesedik a „megszentelődés”, és amelyet szorosabb értelemben vett „megszentelődésnek” nevezhetünk: Jézus Krisztus „királyi” uralmának az érvényesülése a benne hívők életében. Nem lehet Őáltala közösségben élnünk Istennel a nélkül, hogy az Ő akaratahoz is egyre fegyelmezettebb engedelmisséggel ne simuljunk hozzá. Ő nemcsak gondolataink világában ragyogtat fel egyre tisztább világosságot, hanem az akaratunk világában is egyre tisztább rendet teremt. Kósza kívánságainkat megzabolázza, és az Isten szolgálatának az igájába hajtja. Nemcsak úgy osztogatja parancsait, hogy azokkal elindít bizonyos irányba, hanem úgy, hogy általuk mintegy kézenfogva vezet, és maga után von, hogy az elénk szabott utat végig is járjuk. Úgy hajlítja az akaratunkat, hogy ne akarjunk mást, mint amit Ő akar, de azt, amit Ő akar, mi is szívvel-lélekkel akarjuk. Közben ezzel az Ő uralmával, mint valami védőpajzzsal vesz körül bennünket az élet kísértései ellen: csábítások, amelyek különben a szívünkig hatolva meg ejtenének bennünket, úgy elvesztik a varázsukat felettünk, hogy szinte észre sem vesszük hívogatásukat, és fenyegetések, amelyek különben megfélemlítenének és rávennének a bűnre, úgy elvesztik a mérgeket, hogy könnyen túl tudjuk tenni magunkat rajtuk. S míg így elfordítja az akaratunkat olyan dolgoktól, amelyeket Őnélküle megcselekednénk, másfelől odafordítja olyan dolgok felé, amelyektől különben – ha egyáltalán eszünkbe jutnának – kedvetlenül húzódoznánk, vagy riadtan megszöknénk. Egyszóval: ránevel bennünket az Isten engedelmes szolgálatára. Még akkor is, amikor olyasmiket parancsol nekünk, amiket egy vagy más okból amúgy is megcselekednénk, mássá teszi, az Isten szolgálatává szenteli az életünket az által, hogy megtanít ezeket a dolgokat is nem másért, hanem Isten kedvéért, Isten dicsőségére cselekedni.

Ez sem máról-holnapra végbemenő átalakulás, hanem huzamos folyamatnak és állandó előhaladásnak a dolga. Hiszen maga az a nyersanyag is, melyet Isten „megszentelő” kegyelme így átformál, maga a mi emberéletünk, sem kész adottság, ami egyszerre átformálható volna, hanem egymást követő napok és évek rendjén fejlődik csak ki. Más a ma, más a holnap, és megint más a holnapután. Mások az ifjúkor éve, mások az életünk javakorabeliek, és mások az öregkorunkéi. Az élet minden szakaszában más kérdések merülnek fel, amelyekben érvényesülnie kell a Jézus Krisztus életformáló erejének. Ha ma tökéletesen átformálódna is valakinek az élete az Isten akarata szerinti formára, mit érne az már egy, vagy éppen tíz év múlva egészen más viszonyok között? Akkor majd egészen másképpen kell annak megnyilatkoznia, hogy ő valóban az Isten akarata szerint él, mint ahogy ma megnyilatkozhat. Csak állandó előhaladásban fejlődhet és érlelődhet ki az ember „megszentelődő” élete. De így csakugyan van benne valóságos előbbre haladás! Eleinte nagy erőfeszítést kívánó engedelmeskedések idők múltán szinte maguktól működő szokásokká válnak. Ki-kiújuló akarásokból lassanként az Isten akaratahoz igazodó állandó jellem alakul ki. És amikor bizonyos bűnei ellen való harcá-

ban gyakorlatot szerez, és így a győzelmet felettük könnyebben kivívja az ember, felszabaduló erejét annál inkább fordíthatja más bűnök ellen való újabb és még nehezebb harcaira. Így kapja meg Isten kegyelméből azt az ajándékot, amelyet különben, ha vért verejtékezne is erőfeszítésében, soha el nem érhetne: az élete egyre teljesebben átalakul az Isten akaratának az irányába, Jézus Krisztus életének a mintájára. Ebben érvényesül Jézus Krisztus „királyi” uralma: Isten azért adta Őt nekünk, hogy általa a maga akaratának szolgálatába vonja az életünket. Ehhez csak az szükséges, hogy „higgyünk Jézus Krisztusban”, adjuk át magunkat neki bizalommal. Amint állandóan keressük a vele való találkozást a Biblia lapjain és kitarjuk lelkünket azoknak a hatásoknak, amelyeket Ő „megaláztatásának” napjaiban kisugárzott magából, azok rabul ejtenek bennünket, és csodálatos átformáló munkát végeznek rajtunk. Közben pedig állandóan azt tapasztalhatjuk, hogy ilyenkor nem is csak egy régen valamikor itt járt személyiség bűvkörébe jutunk, hanem azzal az élő „Királlyal” van dolgunk, aki mennyei „felmagasztaltatásából” nyúl bele titokzatos hatalmával a mindenkori jelenben az emberek életébe, és igazgatja azt a maga akaratának az útján.

De akár a „főprófétai”, akár a „királyi” ajándékot nézzük, ugyanarról az egy ajándékról van szó mindkettőben. Gondolatainknak Isten szerinti kivilágosodása, és az akaratunknak Isten akarata szerinti formáltatása egymástól elválaszthatatlan, egymást kölcsönösen átható két folyamat. Minden újabb tisztalítás egyúttal új gyakorlati indítást és lendítő erőt is rejt magában. És minden újabb gyakorlati engedelmesség egy-egy lépcsőfok, amellyel feljebb jutva megint csak új látások nyílnak meg előttünk. Mindenképpen az megy végbe rajtunk ebben a folyamatban, hogy az a romlás, amelybe belesüllyedtünk bűnünk folytán, gyógyul, és kitisztul az életünkben. Az Istentől egyre távolabb sodródó élet helyett az Istennel egyre jobban összeforró életet élhetünk. Nemcsak a bűn átka múlt el fejünk felől, hanem meg van döntve a bűnnek felettünk uralkodó hatalma is. Valóságos életünkben is megváltott emberek vagyunk, akik nem hunyászkodnak már meg tehetetlenül a régi bitorló zsarnok előtt, hanem a fejüket felemelve felmondhatják neki a szolgálatot, mert most már az egyetlen igazi Gazdájuk rendelkezik velük.

De hogy ezzel kapcsolatban téves fogalmaknak helyt ne adjunk, két dolgot kell nagyon hangsúlyoznunk. Az egyik az, hogy a „megszentelődésnek” ezt a folyamatát a mi emberi tekintetünk nem ellenőrizheti előhaladásában. Isten ajándéka az a Jézus Krisztusban hívők számára, és ezért az Ő titka, hogy hogyan osztogatja. Mi nem követhetjük ebben nyomon az Ő keze munkáját. Nekünk mindenesetre nagy egyenlőtlenségek tűnnek a szemünkbe. Néha látunk olyan embereket, akiknél mintha remekbe végezné munkáját a „megszentelő” kegyelem. Talán az egyik napról a másikra olyan feltűnő változáson megy át a gondolkodásuk és az életben való magaviseletük, hogy az szinte még a hitetlenek szemében is Isten csodájának tűnik fel. Vagy olyan magas fokra emelkednek az Isten megismerésének iskolájában és az Isten akarata szerint való életben, hogy szinte lehetetlen rájuk néznünk a nélkül, hogy róluk eszünkbe ne jusson mindjárt Jézus Krisztus: annyira magukon viselik az Ő bélyegét, hogy azonnal rá lehet ismerni bennük az Ő tanítványaira és követőire. De látunk viszont sokszor olyan embereket is, akik Jézus Krisztus híveinek vallják ugyan magukat, de vajmi kevés becsületet szereznek ezzel az Ő nevének! Bajos volna megmondani: miben különbözik az életük attól az élettől, amelyet az Őbenne való hit nélkül élnének. Azonban mindez, amit így látunk és megállapítunk, a dolgoknak csak a felszínén mutatkozik. Ki tudja: milyen kép tárulna elénk, ha a valóság előlünk elrejtett mélységeibe is úgy beleláthatnánk, ahogy Isten látja azokat! Hátha kiderülne, hogy annak az embernek az életében, aki szerintünk csak csigalassúsággal vánszorog előbbre a „megszentelődés” útján, vagy egyáltalán semmi jelét nem mutatja az előhaladásnak, valójában az Isten életformáló kegyelmének nagyobb csodái mennek végbe, mint annak a másik embernek az életében, aki a mi ítéletünk szerint messze

előtte jár vándortársainak ezen a szent országúton, és útmutató például szolgálhat a többieknek is! – Az egyes ember életében is, ki-ki a magáéban, hasonló egyenlőtlenségeket láthatunk egyes korszakok között. Van néha úgy is, hogy az új emberünk élete egyszerre hatalmas lendülettel ível fölfelé, mint amikor tavasszal az élet fakadása néha rövid néhány nap alatt megváltoztatja az egész táj képét. Néha Isten gondolatai villámfény módjára világosodnak ki előttünk és válnak azonnal szilárd bizonyosságainkká a Jézus Krisztus iskolájában. És az Ő ereje is néha sodró áradatként kap el bennünket, hogy elszaggasson minden köteléket, amellyel a part mellett való bűnös veszteglésre voltunk ítélve, és magával ragadjon az Isten szolgálatának szabad, nyílt vizeire. De nem mindig ez a helyzet! Vannak idők, amikor az előhaladásunk kínosan akadozóvá válik. Szinte úgy látszik, hogy nem is haladunk, hanem egy helyben tespedezünk. Sőt vannak idők, amikor gyászos visszaeséseket élünk át. Az is, amit Isten már egyszer kivilágosított előttünk Jézus Krisztus által, újra csak összezavarodik előttünk, és már egyszer elnyert bizonyosságaink felett ismét csak elhatalmasodnak kétségeink. Régi bűneink is, amelyekről azt hittük, hogy ellenük már sikeresen megváltuk szabadságharcunkat, megint csak a nyakunkra telepszene. Mintha cserbenhagyna bennünket az a segítő és vezérlő elv, amelyet Jézus Krisztus sugárzott az életünkbe! Mintha legalább is szünetelne az Ő felettünk való uralma: mi megint csak magunknak élünk, és nem Őt szolgáljuk! De ki tudja: vajon a lelki életnek nem az ilyen sivár, kopár, téli napjaiban gyűlik-e fel bennünk titkon az a duzzadó erő, amelyből aztán előbb-utóbb csak annál gazdagabb szépségben robban megint ki egy újabb tavaszi korszak? Hátha végül majd ezek a szomorú, meddő idők bizonyulnak mégis a legtermékenyebbeknek? – Egyszóval: a „megszentelődés” folyamata nem ellenőrizhető emberi szemmel. Nincs olyan mérték, amellyel meg lehetne állapítani: mennyire haladt már, vagy nem haladt még előbbre. Nem arra való, hogy az egyik ember életét összehasonlítsuk a másikéval, vagy ugyanannak az embernek az életében is az egyik korszakot a másikkal, és aztán felállítsuk a rangsort: ez feljebb áll, amaz meg lejjebb. Csak egy bizonyos: akit Isten kegyelmesen az Ő szívére fogadott, azt egyúttal az Ő kegyelmének a műhelyébe is bevonta, és azon el is végzi az Ő átformáló munkáját. A valóság az, hogy ez az Ő „megszentelő” munkája egy pillanatra sem szünetel azoknak az életében, akiket Jézus Krisztus által közösségbe fogadott magával. Amikor Jézus Krisztus megjelent ebben a világban, akkor Ő a megváltásnak ezt az ajándékát is magával hozta közénk, bűnös emberek közé, és ezért „hinni Jézus Krisztusban” azt is jelenti, hogy mivel bizonyosak vagyunk Jézus Krisztus felől, bizonyosak vagyunk a „megszentelődésnek” e felől a benne megjelent ajándéka felől is, tekintet nélkül arra, hogy abból mennyi válik láthatóvá, vagy mennyi marad elrejtve az emberi szemek előtt.

A másik fontos megjegyzés, amely mindezekkel kapcsolatban nem maradhat el, és amely már át is vezet bennünket a megváltásnak egy harmadik ajándékához, az, hogy akármilyen gazdag eredményekkel bontakozik is ki a „megszentelődésnek” az ajándéka, ebben az életben mégis mindig csak részleges és befejezetlen marad. Soha nem juthat lezáródáshoz, míg a halál nem tesz pontot a végére. „Holtig tanul” az Isten kegyelméből Jézus Krisztus iskolájába befogadott ember, mert minden ismeret, amely előtte kivilágosodik, csak „rész szerint való”, és mindig várnak rá új meglátni és megérteni valók, amelyekre soha nyugvópontra nem jutó, mindig tanulékony vágyakozással kell odaszentelnie a figyelmét. A bűn ellen vívott akarat küzdelme is, akármennyi győzelmet megadatott is megérnie, folytatódik mindhalálig. Ha „ó emberét” letéperte is, akkor sem szabadult meg tőle végképpen. Holtában is szívósan él az még, és mindig lesi az alkalmas pillanatot, amelyben újra feltámadhat. Mindennap újra meg kell öldökölni! Ezért úgy áll a dolog, hogy még az Isten kijelentéséből eltanult legtisztább gondolatainkat is elhomályosítja valamelyes emberi fogyatékoságunk, és az Isten uralma alatt végzett legengedelmesebb szolgálatunkhoz is mindig hozzátapad valamilyen nyoma emberi bűnösségünknek, amely miatt nem ütheti meg az isteni tisztaság mértékét. Reménytelen is

volna a helyzetünk, ha a „megszentelődésünkkel” kellene kielégítenünk Isten igazságosságának követelményeit! Még az Istennel közösségben élő ember sem mutathat fel semmit, amivel az Isten ítélőszéke előtt megállhatna. A „megszentelődésben” való előhaladása közben is mindvégig az Isten „megigazító” kegyelmének köszönhet mindent: csak azért élvezheti az Istennel való közössége áldásait, mert az ő saját érdemtelenségének ellenére is biztosította ezt számára Jézus Krisztus, és méltatlanságának ellenére is ingyen ajándékkul nyeri el azt. Örülhet a „megszentelődés” útján elért eredményeknek, de sohasem úgy, mintha Isten előtt dicsekedhetne velük, mint a maga érdemeivel. Minden dicsőséget Istennek kell értük adnia, akinek kegyelméből lett azzá, amivé lett. És közben a bűnbánat szégyenétől kell pirulnia az arcának, ha arra gondol: milyen nagy útja van még hátra!

Csonka marad bizony a megváltás egész műve mindaddig, amíg egy jövődöbeli harmadik mozzanattal nem teljesedik ki egésze. Abban, hogy Isten kegyelme elhárította a bűnös feje felől a bűn átkát, és a bűnös életében megtörte a bűn uralkodó hatalmát is, benne van az ígérete és záloga annak, hogy egyszer mindenestől fogva el is fogja tüntetni a bűnt az ember életéből, és ezzel be is fejezi megváltó kegyelmének a munkáját. Ezzel teljes valósággá lesz a megváltás: a bűntől megrontott emberélet helyre lesz állítva olyanná, amilyennek Isten eleitől fogva látni akarta. De ez nem a halálon innen, hanem csak a halálon túl, egy másik világban fog bekövetkezni. Amíg az ember még ebben a világban él, bármilyen tisztára kiforrna is benne az új élet bora, mégis csak a régi, megfertőzött edény hordozza azt magában. Az ember teste ugyanaz marad, mint a megváltás nélkül is volt. Ennél a testénél fogva benne marad a bűnös embervilág közösségében. S ez nem is csak a leszármazás kapcsolatait jelenti, hanem egyébként is teste révén van a megváltott ember ezer szállal még mindig idekötözve a bűn által megrontott embervilághoz, úgyhogy annak összefüggéseiben részes, és annak egészéhez elválaszthatatlanul odatartozik, ő benne él abban és az is benne él őbenne. A „megszentelődés” nagy csodája és ajándéka éppen abban áll, hogy Isten kegyelme ellensúlyozni tudja a bűnnek mindazt az erejét, amely a megváltott emberre is állandóan hat annak révén, hogy még régi testében, és ezáltal régi világában is itt él. De teljessé akkor lesz a megváltás, amikor már nem lesz mit ellensúlyozni, mert minden harc véget ért a teljes győzelemmel. Ez akkor következik be, amikor a testi halállal elszakadnak azok a szálak, amelyek a megváltott embert még hozzáfűzték a bűn által megrontott világhoz. Amíg ez meg nem történik, neki is viselnie kell még Istennek azt az ítéletét, amely a bűnös emberiségen nyugszik. Rá nézve nem átkos teher ez, mert hiszen csak azt jelenti, hogy még várakoznia kell megváltásának a beteljesedésére. Nem taszítja őt ez az ítélet már a reménytelenség mélységeibe, hanem ellenkezőleg: megtanítja türelmesen reménykedni a megváltásnak még hátralévő beteljesedésében, és közben is arra készíti, hogy igyekezzen többről-többre jutni annak már most elnyerhető ajándékaiban. Ebből az ítéletből kifolyólag kell elviselnie a halált is, amellyel Isten kimondja a szentenciát: az az evilági élet, amelyből a megváltott ember is kisarjadt, s amelynek nyomait a „megszentelődés” ellenére is még mindig magán viseli, nem az az élet, amelyre Ő az embert teremtette. De ez a halálos ítélet sem fenyegető veszedelem már a megváltott emberre nézve. Csak azt a régi burkot töri össze, amely alatt már ott fesledezett és épült az Isten kegyelméből megindult új élet. S ezért bár egyfelől Isten ítélete a halál a múltra vonatkozólag, másfelől megnyílt kapu a jövő, a teljes megváltás, a „megdicsőülés” felé. Ez a jövő meghozza az Isten tökéletes ismeretét, a „színről-színre látás” ajándékát. És meghozza a Jézus Krisztus megdicsőült ember-voltának a teljes hasonlatosságát, a bűntelen tisztaság ajándékát. „Hinni Jézus Krisztusban” tehát azt jelenti: a „megigazulás” és a „megszentelődés” koronájaképpen bizonyosan várni a „megdicsőülést” is, mint az Ő megváltó munkájának harmadik és végső ajándékát.

XIX. A SZENT LÉLEK VALÓSÁGA.

Elérkeztünk a Hiszekegy harmadik és utolsó szakaszához, amelyben megvalljuk a Szent Lélek Istenbe vetett hitünket. Ezzel válik teljessé a Szentháromság Istenről való hitvallásunk. Volt már szó arról, hogy teljes bizalommal tekintünk fel Istenhez, aki minden teremtményei felett, mi felettünk, emberek felett is, megközelíthetetlen magasságban él, és feltétlen hatalmával titokzatosan kormányozza világát az Ő céljai felé. Azután felmutattuk ennek a bizalmunknak forrását és alapját azzal, hogy vallást tettünk Jézus Krisztusról, akiben Isten magát kijelentette, és pedig éppen hozzánk, mint bűnös emberekhez hajolt olyan közel kijelentésével, hogy ezzel a megváltás ajándékát hozta el nekünk. Most még hozzá kell tennünk ezekhez azt, hogy úgy is ismerjük Istent, mint aki teremtményeiben bennük él, közelebből bennünk, bűnös emberekben is úgy vesz lakozást, és úgy munkálkodik, hogy ezzel magával titokzatos egyességre von, a tulajdon életével hat át, és így viszi megvalósulásra bennünk céljait, közelebből éppen a megváltás művét. Az Atyáról és a Fiúról vallottak után így a Szent Lélek csodálatos valóságáról is vallást téve, mint valami lezáródó kör, kikerekedik a vallástételünk, és kivilágosodik belőle: miért mondjuk el a Szentháromság Istenről olyan boldog hálával, hogy „hiszünk Őbenne”.

A Szent Lélek Isten valóságát, ha nem neveztük is ezen a néven, voltaképpen már érintettük akkor is, amikor az Atya Istenről beszéltünk. Mondtuk akkor, hogy teremtményeinek fenntartásában és kormányzásában Isten számunkra megfoghatatlan módon, valahogy „belülről” érvényesíti az Ő fölöttünk gyakorolt hatalmát. Öntudatlan teremtményeinek magának az alkatában, a természetében tart fenn olyan ható erőket és tart érvényességben a működésüket irányító olyan törvényeket, amelyek által fennmaradásukat is úgy biztosítja, és a rajtuk és általuk végbemenő történéseket is úgy kormányozza, ahogy Ő akarja. Így minden atomnak a bonyolult belső folyamataiban is, minden sarjadó fűszál és minden röpködő bogárka életjelenségeiben is voltaképpen már ott fénylik a teremtményeiben benne ható Istennek, a Szent Lélek Istennek a titka. Azt meg külön kiemeltük, hogy minket, embereket, nemcsak úgy igazgat Isten, ahogy mi szoktunk egymásra irányító hatásokat gyakorolni: kívülről közelítve meg az emberi öntudatot, parancsokat és tilalmakat szegezve neki, fenyegetésekkel és ígérekkel hajlítva az akaratát. A ráhatásnak ilyen módjain kívül Isten még valamilyen más, számunkra járhatatlan és ezért fel sem fogható úton is hozzá tud férkőzni az emberi lélekhez, hogy azt a maga akarata szerint formálja és irányítsa. Mintha valamilyen titkos hátsó ajtón volna bejárása hozzá, teljesen hatalmába tudja venni és meg tudja benne valósítani azt, amit felőle eltervezett. Ebben is a Szent Lélek valósága fénylett már fel előttünk. A Szent Lélek ihletése minden igaz gondolat és minden jó szándék, amely az emberben felébred. Sőt jelen van a Szent Lélek az ember minden torz eltévelyedésében és minden romlott akarásában is, mint fékentartó és ellensúlyozó erő, mert ha Ő nem tusakodna az emberi szívben a bűnnek zavart és bomlást okozó ereje ellen, akkor már rég teljessé vált volna a bűn átka, és az ember behullott volna végromlásába.

Akkor is, amikor a Fiú Istenről beszéltünk, hallgatagon beleértettük már hitvallásunkba a Szent Lélek Isten valóságát is. Sőt egyszer kifejezetten is említést tettünk róla. Szemben állva annak az emberi életnek a csodájával, amelybe a magát kijelentő Isten beleöltöztette magát, annak büntelenségére abban leltük meg a magyarázatot és ezt is vallottuk meg róla, hogy „fogantatott Szent Lélektől”. Nemcsak azt jelentette ez, hogy Istennek új emberteremtő tényével állunk szemben, amely megszakítja a bűnnek nemzedékről-nemzedékre tovább plántálódó

végzetes folytonosságát, hanem azt is kiemeltük vele, hogy Istennek teremtő hatalma magából a már meglévő emberiségből sarjasztotta elő ezt a bűntelen, új emberéletem. Földi anyaméhében fogantatott, tehát nem kívülről, az égből alábocsátva, vagy ki tudja, honnan előteremtve érkezett közénk, hanem Istennek az embervilágban benne munkálkodó ereje hívta létre. És ennek a Szent Lélektől eredett Jézus Krisztusnak az egész élete is a Szent Lélek erejének szakadatlan megnyilatkozása volt. A Szent Lélek világosította ki az Ő emberi öntudatában egész küldetésének a bizonyosságát, amelyet be kellett töltenie, és a Szent Lélek erősítette úgy meg Őt, hogy rendelt útját végig is tudta járni egészen a megáldoztatásnak végső állomásáig. Ezért, amikor Őt a „Krisztus” névvel jelölve az Isten „Felkentjének” neveztük, ez alatt is azt értettük, hogy a Szent Lélek volt az a titokzatos „Kenet”, amelyben részesülve alkalmas és képes volt azt a „főprófétai”, „királyi” és „főpapi” tisztséget betölteni, amely Őt a mi Megváltónkká teszi.

De ha eddig sem lehetett Istenről úgy vallást tennünk, hogy az Ő Szent Lélek Isten voltáról megfeledekezzünk, most már rá kell kerülnie a sornak arra, hogy egyenesen ráirányítsuk a figyelmünket erre. Ki kell teljesednie hitvallásunknak ezzel a kifejezett és nyomatékos vallástétellel is: „Hiszek Szent Lélekben.” Most kerülhet csak rá a sor erre is, miután már elhangzott a Jézus Krisztusról szóló hitvallásunk. A Hiszekegy harmadik szakasza csak a második után következhet, és azzal nem cserélhető fel sorrendben. Mert hogy mi is a Szent Lélek valósága, azt mi, bűnös emberek csak akkor tudhatjuk meg, amikor az értünk megtestesült Fiú Istenben kitárult számunkra Istennek kegyelme, és mi kitárva az előtt a magunk lelkét, elnyertük az Istennel való közösséget. Különbözik nem lehetne róla semmilyen mondanivalónk. De viszont, ha az a nagy ajándék, amelyről a Hiszekegy második szakaszában teszünk vallást, a miénk lett, akkor abból előbb-utóbb úgy kivilágosodik a Szent Lélek ajándéka is, hogy nem mulaszthatjuk el, hogy erről is öntudatosan vallást ne tegyünk a Hiszekegynek még egy harmadik szakaszában. Amikor ugyanis Istennel abban a közösségben élünk, amelyet Jézus Krisztus által nyertünk el, rá kell eszmélnünk valamire, ami az első tekintetre talán elkerülte a figyelmünket, és pedig arra, hogy ez az Istennel való közösségünk többet jelent, mint pusztán annyit, hogy két egymással szemben állt fél: Isten és az ember között létrejött a megbékélés. E mögött ott rejlik még az a többlet is, hogy ugyanez a két fél egymással olyan titokzatos egységre is jutott, hogy az egyik a másikban él és viszont. Igaz, Isten a Jézus Krisztusban kinyújtja a bűnös ember felé az Ő kegyelmének kezét, és a bűnös ember, felismerve ebben a bűntől való szabadulásának egyetlen és nem is álmodott lehetőségét, megragadja ezt a kinyújtott kezét a maga hitének kezével, – de nemcsak ennyi történik az Isten és az ember közötti megbékélésben. Ez is csak azért történhet meg, mert ugyanakkor történik még valami más is: Isten a bűnös ember lelkének a háttéréből maga igazgatja úgy annak gondolatait és elhatározásait, hogy az ember az Ő kegyelmének közelgetését felismerhesse, és arra igent mondván a felé nyújtott kezét megragadja. Tehát míg egyfelől elénk áll Isten Jézus Krisztusban, és általa kijelentve magát szól hozzánk, addig másfelől rejtelmes módon mintha a hátunk mögé is kerülne, és onnan úgy fordítaná a fejünket, hogy Jézus Krisztust észrevegyük; úgy lefogva tartana bennünket, hogy ne szabadulhassunk Jézus Krisztus hatása alól, míg Őt meg nem értettük; és úgy melengetne bennünket, míg ellenállásunk keménysége meg nem olvad, és mi végül hitünkkel át nem adjuk magunkat a Jézus Krisztusban megjelent kegyelemnek. Nemcsak hozzánk intézett kijelentésével biztat és hívogat erre a hitre, hanem bennünk munkálkodó ereje által egyenesen rá is visz bennünket arra, hogy a Jézus Krisztusban szóló kijelentése előtt kitárjuk lelkünket. Nemcsak, hogy ajándékkal kínálja nekünk Jézus Krisztusban az Ő kegyelmét, hogy nekünk csak a kezünket kelljen kinyújtatnunk az ajándék elfogadására, hanem még azzal is Ő ajándékoz meg bennünket, hogy a kezünket ki tudjuk nyújtani, és tényleg ki is nyújtjuk az Ő ajándékáért, amelyet nekünk szánt. És ahogy Ő maga ébreszti fel bennünk a Jézus Krisztusban való hitet, ugyanezzel a bennünk folytatott

titokzatos munkájával természetesen továbbra is Ő tartja azt ébren bennünk, Ő élteni, táplálja, növeli és fejleszti, hogy minden erőpróbát jól kiálljon, és mindvégig megmaradjon bennünk. És mennél előbbre jutunk hitünk életében, annál világosabbá válik előttünk, hogy ez az Isten tulajdon műve mibennünk. Lelkünk az Ő rejtelmes műhelye, ahol Ő végzi el velünk való dolgait. Életünk az Ő titokzatos szentélye, amelyben megfoghatatlan módon Ő lakozik és munkálkodik. És a bennünk élő Istennek ez a titokzatos valósága, a Szent Lélek Isten, csodálatosan kiteljesíti a mi hitünknek bizonyosságát. Ha volna is még bennünk aggodalmaskodás és nyugtalanság, a Szent Lélek felismerésétől annak is el kell múlnia. Arra az Istenre, aki kezével így belenyúl a lelkünk legtitokzatosabb szövédékeibe is, rábízhatjuk magunkat! Ha így kezébe vett, akkor jó kézben vagyunk, és jól van dolgunk! Hitvallásunk csattanójaként boldogan mondhatjuk el: „Hiszek Szent Lélekben!”

Mi volna a helyzet a Szent Léleknek e nélkül a bennünk való munkássága nélkül? Az első tekintetre is úgy látszik, hogy legalább is nagyon bizonytalan volna a megváltás egész ügyének a sorsa. Általában véve is, mert hiszen ez azt jelentené, hogy Isten megteríti ugyan az Ő kegyelmének asztalát, és hívogatja az embereket: telepedjenek hozzá, és elégítsék meg éhségüket, amelyet sehol másutt meg nem elégíthetnének, – de ennek ellenére is megtörténhetne az, hogy az emberek nem hallgatnak a meghívásra, és a vendégség meghiúsul, vagy ha akadnak is hálás vendégek, azonban (bár ez az ő szempontjukból mit sem változtatna a vendégség kielégítő bőségén) mégis csak olyan kevesen, hogy a vendégség gazdájának igényei és váradalmi megszegyenülnének ezzel. Hasonlat nélkül szólva: Istennek a bűnös emberiség megváltására irányuló szándékai az emberi magatartás bizonytalan esélyeitől függenének. És ugyanilyen bizonytalanságban forogna az egyes ember megváltásának ügye is. Aki hite által elnyeri az Istennel való közösségét, az boldog részese lehet ugyan a megváltás ajándékainak, de csak addig, amíg hite által megvan az Istennel való közössége. De hátha elernyed és elhal a hite? Hátha attól a Jézus Krisztustól, akit megragadott, megint el is fordul? Akkor minden romba dől megint, ami Isten kegyelméből már épülni kezdett. Csak fájó emléke maradna meg a reményteljesen indult, de aztán gyászosan félbemaradt történetnek. – A Szent Lélek valósága azt jelenti, hogy Istent a megváltás művében ilyen szomorú csalódások és megszegyenülések nem érhetik, sem általánosságban, sem egyes emberek életében. A megváltás ügye nem kétes kimenetelű ügy. Isten, aki a kegyelem vendégségét elkészítette, maga gondoskodik arról, hogy az hálás vendégek seregével be is népesedjék. Neki hatalmában áll az emberi magatartást úgy alakítani, hogy a Jézus Krisztusban adott kijelentésére az emberiség életében meglegyen az a felelet és az az eredmény, amely az Ő dicsőségére válik. S ahogy életre hívja az emberi lélekben a hitet, úgy van hatalma azt minden válságon átsegítve mindvégig meg is őrizni, hogy amit egy-egy ember életében Ő elkezdett, az ne szakadjon soha félbe, hanem elérkezzen a győzelmes befejezéshez is az Ő dicsőségére. A megváltás ügyét egészében és minden részében is Ő a saját kezében tartja, és azért az fölötte áll minden kockázatnak és veszedelemnek.

Sőt még tovább is kell mennünk egy lépéssel. A Szent Lélek valósága nélkül, ha jól meggondoljuk a dolgot, nem is csak bizonytalan esélyeknek volna kiszolgáltatva a megváltás ügye, hanem a biztos meghiúsulás várna rá. Eleve biztos volna, hogy mindaz, amit Isten e világnak Jézus Krisztusban adott, kárba vész, és ezért nem is volna értelme ennek a csodálatos ajándéknak. Mert a mezítelen igazság az, hogy bűnös voltunkban mi nem is volnánk képesek felismerni, sem megérteni, sem elfogadni azt, amit nekünk Isten Jézus Krisztusban adott. Süketen és vakon mennénk el mellette, és érzéketlenül fordulnánk el tőle. Jézus Krisztus földi élete idején is ezekkel megtörtént ez, akik találkoztak Ővele, és máig is megtörténik az esetek nagy részében. Istentől való elszakadottságunkban úgy eltompult a lelkünk fogékonysága Isten iránt, hogy még amikor egészen közel hajlik is hozzánk Jézus Krisztusban, hogy szinte a

szemébe nézhessünk és a szívébe láthassunk, akkor sem tudunk magunktól semmit sem felfogni Őbelőle. Ha egyáltalán keltene Jézus Krisztus annyi érdeklődést, hogy még évszázadok múltán is tudnánk róla, és ha egyáltalán felé fordulna is figyelmünk az Ő emlékezetének, legfeljebb csak a történet színpadán megjelent különös szereplőt látnánk benne, egyet a sok többi közül, de nem volna hozzá semmivel sem több közünk, mint a többiekhez. Sohasem jutnánk oda, hogy Őt elfogadjuk „Főprófétánknak”, aki által Istennek hozzánk érkező végső és teljes kijelentését nyerhetjük el. Láthatnánk talán benne nagyon bölcs tanítómestert, akinek mély és tiszta gondolataira érdemes figyelni: hátha van bennük valami, amit hasznára fordíthat még az évezredekkel utána élő ember is? De közben mi magunk ülnénk a bírálgatás székében és válogatnánk benne: mi nyeri el a mi helyeslésünket és mi nem? Ahhoz, hogy elé borulva feltétlen igazságnak, Isten kijelentésének fogadjuk el az Ő szavát, bennünk magunkban kell végbemennie egy csodának: meg kell nyílnia annak a bezárult lelki szemünknek és fülünknek, amellyel rá tudunk ismerni Istenre, amikor kijelenti magát nekünk. – Ugyanígy „Királyunknak” sem tudnánk Őt elfogadni, akinek uralma alá az életünket csak az Istent megillető engedelmességgel oda tudjuk adni. Talán megragadná a képzeletünket életének sok szép vonása. Elismernénk Őt nemes példának, és egyben-másban és bizonyos határig engednénk is vonzó erejének. Kíváncsiak tartanánk, hogy bizonyos vonatkozásokban hasonló legyen az életünk az övéhez, és példaadásából meríthetnénk is sok lelkesítő ösztönzést annak követésére. Egyszerűen jó tanácsokat és szíves buzdításokat elfogadnánk tőle is, mint a múltnak más megnyerő és fölemelő személyiségeitől, akiket magunknak eszményképeinkül választunk. De hogy testestől-lelkestől átadjuk magunkat az Ő tulajdonába, és az Ő szolgálatában lássuk az életünk egyetlen értelmét, ahhoz megint csak egy belső csodának kell megtörténnie bennünk: fogékonyakká kell válnunk az Istennek Őbenne megjelent hatalma iránt, amely térdre kényszerít minket, és az igájába hajtja életünket. Végső tekintéllyé és feltétlenül érvényesülő Úrrá csak úgy válhat számunkra Jézus Krisztus, hogy a Szent Lélek teszi Őt azzá számunkra hitre vezérlő titkos, belső munkájával.

Ugyanígy vagyunk Istennek azzal az ajándékával is, amelyet Jézus Krisztus „főpapi” szolgálata jelent. Hogy az Ő áldozatának és közbenjárásának köszönhetjük mi bűnös emberek az Istennel való közösséget, amelyből különben örökre ki volnánk zárva, de amely annak révén örökre biztosítva van számunkra, ez egészen értelmetlen beszéd volna számunkra a Szent Lélek munkája nélkül. Nem hogy nem tudnánk rá hitünkkel hálásan igent mondani, hanem azt sem tudnánk felfogni, hogy egyáltalán miről is van szó? Jézus Krisztus halálának a története lehetne számunkra megható, sőt felemelően megrendítő tragédia, de abból, hogy az miértünk játszódtott le, és benne a mi megváltásunk alapja van örökre lerakva, semmit nem értenénk meg. Hogy ezt megérthessük, ahhoz is semmilyen emberi ráhatással és meggyőzéssel végbe nem vihető csodának kell bennünk végbemennie, és pedig kettős csodának. Először is rá kell eszmélnünk arra a rettentő szakadékra, amely bennünket bűnünk miatt elválaszt Istentől. Meg kell világosodnia előttünk, milyen ítélet a Jézus Krisztus keresztye a mi bűnös voltunkra. Látni azt az árat, amelyet bűnünkért Ő vállalt magára, és rótt le értünk, ki kell, hogy ábránduljunk utolsó reménységünkben is, hogy mi valaha is rendbe hozhatnánk az Istennel való számításunkat, ha Ő nem fizet helyettünk. Össze kell omlania minden magunkban való bizakodásunknak, és bűnös voltunk teljes csődjét átérezve úgy kell az Isten elé roskadnunk, mint akiken egyedül az Ő irgalmassága segíthet. És ebben a mentegetőzés nélküli bűnbánatunkban másfelől mégis fel kell ujjonganunk abban a bizonyosságban, hogy az Isten és mi közöttünk ilyen reménytelenül kiéleződött ellentét teljesen feloldódott Jézus Krisztus megáldoztatásában. Fel kell emelkednünk annak a boldog tudatnak a magasságába, hogy minden bűnünkért Ő meghozta a tökéletes elégtételt. Meg kell tanulnunk hinni abban, hogy noha mi ennek éppen az ellentétét érdemeltük volna meg, Isten kegyelmének mi mégis örökre részesei vagyunk a Jézus Krisztus érdeméért. Mi magunktól lehetnénk az Istenhez való

viszonyunkat illetőleg vagy derűlátók, vagy borűlátók. Vagy eláztatnánk magunkat bűnös voltunk felől, és átadnánk magunkat annak a veszedelmesen hazug bizakodásnak, hogy Isten között és magunk között alapjában véve minden rendben van, vagy legalább is nincsen olyan komoly nehézség, amelyet valahogy meg ne tudnánk oldani. Vagy, ha a szemünkbe meredne mégis bűnös voltunk valósága, hatalmába kerítene bennünket az a keserű és önmarcangoló reménytelenség, amely éppen olyan veszedelmesen hazug, mint a felületes bizakodás. De a megváltó Jézus Krisztusban való hit, amely sem nem az egyik, sem nem a másik, hanem egyben a legsötétebb önelítélés és a legragyogóbb üdvbizonyosság, tőlünk, magunktól sohasem tellene. Ez csak a bennünk munkálkodó Szent Lélek ajándéka lehet, aki meglátatja és elfogadtatja velünk az Isten ítélő igazságosságának és megmentő kegyelmének azt a titokzatos egységét, amely a Jézus Krisztus „főpapi” tisztségében jelentetett ki nekünk. – A Szent Lélek munkássága jelenti tehát azt, hogy Jézus Krisztus nem hiába jelent meg e világon, hanem küldetésének megvan a visszhangja, és munkájának megterem az eredménye.

Van valami, ami a Szent Lélek munkájának ezt a nélkülözhetetlenségét gyakran elleplezi a szemünk előtt. Éspedig az a körülmény ez, hogy emberi igyekezettel is előállítható valami, ami a Jézus Krisztusban való hithez annyira hasonlít, hogy össze is téveszthető vele. A hitnek ugyanis az a természete, hogy gondolatokba és szavakba is foglalja a maga bizonyosságait, és ezeket a gondolatokat elsajátíthatja tőle más is, ezeket a szavakat utána mondhatja más is. Azután meg a hitből fakad bizonyos gyakorlati magatartás is, és ezt is lehet utánozni. Gyermekekünkben mindnyájunknak az élete olyan, mint a viasz: a környezetünk ránk nyomja a bélyegét. Természetes, hogy a környezetünk hite is a maga képére formálja a lelkünket. Felnőtt korunkban is ki kisebb, ki nagyobb mértékben, de mindnyájan befolyásolhatók vagyunk, és ezért hozzáidomulunk többé-kevésbé másoknak a hitéhez is. Így kialakulhat bennünk valami, ami a mi hitünknek látszik, pedig nem az, hanem csak mások hitének kölcsönbe viselt ruhája. Ez magában véve nem lebecsülendő dolog, sőt lehet nagyon becses előiskola az igazi hit számára. És ezért emberi igyekezettel mindent megtenni, hogy a mi hitünk formájára neveljük azokat, akik a mi nevelésünkre vannak rábízva, lehet éppen olyan dicséretes dolog, mint az is, hogy mi magunk is igyekszünk eltanulni mások hitétől, amit csak megtanulhatunk. Csak azt ne véljük, hogy az ilyen emberi igyekezet akár magunkban, akár másokban csak egy szikráját is képes felgyújtani a valóságos hitnek! Emberi igyekezettel el lehet érkezni a küszöb, de azt átlépni már nem lehet. Ott teljességgel alakadunk, és mit ért akkor minden eredményünk, – amíg a hit szentélyének ajtaját belülről fel nem nyitja egy titokzatos kéz, és be nem bocsátja oda az embert. Ha a Szent Lélek személyes hitté nem eleveníti meg valakinek a belenevelődött hit-formáját, hiába nevelték azt bele! Ha még olyan erős meggyőződéssel vallja is a megtanult hitvallást, és még olyan buzgón gyakorolja is az elsajátított kegyes életmódot, mindez csak üres héj és puszta keret marad, ha a lelke mélyéről nem zendül fel az ő személyes igényő ráfelelése mindarra, amit Isten Jézus Krisztus által mond neki. Ezt a személyes ráfelelést pedig, amely valóban megérdemli a hit nevet, csak a Lélek mélyén rejtelmesen munkálkodó Isten maga, a Szent Lélek keltheti életre. Az Ő munkássága nélkül még a legjobb akaratú és látszólag a legnagyobb sikerrel járó emberi igyekezet ellenére is kárba veszett ajándék volna az embervilág számára az, amit Isten Jézus Krisztusban adott.

Senki sem értheti ezt félre úgy, mintha a mi hitünk azért, mert a Szent Lélek hívja életre és tartja életben bennünk, megszűnne a mi hitünk lenni. Ez éppen a bennünk lakozó és bennünk munkálkodó Istennek a mélységes titka: olyan egységbe von bennünket magával, hogy ami az Ő dolga mibennünk, az egyúttal a mi dolgunk is. A hit az Ő ajándéka, de azért mi nyújtjuk ki vele a kezünket, hogy megragadjuk az Ő kegyelmét. Az az egész folyamat, amelynek során kialakul bennünk a hit, úgy játszódik le a mi lelkünkben, hogy mi annak nem szemlélői, hanem alanyai vagyunk minden erőnknek a teljes igénybevételével. A mi gondolatainkban

világosodik ki a Jézus Krisztus igaz megismerése. A mi akaratunk fordul felé és hajlik meg engedelmesen előtte. Ha közben kétségekkel kell viaskodnunk és talán nehéz harcokat kell megvívni a lelkünk vonakodásával, akkor ez mind a mi legsajátabb ügyünk, és nekünk kell állásfoglalásunkkal dűlőre vinnünk. A hitre eljutva később is a magunk legszemélyesebb történetét folytatjuk. Nekünk kell figyelmes és buzgó tanítványokként forgolódni a Jézus Krisztus iskolájában. Nekünk kell Őt odaadással szolgálnunk, elszántan vitézkedve magunkban és magunk körül minden ellen, ami az Ő uralmával ellenkezik. Egyszóval a mi hitünknek kell növekednie, fejlődnie, gyakorlódnia és helyt állnia. És mindez, bármilyen tevékenyen és feszülten benne él is a mi lelkünk, mégsem csak a mi dolgunk, hanem ugyanakkor Istennek dolga is mibennünk. Ő is benne él mindebben az Ő titokzatosan ható erejével, sőt elsősorban Ő él benne, és csak azért fejthetjük ki mindebben mi is a magunk erejét, amelyet Ő éltet. Amikor bennünk végbemegy a Jézus Krisztushoz való „megtérés”, ennek az a magyarázata, hogy olyan új élet fakadt bennünk, amely már tud a bűntől elfordulni, és Őhöz odafordulni. „Újjászülettünk”. És ahogy a természeti születésünk sem a magunk műve volt, ezt a bennünk megszületett új életet sem magunk szereztük meg, hanem ajándékkul kaptuk a Szent Lélektől. A „megszentelődés” útján való minden előhaladásunk is, habár benne meg kell feszítenünk hitünknek minden igyekezetét, csak annak köszönhető, hogy hitünk titokzatos forrásokból kap állandóan táplálást, hogy az új életnek minden kísértésében és próbatételében meg tudjon állni, és egyre gazdagabban meg tudja teremni gyümölcseit. Tehát valójában a hitünket fenntartó és erősítő Szent Lélek szentel meg bennünket a mi „megszentelődésünkben”. Mindaz, ami ezen az úton a mi legszemélyesebb életünknek egy-egy legbenső darabja, ugyanakkor Isten bennünk való életének egy-egy megnyilatkozása. Ami az egyik oldaláról nézve egészen a miénk, a másik oldaláról nézve egészen az Övé. Nem is osztozhatunk rajta, úgy hogy egy bizonyos határvonalig terjed az Ő munkája, s azon túl kezdődik a miénk. Mi éljük a hitnek teljes életét, de mi is csak azért élhetjük azt, mert Ő él mibennünk.

A Szent Lélek valósága nemcsak abban nyilvánul meg, hogy a Jézus Krisztusban való hitre elvezeti, abban megtartja, és ezáltal a megváltás ajándékaiban részesíti az embert. Munkássága a megváltás ügyétől eltekintve is kiterjed minden emberre, sőt az egész teremtet világra. Hiszen mondtuk, hogy Isten valahogyan benne él és benne munkálkodik minden teremtményében. De mivel egész teremtettségének a csúcspontjára az embert helyezte oda, hogy mindenekfelett benne, mint vele öntudatos közösségben élő teremtményében dicsőítse meg magát; és mivel a bűne által onnan lebukott embert a megváltás által emeli vissza erre a magas polcra, hogy bűnös volta ellenére mégis megvalósuljon benne az Ő teremtető akarat: ezért azt mondhatjuk, hogy igazában csak a megváltott emberben érvényesül a Szent Lélek valósága. Istennek ez a bennünk lakozása másvalami, mint ahogy öntudatlan teremtményeiben is bennük él. És másvalami, mint ahogy az öntudatossággal ugyan megáldott, de bűne miatt az Istentől való elszakadottságban élő emberben is benne lakozik. A megváltott emberben való benne lakozása az a sajátos megnyilvánulása Istennek, amelyért az egész teremtettséget létrehívta, fenntartja és kormányozza. Teremtményeiben való minden másfajta benne lakozása csak lépcsőfok, amely e felé vezet, vagy eszköz, amely ezt szolgálja. És mivel erre csak akkor kerülhetett sor, amikor Jézus Krisztus által Isten megváltó kegyelme belépett az embervilágba, ezért azt is mondhatjuk, hogy a Szent Lélek olyan ajándék, a mi számunkra, amelyet Jézus Krisztus szerzett meg nekünk. Ő azért jött e világra, azért halt meg és azért támadt fel, hogy Isten velünk, bűnösökkel olyan egyességre léphessen, amely szerint bennünk él és hat a maga teljes erejével, más szóval azért, hogy a Szent Lélek kitöltethessék a mi életünkre. Mindannak, amit a Karácsony, a Nagypéntek és a Húsvét jelent, a gyümölcset szemlélhetjük a Pünkösdi ajándékában. A Szent Léleknek ezzel a legsajátosabb kiadásával azért kezdődhetett új korszak az emberiség életében, mert Isten a Jézus Krisztus által már mindent elmondott és megtett, hogy a bűnös ember megint közösségben élhessen Ővele, és most már csak az van

hátra, hogy ebbe a közösségbe a bűnös embert csakugyan magához is emelje benne munkálkodó Szent Lelke által.

Jézus Krisztus munkájának nemcsak az eredményét szemlélhetjük így a Szent Lélek ajándékában, hanem bizonyos tekintetben a Szent Lélek munkája egyenes folytatása is a Jézus Krisztusénak. Mondtuk, hogy az Ő megváltó szolgálata egyik oldaláról nézve abban áll, hogy Istent hozza el a mi Istentől elszakadt életünkbe. És pedig teszi ezt, mint „Főprófétánk”, amikor a mi sötétségünket áthatja az Isten világosságával, amely Őáltala jelenik meg szemünk előtt, és mint „Királyunk”, aki életünk lázadásában és zűrzavarában diadalra viszi az Isten akaratát, amely Őáltala ejt minket hatalmába. A Szent Lélek nem tesz mást, mint hogy megnyitja a látásunkat a Jézus Krisztusban felénk áradó isteni kijelentés felfogására, és engedelmességre hajlítja akaratunkat a Jézus Krisztus által reánk ható isteni akarat szolgálatában. A Szent Lélek által van tehát az, hogy Jézus Krisztusnak az emberek életében valamikor megkezdődött munkája azóta is folytatódik; noha Ő már nincs itt közöttünk úgy, amint valamikor itt járt, azért emberek nemzedékről-nemzedékre mégis meghajolnak Őelőtte, hogy gondolataikat Ő szabja meg, és cselekedeteiket Ő igazgassa. Azt a Jézus Krisztust, aki ebben a világban már nem látható és nem hallható, mert mennyei „felmagasztaltatásában” el van előlünk rejtve, a Szent Lélek teszi ebben a világban élő emberek számára mégis döntő jelentőségű valósággá. Úgy is mondhatjuk ezt, hogy a „felmagasztaltatott” Jézus Krisztus a Szent Lélek által folytatja e világban az Ő világosságot sugárzó „főprófétai” szolgálatát, és ugyancsak a Szent Lélek által folytatja és gyakorolja az Ő új életet teremtő „királyi” uralmát. – „Főpapi” munkájának nincs ilyen folytatásra szüksége. Az nem miránk irányul, hanem a mi érdekünkben Isten színe előtt megy végbe. Azzal nem Istent hozta a mi életünkbe, hanem nekünk szerzett helyet az Isten megengesztelt szívében. Ezt a szolgálatot az Ő mennyei „felmagasztaltatásában” is Ő maga folytatja Istennek színe előtt. Ezzel kapcsolatban a Szent Léleknek nincs más dolga mibennünk, mint megnyugtatni és biztosítani bennünket a felől, hogy van ilyen „Főpapunk”, aki által az engesztelés megtörtént. És minden titkos tanítása, amelyet bennünk végez, hogy Jézus Krisztust jobban megértsük, minden isteni vezérlése, amellyel vágyainkat és szándékainkat a Jézus Krisztus uralma alá hajlítja, megannyi újabb bizonyágtétele arról, hogy bűneinkért az örök elégtétel csakugyan megtörtént, és Jézus Krisztus érdeméért mi már Isten kegyelmének részesei, és a megváltás útján járó emberek vagyunk.

XX. A SZENT LÉLEK MUNKÁJA A KIVÁLASZTOTTAKBAN

Számot adtunk magunknak a Szent Léleknek hitre vezérlő és hitben megtartó munkájáról, és láttuk, hogy ez azt jelenti: Isten azt az ajándékot, amelyet Jézus Krisztusban adott, megtoldja még azzal is, amit a mi saját bensőnkben cselekszik, és így maga viszi véghez a mi megváltásunknak egész ügyét. Ebbe máris belecsendültek olyan hangok, amelyek hitvallásunknak a „református Hiszekegy” színezetét adják meg, és nem-református keresztyéneknek a fülét idegenül érinthetik. Sokak előtt úgy tűnhet fel, mintha a Szent Lélek munkájának ilyen fel fogása egészen levinné az ember válláról a felelősséget. És ezért a reformációval szembenálló keresztyének csakúgy, mint a reformáció nyomdokait egyébként híven követők közül is sokan – vagy tudatosan, vagy nem tudatosan – egyetértének egymással abban, hogy a Szent Lélek munkájának el kell érkeznie bizonyos határvonalhoz, amelyen túl aztán már csak az emberen múlik, hogy mi történjék. E szerint a Szent Lélek az Ő áldott ösztönzésével és készítetésével, tanácsával és rábeszélésével segíti ugyan az embert, de egy bizonyos ponton megáll, és ott már az emberen fordul meg, hogy vagy az igenlő, vagy a tagadó választ megadja Isten szavára. Csak a református keresztyén hit nem riad vissza attól, hogy a Biblia alapján végigvigye a Szent Lélek munkájának az elismerését egészen addig, hogy amikor az emberben megszületik az igenlő döntés, még ezt is teljesen a Szent Lélek győzelmes erejének tulajdonítsa.

Jó lesz ennek az igazságnak még tüzetesebben is a szemébe néznünk. Alapjában véve a református keresztyén hitnek az a sajátossága érvényesül itt is, amelyre már rámutattunk, hogy az Isten mindenekfelett való uralmának az elismerésében és megvallásában igyekszik mindig következetes maradni. E közben beleütközik ugyan abba a ténybe, hogy Isten az embert az önelhatározás ajándékával ruházta fel, és lépten-nyomon fel is szólítja magát az embert a döntésre. De a református keresztyén hit azt vallja, hogy Isten ilyenkor sem adja ki kezéből a dolgok intézését, és még azokban az emberi döntésekben is, amelyekért az ember felelős, az Ő isteni végzései teljesebben be. Ha előttünk megfoghatatlan marad is, hogy ez hogyan egyeztethető össze egymással, nem tehetünk mást, mint hogy csorbítatlanul valljuk az ember Istentől kapott önelhatározó képességét is, de valljuk ugyanolyan csorbítatlanul az Isten feltétlen uralmát is. Így állítottuk szembe egymással az Isten „parancsoló akarát”, amelynek megvalósulása csakugyan függ az ember engedelmességétől, és az Isten „rendelkező akarát”, amelynek megvalósulása nem függ semmitől, mert Isten hatalma biztosítja a feltétlen megvalósulását.

Ezzel a kettősséggel állunk szemben most is. Istennek a „parancsoló akarata” nyilvánul meg abban, hogy amikor Jézus Krisztusban élénk áll, ezzel egyúttal fel is szólít bennünket arra, hogy higgyünk ebben az Ő kijelentésében. Az életünk további alakulása, az evilági és az örök sorsunk, attól függ aztán: hogyan válaszolunk mi erre? Mi magunk döntjük el: hitünkkel elfogadva Jézus Krisztust, elnyerjük-e Őbenne a megváltás ajándékát, vagy hitetlenségünkben Őelőle elzárkózva eljártsszuk-e Istennek felajánlott kegyelmét, és így megmaradunk bűnös voltunkban az Ő igazságosságának örök ítélete alatt. De ugyanakkor, amikor az ember így igent is, nemet is mondhat Istennek szavára, amely Jézus Krisztusban felé hangzik, másfelől mégis Istennek a „rendelkező akarata” megy végbe ezzel is: akár ilyen, akár amolyan választ ad az ember, ez a válasza is feltétlenül Istennek az uralma alatt áll. Istent sem örvendetes, sem fájdalmas meglepetések nem érhetik, mert mindent, ami az ember életében történik, örök tervei szerint Ő igazgat.

De találkozunk itt egy nevezetes új mozzanattal is, amelyet ki kell emelnünk. Amikor az ember a Jézus Krisztusban megnyilatkozott kegyelemre igent mond, és hitével kitárja előtte a

lelkét, ez is az Isten „rendelkező akarata” szerint történik, mint minden egyéb is ezen a világon, de egy fontos tekintetben mégis különbözik minden más történetétől. Egyéb történetek lejátszódhatnak az ember életében Isten „rendelkező akarata” szerint úgy, hogy rajtuk mégis Isten rosszsallása, haragja, ítélete nyugszik meg. Mert az, hogy Isten a bűnös ember életmegnyilvánulásai felett is uralkodik, nem változtat azon semmit, hogy bennük az ember vétkes módon szembehelyezkedik az Isten tudtul adott „parancsoló akaratával”. Az ilyen történetekkel Isten nem azonosítja magát, és bár Ő uralkodik felettük, nem tulajdoníthatók semmiképpen Őneki. Megtörténtüket „megengedi”, „eltűri”, „elszenvedi”, de nem az Ő mivolta tükröződik bennük, nem Ő fejt ki magát bennük. Ellenben, amikor egy emberi lélekben Istennek kijelentésére megszületik a Jézus Krisztusban való hit válasza, ebben a történetben úgy benne él és hat Isten, hogy ezt mindenestől fogva Őneki tulajdoníthatjuk. Hiszen ez által válik az ember az Ő megváltó kegyelmének részesévé, és viszont ez által a megváltó kegyelem által valósul meg az, amiért Isten az egész teremtettséget létre hívta. Ennek a hitnek a megszületése és életben maradása tehát az Istennek legsajátosabb szíve-ügye. Ebbe úgy beleöntheti az Ő titokzatos erejét, hogy „rendelkező akarata” ezen a ponton a szó legteljesebb értelmében „ható akarattá” válhat. Csak még két más példát tudunk felhozni arra, hogy ami az Isten uralma alatt végbemegy, az egyúttal az Ő tulajdon akaratának ilyen műve, amely egészen Őrá vall, és neki tulajdonítható. Az egyik a teremtés munkája. Azt is úgy vitte végbe, hogy megnyugodhatott rajta az Ő teljes jótetszése. Ezért ezt a munkáját is, amelyről most szó van, párhuzamba állíthatjuk a teremtéssel, és szintén teremtő munkának nevezhetjük: a bűn által megromlott teremtményeinek az újjáteremtését munkálja vele Isten. A másik példa: Jézus Krisztus élete. Ami abban történt, azt is eleitől mindvégig úgy kormányozhatta Isten, hogy egyúttal teljes jóváhagyásával is kísérhette. Nem is volt az más, csak summázott formában ugyanaz, amiről most van szó: abban az egyetlen büntelen emberéletben már benne volt az újjáteremtett emberiség, és ennek az új teremtésnek csak a folytatása és kibontakozása megy végbe akkor, amikor bűnös embereket Isten a Jézus Krisztusban való hittel ajándékoz meg, hogy ők is eljussanak egyszer a Jézus Krisztus hasonlatosságára. – Ezért beszélhetünk itt a Szent Lélek valóságáról: amikor Isten az emberi lélekben a hitet munkálja, ez olyan történet, amelyet nemcsak úgy igazgat, mint minden egyebet is, hanem ebben benne él Ő maga, és a tulajdon életét fejt ki az emberben való benne lakozása által.

Két oldala van e szerint annak a viszonynak, amelybe a megváltás során Isten a mi bűnös embervilágunkkal lép, és ez a kettő – előre tudnunk kell – a mi korlátolt látásunk számára nem egyeztethető össze egymással. Az egyik oldaláról nézve a dolgot, azt látjuk, hogy Isten „szövetségre” lép velünk: felajánlja nekünk Jézus Krisztusban az Ő megváltó kegyelmét, s ha mi azt hitünkkel elfogadjuk, akkor közösségünk van Ővele. Nem egyenrangú felek „szövetsége” ez, és ezért nincs is benne helye tárgyalásnak, alkudozásnak, egyezkedésnek. Isten az Ő felséges jótetszése szerint maga szabja meg a feltételeket, amelyek alapján minket magával közösségbe akar fogadni, és mi, ha ennek a közösségnek a részesei akarunk lenni, nem tehetünk egyebet, minthogy engedelmesen ráhelyezkedünk erre a megszabott alapra. Tartalmát tekintve tehát egészen egyoldalú jellegű ez a „szövetség”. De alkatát, természetét tekintve mégis kétoldalú: nekünk embereknek is igent kell mondanunk rá. Közelebbről „kegyelmi szövetségnek” nevezzük az így létrejövő viszonyt, hogy megkülönböztessük attól az egészen más alapon nyugvó viszonytól, amelyben Isten eredetileg teremtette a maga számára az embert. Abban azt a követelményt állította fel Isten, hogy az ember az Ő akaratának engedelmes megcselekvésével tegyen eleget az Ő igazságosságának, és így biztosítsa magának az Ővele való közösség minden áldását. Ezért ezt a viszonyt a „cselekedetek szövetségének” nevezhetjük. Ezt az ember felborította bűnével, és a benne rejlő lehetőségeket örökre eljátszotta. Ezért közeleg Isten az emberhez az Ő kegyelmének az „új szövetségével”. Ebben a viszonyban Isten maga gondoskodik az Ő igazságosságának a Jézus Krisztus által való kielégítéséről, s az

embertől csak egyet kíván: fogadja el ezt az ajándékot, higgyen Jézus Krisztusban. Most már nem az a kérdés: mit érdemel az ember? Csak azon az egyen fordul meg minden: teljes érdemtelenségében rábízta-e magát Jézus Krisztusnak elégséges érdemére? De ez az ember dolga. Ezt a döntést az embertől várja Isten. És e szerint majd vagy megvalósul az ő életében az Istentől felajánlott közösség, vagy pedig kirekeszti magát a „kegyelmi szövetségből.”

Ez a dolognak az egyik oldala. A másik oldaláról nézve más kép tárul elénk. Itt azt látjuk, hogy Isten nemcsak felajánlja az embernek az Ő kegyelmét, hanem szavát mindjárt fogantatossá is teszi az emberben. Nemcsak elé áll az embernek Jézus Krisztusban, hogy megváltó Istenének jelentse ki magát neki, hanem Szent Lelke által egyúttal úgy munkálkodik az emberben, hogy az hitével el is fogadja Jézus Krisztust. Itt tehát voltaképpen nem két tényezőn fordul meg az eredmény, hanem csak az egyiken: magán Istenen. Ő maga biztosítja a másik tényezőnek, az embernek azt a magatartását is, amely szükséges a kettőjük közötti közösség létrejöttéhez. Ő a Teremtő, akiben „élnek, mozognak és vannak” teremtményei, és vele szemben az ember is olyan teremtmény, amely teljesen az Ő hatalmában van. Az Ő számára nyitva állnak az ember lényének legtitkosabb rejtekei is, és az ott végbemenő, sokszor még az ember tulajdon tekintete előtt is elrejtett történeteket is Ő alakíthatja szabad tetszése szerint. Itt tehát már nincs két lehetőség, hogy vagy megvalósul a megváltás, ha az ember hitével megnyitja számára az utat, vagy meghíúsul a megváltás, ha az ember hitetlenségével elzárja az útját. Itt csak egyetlen lehetőség van: mivel Isten meg akarja váltani az embert, ezt az akaratát feltétlenül véghez is viszi, és ha ehhez szükséges az ember hite, akkor Isten maga életre is kelti Szent Lelke által ezt a hitet az emberben.

A szerint, hogy melyik oldalról nézzük a dolgot, egészen ellentétes igazságok tűnnek a szemünkbe. Egyfelől azt látjuk, hogy az ember el is taszíthatja magától Isten kegyelmének a kezét, amely ki van nyújtva felé megmentésére. Másfelől ellenben az világlik ki, hogy az Isten kegyelme „ellenállhatatlan kegyelem”, mert hiszen a Szent Lélek diadalmasan áttör a hitetlen szívnek minden akadályán is, és hívő emberré formálja a hitetlent is. Egyfelől azt kell megállapítanunk, hogy amint hite által nyeri el az ember Istennel kegyelmét, úgy hitének összeomlása és elmúlása által megint el is veszítheti azt. Másfelől ellenben az tűnik a szemünkbe, hogy Istennel kegyelme „elveszíthetetlen kegyelem”, mert ha valakiben a Szent Lélek elkezdte munkálni a hitet, akkor ezt a munkáját nem is hagyja abba többé, s amint megadta a hitet, úgy meg is őrzi azt minden veszedelem ellenére mindvégig. Sőt maga a Szent Lélek ajándéka is két ellentétes megvilágításban áll előttünk. Egyfelől azt kell mondanunk, hogy a Szent Lelket is az nyeri el, aki „hisz a Szent Lélekben”, vagyis kitárja előtte a lelkét, bizalommal várja és hívja, hogy kedves vendégként vegyen szállást nála. Másfelől azonban azt is el kell ismernünk, hogy ha valaki így utat nyit a Szent Léleknek a maga életében, ezt már annak köszönheti, hogy erre a vágyakozásra és bizodalomra maga a Szent Lélek indította fel, tehát meg sem várva, hogy meghívják, máris beszállásolta magát a lelkébe.

Hiábavaló volna minden kísérlet ezeket az egymásnak ellentmondó igazságokat valahogyan összeegyeztetni. Ezek is igazságok, amazok is. De a teljes igazságot éppen ezért csak együttvéve adják, és külön-külön csak féligazságok. Valahányszor megragadjuk a figyelmünket a dolog egyik oldaláról szemünkbe világító valamelyik igazság, jól is tesszük, ha mennél előbb áttérünk a dolognak a másik oldaláról való szemléletére, hogy meg ne feledkezzünk egy-egy amonnan kivilágító másik igazságról, amely amazzal ellensúlyozza. Vannak ugyan helyzetek és alkalmak, amikor olyan nagy szükségünk van egy bizonyos igazság megszívlelésére, hogy átmenetileg annak kell, hogy szenteljünk minden figyelmünket. Érkezhet hozzánk Jézus Krisztus által Istennel egy-egy olyan szava, ígérete vagy parancsa, amellyel szemben minden más gondolatot félretéve csak arra az egyre szabad gondolnunk, hogy most minden mirajtunk, a mi hitünkön fordul meg. Ha nem fogadjuk hittel, amit Isten mond, kárba vesznek azok az

áldások, amelyeket Ő nekünk felajánl, elvégezetlenül maradnak azok a szolgálatok, amelyeket Ő ránk bíz! De máskor, amikor mi mindent megtettünk, ami rajtunk állt, és úgy látszik, hogy minden igyekezetünk hiábavaló volt, jó magunkat egészen ráhagynunk arra a másik igazságra, hogy minden emberi erőtlenségünk ellenére is a Szent Lélek egészen bizonyosan elvégzi azt, amit velünk vagy általunk el akar végezni. Azonban, ha így egy-egy időre hasznos is, szükséges is a valóságnak egy-egy oldalát annyira szemünk előtt tartanunk, mintha másik oldala nem is volna, csakhamar helyre kell állnia megint az egyensúlynak, és az igazságot a maga titokzatos, ellentmondásteljes egészében kell újra látnunk. Kétségtelenül sokkal egyszerűbb volna a dolgunk, ha csak az egyik vagy a másik oldaláról élénk tűnő igazságokkal kellene számolnunk, és azoknak végiggondolásában nem zavarnának bennünket folytonosan az ellenkező oldalról nekik visszafelelő igazságok. De nem az a kérdés, hogy a mi értelmünk számára hogyan tehetjük áttetszőbbé, simábban végiggondolhatóvá Istennek hozzánk való viszonyát, hanem az, hogy milyen az a valóságban, amint azt Ő maga feltárja előttünk. És ha ez a valóság olyan rejtelmes, hogy a mi értelmünket lehetetlen feladatok elé állítja, akkor semmi esetre sem lehet az a mi dolgunk, hogy az értelmünk igényeihez hozzászabdaljuk és bármit is elhagyjunk belőle, ami nem fér bele a mi gondolatainkba, hanem az értelmünknek kell leraknia fegyvereit, és alázatosan el kell fogadnunk azt a titokzatosságot, amely az Isten által élénk tárt valóságban benne rejlik. Ez az alázatos elszántság készíteti a református keresztyén hitet arra, hogy bár éppen olyan jól ismeri, és komolyan veszi az Isten „kegyelmi szövetségében” az emberre háruló felelős szerepet is, mint bárki más, ennek ellenére mégis csorbítatlanul elismerje és megvallja a Szent Lélek Istennek hatalmát is, amellyel az ember elhatározott megváltását feltétlenül véghezviszi.

Ezzel együtt jár egy másik titok előtt való meghajlás, amelynek a mélységeibe szintén sohasem láthat bele az emberi értelem. Az elmondottak után ugyanis fel kell, hogy merüljön a kérdés: miért nem végzi el a Szent Lélek ugyanazt a munkát minden embernek a lelkében? Ha csak a „kegyelmi szövetség” oldaláról nézzük a megváltás ügyét, akkor nem merül fel bennünk ilyen kérdés. Látjuk ugyan a két ellentétes lehetőséget: az egyik ember részesül a megváltás ajándékában, a másik nem. Azonban az utóbbira azt kell mondanunk: magára vessen érte. Isten a kegyelem asztalát megterítette, és őt is meghívta. Ha nem fogadta el a meghívást, természetes, hogy nem részesül a kegyelem vendégségében. De amikor megtudjuk, hogy Isten a vakok és bénák seregéből, akik maguktól nem is tudnának eleget tenni az Ő meghívásának, úgy népesíti be az Ő megterített asztalait, hogy Ő maga veszi fel őket kegyelmének karjaiba, és úgy viszi és telepíti őket oda a számukra elkészített vendégség bőségéhez, hogy abban részesülhessenek, akkor felmerül a kérdés: miért teszi ezt meg némelyekkel, és miért nem teszi meg ugyanúgy másokkal? Ha a Jézus Krisztusban való hitet a Szent Lélek kelti életre, miért nem terjeszti ki ezt a munkáját mindenkire?

Erre a kérdésre nincs más felelet, mint az, hogy egyszerűen tudomásul kell vennünk, hogy ez így van. Istennek megvannak a „kiválasztottai”, akikben a Szent Lélek hathatós munkájával elvégzi a megváltás munkáját. Hogy miért követi a „kiválasztásnak” ezt az útját a megváltás munkájában, az éppen olyan megfoghatatlan titok, mint ahogy Isten teremő munkájában is megfoghatatlan az, hogy miért osztogatja ajándékait kinek így, kinek meg amúgy. Mondtuk már: senki sem kérheti számon Őtőle, miért teremtette férfinak, vagy miért nőnek; miért jelölte ki az életét a középkor idejére, vagy miért a huszadik századra; miért indította útnak félannyi testi erővel, mint a másikat, vagy miért mérte ki tehetségeit úgy, ahogy kimerő, és nem másképpen. Ezek mind olyan adottságok, amelyeket egyszerűen tudomásul kell venni. A következményeiket lehet csak levonni, de magyarázatukat keresni hiábavaló dolog. Azt lehet és kell is kérdezni: mi célja volt Istennek vele, de azt nem, hogy mi oka volt rá. Ugyanezt a számadásra nem vonható felségjogát gyakorolja Isten akkor is, amikor a megváltás munká-

jában azt részesíti, akit akar, és azt mellőzi belőle, akit akar. Senkinek ezért felelettel nem tartozik, és senki nem tolhatja fel magát ebben az Ő bírójául. Hiszen neki éppúgy hatalmában és jogában állt volna a bűnében megromlott egész emberiség felett szabad folyást engedni igazságosságának, és mindnyájunkat elvetni ítéletével. Ha e helyett az emberiség egy részét mégis arra választja ki, hogy benne az Ő kegyelmének csodáját dicsőítse meg, és belőle kiformálja a megváltott, az Ő eredeti gondolatai szerint helyreállított új emberiséget, akkor ez előtt a tény előtt csak néma hódolattal borulhatunk le, és csak imádhathatjuk Őt érte, de nem bírálghatjuk, és kérdéseinkkel nem ostromolhatjuk.

Mivel Istennek ez a „kiválasztó” akarata nem időről-időre alakul ki, most ezeket, majd meg amazokat szemelve ki a megváltás céljaira, hanem – mint minden egyéb rendelkezése is – múltat, jelent és jövőt egyszerre átfogó isteni tervben van elvégezve, amely minden változás fölött változhatatlan örök érvényességben áll, – látjuk, hogy megint a predesztináció titkával kerültünk szembe. Jobban mondva, most nyer számunkra a predesztinációnak már tárgyalt fogalma olyan határozottabb tartalmat és teljesebb értelmet, hogy valójában most látjuk tisztán: miről is van benne szó? Amikor Istennek mindenek felett uralkodó feltétlen hatalmáról szóltunk, akkor megmondtuk: ez az Ő hatalma azt jelenti, hogy ezen a világon minden az Ő öröktől fogva elvégzett terve szerint történik. De ez csak üres keret volt így. Most megtölthetjük élő tartalommal is. Most már tudjuk: lényegében mi történik ezen a világon, tehát mi körül forog az Isten öröktől fogva elvégzett terve? Mindennek, ami ezen a világon történik, az az értelme, hogy Isten a bűn által megromlott emberiséget helyre akarja állítani a megváltás munkája által. Azért tartja fent, és azért igazgatja ezt az egész világot, hogy a megváltott emberiségben megdicsőítse az Ő kegyelmét és hatalmát. Ez az Ő örök tervének a veleje és magva. Az „általános predesztináción” belül, amely mindenre kiterjed, mint annak éltető, központi szíve, ott lüktet az Isten „különös predesztinációjának” a titka: Isten öröktől fogva kiválasztotta magának az emberiségből azokat, akiket a Jézus Krisztus által való megváltás részeseinek szánt. Számukra tervezte el öröktől fogva azt, hogy Jézus Krisztust elküldi e világra, és benne az Ő megváltó kegyelmét kijelenti. Jézus Krisztus és az Isten kiválasztottai tehát öröktől fogva egymásnak voltak rendelve. Jézus Krisztusban Isten már öröktől fogva gondoskodott mindenről, amire az Ő kiválasztottainak szükségük lehet, és az Ő kiválasztottaiban gondoskodott öröktől fogva arról is, hogy Jézus Krisztus ne hiába jelenjen meg ebben a világban, hanem legyen kikben kiteljesednie megváltó munkájának. Ha majd az Isten kiválasztottai az idők rendjén mind el is nyerték, amit Isten nekik szánt, és bennük Jézus Krisztus munkájának meglesz a teljes eredménye, akkor érkezik el ez a teremtet világ az Isten-eltervezte végső céljához. A Szent Lélek munkássága pedig nem egyéb, mint az Isten ez örök „kegyelmi végzésének” az emberek valóságos életében való kidolgozása. Akiket Isten öröktől fogva a Megváltó tulajdonainak és a megváltás részeseinek választott ki, azoknak életében Ő maga váltja valóra elvégzett tervét: az egymást váltogató nemzedékek során oda-kapcsolja őket hitükkel a Megváltóhoz, és e hit által valósággal részeseivé teszi őket a megváltás ajándékának.

Hogy kik az Isten kiválasztottai és kik nem, ez is természetesen az Ő titka. Aki ebbe kíváncsi tekintetével bele akarna kandikálni, ezzel felségsértést követne el Ő ellene. Alázatosan meg kell várnunk, amíg titkos örök végzéseinek egy-egy pecsétje feltörik, és legalább valamelyes részecskéjük számunkra is előtűnik. Amikor egy-egy ember életében nyilvánvaló lesz a Szent Lélek munkája, ebből utólag számunkra is kivilágosodik: ez is, az is az Isten kiválasztottai közé tartozik. Csak azt ne felejtjük el: a Szent Lélek munkája abban foglalható össze, hogy Ő a Jézus Krisztusban való hittel ajándékozza meg az embert. A „kiválasztottság” jegyét tehát semmi egyébben nem kell keresnünk, csak ebben a hitben. Elsősorban mindenkit természetesen ez a kérdés érdekelhet: belefoglalt-e Isten engem is az Ő öröktől fogva elvégzett megváltó

tervébe? Erre a kérdésre csak ennek a másik kérdésnek a segítségével lehet választ találni: felébresztette-e, vagy legalább ébresztgeti-e énbennem is a Szent Lélek a Jézus Krisztusban való hitet? Ha valakiről nem pereg le hatástalanul Istennek az a kijelentése, amelyet Jézus Krisztusban adott, hanem arra visszhang ébredt a lelkében, még ha egyelőre akár csak a komoly érdeklődés és vágyakozás formájában is, az annak a bizonyosságát láthatja ebben, hogy a Szent Lélek őt is munkájába vette, tehát ő is az Isten kiválasztottai közé tartozik. És hite kialakulásának minden további lépésénél, valahányszor egy-egy próbatételét győzelmesen kiállta vagy akár csak egy hajszál híján is túlélte, mindig megerősödhet benne ez a bizodalom: láthatja mindebben a Szent Lélek munkáját, aki „pecsétje” az Istentől való kiválasztottságnak. Soha nem válhat azonban ez a bizodalom elbizakodottsággá! Az ember kiválasztottságának a tudata nem jelentheti azt, hogy most már minden gondját elvetheti, mert hiszen Isten kegyelmi végzése úgyis végbe fog menni őrajta. A kiválasztottság jele ugyanis, amint láttuk, a Jézus Krisztusban való hit. Ez a hit pedig csak addig igazán hit, amíg az ember bűnös volta miatti veszedelmének tudatában rábízta magát a Jézus Krisztusban megnyilatkozott kegyelemre. A kiválasztottságának tudatára ébredt ember tehát, éppen azért, hogy ez a tudat ébren maradjon benne, minden nap csak annál töredelmesebben kell, hogy meneküljön Jézus Krisztushoz, mint egyetlen reménységéhez, és szakadatlanul csak annál mélyebben kell, hogy érezze a Jézus Krisztustól való függését annak minden kötelező következményével együtt. Hiszen éppen arra szól a kiválasztottsága, hogy ilyen hitben éljen, és csak addig van alapja kiválasztottsága tudatának, amíg ilyen hitben él.

Az ilyen hívő ember másoknál is az ilyen hitnek a jeleit fogja keresni és örömmel üdvözölni, mint kiválasztottságuknak a bizonyosságát, még ha ezek a jelek nagyon kezdetlegesek is, vagy éppen csak előjelei is a hit megszületésének. Meglehet, hogy csalódnia kell majd. Hiszen senkinek a szívébe nem láthat bele, és ezért megtörténhet, hogy amit a hit jelének tart, az csak gyökértelen látszatjelenség, és idővel semmivé foszlik szét. De ennek a kockázatnak ellenére is bíznia kell az ilyen jelekben mindaddig, amíg már teljesen lehetetlenné nem válik ennek a bizalomnak a további fenntartása. És, még ha ez a fájdalmas csalódása végképp bekövetkezne is, akkor is csak ahhoz van joga, hogy ezt vagy azt az embertársát fájdalommal törölje az általa felismert kiválasztottak sorából, de semmilyen joga nincs ezért ahhoz, hogy az Isten által számon tartott kiválasztottak közül is kirekessze. Vagyis a legrosszabb esetben is csak felfüggesztheti a véleményét, mert nincs olyan alapja a kérdés igenlő eldöntésére, amilyen fennforogni látszott; de nem dönthet tagadó értelemben sem. Mit tudhatja azt a rövidlátó ember, hogy a jövő ugyanannak az embernek az életében nem fogja-e egyszer mégis napfényre hozni kiválasztottságának a kétségtelen jeleit? És, még ha a jövő sem hozna napfényre ilyen jeleket, akkor is ki tudhatja közülünk azt, hogy a mi emberi tekintetünk elől elrejtve mi megy végbe, vagy mi fog végbemenni az illetőnek a lelkében egyedül az Isten tudtával, aki Szent Lelke által őbenne is végezheti rejtelmes munkáját? Otromba önhittség volna azt képzelnünk, hogy a Szent Lélek munkája csak arra a körre terjed ki, amelyet a mi figyelő tekintetünk fel tud ölelni, és Istennek csak olyan kiválasztottai vannak, akikről ezt mi is meg tudjuk állapítani! Akit Isten megajándékozott a maga kiválasztottságának tudatával, igyekezzen ezt hálás alázatossággal megőrizni magában. És akinek ezen felül még az is megadatott, hogy néhány embertársában is felismerje ugyanezen kiválasztásban részesítésait, legyen ezért még külön is hálás! Ennyivel boldogan beérheti. Egyébként pedig hagyja Istenre az Ő titkait, amelyeket magának tartott fent, és legyen mindenki felől, akinek a sorsa érdekli, jó reménységgel! Az az egy bizonyos, hogy Isten kiválasztottainak sokaságában egyetlen egy sincs, akit Ő szemmel ne tartana, és Szent Lelke által minden evilági bizonytalanságon át feltétlen bizonyossággal végig ne vezetne a megváltás útján. Amikor a megváltás műve elérkezik majd dicsőséges befejezéséhez, akkor fog csak kitűnni, milyen megszámlálhatatlan nagy sereg az, amelyben Isten az ő kegyelmét megdicsőíti, és talán azokban fog legjobban

tündökölni ennek a kegyelemnek a dicsősége akkor, akiről emberi vélemény legkevésbé gondolta volna, hogy ők is a kiválasztottak közé tartoznak.

Az elmondottakból az is kiviláglik, hogy az Isten eleve elrendelésében, másíthatatlan örök végzéseiben és feltétlen hatalmában való hitnek miért nincs, és nem is lehet olyan megbénító és elernyesztő hatása az emberi lélekre, amelyet sokszor feltételeznek róla olyanok, akik ezt a hitet nem teszik a magukévá. A tények különben is rációznak erre az aggodalomra. A valóság az, hogy a predestináció igazságát valló református keresztyén hit – legalább általánosságban szólva – egyáltalán nem marad el eleven, lendületes tevékenység dolgában másfajta keresztyének hite mögött, sőt azok maguk elismerik róla, hogy éppen e tekintetben gyakran nekik is serkentő példaadásul szolgál. De ez nem is lehet másképpen. Hiszen nem olyan megmásíthatatlan örök isteni végzésről van szó, amilyenben egyebek közt a mohamedánok is hisznek, amelyről ne lehetne tudni, mit is rejteget titkos méhében. Az ilyen végzet-hit csakugyan arra kísértene, sőt egyenesen arra nevelné az embert, hogy összetett kézzel várja az elkövetkezendőket, és egyszerűen engedje át magát az események sodrának. Hiszen ki tudja, mi van elrendelve? És ami el van rendelve, az úgyis meglesz! A predestináció, bármilyen mély titkai vannak is, lényege szerint Istennek ismerős végzése számunkra! Isten az Ő megváltó kegyelmét akarja diadalra vinni a bűnös embervilágban, és e felől végzett az Ő örök terveiben! És még hozzá: akiket erre kiválasztott, azokat be is avatja tervének őrájuk tartozó részébe. Szent Lelke által napvilágra hozza bennük kegyelmi végzését, hogy tudhassák: ők is a Jézus Krisztus megváltottai. Ebből nem származhat az élet sorvadozása és tehetetlenségbe hanyatlása, hanem csak megújulása, megpezsdülése és hálás szolgálatba lendülése. És aki így oda-szenteli magát arra, hogy Istennek felőle elvégzett örök szándéka hadd menjen végbe az Isten dicsőségére, az az útjába tornyosuló semmilyen akadálytól sem fog visszariadni. Éppen az a bizonyosság, hogy Isten predestináló kegyelme és hatalma van a háta mögött, hajtani és vinni fogja mindenek keresztlül, akár egy egész ellenséges világ ellenében is!

XXI. A „KEGYELMI ESZKÖZÖK”.

Titokzatos dolog a Szent Léleknek bennünk való munkája, mondtuk. Az eredményeit láthatjuk: felébreszti bennünk, és minden válságon át életben is tartja bennünk a Jézus Krisztusban való hitet, s ez által a hit által részeseivé tesz mindannak, amit Jézus Krisztus e világra hozott. De hogy ezt a munkáját hogyan végzi bennünk, az el van rejtve a mi szemünk elől. Valamit mégis el lehet, és el is kell mondanunk róla. Nem csökkentjük vele a titokzatosságát, csak pontosabban rámutatunk vele: hol is rejlik legfőképpen a titok? Idézzük csak emlékezetünkbe: megállapítottuk, hogy a Szent Léleknek ez a titokzatos munkája nem más, mint ami a másik oldaláról nézve az Isten „kegyelmi szövetségében” áll előttünk. Ebben a „szövetségben” Isten biztosítja a bűnös embert Jézus Krisztus által az Ő kegyelméről, a bűnös ember pedig hite által frigyre lép a vele megengesztelődött Istennel, és élvezi ennek a frigynek az áldásait. Ebből az következik, hogy a Szent Lélek ott munkálkodik, ahol Isten ezt a „szövetséget” felajánlja az embereknek, és ezzel módot nyújt nekik arra, hogy az Ő kegyelmét megragadhassák. Istennek az emberek felé elhangzó ehhez a szavához fűződik a Szent Lélek munkája. Ezt használja fel eszközüül. És munkája abban áll, hogy ezt az eszközt hatékonyá teszi az emberek életében: kiváltja általa bennük a Jézus Krisztusban való hitet.

Amikor Isten az emberek előtt feltárta magát Jézus Krisztusban, közvetlenül csak nagyon kevés ember élhette ezt át. Jézus Krisztus földi szereplése csak rövid ideig tartott, és az alatt a rövid idő alatt is csak szűk körre szorítkozott a kihatása. Időbeli és térbeli korlátokon túl csak úgy válhatott Istennek ez a kijelentése az egész emberiség közkincsévé, hogy az első szem- és fültanúk bizonyosságtétele által szétterjedt és továbbzengett a szava. Ezért hozzátartozott Jézus Krisztus földi működéséhez az is, hogy választott maga mellé és nevelt olyan apostolokat, akiknek aztán az lett a dolguk, hogy az Ő földi életének végeztével fenntartsák az Ő emlékezetét, és elterjesszék e világban az Ő ismeretét. Meg is indult ez az apostoli szolgálat, és általa sokan úgy megismerkedtek Jézus Krisztussal, és úgy megérthették Istennek Őbenne kijelentett kegyelmét, mintha földi életének napjaiban ők is találkozhattak volna Ővele magával. De az első tanúbizonyságoknak ez a szolgálata is csak néhány évtizedre terjedhetett ki, és nem ölelhette fel a világ minden népét. Hogy a Jézus Krisztusban adott kijelentés csakugyan maradandóan és egyetemesen szólhasson az egész embervilághoz, ahhoz az volt szükséges, hogy Isten minden nemzedék és minden nemzet számára hozzáférhetővé tegye annak szavát. Két intézkedése van Istennek, amellyel erről a szükségletről gondoskodik. Egyfelől gondja volt rá, hogy az első idők tanúbizonysága írott formát is öltön, és ebben a formában hitelesen és tisztán szólhasson késői korokhoz és távoli népekhez is. Ezek által a szent írások által zeng tovább az egész emberiséghez az, amit Isten Jézus Krisztusban egyszer és mindenkorra kijelentett. Másfelől pedig, hogy ezek a szent írások soha ne válhassanak könyvespolcon porosodó, elfelejtett régiségekké, hanem általuk bármikor és bárhol elevenen az emberek elé tárulhasson a Jézus Krisztusban adott kijelentés, gondja van Istennek arra is, hogy mindig és mindenfelé legyenek olyan élőszóval megszólaló bizonyágtevők, akik által az időkhöz és helyzetekhez mérten friss üzenetként szólalhat meg ugyanaz a kijelentés. Egyszóval támaszt Isten nemzedékről-nemzedékre utódokat az apostoloknak, akik az ő munkájukat folytatják. Annyi a különbség közöttük, hogy ezek az utódok nem első kézből veszik már azt, amit hirdetnek, hanem csak azt adják tovább, amit ők maguk is az apostoloktól, illetve azoknak a szent írásokban fennmaradt eredeti bizonyágtételéből vettek át. De mögöttük is ugyanaz az isteni akarat áll, amely mindenkinek tudtul akarja adni a Jézus Krisztusban kijelentett kegyelmet. Isten küldi el őket is szolgálatukra. Tőle van a megbízatásuk. És amit hirdetnek, az

Istennek ugyanaz az embervilághoz intézett szava. – Így lép Jézus Krisztus még késői évszázadoknak is, és a föld minden népének a szeme elé, az Isten „írott Igéje” és „hirdetett Igéje” által, hogy belőle megértsék az Isten felajánlott „kegyelmi szövetségét”, és az emberek hit által annak részeseivé válhassanak.

Sőt, volt Jézus Krisztusnak az Ő földi életében még egy másfajta rendelkezése is, amely által ébren akarta tartani az Ő emlékezetét az egész embervilágban, hogy ha Ő már láthatóan nem lesz is jelen benne, az embereknek lehessen azért találkozásuk Ővele. Nemcsak a róla bizonyosságot tevő – írott vagy élő – emberi szónak szolgálatára akarta rábízni a belőle kizendülő isteni kijelentést, hanem, azt mondhatjuk, bizonyos jelbeszédet is szerkesztett, amelybe belefoglalta mondanivalójának a lényegét, s amely által úgyszólván Ő maga ismételtetheti el azt bármikor és bárhol az embervilágban. „Sákramentumokat” is szerzett, vagyis olyan jelképes külső szertartásokat is rendelt el, amelyek által, valahányszor végrehajtják, mindig és mindenütt kiújulhat az emberek előtt annak a tudata, hogy Isten mit ajánl fel nekik Őáltala. Az egyik ilyen szertartás a keresztség, a másik az úrvacsora. Amaz jelképes megmosás, amelyet vízzel hajtanak végre; emez jelképes vendégség, amely kenyérnek az evéséből és bornak az ivásából áll. Mindkettőnek a jelbeszédébe ugyanaz az üzenet van beleöltöztetve, amely az írott és a hirdetett Igéből is kizendül: Isten a Jézus Krisztusban bűnös emberek megváltó Istenének jelentette ki magát, és azt akarja, hogy Őbenne így higgyenek. A keresztség azt hirdeti, hogy Istennek a Jézus Krisztus által ránk kiáradó kegyelme megtisztít minket a bűn szennytől. Az úrvacsora arról beszél, hogy az Ő testének megtöretéséből és vérének kiontásából fakad számunkra az az új életet adó és azt tápláló kegyelem, amely nélkül elvesznénk.

Egyszóval az Ige és a sákramentumok által érkezik hozzánk Istennek az a kijelentése, amelyet Jézus Krisztusban adott, hogy mi abban hitünkkel megfogózzunk, és az Ő megváltásában részesedjünk. Ezért az Igének és a sákramentumoknak kiújuló bizonyosságtétele megannyi alkalom arra, hogy a Szent Lélek bennünk az Ő hitre vezérlő és hitben megerősítő munkáját folytassa. Az Ige és a sákramentumok azok a „kegyelmi eszközök”, amelyekhez az Ő munkája hozzáfűződik. Ezért a Szent Lélek gondoskodik ezeknek az eszközöknek a meglétéről és forgalomban maradásáról is, hogy aztán felhasználhassa őket. Az apostolok eredeti bizonyosságtételét is a Szent Lélek élesztette és mozgatta. Annak írásba foglalását is Ő vezette: az Ő ihletése alatt nyert az olyan alkalmas írott formát, amelyben hamisítatlan tisztaságban és meg nem csökkent erőteljességben zenghet tovább, és terjeszkedhet világgá a szava. Az Igének azok a hirdetői is, akik élő szóval adják tovább üzenetét, szintén a Szent Lélektől nyerik indíttatásukat, és az Ő irányító ihletése alatt folytatják szolgálatukat. És a sákramentumok használatban maradása felett is a Szent Lélek őrködik. Ha Jézus Krisztusnak azok a parancsai, amelyekkel a sákramentumok gyakorlását elrendelte, nem mentek feledésbe, hanem az egyik nemzedék a másiknak átadta a bennük kapott örökséget, mint drága, megbecsülendő kincset, akkor ez annak tulajdonítandó, hogy a Szent Lélek készítette erre az emberek szívét.

De mindezzel még csak a „kegyelmi eszközök” meglétét és megmaradását munkálja a Szent Lélek. Tulajdonképpen hatalma abban mutatkozik meg, hogy ezeket az eszközöket hogyan használja azután fel a hitnek munkálására. Ő teszi hathatóssá ezeket az eszközöket. Ő teszi fogamatossá az emberek lelkében az általuk hozzájuk érkező isteni szót. Azt a „külső hívást”, mely bennük az emberekhez megszólal, kiteljesíti bennük az Ő titokzatos „belső hívásával”: megérteti velük, hogy az Ige és a sákramentumok által valóban Isten szól hozzájuk, és valóban hozzájuk szól Isten, és úgy megragadja ezzel a lelküket, hogy nem tehetnek mást, mint hitükkel kitárniuk magukat Istennek hozzájuk hajló kegyelme előtt. A Szent Léleknek e nélkül a munkája nélkül az Ige szava – akár a szent írásokban, akár az élőszó bizonyosságtételében jut el az emberekhez, – hatástalanul leperegne róluk. Vagy meg sem értenék, vagy nem tudnák hittal elfogadni. De a Szent Lélek munkája által az Igének talán már százszor olvasott, vagy

talán már az unalomig elégszer hallott szavai egyszerre különös jelentőséget nyernek: ki-világosodik belőlük valami, ami szíven találja az embert, és belemarkol a lelkébe; Isten élő és ható beszéde szólal meg emberi beszédük által; kilép belőlük Jézus Krisztus az ember elé, és az embert foglyául ejti; megszületik, vagy ha már megvolt, új erőre kap az Ige olvasójában és hallgatójában a Jézus Krisztusban való hit. A sákramentumok is üres és meddő szertartások lennének a Szent Lélek munkája nélkül, és semmi hasznát nem látnánk a gyakorlásuknak. A Szent Lélek cselekszi azt velünk, hogy a sákramentumok külsőségeiben is Jézus Krisztusnak hozzánk érkező szavát tudjuk felfogni, gyakorlásuk által Ővele magával legyen olyan találkozásunk, amelyben Ő maga biztosít bennünket bűnös voltunk ellenére is az Isten kegyelméről. Így válik rajtunk a keresztség valóban az Isten „kegyelmi szövetségének” pecsétjévé: ha elnyertük egyszer, egész életünkön át elkísérhet az a tudat, hogy nekünk is biztosította Jézus Krisztus azt a megváltást, amely minden bűneinktől megtisztít, és mi rábízhatjuk magunkat mindhalálunkig, sőt el egészen az örökkévalóságig. Az úrvacsora is így válik számunkra az Isten kegyelmének mindig kiújuló bizonyosságává, és valahányszor élünk vele, mindig újra eltelhetünk azzal a meggyőződéssel, hogy Jézus Krisztus megáldoztatása árán mi is Isten megváltottai vagyunk, akiknek minden szükségét megelégtíti Istennek kegyelme.

Látható ebből, hogy nem képzelhető el nagyobb tévedés, mint ha valaki választást akarna tenni: vagy Jézus Krisztus, vagy a Szent Lélek. Az elmúlt idők folyamán megkísértette néha a keresztyén hitet az a gondolat, hogy a Szent Lélek olyan magasabb rendű ajándéka Istennek, hogy aki ezt elnyerte, annak többé már nincs szüksége Jézus Krisztusra. E szerint tehát volnának emberek, akiknek Jézus Krisztusba kell vetniük a hitüket, mert ennél tovább még nem jutottak, és viszont volnának olyanok, akik ezen az állapoton már túljutva, a bennük élő Szent Lélekre bízhatják rá magukat. Az ilyenfajta gondolkozás alól nyilván „kilóg a lóláb”. Az Istentől függetlenkedő, bűnös emberi szív nyilatkozik meg benne. Lényegében véve azt jelenti, hogy az ember restell alázatosan odazarándokolni, ahol Isten találkoztát adott neki: Jézus Krisztushoz, és e helyett elvárja, hogy a maga címére, házhoz szállítva kapja meg azt, amit Isten közölni akar vele. Nem akar már arra az egyetlen helyre figyelni, ahol Isten egyszer s mindenkorra kijelentette magát, ezért álmodozik arról, hogy csak a saját lelke mélységeibe kell alászállnia, és ott a Szent Lélek felbuzgó forrásaiból mindent elnyerhet, amire szüksége van. Ha valamilyen magasabb rendű keresztyén hit címén teszi is ezt meg az ember, voltaképpen kirúgja a lába alól a keresztyén hit alapját, és amit a lelke mélységeiből előhoz, az nem egyéb, csak a saját megbízhatatlan sejtései és tévetei gondolatai, vagy éppen a saját tisztátalan és önző belső indíttatásai, amelyeket aztán felruház a Szent Lélek tekintélyével! Nem veszi észre, hogy míg az Istennel való közösségről képzelődik, valójában csak a maga árva bezárkózottságában űzi álmainak veszélyes játékát. A valóságos Szent Lélek sohasem tesz bennünket Jézus Krisztustól függetlenekké, sohasem vezet bennünket túl Őrajta, és sohasem teszi Őt számunkra már nélkülözhetővé. Éppen ellenkezőleg: minden munkássága arra irányul, hogy Őhöz vezessen el, és Ővele kapcsoljon egyre szorosabban oda a hit által, hogy annak a kimeríthetetlen ajándéknak a részeseivé tegyen, amelyet Isten Őbenne adott nekünk. A lelkünk mélységeiből felhangzó hangok csak akkor igazán a Szent Lélek tanításai, ha általuk Jézus Krisztust értjük meg egyre világosabban, és a lelkünk háttéréből elősugárzó erők csak akkor igazán a Szent Lélek hatásai, ha Jézus Krisztussal való egyre bensőbb összeforrásra készítetnek minket. Ezért fűződik a Szent Lélek munkája a „kegyelmi eszközökhöz”. Az évezredek távolságán át felénk hangzó Ige által, és a nemzedékek hosszú láncolatán át ránk származott sákramentumok által odakapcsol bennünket ahhoz a „történeti kijelentéshez”, amelyet valamikor Jézus Krisztusban adott Isten az egész embervilágnak, és annak tesz bennünket részeseivé. Ezért egyes szórványos eltévelyedésektől eltekintve, általánosságban mindig is úgy vallotta a keresztyén hit a Szent Lélek valóságát, hogy Ő „a

Jézus Krisztus Lelke”: általa a megváltó kegyelemnek ugyanaz a megújító ereje árad szét, amelynek forrása Jézus Krisztusban nyílt meg számunkra.

Ezen az általános egyetértésen belül mégis mutatkozik egy lényeges különbség, amely a reformáció óta elválasztja a keresztyéneket egymással szembenálló táborokra. És talán ez az a különbség, amelyben minden más különbség is gyökerezik, amely a reformáció nyomdokain járókat a velük szembenállóktól elválasztja. Hogyan hozza létre a Szent Lélek a mindenkori emberek kapcsolatát Jézus Krisztussal? – ez a nagy elválasztó kérdés. Hogy erre a református keresztyén hit, és vele együtt a reformáció nyomán járó másoké is mit válaszol, azt voltaképpen már elmondtuk. E szerint a Szent Lélek az Ige és a sákramentumok által élénk állítja Jézus Krisztust, és úgy köt össze bennünket Ővele, hogy az Őbenne való hitet éleszti fel bennünk. A „kegyelmi eszközök” által tehát az öntudatos lelkünkre hat, és ezt a hatást teszi bennünk foganatosítva olyan titokzatos hatásaival, amelyeknek a munkája persze már a saját öntudatunk előtt is elrejtve megy végbe bennünk. Rövidre fogva és kiélezetten abban foglalhatjuk ezt össze, hogy voltaképpen az Ige az egyetlen „kegyelmi eszköz”, mert ez által érkezik el hozzánk öntudatosan felfoghatóan az, amit Isten a Jézus Krisztusban kínál nekünk. A sákramentum is csak annyiban „kegyelmi eszköz”, amennyiben szintén Ige, csak nem szavakban, hanem jelekben kifejezett „látható Ige”, amelyet szintén öntudatosan kell felfognunk. Ezen az alapon azt is mondhatjuk, hogy míg egyfelől az Ige egymagában is, a sákramentumok nélkül is, betöltheti a Szent Lélek munkájához szükséges eszköz szerepét, addig a sákramentum egymagában, Ige nélkül, mit sem ér, hanem csak az Igéhez hozzájáruló drága ráadásként fokozza annak amúgy is végbemenő szolgálatát. Hiszen akihez az Ige nem jutott el, az nem is tudhatja: mi van kiabrázoló a sákramentumokban? S ha nem érti meg, hogy mit mondanak, hogy láthatná akkor hasznukat? Ezzel áll szemben az a másik felfogás, amely alapjában véve azt vallja, hogy az emberi léleknek ez az öntudatossága nem okvetlenül fontos az Istenhez való viszonyának alakulásában, mert a Szent Lélek munkája lényegében véve nem az emberi öntudaton át megy végbe. Istennek a Jézus Krisztusban megnyilvánult kegyelme e szerint úgy is továbbáradhat az emberek életére, hogy ők nem is tudják: miről van szó? A sákramentumok éppen arra valók, hogy rajtuk, mint valami titokzatos vezetéken vagy csatornarendszeren át menjen végbe a kegyelemnek szétáradása, és aki szertartásaikban részt vesz, az ezáltal kapcsolatba jut a kegyelem forrásával, és részesül annak áldásaiban, akár érti, akár nem érti, hogy ezek a szertartások mit fejeznek ki, vagy ha akár nincs is eszméleténél, amikor a sákramentumban részesül. Nem azon fordul tehát meg e szerint a sákramentum haszna, hogy az ember általa is felfog, és pedig hittel fog fel a Jézus Krisztusban hozzáérkező üzenetet, hanem már pusztán végrehajtása által is hat a sákramentum az emberre. Ezen az állásponton arra a kérdésre, hogy mik a „kegyelmi eszközök”, egyszerűen így hangzik a válasz: a sákramentumok. Aki el akarja nyerni a Szent Lélek hatóerejét, azt a sákramentumokhoz kell utasítani. Gyakorolja azokat engedelmesen, és akkor azok által a Szent Lélek elvégzi majd benne az Ő munkáját.

Így azonban az emberi életnek Istenhez való viszonya olyan dologi jelleget ölt, amely élesen elüt a Jézus Krisztusban nekünk felkínált „kegyelmi szövetség” nyomatékosan személyi jellegétől. Isten Jézus Krisztusban úgy állt elénk és úgy szól hozzánk, hogy ezzel személyes mivoltunkat, még ha egyébként szendergő állapotban lenne is, teljesen felébreszti, öntudatos válaszadásra szólít fel bennünket, és nekünk erre az Ő kijelentésére személyes hitünk döntésével kell megadnunk feleletünket. Igaz, hogy a Szent Lélek munkája a saját öntudatunk előtt is elrejtve megy végbe bennünk, de azért megy végbe, hogy eredményeképpen mi a Jézus Krisztussal való találkozásban öntudatos hitünkkel kapcsolódjunk oda Őhozzá. Ezért használja fel eszközéül elsősorban az Igét, amely által Jézus Krisztust megismerhetjük, és Őbenne hozzánk szóló kijelentését hittel elfogadhatjuk. És e mellett a lelkiileg érvényesülő

„kegyelmi eszköz” mellett a sákramentumok külső, testi mozzanatait is csak azért használja fel, mert – ha egyszer az Igét már megértettük és befogadtuk – ezek által is Istennek ugyanazt a hozzánk szóló kijelentését foghatjuk fel, és arra válaszolhatunk hitünkkel.

De ha a sákramentumok arra valók, hogy ugyanazt tárják a lelkünk elé, amit az Igéből már amúgy is elég világosan felfoghattunk, akkor – azt lehetne kérdezni – voltaképpen mi szükség van rájuk? Csakugyan: Istennek ugyanazt a kegyelmét kínálják fel nekünk, amely felől az Ige is biztosít bennünket, – de más módon kínálják fel. És éppen ez a más módon való szolgálatuk teszi becsessé őket: amit az Ige szavakba foglaltan ad elénk, azt a sákramentumok szemmel látható és kézzel tapintható módon, tehát úgy közlik velünk, hogy abban a testünk sokkal nagyobb szerepet játszhat, mint az Igére való figyelésben. Istennek kijelentése az öntudatos lelkünkhöz szól, de mivel testben lakó lelki lények vagyunk, ebbe a lelki ügyünkbe valahogy bele kell, hogy kapcsolódjék a testünk is, mint ahogy minden más lelki ügyünkben is, amely az elevenünkbe vág, részt vesz valahogy a testünk is. Ha két haragos ellenfél kibékül egymással, ez voltaképpen lelki ügyük mindkettőjüknek; lelkileg kellett, hogy magukban elintézzék egymás közti ellentétüket, és összehangolódjanak egymással. De ha ez a lelki folyamat végbement, akkor ki kell csattannia valamilyen testi megnyilatkozásban is, és ezért a kibékült felek egymás nyakába borulnak, vagy legalább is ünnepélyesen megszorítják egymás kezét. Ugyanígy az a „kegyelmi szövetség” is, amelyre Isten lép velünk Jézus Krisztus által, megkívánja, hogy legyen valamilyen ünnepélyes testi megpecsételése is. Istennek kegyelme és a bűnös ember hite e nélkül is egymásra találhatna, és lényegében véve minden rendben lehetne. De a sákramentumok által olyan végleges megerősítést és biztosítást nyer az ember Istennek „kegyelmi szövetsége” felől, hogy ezért nem lehet eléggé hálás, és ezt nélkülöznie nagy vesztesége volna. A sákramentumok ezért eléggé meg nem becsülhető eszközei a Szent Léleknek, amelyek által növeli és táplálja a Jézus Krisztusban való hitünket.

Világos ebből, hogy a sákramentumok távolról sem csupán emlékeztető szertartások, amelyek a távoli múltból elénk idézik: ki volt Jézus Krisztus, és mit hozott a számunkra. Hiszen az Ige szava sem csak a múlt emlékei közé vezet vissza bennünket, hanem amikor a hajdan e földön járt Jézus Krisztusról tesz bizonyosságot, ugyanakkor a mennyei dicsőségében most is élő és uralkodó Jézus Krisztussal is szembesít bennünket. Így vagyunk a sákramentumokkal is: a múltból felidézett emlékek közvetítése által ugyan, de mégis az élő Jézus Krisztussal való legközvetlenebb találkozásban részesülünk általuk. Ehhez nem szükséges azt vélnünk, hogy Jézus Krisztus a sákramentumokban valamilyen más módon van jelen, mint ahogy mindig és mindenütt is jelen van az Őbenne hívők számára. Ez volt az a kérdés, amely magának a reformációnak a táborát is kettéválasztotta. Jézus Krisztusnak az úrvacsora szereztetésekor elhangzott szavai alapján: „Ez az én testem”, az egyik fél azt vallotta, hogy az úrvacsorai kenyér körül valamilyen titok lebeg: Jézus Krisztus az úrvacsorában valahogy testileg is jelen van, ahogy máskor és másutt nincs jelen ebben a világban. A másik fél, a református keresztyének ezt a gondolatot nem tehette magáévá. Világosan látták, hogy Jézus Krisztusnak ilyen testi jelenléte azt jelentené, hogy ilyenkor a mindenütt jelenvalóság isteni tulajdonsága áthárul az Ő emberi mivoltára, amelyhez az Ő teste is tartozik. A „tulajdonságok áthárulásának” ilyen gondolatával pedig, amint láttuk, határozottan szembehelyezkedett a református keresztyén hit Jézus Krisztus személyéről való egész gondolkozásában. Olyan erőteljesen ki akarta domborítani Istennek minden teremtményiség felett álló, egyedülvaló Isten-voltát, hogy még abban a titokzatos egyesülésben is, amelybe Isten a mi emberi természetünkkel lépett akkor, amikor Jézus Krisztusban megtestesült, szükségesnek tartotta hangsúlyozni: Isten ez által mit sem veszít Isten-voltából, és az emberi természet is megmarad a maga végességének korlátai között. Ezért beírta a református keresztyén hit azzal a magában véve is már elég nagy titokkal, hogy a bűnös embernek az úrvacsorában is ugyanolyan találkozása és közössége

lehet a mennyei Jézus Krisztussal, amilyenben hite által máskor is állandóan részesülhet, ha máskor nem élheti is azt át mindig olyan megragadó, eleven bizonyossággal, mint ilyenkor. És nem tetézte ezt a nagy titkot azzal a felesleges további titokkal, hogy ilyenkor még a Jézus Krisztus megdicsőült testével is, mint jelenlévővel, van a hívőnek olyan dolga, amilyenre éppen a sákramentum nyújt csak alkalmat.

A reformáció két ága közötti ez a nézeteltérés azonban csak annál jobban kidomborítja azt a megegyezésüket, hogy egyaránt szemben állnak a római katolikus keresztyénségnek a sákramentumokról vallott felfogásával. Így közelebbről egyöntetűen szembe helyezkednek azzal a gondolattal, amelyben ez az egész, a sákramentumokat túlbecsülő felfogás kicsúcsosodik, hogy t.i. az úrvacsorában annyira benne rejlik az Isten kegyelme, hogy valósággal újra megtestesül az Isten Fia, valahányszor az úrvacsorai kenyeret (illetve ostyát) megszenteli a szertartást végző pap. E szerint ilyenkor olyan titokzatos „átlényegülés” megy végbe, hogy bár a kenyérnek érzékileg észlelhető tulajdonságai nem változnak meg, rejtett lényege szerint az mégsem kenyér már, hanem maga az újra testet öltött Jézus Krisztus. Már csak azért is tagadnia kellett ezt a reformáció egész táborának, mert ez az „átlényegülés” által megismétlődő megtestesülés arra való volna, hogy ennek révén megismétlődjék Jézus Krisztus megáldoztatása is. A római katolikus keresztyénségben az úrvacsora sákramentumából ezért egy külön áldozati szertartás is lett, amelynek gyakori megismétlésével kell szerinte Istent a bűnös emberek iránt megengesztelni. Ezt mindenestől fogva tagadni kellett, nem a tagadás kedvéért, hanem annak a nagy állításnak a védelmében, amely a keresztyén hitnek legboldogabb bizonyossága, hogy Jézus Krisztus az Ő kereszthalálában való megáldoztatásával egyszer s mindenkorra biztosította nekünk, bűnös embereknek, a megengesztelt Isten kegyelmét. De egyébként és általánosságban is tagadnia kellett a reformáció egész táborának azt, hogy a sákramentumokba magukba volna bezárva a kegyelem, és azoknak a pusztá gyakorlása által lehetne benne részesülni. Ezzel a tagadással kellett megvallani azt az igazságot, hogy a Jézus Krisztus által e világra kiáradt kegyelemben az Őbenne való hit által lehet részesülni, és a sákramentumokban is az a fontos, hogy általuk lelkiileg felfogjuk és öntudatosan elfogadjuk Istennek ezt a felkínált kegyelmét. A reformáció táborának ugyanez a megegyezése mutatkozik abban is, hogy a hozzá tartozók csak két sákramentumot fogadnak el: a keresztséget és az úrvacsorát. Akik a sákramentumokban látják a tulajdonképpeni „kegyelmi eszközöket”, azok természetesen örülnek, ha mennél több szertartást számlálhatnak ezeknek sorába. De ha elsősorban az Igében kell látnunk azt az eszközt, amelyet a Szent Lélek felhasznál, a sákramentumnak pedig az adja meg az értékét, hogy – mint a pecsét az íráson – csak megerősíti számunkra azt, amit az Ige már amúgy is közölt velünk, akkor minden azon fordul meg, hogy – amint a pecsét is csak akkor ér valamit, ha ugyanannak a hatalmasságnak a pecsétje, amelytől az írás is ered – a sákramentum is az Igével egyazon forrásból származzék, vagyis magától Jézus Krisztustól eredjen. Ilyen sákramentum pedig csak kettő van, a keresztség és az úrvacsora. Ezekről tudjuk, hogy Ő maga akarta, hogy hívei gyakorolják. Ezekben rejlik tehát az a nagy ajándék, hogy azt a kegyelmet, amelyet Ő e világnak kijelentett, és amely az Ige szavában azóta is szól hozzánk, Ő maga pecsételi meg számunkra még ünnepélyes külsőséggel is, hogy egészen bizonyosak lehessünk felőle. Ezek felelnek meg a Szent Lélek munkásságának, amellyel Jézus Krisztushoz akar bennünket kapcsolni. Egyéb szertartások is lehetnek ősieik, értékesek, sokatmondók, felemelők, de ezzel a kettővel egy sorba nem helyezhetők, mert éppen azt a Jézus Krisztussal való kapcsolatot nem szolgálhatják, amelyet ezek, mint Őtőle magától hozzánk érkező posta, szolgálhatnak.

Az elmondottak nem jelentik azt, hogy a Szent Lélek munkája feltétlenül ezekhez a „kegyelmi eszközökhöz” van kötve. Szabados isteni hatalmával Ő ezek nélkül is elvégezheti munkáját emberek lelkében, ha Ő úgy akarja. Ebbe vethetjük a bizalmunkat olyan esetekben, amikor az

Ige szava nem érvényesülhet (s annál kevésbé a sákramentumok szava). Gyermekünk elhalhatnak olyan fejletlen korukban, hogy az Ige által még meg sem ismerkedhettek Jézus Krisztussal. Idegrendszerükben megbetegedett emberek állandóan olyan állapotban élhetnek közöttünk, vagy súlyos betegségben szenvedők egyenesen olyan öntudatlan állapotban szendereghetnek, hogy az Ige útja el van zárva a lelkükhöz. Ez nem ok arra, hogy az ilyeneket kizárjuk a Szent Lélek munkájának köréből. Nem tudhatjuk: milyen más rejtelmes módjai lehetnek neki arra, hogy az ilyen esetekben is véghez vigye a megváltás megvalósulását. De éppen azért, mert ezt nem tudhatjuk, ez az ügy nem tartozik ránk. Ezt teljes bizalommal Őrá kell hagynunk. Miránk az tartozik, amit Isten kijelentéséből világosan tudhatunk, hogy az ilyen különleges esetektől eltekintve, az emberi élet rendes folyásának a során, Isten az Igében és a sákramentumokban mutatja fel előttünk Jézus Krisztust, és így munkálja Szent Lélek által bennünk azt az eredményt, hogy higgyünk Jézus Krisztusban, és elnyerjük a benne felénk áradó megváltó kegyelmet. Ez pedig azt jelenti, hogy ennek alapján mi magunk is öntudatos részesei és engedelmes előmozdítói lehetünk a Szent Lélek bennünk folyó munkájának. Ha ismerjük azokat az eszközöket, amelyeket életünkben fel akar használni, akkor azokat mi is öntudatosan megbecsülhetjük, mint ilyeneket, és öntudatosan kereshetjük az alkalmat arra, hogy kitegyük a lelkünket a Szent Lélek általuk munkálkodó hatásának. „Hiszek Szent Lélekben” – ez tehát azt is jelenti: élek azokkal az orvosszerekkel, amelyekkel Ő gyógyít, felhasználom azt a lelki táplálékot, amely által Ő megerősít, lelkiismeretesen merítek az Igének és a sákramentumoknak azokból a forrásaiból, amelyekből merítve részesülhetek a Szent Lélek titokzatos munkájában. A többi aztán az Ő dolga. Így rábízhatja az ember magát. Ha beiktatta életébe az Ige és a sákramentumok szolgálatát, azok által majd gondja lesz a Szent Léleknek arra, hogy Jézus Krisztusban való hite meglegyen, és meg is maradjon minden bekövetkező válságon át.

XXII. ISTEN EGYHÁZA

A Szent Lélekről szóló vallástétellel kikerekedett az, amit a Hiszekegy el akart mondani arról: kiben hisz a keresztyén ember? Senki másra nem irányul ez az ő hite, senki másra nem függeszti azt a végső és teljes bizalmát, amely egyúttal engedelmes odaadás is, csak az örökkévaló egy Istenre, aki magát az Ő titokzatos hármasságában úgy jelentette ki, mint Atya, Fiú, Szent Lélek. Erre a kijelentésre adott személyes felelet hangzik fel az egész Hiszekegynek ebben az alaphangjában: „Hiszek Őbenne”. De a Hiszekegy még folytatódik ezután is. Csak most már nem arról van szó, hogy *kiben*, hanem arról, hogy *mit* hisz a keresztyén ember. Mivel Isten kijelentésére rábízhatja magát teljes bizalommal, annak alapján meglehet a bizonyossága olyan dolgok valóságáról, amelyekről különben tudomása sem lehetne. Ilyeneket sorol fel még végül a Hiszekegy. Közelebbről a Szent Lélekről szóló vallástételhez fűződik ezeknek a „valamiknek” a felsorolása, amelyekről azt mondja a Hiszekegy: „hiszem ezeket”. Olyasmikről van ugyanis szó, amikben Istennek a Jézus Krisztusban kijelentett megváltó kegyelme már a maga gyümölcseit termi meg, amelyek tehát a Szent Léleknek az emberek életében végzett munkája által válnak valóságokká.

Az első ezek közül az egyház. „Hiszek egy, közönséges keresztyén anyaszentegyházat”. Azt jelenti ez más szóval: Istent az Ő kijelentéséből úgy ismertem meg, hogy ebből megtudtam, hogy neki egyháza is van. Ő sajátos értelemben éppen ennek az egyháznak az Istene. Ezzel a Hiszekegy egy nagyon fontos mozzanattal egészíti ki a már elmondottakat, illetve az eddig is már elmondottakban bennefoglalt nagyon fontos mozzanatot emel ki még külön nyomatékkal is. A Hiszekegy az egyes szám első személyében szólal meg: *én* „hiszek egy Istenben... Jézus Krisztusban... Szent Lélekben”. Ebben az jut kifejezésre, hogy Isten az egyes embert szólítja meg az Ő kijelentésével, és arra az egyes embernek kell válaszolnia az ő legszemélyesebb hitével. De van a dolognak egy másik oldala is! Már abból is kitűnik ez, hogy ugyanazt a Hiszekegyet mondja el az egyik ember is, a másik is, a századik és a milliomodik is. Az egyéni hitvallásoknak ez az egybecsengése azt mutatja, hogy a keresztyén hit a hívőknek nemcsak egyéni, hanem közös ügye is. Ha egyénenként számtalan változatban is, de alapjában véve mégis ugyanazzal a hittel felel minden hívő Isten kijelentésére. És ez nyilván azért van így, mert Isten kijelentése is, noha mindegyiküket egyenként szólítja meg és ragadja meg, mégis ugyanaz a kijelentés minden egyes esetben. Amikor tehát emberek azt felfogják, és hitükkel válaszolnak rá, akkor ezzel mindnyájan ugyanannak a történésnek a részeseivé válnak. A hívők összességének ez az együvé tartozása és egysége az, amit a Hiszekegy „egyháznak” nevez, és amit valóságnak vall meg.

Istennek az emberrel való minden dolgát az jellemzi, hogy Ő az egyéneket egységbe foglalva látja, és ebben az egységükben foglalkozik velük. Minden emberrel megvannak ugyan a külön céljai és útjai, de nem úgy vezeti végig az egyes emberek élete sorsát, mintha egymás mellett futó párhuzamos szál volna mindegyik, amely a többiek nélkül is meglehetne, hanem összefüggő szövedékké dolgozza össze valamennyit. Már a teremtés munkáját is ez jellemzi, amint erre már rámutattunk. Nem úgy népesítette be Isten ezt a világot az emberiséggel, hogy külön-külön megteremtett emberek sokaságával rakta tele, ahogy a fazekasmester rakja egymás mellé a polcra a sorban egymásután elkészülő edényeket. Az első emberpár megteremtésével voltaképpen már megteremtette az annak életéből elszaporodó egész emberiséget. Ezért ez az emberfajta, ha nemzedékről-nemzedékre szétágazik is egyéni életek megszámlálhatatlan sokaságára, mégis mindvégig megtartja a maga Isten-teremtette egységét. Láttuk, hogy ebből

érthető meg a bűn valósága is igaz mivolta szerint. Nem egyes emberek alkalmi és esetleges szerencsétlensége az, hogy Istennel ellentétbe kerülnek, akivel engedelmes összhangzásban élni volna az igazi rendeltetésük. Az ősi gyökereiben megromlott egész embervilág a maga egészében él Istentől elszakadt életet, és sorvadozik e miatt az Isten ítélete alatt. Minden bűn valakinek az egyéni bűne, aki felelős érte, de ugyanakkor ott sötétlik mögötte az „eredendő bűn” átka is. Ezért Istennek a megváltó munkája sem arra irányul, hogy a megromlott emberiségből itt-ott egy-egy elszigetelt életet ragadjon ki és emeljen fel a magával való közösségbe. Ezzel nem érné el a megváltás igazi célját – azt, hogy a bűn által megzavart és eltorzított teremtettségből előhozza azt az Ő eredeti gondolatainak megfelelő új teremtettséget, amelyben az Ő dicsősége tisztán tükröződik. Csak egy új emberiségnek az összefüggő egységében valósulhat ez meg. Nem a régiek a helyébe teremti Isten ezt az új emberiséget, hanem a régiből, a megromlottból növeszti ki megváltó munkájával, és pedig ugyanolyan szerves egységben, amilyen amazt is egybefoglalta. Csak az a nagy különbség, hogy a régi emberiségben a közös ős-szülőktől való testi leszármazás volt az a kötelék, amely minden embert egybefoglalt, ez az újjáteremtett emberiség ellenben már nem közös testi eredetből való származás által függ össze. Ilyen test szerint való összefüggése már amúgy is megvan. És ez az összefüggése meg is marad az újjáteremtésben is. Az új életnek forrásául a régi emberiség fájába oltotta be Isten a Jézus Krisztus életét, amelyből a megváltott emberiséget kinöveszti. De ennek tagjaivá már azáltal válnak az emberek, hogy lelkileg kapcsolódnak hozzá Jézus Krisztushoz, és így válnak eggyé Ővele. Az az együvé tartozó emberközösség tehát, amelyben Isten céljai megvalósulnak, a Szent Lélek munkája által sarjad ki a Jézus Krisztusból, mint közös töből.

Az Ótestamentum idején, amely Jézus Krisztus eljövetelét előkészítette, sok egyébbel együtt még az is homályban volt, hogy Isten az Ő kijelentését és megváltó kegyelmét az egyes emberrel közli. Akkor úgy látszott még, hogy Istennek az a munkája, amellyel a bűnös világban a maga célját megvalósítja, egy népre, mint olyanra irányul, és pedig a világ minden népe közül egyetlenegyre, az Ő „választott népére”. Átmenetileg akkor valóban ez is volt a helyzet. És az egyes ember úgy érezhette akkor, hogy Istenhez csak annyiban lehet köze, amennyiben ehhez a néphez tartozik. Az a végleges és teljes kijelentés aztán, amelyet Jézus Krisztus hozott erre a világra, e tekintetben is teljes világosságot teremtett. Kítűnt, hogy Isten előtt nép és nép között nincs különbség. Senkire nézve nem jelent semmilyen előnyt az Istennel való közössége szempontjából, hogy egy bizonyos népnek a fia, sem nem jelent semmilyen hátrányt az, hogy valamely más néphez tartozik. Bármely népbeli ember egyaránt részese lehet az Isten „kegyelmi szövetségének”, mert annak ígéretei az egész emberiséghez szólnak, és csak azon az egy feltételen fordul meg minden: hittel válaszol-e valaki rá? De az Ótestamentum homályos látásában, amely ezzel eloszlott, mégis volt valami, ami maradandó értékű igazság, és ez a Jézus Krisztus által felragyogott isteni kijelentés fényénél csak annál tisztábban tűnik a szemünkbe: Istennek valóban van ebben a világban „kiválasztott népe”. Nem közönséges, földi értelemben vett nép ez, amilyenek a burkába az Ótestamentum korában csakugyan bele volt ágyazva az Isten munkája, amíg az előkészítés ideje ezt így kívánta meg. Az a hajdani „kiválasztott nép” csak előre vetett árnyéka, jelképes kiábrázolása volt az Isten tulajdonképpeni gondolatának. De ez az előrevetett árnyék hű képe volt annak a valóságnak, amely aztán Jézus Krisztus által napfényre jött. Amikor az ideiglenes burok szétpattant és lehámlott az Isten ügyéről, s amikor az Ő kijelentése és megváltó munkája minden korláton áttörve szétáradt az egész embervilág felé, e közben kítűnt, hogy Isten megint csak egy „népet” alakít magának, amelyet az Ő kijelentésének fénye betölt, és megváltó munkája átjár. Nemcsak egyes embereknek jelent meg Jézus Krisztusban az Ő kegyelme, hanem egy minden földi nép köréből toborzódó, de egymással annál inkább együvé tartozó közösségnek. Ez az Ő igazi „kiválasztott népe”, amelynek rendeltetése már nem néhány évszázad átmeneti idejére szól, hanem örökérvényű: a Jézus Krisztusban hívő emberek

összessége, az Ő egyháza. Aki hitével Őhöz kapcsolódik, az ez által már ebbe a közösségbe is belekapcsolódik. E felől a közösség felől határozott az Atya Isten az Ő öröktől fogva mindörökké megálló terveiben. Nem különálló egyes kiválasztottakra vonatkoznak az Ő kegyelmi végzései, hanem valamennyiüknek összefüggő összességére. Akit öröktől fogva kiválasztott, azt mindjárt úgy választotta ki, hogy kijelölte helyét is a többiekkel való összefüggésében. És e szerint az Ő örök terve szerint kerül aztán sor arra, hogy a maga rendjén és idején beteljesedjék kiválasztottain a rájuk egyenként is vonatkozó kegyelmi végzés. A Fiú Istennek a kijelentése is azért öltött testet az Ő egyszer s mindenkorra szóló egyszeri emberré-lételében, és azért nem adatott meg valamilyen más módon, külön-külön a kiválasztottak mindegyikének a számára, hogy ez az egyetlen középpont egységbe foghassa maga körül a hívők összességét. Ugyanannál az egyetlen forrásnál kell mindnyájuknak egybegyülekezniük, hogy Isten kijelentését elnyerhessék. Találkoznuk kell egymással is, amikor Jézus Krisztussal találkozunk. És mennél több közük van Őhöz, annál több közük van egymáshoz is. És ezért a Szent Lélek Isten is, amikor az egyes kiválasztottakat elvezeti a Jézus Krisztusban való hitre, és ezzel megvalósítja bennük Istennek örök kegyelmi végzését, ezáltal már nemcsak egyes emberek megváltásán munkálkodik, hanem egyúttal annak az új emberiségnek az összefüggő épületét is építi, amelyben minden egyes hívő ember csak egy-egy „élő kő”. Az Isten kiválasztottaiban való bennük munkálkodása által valamennyiük életét külön-külön is a maga templomává szenteli, de a maga teljes munkáját csak összességükben fejt ki, s azért voltaképpen az nevezhető „Isten hajlékának”. Az „egyházat” építi fel az évszázadok folyamán egyre teljesebben avégre, hogy a maga életével áthassa és betöltse. A Szentháromság Istene egyszóval olyan Istennek jelentette ki magát, akinek „egyháza” van ebben a világban.

Le kell tehát tennie minden reménységről annak az embernek, aki úgy szeretné hasznát látni a Jézus Krisztusban nyert ajándéknak, hogy ez csak az ő magánügye maradjon. Jézus Krisztusban hinni csak a hívők közösségében lehet. Ne nevezzük ezt a közösséget „egyedül üdvözítő egyháznak”, mert ez úgy hangzana, mintha ez a közösség üdvözíthetne bárkit is, holott a valóság az, hogy Isten üdvözíti ezt a közösséget. De amit ez a félreérthető kifejezés mondani akar, az sérthetetlen igazság: nincs üdvösség ezen a közösségen kívül. Akiket Isten üdvözít, azokat úgy üdvözíti, mint ennek a közösségnek a tagjait. Hogy is juthatna el bárki is a Jézus Krisztusban való hitre csak úgy egymagában? Hiszen ehhez az szükséges, hogy másoktól halljon Őröla, másoknak a szava serkentse, és a példaadása vonzza őt is a benne való hitre! Az is, aki abban a hazug hiedelemben él, hogy neki csak Jézus Krisztushoz van köze, de senki máshoz aztán nincs, annak köszönheti a Jézus Krisztusban való hitét, hogy előtte és rajta kívül is már sokan hittek Őbenne. Tehát elősdi módon élvezi a közösség áldásait ő is, csak hálátlanul eltagadja a közösséggel való összefüggéseit. Pedig milyen sok további áldástól fosztja meg magát ezzel! Ha a közösség révén jutott el a hitre, akkor annak teljes kifejlését is csak a közösség ölen nyerheti el. Ha mindig gondolna arra, hogy az ő megváltása csak egy láncszem a megváltásnak sok-sok emberre is kiterjedő hatalmas hálózatában, és amit ő maga Jézus Krisztusból felfoghat, az csak egy sugár a kegyelemnek abból a napfényéből, amely az Isten választottainak az összességét beragyogja, mennyivel mélyebb, szilárdabb és gazdagabb lenne ezáltal a hite! Istent az Ő kijelentésének és megváltó kegyelmének igaz valójában csak az ismerte meg, aki a hívők közösségének széles mezejére kitekintve hálásan vallja: „Hiszek egy, közönséges, keresztyén anyaszentegyházat”!

Nyilvánvaló, hogy ez az „egy, közönséges, keresztyén anyaszentegyház” nem ugyanaz, mint amit a mindennapi életben ilyen vagy amolyan elnevezésű felekezeti egyházként szoktunk emlegetni. Már csak azért sem, mert ilyen felekezeti egyház több is van. Arról az egyházzal ellenben, amelyről a Hiszekegyben van szó, nyomatékosan megállapítjuk, hogy „egy”. A

római katolikus keresztyén ugyan úgy hidalja át ezt az ellentétet, hogy szerinte a felekezeti egyházak között található meg, azoknak egyike, az az „egy, közös, keresztyén anyaszentegyház”, amelyről a Hiszekegy beszél, és pedig természetesen az ő egyháza ez, a római főpap vezetése alatt álló keresztyének közössége. E szerint tehát a római egyházat illeti meg voltaképpen az „egyház” elnevezés, a többiekre ellenben voltaképpen nem helyes ezt a nevet használni. Azonban ez az elgondolás nem oldja meg a nehézséget. Azt a római katolikus keresztyén sem tagadja, hogy Jézus Krisztusnak vannak a római egyházon kívül élő hívei is. Csak azt állítja, hogy ez nincs rendjén, mert nekik is abban kellene élniük, mint egyedül jogosult keresztyén egyházban. Még azt sem tagadhatja, hogy a saját egyházának a határain át, innen is, túlra is, olyan kölcsönhatások érvényesülnek Jézus Krisztus hívei között, amelyeknek révén az életük összefügg egymással. Nyilvánvaló tehát, hogy van közöttük olyan mindnyájukat átfogó közösség, amelyről a római katolikus keresztyén is el kell, hogy ismerje, hogy nagyobb, mint az ő egyháza, és nem azonosítható azzal. Éppígy nem azonosítható egyetlen más felekezeti egyházzal sem. Azok bármelyikénél nagyobb, és valamennyiükre kiterjedő közösség ez, amennyiben Jézus Krisztus híveit foglalják magukban. Ezért is mondja erről az „egy” közösségről a Hiszekegy azt, hogy „hiszek” ilyen „egyházat”. Olyasmiről van tehát szó, ami hitnek a tárgya. Nem tapasztalatilag megtalálható, statisztikailag számon vehető, bármiképpen az emberi tekintet előtt felmutatható valóság ez, hanem olyan, amelyről csak azért tudunk beszélni, mert Isten kijelentéséből van róla bizonyosságunk. Ha a tapasztalati világban hiába keresi is a tekintetünk, elég nekünk az, hogy Isten kijelentése biztosít felőle. Ezért nevezhetjük ezt az „egy egyházat” ebből a szempontból „láthatatlan egyháznak”.

Nem marad ugyan mindenestől fogva „láthatatlan egyház” a mi tekintetünk előtt sem, de ami belőle „látható egyházzá” válik, az sohasem az egész valósága, hanem mindig csak egy-egy töredéke. És ezért igaz valójára szerint nem ismerhetjük máshonnan, mint Isten kijelentéséből. A legjobb esetben is csak arról lehetne szó, hogy Jézus Krisztus híveinek azt a közösségét tudjuk áttekinteni, amely velünk egy időben, a jelenben él ezen a világon. Természetes, hogy ezt sem tudjuk áttekinteni és számon venni. De ezen kívül ott vannak még mind azok is, akik a múltban részesültek az Isten megváltó kegyelmében. Már a Jézus Krisztus előtti nemzedékekben is, amelyek előtt még csak homályosan, a jövő ködén át fénylett a megváltás ajándéka, és az Ő eljövetele óta is, amióta már világosan szólhatott az emberekhez az Isten kegyelméről szóló örömhír, mindig voltak Istennek kiválasztottai ebben a világban, akiket el is vezetett a vele való közösségre hitük által. Az „egyház” egysége övelük is mindnyájukkal egybefoglal bennünket csakúgy, mint a jelenben élő összes hívőkkel. Sőt ugyanígy hozzátartoznak az „egyház” közösségéhez azok is, akiknek az életében még ezután fognak beteljesedni Istennek kegyelmi végzései, akár élnek már, akár még csak a jövő nemzedékek során fognak megszületni. És az „egyháznak” ez a múltat, jelent, jövőt egyaránt átfogó közössége nem is csak valami elvont, elméleti gondolat, amelynek az igazságát felismerjük ugyan, de aztán egyébként semmi közünk sincs hozzá. Valóságos közösségről van szó, és éppen így válik számunkra drága ajándékká az, hogy Isten kijelentése szerint mi ilyen „egyháznak” a közösségébe tartozhatunk. Külön ajándék az is, hogy egyeknek tudhatjuk magunkat a múltban élő hívőkkel. Nemcsak örökösei lehetünk mindannak, amit Isten már eddig elvégzett az Ő kiválasztottainak a földi életében, s ami tovább hat és gyümölcsözik a mi életünkben is, hanem az ő révükön, közvetve, részesei lehetünk annak a dicsőségnek is, amelybe ők már elérkeztek, amikor halálukkal befejezésre és teljességre jutott bennük Isten megváltó munkája. Míg mi itt élünk, a bennünk és a világban meglevő bűnnel folytatott állandó harcban, és e szakadatlan gátlással viaskodva még csak részlegesen, töredékesen élvezhetjük a megváltás megvalósulását, jó tudnunk, hogy mások már befejezték ezt a harcot, és eljutottak a győzelem állapotába. Az itt, a földön még „harcoló egyháznak” csodálatos erőforrása az, hogy együvé tartozónak, egyugyanazon „egyház” részének érezheti magát azzal a másikkal, a „diadal-

maskodó egyházzal”. Másképpen folytathatja e világ pusztaságában a maga vándorlását Istennek „kiválasztott népe”, ha arra gondol, hogy ugyanennek a nemzedékek során áthúzódó szent karavánnak egy előtte járt nagy része már bevonult a győzelemnek és a nyugalomnak az örök hazájába. Az a megdicsőülés, amelyet ők már elnyertek, biztató és irányító fényt vet a még harcban állók útjára, és segít nekik életben tartaniuk magukban a saját jövőendő megdicsőülésüknek a reménységét. Ugyanígy nagy erőforrás rejlik abban is, hogy egynek tudhatjuk magunkat az utánunk következő nemzedékek kiválasztottaival is. Szilárdabbá válik a hitünk az által a bizonyosság által, hogy Istennek megváltó kegyelme utánunk is ugyanúgy fogja folytatni munkáját még meg sem született jövőendőbeli hívók életében is, és az a Jézus Krisztus, akibe mi vetjük bizalmunkat, a világ minden változása közepette ezután is mindig ugyanúgy meg fog felelni a belé vetett bizalomnak, amíg csak be nem teljesednek egyszer Isten világtervei. Ezt a minden idők minden kiválasztottait felölelő közösséget valóban csak „hinnünk” lehet, mivel Isten biztosít bennünket a valósága felől az Ő kijelentésében. Igaz valójában szerint „láthatatlan egyház” marad számunkra ebben a világban!

És mégis beszélnünk kell erről a közösségről úgy is, mint „látható egyházzal”. Hiszen Isten azokat, akiket ebből a bűnös embervilágból arra választott ki, hogy bennük az Ő megváltó kegyelmét megdicsőítse, itt, ebben a bűnös embervilágban hívja el nemzedékről-nemzedékre, hogy az Ő kegyelmi végzéseit megvalósítsa az életükben. Ha ennek az Ő munkájának a végső kiteljesedése túl esik is már ennek a világnak a határán, azért nem mehet az úgy végbe mégsem, hogy észrevehető nyomai ne legyenek ennek a világnak az életében. Ami itt az Ő kiválasztottainak a lelkében végbemegy, azt természetesen nem ellenőrizheti emberi tekintet, hiszen jórésztben a kiválasztottak saját tekintete elől is el van rejtve. De az emberek bensejében végbemenő e titokzatos isteni munkának megvannak azért az emberileg számon vehető megnyilvánulásai is, amelyekben többé-kevésbé kiütközik a valósága. Az eredményei nem maradnak mindenestől fogva elrejtve! Akinek a lelke mélyén megszületik a Jézus Krisztusban való hit, az ezt nem titkolhatja el. Jézus Krisztus maga is Istennek láthatóan megtestesült kijelentése volt. Aki lélekben Őhöz kapcsolódik, az is valahogyan látható kapcsolatban lesz vele. Ahogy mindenki előtt észrevehetően szól és terjed e világban annak a kijelentésnek a szava, amelyet Isten Jézus Krisztusban adott az embervilágnak, úgy észrevehető az is, vagy legalább észrevehető valami abból is, hogy az emberek hogyan válaszolnak erre. A Jézus Krisztusban hívő emberről általában szólva meg tudható az, hogy ő Jézus Krisztusban hisz. Egy vagy más módon megvallja ezt a hitét. Szóval is vallást kell tennie róla előbb-utóbb, és még ha a szavai nem beszélnének is róla, beszél róla az egész magatartása: meglátszik rajta, milyen köze van Jézus Krisztushoz. Így válik a „láthatatlan egyház” valósága „látható egyházzá”, amelyet mindenki észrevehet. Istennek ebben a világban nyilvánvalóan van Jézus Krisztus által elhívott, egybegyűjtött és együvé tartozó „népe”. Egy-egy szemlélő ebből csak egy kis töredéket láthat ugyan. Nem láthatók azok a hívők, akik már nincsenek, vagy még nincsenek itt ebben a világban. A jelenben itt élők közül is ki-ki csak azokat veheti számon, akik elég közel élnek hozzá ahhoz, hogy az ő kis látókörén belül essenek. De ez csak a mi szemléletünk korlátoltságán múlik, nem magának az egyháznak „látható egyház” voltán. Ha az „egyházat” mi végig tudnánk kísérni egész sokezeréves útján, és nyomon tudnánk követni bárhová való elágazásában, akkor a maga egészében is „látható egyháznak” bizonyulna a mi emberi tekintetünk előtt. Tehát ugyanaz az „egyház”, amelyről hangsúlyoztuk, hogy „láthatatlan”, e világbeli megnyilvánulásánál fogva „látható” is.

Persze akkor is, ha így ki tudnánk terjeszteni a mi emberi szemléletünket az egész „látható egyházzal”, még mindig alázatosan le kellene mondanunk arról, hogy benne egészen pontosan kiábrázolva lássuk a „láthatatlan egyház” valóságát. Jézus Krisztusnak emberileg számon vehető hívei közé mindig keverednek olyanok is, akiknél megtalálhatók ugyan az Őbenne való

hitnek külső jelei, de akiknél ezek mögött a jelek mögött még sincs ott a hitnek valósága. Mindig lehetnek a mi szemünket megtévesztő látszatos hívők. És viszont mindig vannak Istennek olyan kiválasztottai is, akikben megszületett ugyan már a Jézus Krisztusban való valóságos hit, de annak lángja ideig-óráig, vagy talán az életük végéig is csak olyan pislogó mécsesként ég bennük, hogy kifelé abból nem sugárzik semmilyen, emberi szem által észrevehető megnyilvánulás. Sőt lehetnek olyan mostoha idők, amikor a hívők összessége is csak ilyen pislogó mécsesként világol ebben a világban, hogy csak az látja, aki nagyon közel férközik hozzá. Az „egyház” hitvallását úgy elnémíthatják, minden életmegnyilvánulását úgy elfojthatják, hogy a látszat már-már azt mutatná: egészen el is tűnt ebből a világból. Ez a látszat mindig csal, mert az „egyház” életének a folytonossága a legrosszabb időkben sem szakad meg ebben a világban. De a világ életének a felszínéről csakugyan eltűnhet néha. Akkor is „látható egyház”, mint ahogy a bűvópatak is látható a kutató számára, aki utána bűvik a föld alatti üregekbe. De csak nagyon nehezen és csak kevesek számára látható, míg megint fel nem tör az élet felszínére. – Egyszerűen azt kell mondanunk, hogy a „látható egyház” körvonalai az emberi tekintet előtt elmosódnak. Tiszta mivoltában, éles és pontos elhatároltságában csak Isten látja, aki egyedül tudja: kiket választott ki a világ kezdetétől annak végéig élő minden nemzedékből.

Erről a lényege szerint „láthatatlan”, de természeténél fogva valamennyire mindig „láthatóan” is megjelenő egyházzal mondja a Hiszekegy, hogy ezt „egynek” hiszi. Ezt az egységet is csak Isten látja benne tökéletesen, a mi szemünk ellenben csak töredékeket és foszlányokat tud felfogni belőle. Néha valamennyire kivillan ez az egység emberi tekintet előtt is. Azok, akik Jézus Krisztus híveinek vallják magukat, néha csakugyan tapasztalati valóságként élik át az Őbenne való egységüket, és mások előtt is szemlátomást meg tudják bizonyítani ezt az egységüket minden elválasztó különbségük ellenére is. De máskor úgy elhatalmasodnak az életükben ezek az elválasztó különbségek, hogy az egységük egészen elveszettnek látszik. Vagy csak egy-egy csoporton belül mutatkozik ez az egység, és annál feltűnőbb akkor, hogy az egyik csoportnak mintha semmi köze nem volna a másikhoz. Sőt olyan ellentétek is támadhatnak közöttük, hogy az egyik csoport csak a másiknak a pusztulása árán véli elérhetni a maga kifejlődését. Az egység ilyenkor is megvan, mint ahogy megvan az egysége annak a testnek is, amelynek az egyik tagja éles késsel véresre metéli a másikat, vagy megvan az egysége annak a nemzetnek, amelyben irtó polgárháborúban pusztítja az egyik párt a másikat. Ugyanazon együvé tartozó közösség körén belül folyik ilyenkor az önmarcangoló háborúság. De éppen ezért az egység a maga igazi mivoltában ilyenkor nem látható. Csak Isten látja mégis, és az Ő szavára lehet bizonyos felőle a hívő is, aki a „látható egyház” szétszakadozottságának ellenére is azt vallja: „Hiszek egy... egyházat”.

Ugyanígy vagyunk azzal a másik három jelzővel is, amellyel a Hiszekegy az „egyházat” jellemzi. „Közönséges” (idegen szóval: katolikus, vagy mai nyelven: egyetemes) az „egyház”, vagyis megkülönböztetés nélkül kiterjed mindenféle emberre. Bármilyen nemzetiségű, fajú, műveltségű, társadalmi helyzetű stb. embernek egyformán része van közösségében, ha hisz Jézus Krisztusban. „Keresztény”, vagyis „krisztusi” az egyház, mert egész élete Jézus Krisztus körül forog, Ő adja meg az értelmét, Ő szabja meg a jellegét. Jézus Krisztustól elszakadva, Őrála megfeledkezve, vagy Őtőle egyenesen elfordulva az „egyház” megszűnne „egyháznak” lenni. És „szent” az „egyház”. Ez a jelző a Hiszekegy magyar fordításában bele van olvasztva az „anyaszentegyház” kifejezésbe. De ami ebben a szép kifejezésben még ezen kívül foglaltatik, az egyház „anyai” mivolta, a Hiszekegy eredeti szövegében nincs megemlítve. Ez az egész kifejezés: „anyaszentegyház” csak a mi magyar nyelvünknek egyik becses különlegessége, és büszkének lehetünk rá. Azt a mély igazságot fejezi ki a legnagyobb tömörséggel, hogy az „egyház”, a hívők közössége, ugyanolyan nélkülözhetetlen szerepet tölt be az egyes

hívők életében, mint az édesanya gyermekeinek életében. A közösség ölen fogamzik meg és kel életre az egyes ember hite, és mindig is onnan kaphatja meg azt a támaszt, segítséget, nevelést és irányítást, amelyre – akármilyen önálló erőre gyarapszik is fel – az élete végéig mindig is szüksége lesz. Maga az, hogy az „egyház” „szent”, azt jelenti, hogy különleges értelemben az Istené, az Ő számára létezik, és az Ő céljainak a szolgálatában áll. Az égen és földön minden az övé, és az Ő uralma alatt áll. De mivel egész világtervének a magvát és tengelyét a megváltás műve képezi, legsajátosabb műve és tulajdona mégis a hívőknek az a közössége, amelyben megváltó kegyelmét dicsőíti meg. Bűnös emberekből áll ugyan ebben a világban, de azért nem kevésbé „szent” az „egyház”, mert hiszen bűnös emberekben meg végbe a megváltó kegyelem munkája.

Úgy, amint előttünk áll a „látható egyház”, mindezek a vonások csak homályosan és hiányosan, csak többé-kevésbé olvashatók le az arcáról. Csak korlátozott mértékben érvényesül a „közönséges” volta. Egy-egy részére úgy rányomják a maguk bélyegét, nemzeti, társadalmi vagy egyéb tulajdonságaik egyoldalú jellegét a benne élő emberek, hogy másfajta ember azután már nem érezheti magát egészen közéjük tartozónak, ha még oly igazán híve is Jézus Krisztusnak. Letörlődik arcáról sokszor a „keresztyén” jelleg is. Mintha már nem Jézus Krisztus körül forogna az élete, nem Őbenne gyökerezne, és nem Őhöz igazodna, hanem legfeljebb még csak kegyeletből tartaná ébren az Ő emlékezetét. És ezzel együtt ugyanígy elveszti sokszor a „szentségnek” azt a jellegét is, amely lényegénél fogva megilletné. Mintha már nem az Isten ügye volna, hanem csak emberi szokások és hagyományok fenntartására szolgálna az élete, vagy emberi rendelkezések és érdekek érvényesülésének a színtere volna, mint akármilyen más emberi közösség ezen a világon. Nem mindig ilyen szomorú a helyzet. Néha sokkal öröndetesebb. De néha kétségbeejtően elszomorító. Azonban a legjobb esetben sem mutatkozik előttünk az „egyház” ebben a világban e szavak teljes értelmében „egynek, közönségesnek, szentnek”, amint ezt a Hiszekegy vallja.

Mégis ezt vallja róla, mert ha előttünk „láthatatlanul” is, egészen bizonyosan mégis ilyen az „egyház”. Isten azért adta e világnak Jézus Krisztust, hogy ilyen „egyház” legyen. És az Isten szemében, amint az Ő kijelentéséből tudjuk, az „egyház” valósággal ilyen is. Amilyen bizonyos, hogy az Ő megváltó kegyelmének a kijelentése belezendült a bűnös embervilágba Jézus Krisztus által, ugyanolyan bizonyos, hogy arra feleletül és annak eredményeképpen Ő elő is hívja ezt az „egy, közönséges, keresztyén anyaszentegyházat”. Ahogy a vőlegény nem vőlegény, ha nincs menyasszonya, úgy Jézus Krisztus sem volna a világ Megváltója, ha nem volna neki ilyen „egyháza”. És ezért, aki Őbenne hisz, az a „látható egyház” minden fogyatkozása ellenére is „hiszi” az „egy, közönséges, keresztyén anyaszentegyháznak” abban megnyilvánuló valóságát.

XXIII. AZ EGYHÁZ LÁTHATÓ MEGJELENÉSE.

Az „egyház”, amelyről a Hiszekegy vallást tesz, „láthatatlan egyház”, mondtuk, de másfelől „látható egyház” is, és ez nem két különböző valóság, hanem egy és ugyanaz, csak két különböző oldaláról nézve. Nem nehéz felismerni ebben a megkülönböztetésben ugyanazt a kettősséget, amellyel már ismételten találkoztunk Istennek az emberekkel való dolgaiban. Isten mindabban, ami az emberi életben történik, egyfelől a maga öröktől fogva elvégzett akaratát hajtja végre az Ő semmitől nem függő, feltétlen hatalmával, de másfelől szakszerűen úgy intézi e közben az emberhez az Ő kijelentésének parancsait és ígéreteit, hogy az ember azokra megadhassa a maga válaszát, és e szerint a válaszadása szerint alakuljon azután a sorsa. Ezért tűnik elénk az „egyház” valósága is két különböző oldaláról különbözőképpen. Egyfelől mindenestől fogva Isten művét láthatjuk benne. Ahogy örök kegyelmi végzéseiben határozott felőle, úgy az emberekben munkálkodó Szent Lelkének hatalmával életre is hívja, meg is tartja, és a végső kiteljesedés felé feltétlen biztonsággal vezérli is. Az Ő szeme előtt ezért az „egyház” mindig tiszta és teljes valóságában áll úgy, ahogy számunkra mindig „láthatatlan” marad. De a másik oldaláról nézve az „egyház” azáltal is jön létre, marad fenn és fejlődik, hogy emberek hittel felelnek a Jézus Krisztusban felismert isteni kijelentésre, és ebben a hitükben élnek és gyarapodnak. Mivel az „egyház” életébe belejátszó ez az emberi tényező mindig csak többé-kevésbé felel meg a rá háruló szerepnek, de sohasem tölti azt be tökéletesen, azért olyan bizonytalan körvonalú és olyan fel- és aláhullámzó sorsú valóság az „egyház” úgy, amint a mi tekintetünk előtt megjelenik. Ezért van a „látható egyháznak” ebben a világban ugyanolyan, sok kockázattal és válsággal terhelt, küzdelmes, változatos története, mint minden egyébnek is, ami emberek magatartásától függ. De ugyanebből a körülményből adódik a „látható egyház” számára az a parancs is, hogy amennyire csak a hit odaadó engedelmségéből telik, igyekezzen olyanná lenni, amilyenek Isten kijelentéséből az Ő általa eltervezett és Ő általa meg is valósuló „egyházat” ismerjük. Mennél jobban megfelel az „egyház” életében közreműködő emberi tényező ennek a követelménynek, annál hívebb és teljesebb megnyilvánulása lesz a „látható egyház” a „láthatatlan egyháznak” ebben a világban.

A legelemibb követelmény, amely így adódik, az, hogy amint Isten a Jézus Krisztusban hívőket Ő általa egymással is egybeszerkesztette, úgy ők ezt az egymással való összetartozásukat gyakorlatilag is tartsák fenn, ápolják és juttassák kifejezésre. Ők maguk is, az Isten akaratára iránti engedelmségben, akarjanak közös életet élni, és ezért a szó legszorosabb értelmében is „jöjjenek össze”, legalább annyira, amennyire ez egy időben és egy helyen élő emberek számára lehetséges. Egyikük se érje be azzal, hogy lelkiileg összetartozónak érzi magát a többiekkel, mert ettől esetleg még mindegyikük magányosan járhatná a maga külön útját. Keressék valósággal is az egymással való találkozást és összefogást, hogy együvé tartozásuk így nyilvánvaló tény legyen saját maguk előtt is, bárki más előtt is. Lehetnek keresztyén hívők, akik átmenetileg meg vannak fosztva ennek a lehetőségétől, mivel a számukra elérhető környezetben senkit sem találnak, aki hitüknek osztályos társa volna. Ezt a helyzetet azonban csak fájdalmas kényszerűséggént viselhetik el. S ha már „ketten vagy hárman” vannak, hozzá kell, hogy tartozzon az életük rendjéhez az, hogy „Jézus Krisztus nevében egybe gyülekeznek”. Az Isten akarta és munkálta „egyház” természete megköveteli, hogy a hívők ne csak a maguk magányosságában tartsák fenn az Istennel való közösségüket, hanem – amennyire csak lehetséges – együtt is járuljanak az Ő színe elé Ő vele társalkodni. Így egyesülnek a Jézus Krisztusban hívők gyülekezetekké. Nem azért, mintha valamilyen emberi meggondolás alapján ezt ők így látnák jónak és így határozták volna el, hanem azért, mert tudják, hogy Isten

maga egybeszerkesztette őket, és ennek a meglevő „láthatatlan” egységüknek akarják engedelmesen bizonyosságát adni az emberi tekintet előtt is „látható” módon ebben a világban. Így ölt a „láthatatlan egyház” testet, mint „látható egyház” minden gyülekezetben, amelyben együtt élő hívek összefognak egymással. Mennyiségileg minden ilyen gyülekezet természetesen csak apró töredéke a „láthatatlan egyház” mérhetetlen nagy egészének. De minőségileg azonos vele, ahogy egy csészényi tengervíz is tengervíz, és magában hordja az óceán vizének minden jellegzetességét. Minden hívó gyülekezetben a „láthatatlan egyház” éli a maga életét „láthatóan”.

Ezért ki is kell, hogy ütközzék minden ilyen gyülekezetben – ez egy további követelmény, amely kötelező a „láthatatlan egyházra” nézve – a „láthatatlan egyháznak” az a vonása, hogy Isten a Jézus Krisztusban adott kijelentése által teremti meg és építi fel az Ő „egyházát”. „Láthatóvá” kell válnia a hívők gyülekezeteiben annak a ténynek, hogy Isten kiválasztottai a Jézus Krisztus által nyerik el elhívásukat, és a Jézus Krisztussal való találkozásukat teszi fogamatossá a Szent Lélek. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a hívők minden gyülekezetének az élete a „kegyelmi eszközök” körül kell, hogy forogjon, mint középpontja körül. Valahányszor egybegyülekeznek, a fő foglalatosságuk nem lehet más, mint az, hogy kitárják a lelküket Jézus Krisztus elé, és Őt meg-megújuló hitükkel befogadják, vagyis éljenek az Igének és a sákramentumoknak a szolgálatával. Mennél jobban érvényesülnek a „kegyelmi eszközök” valamely gyülekezet életében, és mennél bensőbb közösségben áll ezek által Jézus Krisztussal, annál jobban kiábrázolódik benne, mint a „látható egyház” egyik darabjában, a „láthatatlan egyház” igazi valósága. És viszont, mennél jobban elhomályosul vagy elhalkul benne az Ige szava, vagy elvesztik a sákramentumok a rendeltetésük szerint való jelentőségüket, annál inkább elmosódnak vagy eltorzulnak annak a gyülekezetnek az arcán azok a vonások, amelyekről rá lehetne benne ismerni a „láthatatlan egyház” megjelenésére. Hiszen a Szent Lélek ezek által az eszközök által munkálkodik. Ha tehát valahol megvalósul az Ő munkája folytán az „egyház” ebben a világban, akkor ezeknek az eszközöknek a révén valósul meg. Ennek félreérthetetlenül meg kell látsania a hívők minden gyülekezetében: mindenkifelett az Ige és a sákramentumok kedvéért kell egybegyülekezniük, és hűségesen örködniük kell a felett, hogy a Szent Léleknek ezek az eszközei mennél erőteljesebben érvényesülhessenek közös életüknek az alakulásában és fejlődésében.

Ugyanennek a követelménynek van egy másik oldala is. Mivel Jézus Krisztus az Igében és a sákramentumokban azért lép elénk, hogy mi Őt hittel elfogadjuk, és éppen ez a mi hitünk kapcsol bennünket össze nemcsak Ővele, hanem egymással is a „láthatatlan egyház” közösségében, ehhez igazodnia kell a „látható egyház” életének is azzal, hogy minden gyülekezet valóban a hívők közössége igyekszik lenni. Hangsúlyoztuk már, hogy emberi tekintet nem láthat bele az Isten és az emberi lélek közötti viszony titkaiba, és ezért emberileg sohasem magát a hitet, hanem annak csak a külső megnyilvánulását, egy szóba foglalva: a hitnek a megvallását lehet számon venni. Ezzel be kell érni tehát akkor is, amikor arról van szó: kik legyenek a hívők egy-egy gyülekezetének a tagjai. De ezt elengedhetetlenül meg is kell kívánni. Amikor az Ige és a sákramentumok körül kialakul egy gyülekezet, örködni kell a felett, hogy csak olyanok számláltassanak a tagjai közé, akik hitük megvallásával jelét adják a Jézus Krisztusban való hitüknek, és akik éppen azért akarnak odatartozni, hogy az Ige és a sákramentumok által a többiekkel együtt mindig újra találkozzanak Jézus Krisztussal, az Őbenne való hitük nyerjen növekedést a hívők közösségében.

Ennél a követelménynél nem szabad azonban megfeledkeznünk egy fontos igazságról, amely látszólag ellene mond neki, valójában pedig csak kiegészíti és kiegyensúlyozza, hogy egyoldalúságba ne billenjen. Amikor Isten a hit feltétele alatt biztosítja a bűnös embert az ő kegyelme felől, vagyis amikor felajánlja az Ő „kegyelmi szövetségét”, akkor ebben – az Ő

kijelentésének meg-megújuló bizonyossága szerint – benne foglaltatik az a további ígélet is, hogy Ő a hívőkkel együtt az ő ivadékukra is kiterjeszti kegyelmét. Nem a testi leszármazástól függ ugyan az, hogy ki részesül a Jézus Krisztusban kijelentett megváltás ajándékában. Ebben testi születés helyett az az „újjászületés” dönt, amelyet a Szent Lélek visz véghez az Ő hitre vezérlő munkájával. De Isten kijelentéséből az is kiviláglik, hogy a megváltás által megvalósuló újjáteremtést Ő úgy viszi végbe, hogy e közben nyomon követi a bűntől megrontott első teremtés összefüggéseinek a szálait: elsősorban olyanokat tesz a megváltás ajándékában egymásnak részestársaivá, akik már természettől fogva is összetartoznak egymással. Így a hívők gyülekezeteinek a körén belül, mintegy azoknak alkotó sejtjeit, létrehívja és fenntartja Szent Lelke által a hívő családokat. Ebből pedig az következik, hogy hívő szülők az Isten „kegyelmi szövetsége” alapján már eleve is azzal a reménységgel tekinthetnek gyermekeikre, hogy a maga idején Isten majd azokat is részeseivé teszi a hívők számára biztosított megváltó kegyelemnek. Ezért a hívők gyülekezete is úgy kell, hogy tekintsen az ilyen gyermekekre, mint akik eleitől fogva el vannak jegyezve közösségének tagjaiul. Hiszen Isten azért plántálta bele őket már születésük révén a hívők közösségének talajába, hogy már felnövekedésük idején is abba gyökerezzenek bele a lelkük. Nem kívülállókként kell számon tartani őket, akik majd csak egyszer később válhatnak a gyülekezet tagjaivá, amikor ők is vallást tehetnek már hitükről, és nemcsak akkorra, felnőtt vagy felserdült korukra kell fenntartani számukra a keresztség sákramentumát, amint ezt a „felnőtt-keresztség” egyedül helyes voltát valló baptista keresztyének teszik. Hanem csecsemőkoruktól fogva a gyülekezet kebelébe tartozóknak kell tekinteni őket, és ennek bizonyosságául a „gyermek-keresztség” formájában részesíteni kell őket az odatartozás sákramentumi pecsétjében is. Amikor aztán eljön annak az ideje, természetesen alkalmat kell nekik adni arra, hogy megvallják: ők is megismerték és elfogadták Istennek azt a Jézus Krisztusban kijelentett kegyelmét, amely felől már kisded korukban is elnyerték a biztosítást, és hálásak azért, hogy a keresztség által is el voltak erre jegyezve eleitől fogva. Ha annakidején ennek a vallástételüknek még csak a reménységében számították őket a gyülekezet tagjai közé, ezzel az utólagos vallástételükkel, az ú.n. konfirmációval, már végleg rendeződik a közösséghez való odatartozásuk ügye. Azonban visszaél a keresztség sákramentumával az a gyülekezet, amely felvesz általa a tagjai közé olyanokat, akiket sem előzőleg, sem utólag soha meg nem kérdez a felől: Meg tudják-e és meg akarják-e vallani a Jézus Krisztusban való hitüket? Ezzel lerontja magában a hívők közösségének azt a jellegét, amelyet viselnie kellene, és nem „láthatóvá”, hanem ellenkezőleg: felismerhetetlenné teszi a maga életében a „láthatatlan egyház” mivoltát.

Az a vallástétel, amelyet a hívők gyülekezete meg kell, hogy kívánjon tagjaitól, természetesen nem merülhet ki a hitnek pusztán szóval való megvallásában. Hiszen ez lehetne másoktól eltanult és utánuk mondott üres beszéd is. Kezességként ott kell, hogy álljon mögötte az életnek vallástétele is. Ennek a számon vételénél sem arról van szó: szíve őszinte odaadásával szolgálja-e valaki Jézus Krisztust, akinek a hívei közé odasorakozik? Hiszen ez is olyan benső titka az életének, amelybe emberi tekintet nem láthat bele. Az emberi elbírálás csak arra szorítkozik, hogy mutatja-e valaki a Jézus Krisztusban való hittel összhangzásban álló életnek a külső jeleit? Ezek a külső jelek eredhetnek talán csupán az emberek szeme előtt eljátszott képmutató színészkedésből is. Csak a szívek titkaiba látó Isten ítélheti ezt meg. De akinél az ilyen jelek sem mutatkoznak, arról az emberi ítélet is megállapíthatja, hogy nincsen helye a Jézus Krisztus híveinek közösségében. Csak azt nem szabad ennél a kérdésnél elfelejteni, hogy a Jézus Krisztusban való hit, amelynek a jeleiről szó van, bűnös embereknek a hite Istennek abban a kegyelmében, amely Ő általa éppen bűnös emberek számára jelent meg. Aki a hívők gyülekezeteinek a tagjaitól büntelen életet akarna megkövetelni, annak voltaképpen szét kellene robbantania minden gyülekezetet, mert senki sem találtnék, aki ezen az alapon tagja lehetne annak. Nem abban mutatkozik meg a szájjal való vallástételnek az élettel való

igazolása: mennyire sikerült valakinek a bűnt elkerülnie; hanem abban: milyen igyekezetet mutat annak elkerülésében, és ha el-elbukik is benne, milyen készséget mutat ennek megbánására és a maga elítélésére? A bűnbánó bűnösnek annyira megvan a helye a hívők gyülekezetében, hogy rajta kívül másnak voltaképpen nincs is helye ott. Ellenben a bűnében hivalkodó és makacsul megátalkodott ember, aki minden intés ellenére sem akar bűnével szakítani, ezzel lerontja a szájával tett hitvallásnak minden értékét, és ezért semmi keresnivalója nincs azoknak gyülekezetében, akiket a megváltó Jézus Krisztusban való hit fűz egybe egymással. Ahhoz tehát, hogy a hívők gyülekezetei a maguk „látható” életében híven ábrázolják ki a „láthatatlan egyházat”, elengedhetetlen az is, amit „egyházfegyelemnek” nevezünk: egymás serkentésével és fegyelmezésével örködniük kell a felett, hogy üres beszéddé ne alacsonyíthassa le hitvallásukat az azzal ellentétben álló életük!

De ha ezeknek a követelményeknek – amelyeknek a kifejtését még folytatni is lehetne – még olyan buzgón igyekezne is megfelelni a hívők minden gyülekezete a maga körében, ez mind nem volna még elég ahhoz, hogy a „láthatatlan egyház” valóságát híven tükröztessék a maguk „látható” életében. Hiszen minden hívő gyülekezet csak egy kicsiny darabkáját ölelheti fel a „láthatatlan egyháznak”. Ebből az a lényeges követelmény adódik, hogy nyilvánvalóan meg kell látszania az életében, hogy nem is akar önmagában lezárt egész lenni, hanem csak egy rész a többi mellett, és pedig a lehető legszorosabb összefüggésben a többi rész életével. Mindegyik gyülekezetnek túl kell utálnia saját magán a nagy egész felé. Amennyire csak lehet, ápolniuk kell az egymás közti közösségüket; meg kell osztaniuk egymással mindazt, amijük csak egymás kölcsönös megsegítésére van; egyesíteniük kell az erejüket olyan feladatok elvégzésére, amelyekért mindnyájan felelősek, de amelyekkel külön-külön nem, hanem csak együtt tudnak megbirkózni. Egyszóval „láthatóan” bizonyosságát kell adniuk annak, hogy az „egy, közönséges, keresztyén anyaszentegyházban” együvé tartoznak. Ez nem történhet meg másként, csak úgy, hogy az életüket közös vezetőségnek rendelik alá. Ki kell alakítaniuk valamilyen összefogó szervezetet, amelybe egyenként beleilleszkednek, – olyat, amely összefogja az egy vidéken, egymás szomszédságában élő gyülekezeteket, amelyek között a legsűrűbb lehet az érintkezés, és legtöbb az együttesen elvégezhető feladat; azután olyat, amely több vidéknek a gyülekezeteit fogja össze még tágabb körű közösségbe; és így tovább. Elgondolható ennek az egybefogásnak a kiépítése egészen odáig, hogy kialakul az egész földkerekségét átölelő valamilyen szervezet, amely valamennyi hívő gyülekezetet egyesíti magában. És úgy tűnhetne fel az első pillanatra, hogy így ábrázolódna ki igazán az az egység, legalább az egy időben e földön élő hívőknek az az egysége, amely megvan a „láthatatlan egyházban”. Ennek az útnak a végigjárásában azonban felmerül egy komoly akadály, amely a már elmondottak alapján könnyen megvilágítható lesz. S ezért, ha jól meggondoljuk a dolgot, meg kell állapítanunk, hogy a „láthatatlan egyház” világot átfogó egysége mégsem egy ilyen egyházi világszervezetben jelenhet meg „látható módon” a leghívebben.

Könnyű belátni, hogy mennél szélesebb kört ölel fel valamely egyházi szervezet, és így mennél magasabb polcon helyezkedik el annak vezetősége, annál lazább kapcsolata lesz a hívők egyes gyülekezeteivel. Pedig, amint láttuk, éppen azokban lüktet a „láthatatlan egyház” élő valósága, mert az Ige és a sákramentumok által állandóan ott közeleg Jézus Krisztus az Ő híveihez. Ott érvényesül elsősorban az az igazság, hogy az „egyház” élete Őbelőle fakad, és őtőle függ. Ott gyakorolja Ő maga az „egyház” felett való uralmát. Mennél magasabban épül fel a hívők gyülekezetei fölé egy-egy nagyobb szervezet, annál nagyobb a veszély, hogy az ügyek intézésében már gyengébben érvényesül a Jézus Krisztusból kisugárzó éltető és vezérlő hatalom, és helyette vezérkedő személyeknek, vagy befolyásra emelkedő csoportoknak az emberi szándékai és törekvései veszik át az uralmat. Ebből az következik, hogy mennél nagyobb számú gyülekezetet ölel fel valamely egyházi szervezet, a vezetőségének annál inkább kell

vigyáznia arra, hogy a szerepét csak olyan közös ügyekre korlátozza, amelyeknek a vitelét a gyülekezetek rábízták, de ne akarja a gyülekezetek életét úgy kormányozni, mintha azok függenének tőle. Olyan egyházi szervezet vezetősége pedig, amely az egész világot felölelné, már csak olyan távoli, laza kapcsolatban állna a hívők gyülekezeteivel, hogy legfeljebb bizonyos, egészen általános kérdésekben képviselhetné az összességet kifelé, de teljesen alkalmatlan volna arra, hogy a gyülekezetek életébe, mint vezetőség, beleszóljon. Mindebből az világlik ki, hogy örülni kell, ha egy-egy ország területén élő hívő gyülekezetek közös vezetőség alá összefoghatók, és így nemzeti egyházi szervezetek alakulnak ki. Sőt azzal is be lehet érni, ha a hívők gyülekezetei egyben vagy másban eltérő irányban fejlődve, országonként is nem egy, hanem több egyházi szervezetben fognak össze. Az ilyen – ahogy nevezni szoktuk – „felekezeti” szervezetek között azután, valamint közöttük és más országokban működő hasonló szervezetek között is, csak valamilyen lazább szövetkezés kapcsolatai létesülhetnek, hogy azok révén valamennyire „láthatóvá” váljék a „láthatatlan egyház” minden különbséget átfogó és az egész világot felölelő egysége. De olyan világegyházi szervezet, amely a hívők gyülekezeteinek az összességét foglalná egybe „látható” egységben, soha nem alakult ki a történet folyamán eddig sem, és nem fog kialakulni ezután sem. A „láthatatlan egyház” egységét Jézus Krisztus maga adja meg, és amíg Ő maga láthatatlanul megmarad az Ő mennyei dicsőségében, és az idők végén el nem jön mindenk számára nyilvánvalóan, addig az Ő „egyházának” az egysége sem válhat mindenk szeme előtt „láthatóvá” valamilyen világszervezetben. Semmilyen világegyházi vezetőség sem töltheti be „láthatóan” azt a szerepet, amelyet csak maga Jézus Krisztus viselhet az Ő híveinek összefogásában.

Mindebből megérthető, hogy amikor a „református Hiszekegy” vallást tesz az „egy, közönséges, keresztyén anyaszentegyházról”, ebbe beleérti ugyan azt is, hogy annak ebben a világban szervezeti formát is kell öltetnie, hogy ez által is „láthatóvá” váljék, de erről a szervezeti formáról egészen másképpen vélekedik, mint a római katolikus keresztyének. A református keresztyén hite szerint az egyházi élet a hívők gyülekezeteiben Igéje és a sákramentumok által ható Jézus Krisztustól kapja az irányítást, tehát mennyei forrásból, de a hívők gyülekezetein át. A szervezeti formák nyelvén kifejezve ez azt jelenti, hogy „alulról fölfelé” alakul ki minden vezetés: az átfogóbb szervezetek és vezetőségeik által is a gyülekezetek akarata érvényesül. A római katolikus keresztyén ellenben messze a hívők gyülekezeteinek a feje fölé, egy világegyházi szervezet csúcsán álló evilági vezetőségbe, a római pápába helyezi a súlypontot, és onnan, tehát „felülről lefelé” származtat minden hatalmat, amely az egyházi életet alakítja és irányítja. Jézus Krisztus uralmát véli biztosítani ez az elgondolás is a földön élő „egyházban”, mert abból a meggyőződésből indul ki, hogy a földi egyháznak ez a földi feje magától Jézus Krisztustól kapta felhatalmazását erre a szerepre, és ezért az Ő nevében, mint az Ő helytartója uralkodik az összes (vele egy időben élő) hívők felett. De ennek az elgondolásnak az ereje csak egyben rejlik: abban, hogy szervesen egybeilleszkedik a római katolikus keresztyénség egyéb sajátos meggyőződéseivel, közelebbről azokkal, amelyeket a Szent Lélek munkájáról és a „kegyelmi eszközökről” vall. Igazolásául szokták ugyan idézni Jézus Krisztusnak egy-két olyan nyilatkozatát is, amely – összefüggéseiből kiszakítva – értelmezhető úgy, mintha Ő maga bízta volna rá egyik apostolára, Péterre, összes híveinek a vezérletét, és ennek alapján érvelnek tovább a mellett, hogy ez a felhatalmazás a mindenkor római püspökre tovább szállván, az tehát Jézus Krisztus akaratából áll a világ összes keresztyéneinek élén, mint kormányzó fejük. Azonban lényegében véve nem ezen fordul meg a pápaság helyes vagy helytelen volta. Ha a Jézus Krisztusban e világnak adott megváltásban csakugyan úgy részesülünk, ahogy azt a római katolikus keresztyén hiszi, akkor megáll a pápaság az ilyen, Jézus Krisztus szavaiból idézhető bizonyságok nélkül is. Ha Ő azért halt meg és támadt fel, hogy ennek eredményeként Istennek kegyelme a sákramentumok által áradhasson szét az emberekre, és ha a Szent Lélek már a sákramentumok pusztá végrehajtása

által foganatossá teszi ezt a kegyelmet az emberek életében, akkor ehhez természetesen hozzáillik a hívők feje fölé épülő egyházi szervezet, amely egyenesen megkívánja a pápaságban való végső kicsúcsosodását is. Mert hiszen akkor a sákramentumokhoz szükséges egy olyan papság, amely azokat érvényes és hathatós módon kezelje, s amelytől a hívők függő helyzetben vannak, mivel szolgálatai nélkül nem juthatnak hozzá a sákramentumban közölt megváltó kegyelemhez. Ez a hívek fölé helyezkedő papság viszont megkíván olyan felette is álló felsőbb papi vezetőséget, a püspököket, amelytől ő maga is megkapja a sákramentumok kezelésére feljogosító titokzatos hatalmat. És legfelsőbb fokon meg kell, hogy jelenjék egy olyan főpap, aki minden hatalomnak letéteményese, akitől tehát függenek a püspökök is, azok révén az egész papi rend is, végeredményben tehát a hívők összessége is. De ha Isten kijelentéséből naponként megbizonyosodhatunk az „egyetemes papság” felséges igazságáról, vagyis arról, hogy Isten Jézus Krisztus által nem ilyen módon közvetített megváltást készített nekünk, hanem olyat, amelyet minden hívő hite által közvetlenül elnyerhet a hozzá Igéje és a sákramentumok által személyesen közelgető Jézus Krisztustól, és Isten éppen ezt a Jézus Krisztussal magával való személyes találkozásunkat munkálja Szent Lelke által, – akkor tárgytalanná válik a közvetítő papságnak egész rendszere, és vele együtt a pápaság is. Nem szükséges vitára szállnunk Jézus Krisztus egyes szavainak olyan értelmezése ellen, amelyekre a pápaság érdekében hivatkozni szoktak. Elég megvallanunk, hogy bár mennyei dicsőségében láthatatlan számunkra Jézus Krisztus, Szent Lelke által mégis olyan közel van hozzánk és minden benne hívőhöz, hogy egyenesen Őtől függhetünk, és látható helytartója számára nem is marad hely az életünkben. „Jó pásztorként” Ő maga vezérli „nyáját”, maga viseli gondját „népének”, és maga kormányozza annak életét minden szükségében. Nem bízta Ő rá ezt semmilyen földi helyettesére, hanem mennyei világából gyakorolt hatalmával a legszemélyesebben igazgatja „egyházának” ügyét!

Adott ugyan egyeseknek az Ő hívei közül, t.i. az Ő apostolainak, különleges megbízást és felhatalmazást is, amellyel vezető szerepet nyertek a többieknek életében. Ez azonban nem vonatkozott másra, csak arra, hogy amit ők, mint az Ő földi életének és feltámadásának közvetlen tanúi átéltek, azt hirdessék tovább a maguk bizonyágtételével. Ezt a szolgálatot be is töltötték az apostolok, amíg éltek, élő szóval, és azóta is folytatódik ez a szolgálatuk az ő írásaik által, amelyek a Bibliában fennmaradtak. Ezen az apostoli bizonyágtételen épült fel az „egyház” élete a legelső időkben is, és ugyanezen az alapon épülhet csak tovább azóta is, és az idők végéig is. De ezzel az apostolok nem helyettesítik Jézus Krisztust senki számára, hanem éppen ellenkezőleg: az ő szavuk által hozza közel a Szent Lélek magát Jézus Krisztust a mindenkori emberekhez. Az apostoli bizonyágtételt őrző „írott Ige” által tehát maga Jézus Krisztus hat bele az Ő „egyházának” életébe, és uralkodik felette. Hasonló szolgálatra azóta is minden nemzedékben nyernek elhívást egyesek, természetesen azzal a különbséggel, hogy az ő élőszóval elhangzó bizonyágtételük már csak másodkézből való: csak azt hirdethetik, amit ők maguk is az apostolok eredeti bizonyágtételeiből, az „írott Igéből” merítenek. De ennek a „hirdetett Igének” is, amelynek szolgálatával egyesek vezetőkké emelkednek ki a hívők közül, ugyanaz a jelentősége: általa maga Jézus Krisztus jelenik meg és uralkodik az „egyház” mindenkori életében a Szent Lélek munkássága folytán. Azzal, hogy Jézus Krisztus az Ige szolgálata által, és az ahhoz fűződő sákramentumok által akarta az Ő uralmát kifejteni hívei felett, megszabta azt az alaptörvényt, amely szerint híveinek be kell rendezniük gyülekezeti életüket. De semmilyen szabályt ezen túl nem állított fel, semmilyen közelebbi rendelkezést nem tett arra nézve, hogy az ő „egyháza” milyen szervezeti formát öltön, és milyen vezetőség alatt éljék a gyülekezetek az ő közös életüket. Útnak indította az „egyház” életfolyamatát úgy, hogy a maga állandó behatásaival mindig mozgásban is tarthassa és irányíthassa, de szabályozott medret nem rajzolt ki számára, hogy annak keretei között kelljen evilági útján továbbhaladnia. Ezt a medret a változó idők és viszonyok szükségletei szerint az „egyház”

életfolyamatának magának kell mindig kialakítania. Szent Lelke által ebben is kormányozza Jézus Krisztus az Ő „egyházát”, hogy az mindenkor megtalálhassa szervezeti kérdésekben is a legjobb megoldást. De ez is attól függ: vajon mennyire is figyelnek hívei az Ő útmutatásaira és indításaira, amelyeket Szent Lelke által közöl velük, és milyen engedelmesen igazodnak azokhoz? Mivel pedig ez a figyelő engedelmesség, amint láttuk, elsősorban ott alakul ki, ahol az Ige és a sákramentumok által állandóan találkozhatnak Jézus Krisztussal az Ő hívei, vagyis a hívők egyes gyülekezeteiben, azért már eleve rossz az „egyház” számára minden olyan szervezeti forma, amelyben a súlypont az egyes gyülekezetekről áttolódik valamilyen felettük álló vezetőségre, úgyhogy a hívők gyülekezetei ettől a vezetőségtől függő helyzetbe kerülnek. Mennél inkább az egyes gyülekezeteken épül fel minden magasabb szervezeti egység, annál szabadabban érvényesülhet benne a hívők közösségében élő Jézus Krisztus akarata. És viszont, mennél inkább függő viszonyba jutnak az egyes hívő gyülekezetek a föléjük épülő nagyobb egységek vezetőitől, annál inkább ki van téve az egyház élete annak a romlásnak, hogy Jézus Krisztus uralma helyett emberi hatalmaskodás színterévé, és emberi törekvések prédájává válik. Az előbbi esetben sokkal könnyebb, az utóbbi esetben sokkal nehezebb „láthatóvá” lennie az egyház életében annak, ami a „láthatatlan egyház” lényege szerint meg kell, hogy jelenjék benne: a Jézus Krisztus „testének”, amelynek egyetlen „feje” Ő maga.

Persze, nem a szervezeti formán fordul meg a dolog lényege. A legjobb szervezeti forma is üres, élettelen keretté válhat. Ha az egyes gyülekezetekben magukban is eltorzul a „láthatatlan egyház” képe; ha bennük elhal az Ige tiszta és erős szava, és pusztá szertartásokká válnak a sákramentumok; ha megszűnnek a Jézus Krisztussal állandó találkozást kereső „hívők közösségei” lenni; akkor hiába épül fel rajtuk minden magasabb egyházi szervezet. Akkor, habár „alulról felfelé” ható irányban, mégsem Krisztus uralma érvényesül az egyházi életben, hanem az egész csak emberi akarások zavaros játékvá válik. És viszont, a legrosszabb egyházi szervezet ellenére is van hatalma a Szent Léleknek arra, hogy az Ige és a sákramentumok szolgálatát ébren tartsa, és hathatóssá tegye, általuk Isten kiválasztottait a Jézus Krisztusban való hitre elvezesse, és abban táplálja, és így a „láthatatlan egyház” életét az ilyen rossz szervezeti keretek közt is fenntartsa, sőt annyira-amennyire „láthatóvá” is tegye. Csak ruha az „egyház” testén a szervezeti forma. És nem igaz az, hogy „ruha teszi az embert”. Kifogástalan öltözetben is lehet valaki senyvedő és sorvadó, beteg ember, és kényszerzubbonyban is lehet valaki egészséges, erős ember. Mégis nagy különbség van a jól szabott ruha között, amelyben az ember minden tagját kényelmesen mozgathatja, és az olyan öltözet között, amely hol szorít, hol meg bő ráncokat vet, de mindenképpen megnehezíti a benne való mozgást. Egyetlen egyházi szervezet sem léphet fel azzal az ígérennyel, hogy éppen csak őbenne jelenik meg a „láthatatlan egyház” valósága „látható egyházként”. Hiszen ennek a valóságnak úgyis csak egy töredékét ölelheti fel mindegyikük, és azt sem ábrázolhatja ki tökéletes „láthatóságában”, hanem csak többé-kevésbé. De a református keresztyén hálás tudatában van annak, hogy a reformációnak éppen az az ága, amelyhez ő is tartozik, azt is megértette Isten kijelentéséből, hogy nem mindegy, milyen szervezeti formákban nyer öltözetet a „láthatatlan egyház”; és hálásan gondol ezért arra, hogy a maga egyházi élete olyan szervezeti formákba van öltöztetve, amelyeket az elmúlt nemzedékek a „láthatatlan egyház” természetéből folyó követelmények szerint igyekeztek kialakítani.

Ugyanakkor azonban azt sem felejtí el, hogy a „láthatatlan egyház” a múltban is, a jelenben is, sokféle más szervezeti formában is kifejtette a maga hol „láthatóbb”, hol megint jobban elrejtett életét, – sokszor a maga természetével homlokegyenest ellenkező módon kiformált szervezeti formákban is, – és ezért végül is csak ennél a vallástételnél nyugszik meg: „Hiszek egy, közönséges keresztyén anyaszentegyházat!”

XXIV. MIND EGY TESTNEK TAGJAI.

Az „egy, közönséges, keresztyén anyaszentegyház” után a „szentek egyességének” bizonyosságát vallja meg a Hiszekegy. De ezzel voltaképpen nem tér át más tárgyra, hanem ugyanazt a tárgyat, az „egyház” mivoltát írja csak körül egy további fontos jellemzéssel. A Szent Léleknek ugyanazt a munkáját világítja meg még jobban, amellyel Ő a Jézus Krisztusban hívőket az „egyház” közösségébe egybeszerkeszti egymással. Mert azok a „szentek”, akikről itt szó van, nem mások, mint a Jézus Krisztusban hívő emberek, az „egyháznak” a tagjai. Ugyanolyan értelemben „szentek” ők is, mint az ő összességük, az „egyház”. Láttuk, „szentnek” nevezte az „egyházat” a Hiszekegy, mert Isten tulajdona. Azért az Övé, mert az Ő tulajdonai az egyes emberek is, akik hozzátartoznak. És pedig nemcsak úgy Isten tulajdonai, ahogy az Övé minden ezen a világon, az Ő teremő hatalmánál fogva, hanem tulajdonai abban a sajátos értelemben is, hogy őket választotta ki arra, hogy megváltó kegyelmébe fogadva őket, bennük megvalósítsa teremtésének eredeti célját. Ehhez képest mellékes kérdés marad az, hogy a megváltás műve mennyire haladt előre bennük, és e kegyelemnek milyen eredményei mutatkoznak máris az életükben. E tekintetben lehetnek közöttük óriási különbségek. Egyeseknél lehet a „szentség” olyan szembeszőkő, uralkodó jelleg, hogy ezzel messze kiemelkednek a többiek közül. Az ilyeneken példaadó módon meglátszik, hogy az ő életük Isten számára való élet. Másoknál viszont úgy elboríthatja ezt a tényt sok bűn, hogy alig-alig látszik meg valami abból, hogy az ő életük is Isten számára lefoglalt élet. De az ilyen különbségek nem változtatnak azon, hogy mind egy csoportba tartoznak: mind Isten „szentjei”, mert megváltó kegyelmével Ő rájuk tette kezét. Befejezéséhez egyiküknél sem jutott még el a megváltás munkája, amíg itt járnak ebben a földi életben. A „legszentebbek” is magukban hordják még a bűnt. Az életük végéig még sok nehéz küzdelmet kell megvívniuk vele. És e közben mindent annak a kegyelemnek köszönhetnek, amellyel Isten a bűnösökhöz hajol le. De ugyanez a kegyelem öleli fel magához azokat is, akik életüknek látható „szentsége” dolgában messze elmaradnak amazok mögött. Bűnös voltuk ellenére Isten ezeket is elfogadta a magáéinak, ha hitükkel odakapcsolódtak Jézus Krisztushoz. Ők is „szentek” tehát. Mindezeknek az Isten kegyelmi végzése alatt álló embereknek – akiknél ez, a Jézus Krisztusban való hitben ütközik ki – az egymás közötti „egyességét” emeli ki a Hiszekegy, mint az „egyház” valóságában még külön kidomborításra méltó dolgot.

Azt akarja ezzel hangsúlyozni, hogy nemcsak annak révén tartoznak együvé a Jézus Krisztusban hívők, hogy ugyanaz a hit fűzi mindnyájukat ugyanahhoz a Jézus Krisztushoz, hanem annak révén is, hogy köztük egymás között is sajátos kapcsolatok szála szövődnek. Nemcsak hogy ugyanabból a forrásból merítik mindnyájan Istennek kegyelmét, hanem amit ki-ki ebből a forrásból merít, azt meg is osztják egymással. A Jézus Krisztushoz való viszonyuk olyan közvetlen ugyan, hogy mindegyikük maga áll szemben Ővele, és tőle magától nyeri el a megváltás ajándékait. De másfelől mégis olyan ez a viszony, hogy annak kialakulásában és fenntartásában egymásnak kölcsönösen segítségére is lehetnek. Minden egyes hívőnek az Isten kegyelmében való részesülése egyúttal a többieknek is meggazdagodására válik így. Ebből érthető csak meg: miért oszlanak meg a kegyelem ajándékai látszólag olyan nagyon egyenlőtlenül; miért adja meg Isten egyeseknek bőségesen azt, amit másokra csak szűkös mértékben áraszt ki? Ez csak a felszínen mutatkozó látszat! Valójában úgy áll a dolog, hogy Isten mindent mindenkinek a javára ad. Ha egyes hívőkre sokkal gazdagabban tölti ki áldásait, mint a többiekre, ezzel voltaképpen már a többieket is gazdagon megáldotta. Senkinél sem rekedhet el az, amit Isten kegyelméből kapott, mintha az csak az ő magántulajdona volna,

hanem az ő révén forgalomba jut másoknak is javára, közkinccsé válik, és közhaszon származik belőle. Úgy is mondhatjuk ezt, hogy a Szent Lélek munkájának egyik alaptörvénye az, hogy emberek által munkálkodik embereken. Amit az egyik ember életében elvégez, azt eszközül használja fel arra, hogy általa a másik ember életében is elvégezzen valamit. Ezért nem végzi az Ő munkáját soha egyformán még két ember életében sem. Sohasem ismétli, és nem utánozza magát, hanem kifogyhatatlan az Ő munkájának eredetiségében és változottságában. Minden egyes hívőnek az életében valamilyen új szint fejt ki. De ezeket a tarka szálakat a hívőknek egymásra gyakorolt kölcsönös hatásai által aztán olyan szövedékbe dolgozza össze a hívők közösségében, hogy egymást az ő külön-különféle adományaikkal kölcsönösen kiegészítik és meggazdagítják. Ezért van az, hogy a Szent Lélek munkája teljes mivoltában nem a hívők egyéni életében, hanem az „egyház” együttesében tűnik csak a szemünk elé. Ezért nevezhető az „egyház”, a hívők összessége, találóan a Jézus Krisztus „testének”, amelyben nemcsak az egy „Fő” alá rendeltségük tartja össze a „tagokat”, hanem az a sokféle kölcsönös szolgálat is, amelyet ők, ki-ki a maga sajátos módján, egymással szemben rónak le. A „szentek egyessége” azt jelenti, hogy a Jézus Krisztusban hívők egymás nélkül éppúgy nem élhetnek meg, mint ahogy Őtőle sem szakadhatnak el soha.

Ebben az egymásnak tett sokféle szolgálatukban szóhoz jutnak mindazok a különbségek is, amelyek a hívők között már teremtettségüknél és evilági sorsuknál fogva is megvannak. Hiszen mondtuk már: a Szent Lélek a bűn által megrontott emberi élet újjáteremtésén munkálkodik, de úgy veszi azt munkájába, ahogy találja: munkájával hozzásimul az emberi élet meglevő adottságaihoz, és azokat építi bele a maga által fakasztott és táplált új életbe. Más a férfi és más a nő élete; más az ifjúkorát élő és más az öregedő ember világa; más a vezérkedésre teremtett és más a közkatonának született ember lelki alkata; mások a művészi ihletésekre felhangolt, és mások a gyakorlati intézkedés képességeivel megáldott lélek lehetőségei. És így folytathatnánk végig az Isten teremtő és gondviselő munkájának beláthatatlanul sokféle változatán, amely az emberi életet olyan tarkává festi. Mindezek a különbségek nem tűnnek el, hanem csak új jelentőséget nyernek Isten megváltó munkája által. Mindegyik sajátosság egy-egy ajándékká válik, amely által a Szent Lélek a hívők közösségének az életét teljesebbé teszi a maga egészében, és így annak minden egyes tagját is meggazdagítja. Szegényebb volna az egész közösség élete, és ezért szegényebb volna minden tagjának az élete is, ha az ilyen ajándékoknak bármelyike is hiányozna az együttesből! Ezekhez a már természetből fogva meglevő emberi különbségekhez járulnak azután még azok is, amelyek magából a megváltás munkájából adódnak. Mert a Jézus Krisztusban adott kijelentést sem egyformán fogja fel minden hívő. Annak fénye is különböző színekre bomlik az egyeseknek életében. És az Ővele való közösség dolgában is vannak erősebbek és gyengébbek, lassabban és gyorsabban haladók, kiegyensúlyozottabbak és egyoldalúságra hajlók, szegényesebben vagy dúsabban gyümölcsöző életűek. De ami előnye az egyik hívőnek van a másikkal szemben, az a másiknak is hasznára válik; és ami hiányossága van az egyiknek a másikhoz képest, az is kipótlódik a másiknak a révén. Így végeredményben mindenki hálás lehet az Isten minden ajándékáért, mert akárkinek adta is azt Isten, mindenki kap belőle.

Vannak esetek, amikor ez egészen szembeszökővé válik. Olyankor t.i., amikor az egyazon gyülekezetben együtt élő hívők együttesen élvezhetik valamelyiküknek a szolgálatait, akit a Szent Lélek éppen ilyen szolgálatok céljából áldott meg valamilyen különleges ajándékkal. A hívők gyülekezetét, láttuk, az élteti, hogy az „írott Igének” üzenete élőlőzönak a bizonyágtételében is állandóan hirdettetik a körében. Ha tehát valakinek megadatik az a képesség, hogy az Igét úgy tudja felfogni, és úgy tudja továbbadni, hogy ennek révén azt mások is felfoghassák, akkor nyilvánvaló, hogy nem az ő szabad tetszésétől függ, mit cselekedjen ezzel a képességével. Az ajándék egyúttal elhívás is. Azért kapta, hogy szolgáljon vele a többieknek. S a

többieknek is úgy kell számon tartaniuk és megbecsülniük ezt az ajándékot, mint amelyet Isten mindnyájuknak adott. A maguk közös életében igénybe kell venniük az ilyeneknek szolgálatát, hogy általuk megszólalhasson közöttük a „hirdetett Ige”. Hallgatniuk kell az ilyenek bizonyágtételére, mert annak révén mindnyájukat éltetni és táplálni akarja a Szent Lélek az Ige áldásaival. És ilyen képességekkel felruházott tagokat útnak is kell bocsátaniuk, mint a gyülekezet követőit, a körülöttük élő világba is, a közelbe és a távolba egyaránt, mert az ő bizonyágtételük által töltheti be a hívők közössége a legjobban azt a feladatát is, hogy Jézus Krisztus ismeretére elvezessen olyanokat is, akik még nem hisznek Őbenne. Így ajándékozta meg Isten a hívők gyülekezeteit igehirdetőkkel és misszionáriusokkal: egyeseknek juttat különleges adományokat, de ez által egész gyülekezetek szükségét elégíti ki. Vagy ha valakinek különösebb mértékben megadatott az az ajándék, hogy felelősséggel fel tudja venni mások gondját, szavával és példaadásával serkenteni és irányítani tudjon másokat, bölcsességgel és eréllyel el tudja intézni másoknak egyéni vagy közös ügyeit is, egyszóval ne csak a maga magánéletében tudjon helytállni, hanem közszolgálatot is jól tudjon betölteni, akkor az ilyen hívőt is nyilván egy-egy egész gyülekezet javára áldotta meg Isten az ilyen ajándékkal. S a többieknek úgy is kell fogadniuk ezt az ajándékot, és úgy kell élniük vele, mint amely mindnyájuknak szól: Istentől rendelt vezetőül kell elismerniük az ilyen hívőket, és rájuk kell bízniuk az egész közösség rendjének fenntartását, közös szükségüknek gondozását, gyülekezeti életük vezetését. Így kapnak a hívők Isten kegyelméből kormányzó és előljáró „véneket”: egyeseknek osztályrészül jutott ajándékok szolgálnak mindnyájuknak nélkülözhetetlen jótétményül.

De a testünk életében sem csak azt állapíthatjuk meg, hogy a szemünk az egész test érdekeit szolgálja látásával, a szívünk is az egész testet látja el a vérkeringés hajtásával, és más nemes szerveink mindegyike is az egész test számára nélkülözhetetlen munkát végez a maga különleges működésével. Ezek mind csak feltűnő példái egy általánosabb törvénynek. Azt kell voltaképpen megállapítanunk, hogy az élő szervezetben minden alkotórész valamilyen hasznos szerepet tölt be az egész szervezetnek, tehát a benne lévő összes többi alkotórésznek is a javára. Valahogy a legapróbb sejt is hozzájárul a maga szolgálataival az összes többi sejtnak az életéhez. Ugyanez áll a hívők közösségének az életére is. A felhozott esetek, az igehirdetés és a kormányzás szolgálata, csak feltűnően példázzák azt, ami egyetemlegesen áll az Isten összes „szentjeire”. Nincs köztük egy sem, ha még oly szürke, egyszerű és gyenge tagja is a hívők gyülekezetének, aki hite által ne kapott volna valamit Isten kegyelméből, és ezért valamivel ne tudná szolgálni a többiek javát is. Ha mással nem, már azzal a pusztán ténnyel is, hogy ő is a Jézus Krisztus hívének vallja magát, erősíti a többieknek a hitét. És ha hite megvallásának olyan gyenge is a szava, hogy alig néhányan hallják meg, és meríthetnek belőle erősödést, ezeknek révén mégis továbbterjed majd a hatása másokra, és azok révén megint másokra, mint a tó vizén a tovagyrúzó hullámocskák. Ezért képtelen vállalkozás az, ha valaki Jézus Krisztusban hívő lélekkel magányos utakon akar járni. Hiszen Isten az Ő kegyelmének ezerféle áldását, amelyet neki szánt, mások életében, talán egészen igénytelen más hívők életében, helyezte el az ő számára, és azt neki csak onnan, a velük való közösség révén lehet elnyernie! De ez még csak az egyik oldala a dolognak, mert másfelől ő maga sem azért kapta, amit Istentől kapott, hogy magába rejtse, hanem azért, hogy a többiek javára, a velük való közösségben gyümölcsöztessen! Nem is szabad mindig csak arra gondolnunk, hogy ami áldást Isten mások életére kitöltött, az a közösség révén nekünk is nyereségünkkel válik. Ez így egy magában arra vezetne, hogy kiválogassuk azokat, akiktől a legtöbbet kaphatjuk, és csak velük keressük a közösséget, olyanoktól viszont, akiknek az életéből inkább hiányosságok, gyengeségek, nyomorúságok tűnnek csak elénk, visszahúzódjunk. Az igazi közösség éppen abban mutatkozik meg, hogy ami másoknak az életében tehertétel, azt is a magunk ügyének érezzük, és ezért vállaljuk az elhordozását; ami másoknak nyomorúsága, azt nem igyekszünk lerázni

magunkról, mint ránk nem tartozó dolgot, hanem úgy vesszük a szívünkre, akárcsak a magunk nyomorúsága volna. A „szentek egyességében” azért kapjuk Isten kegyelméből minden erőnket, hogy legyen miből kipótolnunk másoknak fogyatkozásait, és szükségükben melljük állni. És ha a másik hívőnek a hiányosságai így alkalmat adnak nekünk arra, hogy Istentől kapott erőnket az ő javára kifejtsük, akkor ezzel voltaképpen már ő is segítségünkre volt nekünk a magunk továbbfejlődésében. Ebben a közösségben nem egymással ellentétes két dolog: adni és kapni, hanem aki adhat valamit, az ezzel már maga is nyereségben részesülhet. Úgy egybe van szerkesztve a hívők élete a „szentek egyességében”, hogy felbonthatatlan közösségben csak egymás szolgálata által növekedhetnek.

Ez a közösség elsősorban abban nyilvánul meg, hogy általa ki-kí a Jézus Krisztusban adott kijelentés egyre teljesebb felfogásában és elsajátításában, tehát a megváltó kegyelem lelki javaiban gyarapszik. De van egy másik, evilági dolgokra vonatkozó megnyilatkozása is, amely éppúgy nem választható el amattól, mint ahogy ebben a földi életben általában nem választható el a lélek és a test élete egymástól. A lelki javakban való osztozás maga után vonja a testi javak megosztását is. Akik lelkileg egymással összeszövődött életet élnek, lehetetlen, hogy ne törődjenek egymásnak földi helyzetével és sorsával is. Jézus Krisztus hívei mindenestől egymás szolgálatára vannak rendelve, és amit ki-kí közülük ennek a földi világnak a javaiból kapott, azt sem csak a maga élvezetére kapta, hanem azért, hogy a mások szükségleteire is sáfárkodjék vele. Megindul tehát a hívők közösségében a kiegyenlítés a bőség és a szükség között evilági tekintetben is. A földi javak is áramlásba jutnak, onnan, ahol Isten elhelyezte őket, oda, ahol a szükség várja őket. Nem maradhatnak az egyik oldalon nélkülözésben, betegségben, egyéb fajta földi bajokban magukra hagyottan a közösség tagjai, míg a másik oldalon felhasználatlanul maradna az az anyagi erő, munkabíró egészség, és minden evilági érték, amely segíthetne rajtuk. És így abból a földi áldásból, amelyet Isten elégséges mértékben megadott, csak nem egyenlő mértékben osztott el az emberek között, jut a hívők közösségében mindenkinek elég ahhoz, hogy Istent hálaadással áldhassa érte. Mivel pedig az egymás szükségéről való ilyen gondoskodás egészen a látható világban játszódik le, a „szentek egyességéből” fakadó ez a szeretetszolgálat kiváltképpen alkalmas arra, hogy általa a „láthatatlan egyház” valósága „látható” kiábrázolást nyerjen.

Azonban bármily bensőséges legyen is az a szeretetközösség, amelyben Jézus Krisztusnak együtt élő hívei megosztják egymással lelki és testi javaikat, ezzel nem merül ki a „szentek egyességének” a fogalma. Még azzal sem merítjük ki azt, ha az egymásnak nyújtott segítségnek ezt a szeretetközösségét az egyes gyülekezetek körén túl is kiterjesztjük, úgyhogy beleértjük az egymástól talán nagy távolságok által elválasztott hívők kölcsönös szolgálatait is. A legszélesebb körre kiterjesztett ilyen szeretetközösségben is csak egy töredéke nyilvánul meg megtapasztalható, „látható” módon annak, amit a Hiszekegy a „szentek egyességének” nevez. Az a maga egészében, tehát végső, igaz valójában, a „láthatatlan egyház” titka marad, amelyről csak azért van bizonyosságunk, mert Isten kijelentése biztosít felőle, és ezért azt mondjuk róla: „Hiszem a szentek egyességét”. Mi csak egy bizonyos határig és csak bizonyos mértékben (amennyire a külső jelek ezt lehetővé teszik), kísérhetjük nyomon a lélektől-lélekig továbbterjedő hatások és szolgálatok útját, de egyébként aztán eltűnnek a szemünk elől. Pedig akkor is és ott is folytatódik a munkájuk, amikor és ahol mi azt már nem figyelhetjük meg. Ki tudja, hol, mikor, kinél termik még meg gyümölcseiket? Éppen így azt sem tudjuk ellenőrizni, egy bizonyos szűk körön túl, hogy mihozzánk honnan érkeznek olyan hatások, amelyek a mi hitünket táplálják és formálják. Talán olyanoknak köszönhetjük a legtöbbet, akikkel személyesen sohasem találkoztunk, sőt akiket hírből sem ismerünk! Voltaképpen mindannak örökösei és élvezői vagyunk, amit Isten eleitől fogva valaha is kiárasztott az Ő kegyelméből a világban élt kiválasztottaira. Az előttünk járt hívők mind a mi javunkra is kapták mindazt,

amit kaptak. Mi az ő vállakon állva emelkedhetünk tovább. Tudva vagy nem tudva, az ő látásaikból és küzdelmeikből, az ő elért eredményeikből és az ő elszenvedett mártíromságukból élünk. Hitvallásunkban az ő hitvalló szavuk visszhangzik, imádságainkban az ő imádságaik tüze melegít tovább. Mi az ő magvetésük helyén arathatunk, és a mi életünkben Istennek olyan áldásai teljeseznek be, amelyekért ők még csak, mint távoli reménységekért munkálkodtak. És ugyanígy folytatódnak a „szentek egyességének” az összefüggései a jelenen át a jövő felé is. Amit a Szent Lélek bennünk ma munkál, annak igazi eredményei majd csak az utánunk következőknek az életében fognak kibontakozni. És mindennel, amit Isten kegyelméből elnyertünk, tartozunk a mi ismeretlen, jövőbeli örökösainknek, mert nemcsak a magunk számára, hanem az ő javukra is kaptuk. – Így fejlik ki ebben a világban a „szentek egyessége” révén az „egyház” összefüggő története. A megváltás teljességének a dicsősége csak ezen a földi világon túl vár rá, de már itt, e földi világban is egyre jobban közeledik valamilyen titokzatos kiteljesedés felé. Az egymást váltogató nemzedékek során „felépül” benne Isten örök tervének a megvalósulása. Ez a történet egészen másvalami, mint amit a mi emberi tudományunk tart számon „egyház-történet” néven. A mi emberi tekintetünk csak azoknak a külső kereteknek a kialakulását kísérheti figyelemmel, amelyekben az „egyház” kifejlő élete lejátsszódik, és ennek a kifejlő életnek csak bizonyos megnyilvánulásait veheti szemügyre, amelyeknek révén aztán éppen csak egy-egy pillantást tehet abba a belső folyamatba, amely Jézus Krisztus híveinek a lelkében az évszázadok folyamán végbement. Igaz valójában csak Isten látja az Ő „egyházának” ezt a nemzedékek rendjén kiteljesedő életét, amelyben minden résznek az élete összefügg minden más résznek az életével. Örök végzéseiben Ő tervezte azt el a maga egészében is, minden legapróbb részletében is, és e szerint az örök terv szerint Szent Lelke által Ő maga viszi véghez a „szentek egyességének” ezt a kiteljesedését, míg az egyszer elérkezik teljes befejezettségéhez. Mi pedig az Ő kijelentéséből tudva, hogy Ő ezen munkálkodik, „hisszük a szentek egyességét”, mint bizonyos valóságot, ha igaz valójában el van is rejtve a szemünk elől.

Már csak azért is megmarad a „szentek egyessége” a hit tárgyának, mert az elmúlt nemzedékekben élt hívőket kétféle vonatkozásban is felöleli. Hozzá tartoznak ők egyfelől úgy is, mint a múltnak „harcoló egyháza”, amelynek lelki öröksége tovább él bennünk, akik folytatjuk az ő földi harcaikat. De hozzá tartoznak másfelől úgy is, mint „diadalmaskodó egyház”, amely harcainak elvégeztével már bevonult a megdicsőülés mennyei világába. Ennek az utóbbi ténynek a révén tehát átnyúlnak a „szentek egyességének” az összefüggései a halál szakadékan át ebből a földi világból a földöntúlba, és viszont onnan ide. Olyan közösségről van tehát szó, amelyről semmi biztosat nem tudhatnánk, ha Isten kijelentése nem biztosítana róla. De ha a „református Hiszekegy” is boldogan vallja ezt a halálon is átnyúló közösséget, gondolatai mégis megtorpannak ezen a ponton, mert olyan titkokba ütköznek, amelyeket Isten jónak látott már meg nem világítani számunkra az Ő kijelentésében, s amelyek ezért titkok kell, hogy maradjanak előttünk. Azt ugyanis félreérthetetlenül megláttatja velünk Istennek kijelentése, hogy a halál áthághatatlan válaszfal a rajta innen és túl lévő két világ között. Az emberi sors, amelynek kialakulásában egymásnak szolgálatokat tehetnek Istennek „szentjei”, itt e földi világban örökre eldőlt, és a halál utáni világban csak kiteljesedik az, ami itt már eldőlt. Nincs tehát mód arra, hogy itt élő emberek bármilyen további szolgálatot tehessenek azok javára, akik a halál határán már túl vannak. Azoknak vagy már nincs is szükségük semmilyen szolgálatra, amelyet itt élő emberek még tenni akarnának nekik, mert hiszen elérkeztek a megváltás teljességének a dicsőségébe; vagy pedig már semmi hasznát sem láthatnák ilyen szolgálatoknak, mert ha nem jutottak el a megváltás teljességének dicsőségébe, ez azt jelenti, hogy nem voltak belefoglalva Istennek örök kegyelmi végzéseibe, és ezért haláluk után csak az Ő igazságosságának az örök kárhoztató ítélete teljesezhet be rajtuk. Ugyanígy nem várhatnak a ma még itt élők sem további segítő szolgálatokat Istennek olyan

„szentjeitől”, akik ebből a világból már elköltöztek. Nem korlátozhatjuk ugyan Istennek hatalmát, és ezért nem tudhatjuk, nem használja-e Ő fel valahogyan, általában vagy egyes kivételes esetekben, a nála megdicsőülteket is még további szolgálatokra az itt, e földön élők javára. De éppen azért, mert erről semmit sem tudhatunk, hiábavaló dolog találgatásokba bocsátkoznunk. Minden elgondolásunk úgyis csak a mi értéktelen és megbízhatatlan emberi vélekedésünk volna. Hívő bizonyosságunk csak a felől lehet, amit tudhatunk, mert Isten az Ő kijelentésében tudtul adta nekünk. Ez pedig arról szól, hogy amit Isten a már elhalt hívők által az utánuk élőknek áldásul szánt, azt az ő földi életükben árasztotta ki rájuk, és az onnan árad tovább az utánuk élőkre, továbbmunkálkodó hatásaik és továbbélő emlékezetük által. Ezért nagy kincs az elhalt hívőknek az emléke, és annak forrásaihoz az utánuk következőknek mindig vissza is kell járniuk, hogy hálásan merítsenek belőle még sok további áldást. Hiszen voltak Istennek a kegyelem olyan bőséges ajándékaival megáldott kiválasztottai, akiknek a földi szolgálata már régen lezárult, s azért mégis, még évszázadok múltán is milliók lelkébe sugározza tovább az útmutatást, a tanítást, a vigasztalást, a serkentést. De más dolog a megdicsőültekkal úgy ápolni a „szentek egyességét”, hogy ébren tartjuk és megbecsüljük az emléket, amelyet hátrahagytak, és más dolog velük az ő megdicsőült állapotukban is még valamilyen további kapcsolatot keresni. Tőlük, vagy közülük akár csak egyes kiemelkedő „szentektől” úgy várni segítséget, hogy a halálon túli világba is utánuk küldjük kéréseinket és reménykedő váradalmainkat, ez a „szentek egyességének” olyan formában való fenntartása volna, amelynek ellene mond az Isten kijelentése. Annak világánál kitűnik, hogy a megdicsőültek és a még itt lévők között igenis fennáll a halál válaszfala ellenére is a „szentek egyessége”, de csak Jézus Krisztus által. Egyébként a halál olyan sötét elválasztó árok, amely fájdalmas repedésként húzódik végig most még a „szentek közösségén” is. A rajta innen és a rajta túl lévő világok között semmilyen közlekedés nincs, amiről tudhatnánk. Ellenben mindkét világot átfogja a Jézus Krisztus hatalma. Az Ő feltámadása rést ütött a halál sötét falán, s ezért Ő egyaránt érvényesítheti uralmát itt is, amott is. Mivel pedig az Isten kiválasztottainak Ővele megvan a közösségük, akár ebben a világban élnek még, akár a mennyi dicsőségben, ezért Őáltala mindnyájuknak megvan az egymással való elszakíthatatlan közösségük is, amelynek különben a halál kérlelhetetlenül véget vetett volna. Úgy vannak egymástól elszakítva, hogy Őáltala, de csakis Őáltala mégis elválaszthatatlanul egyek egymással. Ilyennek ismerjük meg Isten kijelentéséből az élők és elhaltak között is fennálló „szentek egyességét”, és ezzel boldogan beérhetjük. Minden olyan gondolat, amely szerint élő és elhalt „szentek” között valamilyen más kapcsolat is fenntartható volna, amelynek révén ezek amazoknak vagy amazok ezeknek még valamilyen további segítséget nyújthatnának, csak úgy kaphatott lábra keresztyének között, hogy Istennek a Jézus Krisztusban adott kijelentése elhomályosult előttük. És ma is csak azoknál a keresztyéneknél található meg az ilyen gondolatok, akiket a reformáció nem vezetett vissza ennek a kijelentésnek egyetlen lelőhelyéhez, a Bibliához.

De foglalkoznunk kell a „szentek egyességével” kapcsolatban még egy el nem hallgatható kérdéssel. Amikor a Szent Lélek egymással ilyen szoros közösségbe fűzi egybe a hívőket, ugyanakkor ezzel nyilván el is különíti őket másoktól, akik ebbe az ő életközösségükbe nem tartoznak bele. De ez nyilván nem jelenti azt, hogy másokkal megszakad minden közösségük. Hiszen, amíg ebben a földi világban élnek, másokkal közös haza polgárai, közös nyelvet beszélnek, közös műhelyekben dolgoznak, közös piacokon adnak-vesznek, és általában közös sorsban élnek át jó és rossz napokat. Hogyan viszonylik az emberi életnek ehhez az általános közösségéhez a „szentek egyessége”, amelyet amannak közepette a Szent Lélek épít fel? Ha arra gondolunk, mit munkál Isten az Ő megváltó kegyelmével a bűnös embervilágban, akkor azt kell mondanunk: a természettől fogva meglévő emberi közösség és a „szentek egyessége” között olyan viszony van, mint valamely összeomlott épület romjai, és a belőlük felépülő új

épület között, amelyben amannak odavesztett szépsége újra meg fog jelenni. Isten, amikor az embert a maga számára teremtette, ezzel egyúttal egymás számára is teremtette az embereket. És amikor a bűn megrontotta az embernek Istenhez való viszonyát, ezzel egyúttal összezilálódta az emberek egymás közti viszonyai is. Az az ember, akinek Isten helyett az énye vált az istenévé, ezzel már az emberi közösségre is alkalmatlanná, embertársainak is ellenségévé vált. Ezt a romlást fordítja visszajára Isten megváltó kegyelme: az Istennel való közösséget újra elnyert emberek ez által az egymással való közösségüket is megtalálják, és így alakul ki a „szentek egyessége”. Természetesen nem úgy áll szemben egymással a bűn által megrontott emberi közösség és a megváltottak újjáépülő közössége, hogy amaz csupa romhalmaz, emez meg csupa épség. A romokban is maradtak még ép részek, és az újjáépülő falak is csonkák még. A bűn romboló munkája sem lehetett teljes, mert Isten „egyetemes kegyelme” nem engedte az embervilágot végső alkotóelemeire teljesen széthullani. Működnek még benne erős közösségi ösztönök, és érvényesülnek benne olyan közösségi kényszerítő erők, amelyek miatt még a garázda önzés is csak másokkal közösségbe illeszkedve törhet a maga bűnös céljai felé. Viszont a „szentek egyességében” is még csak folyamatban van a Szent Lélek építő munkája, és abba, amíg egyszer el nem érkezik dicsőséges beteljesedéséhez, zavarólag játszik bele az emberi bűnnek sok elválasztó és bontó hatása. Ezért a világ általános élete hasonlít ahhoz a súlyos beteghez, akinek az életereje még nem apadt el egészen, a hívők közössége meg ahhoz a gyógyuló beteghez, aki még nem lábolt ki egészen a betegségéből. Pillanatnyilag sokszor úgy tűnhet fel, hogy nincs lényeges különbség közöttük. De az egyiknek mégis a pusztulásba hanyatlás a sorsa, a másiké az életre való felépülés.

Így élven benne a hívők közössége ennek a világnak a megromlott életében, nyilvánvaló, hogy az nem kedvező környezet reá nézve. Állandó fertőzés veszedelme rejlik benne. Az a sokféle szakadás és ellentét, amely a bűn miatt át meg áthatja a világ életét, folytonosan behat a hívők közösségének az életébe is, és ott megnehezíti a „szentek egyességének” a látható kifejlését. S még hozzá a hívők maguk is hajlamosak erre a fertőzésre, mert hiszen bennük magukban is ott rejlik még, ha Isten kegyelme által megtörtén és lefojtottan is, a bűnnek ugyanaz a szakadásokat és ellentéteket szülő ereje. Már csak ezért sem kereshetik biztonságukat a világ általános életétől való visszahúzódásban és elzárkózásban. Akárhova mennének, és akárhogy elszigetelnék is magukat, saját magukban hordoznák a fertőzés csíráit! De nem szakíthatják ki magukat a világ megromlott életéből azért sem, mert ott vannak Istennek azok a további kiválasztottai, akikkel még ezután kell gyarapodnia a „szentek egyességének”. A világ életének romjaiból építi fel a Szent Lélek az Ő új teremtettségét. Ott van az az anyag, amelyből az „egyházat” formálja, mint ahogy a föld anyagából formálódik a felnövekvő növény teste. Talajából kiszakított, és ezért életműködéseiben megakasztott palánta volna a világ általános életétől külön szakadó „szentek közössége”. Benne kell élnie a hívők közösségének a világ életében, s ahogy tagjai egymást szolgálják, úgy kell kiterjeszteniük szolgálataikat a saját körükön kívülállók felé is. Csak ennek révén tölthetik be azt a feladatukat, hogy közösségük magához vonzza, és magába építse Istennek azokat a kiválasztottait, akik még ott rejtőznek a világ életében. Mert hiszen a „szentek közösségéhez” az is hozzátartozik, hogy a Szent Lélek a hívőket használja fel eszközökül másoknak a hitre való elvezérlésére is! – Csak egyetlen módja van annak, hogy a hívők közössége megóvja magát a bűnnek attól a bomlasztó hatásától, amely e világban körülveszi: erőteljesen kell táplálkoznia a saját élete forrásaiból, hogy ellenállóképességét fokozza a fertőzés ellenében! Az Ige és a sákramentumok által maga Jézus Krisztus ellensúlyozza majd a veszedelmet, és mindig újra összefogja a benne hívőknek különben széthulló életét abba a titokzatos közösségbe, amelyben feloldódik minden ellentétük.

Ezzel már nem is csak az egyetlen lehetséges védekezést fejt ki a hívők közössége, hanem már átmegy a támadásba is a világban dúló egyenetlenségek és bomlások ellen. Mert hiszen, amikor a maga kebelében feloldja azokat a viszályokat, amelyek tagjait a világbeli életükben egymással szembeállítják, ezzel már megerősíti ezeknek a viszályoknak a mérgét általában a világ életében is. Akik a hívők közösségében egymás testvéreivé lettek, azok annak körén kívül is a kiegyenlítő és kiengesztelő szellemét fogják terjeszteni. A „szentek egységéből” így gyógyító hatások sugároznak szét a sokféle érdekellentétől és gyűlölködéstől széttépett általános életbe, és így ott megoldhatókká válnak olyan társadalmi, gazdasági, nemzetközi ellentétek, amelyek különben elmérgesednének, és vészes kirobbanásokra vezetnének. A „szentek egyessége” így hathatós eszközévé válik az Isten „egyetemes kegyelmének”, amellyel e világot kormányozza, és már pusztán meglétével is beláthatatlan nagy szolgálatokat tesz az emberi élet általános jólétének, fejlődésének és virágzásának is azzal, hogy ellensúlyozza a bűn romboló munkáját ebben a világban.

A bűn hatalma ezzel nincs még megtörve a világ életében. Mindig vannak, és mindig újra támadnak is ellentétek ember és ember, társadalmi osztály és osztály, nemzet és nemzet között, amelyek veszedelmeket rejtenek magukban. Hogyan tudná a hívők közössége mindezt a világbeli feszültséget feloldani, amikor sajátmagában is csak részlegesen, csak többé-kevésbé tud megvalósulni a „szentek egyessége” e világ szerint „látható” módon? Az „örök béke” boldog összhangja nem valósulhat meg, míg bűnös emberek élnek e földön! De aki belül van a „szentek egyességének” azon a körén, amelyben Isten megváltó kegyelme szakadatlanul építi az új teremtés összhangzatos rendjét, az innen kitekintve láthatja a jövő reménységét: Isten ezt a megbomlott embervilágot át fogja formálni a szeretet kölcsönös szolgálatain felépülő új emberiséggé! És a világ harcaitól megkínzott ember lelke nagy vigasztalást talál abban, hogy elmondhatja: „Hiszem a szentek egyességét.”

XXV. A KÖZÖSEN BÍRT ÉS REMÉLT ÜDVÖSSÉG.

Az Isten „egyházáról” és benne a „szentek egyességéről” való bizonyosságnak megvallása után még három olyan tárgyról emlékezik meg a Hiszekegy, amely felől Isten kijelentésének alapján ugyanilyen bizonyossága van a keresztyén hitnek. „Hiszem” – úgymond végezetül – „bűneinknek bocsánatát, testünknek feltámadását, és az örök életet”. Újat ezzel már volta-képpen nem mond. Nem egyéb ez a felsorolás, mint tömör összefoglalása a megváltás ajándékainak, amelyet az Atya Isten öröktől fogva elvégzett, a Fiú Isten Jézus Krisztusban élénk tárt, és a Szent Lélek Isten foganatossá tesz a mi életünkben. Az, amiről itt szó van, lényegében véve tehát benne foglaltatott már abban, amit a Hiszekegy előző szavaiban megvallottunk. Mégis megvan a különös értéke annak, hogy itt, a Hiszekegy végén, még külön is ki vannak emelve az Isten megváltó kegyelmének ezek az ajándékai: a bűnbocsánat, a feltámadás, és az örök élet. Már csak azért is, mert így mintegy a Hiszekegy csattanójául hangzik el annak a megvallása, hogy milyen meghálálhatatlan, drága javak birtokába jutunk hitünk által. Valóban nem kis dolog elmondhatnunk: „Hiszek egy Istenben... a Jézus Krisztusban... Szent Lélekben”, ha ennek révén bizonyosak lehetünk „bűneinknek bocsánatáról, testünknek feltámadásáról, és az örök életről!”

De megvan a különös értéke annak is, hogy a Hiszekegy éppen a harmadik szakaszában, a Szent Lélekről szólóban, vallja meg ezeknek a javaknak a bizonyosságát. Mi már a második szakasznál, a Jézus Krisztusról szólónál foglalkoztunk velük. Ott vetettük fel a kérdést: mit köszönhetünk annak, mit nyerünk azáltal, hogy Isten nekünk, bűnös embereknek, úgy jelentette ki magát, ahogy azt Jézus Krisztusban látjuk? És erre a kérdésre adott feleletünkben vettük számon a megváltásnak azokat az ajándékait, amelyekre a Hiszekegy kifejezetten csak itt, a harmadik szakasz végén tér rá. Azért kellett ezt megtennünk, hogy így világosodjék ki: mit jelent a „református Hiszekegy” szerint „hinni Jézus Krisztusban”? Így mutathattunk rá arra, hogy Isten az Ő megváltó kegyelmének minden ajándékát biztosította és felajánlotta nekünk Őbenne, és aki „hisz Őbenne”, az mindennek az ajándéknak boldog birtokosa már a jelenben, vagy amire még várnia kell, annak is boldog örököse a jövőt illetőleg. De jó most a Hiszekegy végén még egyszer számon vennünk ezeket az ajándékokat, amikor már a Szent Lélek munkájáról is szó volt. A Szent Lélek ébreszti fel, és tartja életben a Jézus Krisztusban való hitünket. Az Ő munkája által van meg a Jézus Krisztussal való egységünk, amelynek révén mindaz a miénk, amit Isten Őbenne a világnak adott. Tehát a Szent Lélekben való hitünk által válik teljesen öntudatossá és bizonyossá, hogy csakugyan elnyertük a megváltásnak azokat az ajándékait, amelyeket Jézus Krisztus e világra hozott. És annak is megvan a különös értéke, hogy a Hiszekegy előbb az Isten „egyházáról” és a „szenteknek egyességéről” beszél, amelyben Jézus Krisztus híveinek az élete egybeszövődik, és csak azután tér át a megváltás ajándékainak a felsorolására. Erőteljesen kidomborította már előzőleg, hogy a Szent Lélek nem egymástól különálló egyénekben végzi el az Ő munkáját, hanem úgy kapcsolja oda Jézus Krisztushoz a benne hívőket, hogy ugyanakkor egymással is elszakíthatatlan egységbe kapcsolja őket. Ha most ezek után mutatja fel a megváltás ajándékait, ezzel azt juttatja kifejezésre, hogy bennük nem úgy részesül a hívő, mintha ez csak az ő magánügye volna, hanem csak a hívők közösségében nyerheti el és élvezheti jótéteményeiket. Találóan érzékelteti ezt a Hiszekegy magyar fordítása, amely annak ellenére, hogy eleitől fogva az egyes szám első személyében szól, itt a végén átcsap a többes szám első személyének a használatába. A Hiszekegy eredeti szövege csak „a bűnök bocsánatáról, a testnek feltámadásáról...” szól. A magyar fordítás nem így hangzik, hanem úgy, hogy kitűnik belőle: kinek a bűneire van bizo-

nyos bocsánata, és kinek a teste fog feltámadni Isten kijelentése szerint? De nem azt mondjuk: „Hiszem bűneimnek bocsánatát, testemnek feltámadását”, mert ez azt jelentené, hogy gondolatainkban már félretettük azt, amit az „egy, közönséges, keresztyén anyaszentegyház, szenteknek egyessége” címén éppen az imént hangsúlyoztunk. A Hiszekegy értelme szerint a közösségi tudat hangjának, amelyet ezzel megütöttünk, tovább is kell rezegnie bennünk, és ezért, ha szó szerint nem a legpontosabb, de a Hiszekegy szellemének annál hívebben megfelelő a mi magyar fordításunk, amikor a *mi* „bűneink bocsánatának”, a *mi* „testünk feltámadásának” a bizonyosságát vallja meg. *Én* „hiszem” ezeket, de úgy vagyok bizonyos felőlük, mint amelyek Isten kegyelmének nemcsak éppen nekem szánt ajándékai, hanem rajtam kívül mások is sokan elnyerik, mert a hívők közössége egyetemlegesen és együttesen részesül bennük. És ha a Hiszekegy szövegében ugyanolyan világosan ez nem jut is kifejezésre, nyilvánvaló, hogy a harmadiknak megemlített ajándékkal, az „örök élettel” is ugyanúgy áll a dolog.

Ha részletes ismertetését akarná adni a Hiszekegy mindannak, amit a hívő Isten megváltó kegyelméből elnyer, akkor természetesen hosszú felsorolásba kezdhetne bele. De beérheti azzal, hogy a megváltásnak három ajándékát említi meg, mert ebben a háromban benne foglaltatik minden egyéb. Amikor mi számon vettük: mit nyer el a Jézus Krisztusban hívő bűnös ember, mi is három ajándékot soroltunk fel: a „megigazulást”, a „megszentelődést”, és a „megdicsőülést”. A Hiszekegy elsőnek a „bűneink bocsánatát” említi, ami – mondtuk – más néven nevezve ugyanaz az ajándék, mint a „megigazulás”. Másodiknak a „testünk feltámadását” sorolja fel, ami nem más, mint a halálunk utáni „megdicsőülés” beteljesedése. Amit mi közbül felmutattunk, a „megszentelődést”, azt átugorja. Megteheti, mert hiszen a két végponttal, „bűneinknek bocsánatával” és „testünknek feltámadásával” adva van már a kettőt összekötő vonal, a „megszentelődés” útja is. E helyett harmadiknak és utolsónak az „örök életet” említi meg, ami voltaképpen mindennek az összfoglalata, amit Isten megváltó kegyelméből elnyerünk.

Ilyen tömör összegezésben mi is foglalhatná el jobban az első helyet, mint „bűneinknek bocsánata”? Hiszen ez valóban nemcsak egy a megváltás többi ajándéka közül, hanem valamennyinek a forrása és alapja! Ez nyitja meg az útját minden egyébnek is. E nélkül semmit nem remélhetne a bűnös ember Istentől. Ha Isten meg nem bocsátja a mi bűneinket, akkor csak az örök elvettetés, a kárhozat várhat ránk. De ha van számunkra bűnbocsánat, akkor ezzel együtt biztosítva van már minden egyéb is. Mert hiszen akkor a bűn már nem emelkedik válaszfalként Isten közé és miközénk. Isten bűnös voltunk ellenére is befogad minket a magával való közösségbe. És ha Isten a miénk, akkor minden rendbe jön, amit a bűn elrontott a mi életünkben!

Hogy ne essünk bele már elmondott dolgok ismétlésébe, itt most csak azt az új mozzanatot emeljük ki a bűnbocsánat ajándékával kapcsolatban, hogy ez is a hívők közösségében nyerhető el. Nem úgy munkálja a Szent Lélek ennek bizonyosságát a hívők lelkében, hogy mindegyiküknek külön, a többiektől függetlenül adja meg, hanem úgy, hogy egyikükről a másikukra sugároztatja át, és így valamennyiüket együttesen, közösségükben ajándékozza meg vele. Az Isten kiválasztottainak közös ügyük ez, és áldásainak az élvezetében egymásra vannak utalva. Nem nyerheti el a maga bűneinek bocsánatát az, aki a másikat ki akarná tagadni bűnei bocsánatának az ajándékából, mint ahogy nem maradhat sokáig kétségben sem a maga bűneinek bocsánata felől az, aki maga körül másokat bűneik bocsánatának a boldog bizonyosságában lát örvendezni. Olyan ajándéka ez is Isten kegyelmének, amelyen egymással osztoznak a hívők, és miközben osztoznak rajta, úgy lesz mindegyiküknek még sokkal inkább tulajdona. Minden hívő gyülekezetnek, amelyben „láthatóvá” lesz a „láthatatlan egyház” valósága, az adja meg éppen a jellegét, hogy a tagjai a közösen élvezett bűnbocsánat

levegőjében élnek együtt. Az olyan gyülekezet, amely bűnös embereket bűnös voltuk miatt távol tart magától, vagy akár csak önkéntelenül is elriaszt a közelségéből, mintha hozzá csak olyanok tartozhatnának, akiknek nincs szükségük bűnbocsánatra, vagy egyáltalán nem a Jézus Krisztus híveinek a gyülekezete, vagy pedig – ha Isten kegyelméből mégis része lehet az Ő „láthatatlan egyházának” az életében – öntudatlanul is a legvilágosabb bizonyosága a bűnbocsánat valóságának, mert hiszen éppen öntelt ridegsége mutatja: maga is csak annak a bűnbocsánatnak köszönheti életét, amelyet másoktól meg akarna tagadni. Ezért kellett hangsúlyoznunk, hogy bár a hívők minden gyülekezetének örködnie kell a maga tisztasága felett, ez nem jelenthet egyéb elengedhetetlen feltételt, amelyet a hozzá tartozóktól megkövetelhetne, mint a Jézus Krisztusban való hithez illő készséges bűnbánatot. Ha ez megvan valakiben, akkor Istennél megvan számára a bocsánat is, csak el kell fogadnia hittel. Az ilyen bűnöstől megtagadni a gyülekezeti közösségben őt megillető helyet annyi volna, mint a hívő gyülekezet lényegét megtagadni. Mert hiszen az egész gyülekezeti közösség éppen arra való, hogy benne ilyen bűnösök erősítsék egymást az Isten bűnbocsátó kegyelmének a bizonyosságában, és ezzel segítsék egymást a bűn ellen való további küzdelemben!

Ezt a célt szolgálja a hívők gyülekezetének minden egybegyülekezése. Mondtuk, hogy az ilyen együttlétnek a középpontjában mindig a „kegyelmi eszközöknek” kell állniuk, mert a Szent Lélek azok által teszi Jézus Krisztust az Ő hívei között hathatósan jelenvalóvá. De valahányszor Jézus Krisztus az Ő hívei között az Ige és a sákramentumok által megjelenik, ez mindig ugyanazt jelenti, amit annakidején jelentett az emberek közt való megjelenése, hogy t.i. Isten a bűnösöktől nem fordul el, hanem kegyelmével közelget hozzájuk. A „kegyelmi eszközök” tehát, valahányszor a hívő gyülekezet él velük, mindig a bűnbocsánatnak kiújuló forrásai. Valahányszor hirdetik az Ige, szava mindig „old és köt”, vagyis Isten bűnbocsátó kegyelméről biztosít minden bűnöst, aki bűnbánattal és bizalommal elfogadja ezt a Jézus Krisztusban felkínált ajándékot, aminek csak a visszája az, hogy aki bűnében meg akar maradni, azt az Isten kárhóztató ítélete alatt elmarasztalja. A sákramentumok is, valahányszor sor kerül rájuk, mindig Istennek azt a „kegyelmi szövetségét” pecsételik meg, amelyben bűnös voltuk ellenére is magához fogadja a Jézus Krisztusban hívőket. Hittel fogadni az Ige hirdetését, és hittel élni a sákramentumokkal mindig azt jelenti tehát: megbizonyosodni a bűnbocsánat ajándéka felől. Nincs is értelme annak, hogy valaki az Igét hallgassa, és a sákramentumokban részesüljön, ha magával megelégedett ember, és a bűnbocsánatnak nem érzi szükségét! Csak olyan embereknek való foglalatosságok ezek, akik bűnös voltuk fájdalmas tudatában vágyakoznak az Isten megbocsátó kegyelmére! A hívők gyülekezetének úgy is kell az egész életét berendeznie, hogy meglássék rajta: olyan emberekből áll, akik az Ige és a sákramentumok körül éppen azért gyülekeznek egybe, mert keresik a találkozást Jézus Krisztussal, aki által elnyerték, és mindig újra elnyerhetik bűneik bocsánatát. De jól teszi a hívők minden gyülekezete, ha nemcsak általánosságban domborítja ki ezt a jellegét, hanem olykor-olykor még külön ezt a célt szolgáló megnyilatkozásaiban is megmutatja, hogy bocsánatot kereső bűnösök gyülekezete. Jó, ha különleges bűnbánati alkalmakat is tart, és ilyenkor nyilvános „gyónásban” megvallja bűneit, amelyekre kéri, és bízva várja Istennek megújuló bocsánatát. És mivel a hívők közössége nemcsak a maga együttes egészében lehet segítségére tagjainak, hanem benne egyénenként is segítséget kell, hogy nyújtson az erősebb a gyengébbnek, ezért annak is megvan a nagy jelentősége, ha a bűnei bocsánata felől kétségeskedő gyengébb hívő személy szerint „meggyónja” bűneit egy másiknak. Arra, aki előtt valaki így feltárja lelkét, és megvallja a ránehezedő bűnnek terhét, az a szent szolgálat hárul ilyenkor, hogy megbíztassa gyengébb hitű testvérét Istennek kegyelme felől, és megerősítse benne azt a bizonyosságot, hogy Jézus Krisztus által az ő számára is van olyan bocsánat, amely minden bűnét eltörli.

Egyszóval, a „református Hiszekegybe” is, valamint általában mindazokéba, akik a reformáció örökösei, beleértődik az, hogy amikor „bűneink bocsánatáról” van szó, akkor nemcsak az egyéni lélek és Isten közötti, hanem egyúttal a hívők közösségére is tartozó ügyről van szó. A római katolikus keresztyének felfogásával szemben azonban, amikor az is nyomatékosan egyházi ügynek tekinti a bűnbocsánat ügyét, az jellemzi a reformáció nyomdokain haladók felfogását, hogy ők a bűnbocsánat elnyerését nem tartják semmilyen egyházi rendtartáshoz vagy formához sem kötöttnek, hanem abban a meggyőződésben élnek, hogy akármilyen módon nyilatkozik is meg a hívők bűnbánata és hite, Isten mindig megfelel arra az Ő bűnbocsátó kegyelmével. Amikor egy-egy gyülekezet a maga egészében tesz bűnvallomást, akkor ennek a jó rend kedvéért természetesen meg kell, hogy legyen az emberileg megállapított ünnepélyes formája. De ennek a formának semmi köze sincs a dolog lényegéhez, és az egyik forma, ha szükségesnek tartják a hívők, bármikor felcserélhető egy másikkal. Amikor pedig a gyülekezeti közösségen belül keres valaki segítséget egy másik hívőnél, akkor az ilyen „magángyónásra” vonatkozólag meg éppen nem lehet szabályokat felállítani: kihez, mikor, hogyan forduljon az illető bűnei bocsánata felől való megbizonyosodásáért. Az eredmény, az ő saját bűnvallomásának az őszinteségén kívül, csak azon fordul meg, hogy az az erősebb hitű másik, akinek a segítségét keresi, milyen erőteljesen tudja odairányítani a lelkét Jézus Krisztus felé, akiből Isten megbocsátó kegyelme rásugározhat.

Egy másik lényeges különbségről, amely ezen a ponton elválasztja a reformáció lelkén nevelkedett keresztyéneket a római katolikusoktól, már volt szó, amikor a „hit által való megigazulásról” tettünk vallást. E szerint a „református Hiszekegy” is olyan ajándékot lát a bűnbocsánatban, amely a szó legszorosabb értelmében véve ajándék. Ingyen kínálja Isten kegyelme, miután drága áron már biztosította számunkra. Egyetlen feltétele van: el kell fogadni. Semmiféle „elégítéssel”, amelyet a római katolikus keresztyénség szükségesnek tart, nem lehet, és nem kell megszolgálni az elnyerését, csak bizalommal ki kell tární előtte a lelkünket. Hinni kell Jézus Krisztusban. Mivel ez a hit, amint hangsúlyoztuk, már magában foglalja a bűnbánatot, a bűntől való elfordulást, a bűnnel való szakítást is, ebből az következik, hogy a bűnösnek azzal is meg kell mutatnia bűnbánata őszinteségét, hogy amit bűnével másoknak ártott, azt minden erejével igyekszik megint jóvá is tenni. De az ilyen „jóvátétel” csak az emberek felé bír értékkel. Isten előtt a bűnös semmivel sem teheti jóvá bűnét. Ha Jézus Krisztus engesztelő áldozata nem szólna érte, akkor semmilyen jóvátételi igyekezet sem menthetné meg Isten kárhoztató ítéletétől. Ugyanígy nem vásárolhatja meg az ember a bűnbocsánatot semmilyen rá kiszabott vezeklésnek a szabott árán sem. Az megtörténhet, hogy amikor valakit bűnében való megátalkodása miatt kirekesztenek a hívők közösségéből, s az illető később megbánva bűnét, megint visszakívánczik az elvesztett közösségbe, akkor kiszabnak rá bizonyos penitenciát, és csak annak alázatos elviselése árán fogadják újra be a hívő gyülekezetbe. De ennek csak egyetlen célja és értelme lehet: próbára tenni az illetőt, vajon csakugyan komolyan megbánta-e már bűnét? Emberekkel szemben szolgáltat ezzel is „elégítéssel” a bűnös. Megnyugtató külső bizonyosságát adja bűnbánatának, amelynek alapján bűne ellenére is odaszámlálható ismét Jézus Krisztus híveinek a sorába. De Isten felé nincs a vezeklésnek semmilyen „elégíteli” értéke. Őelőtte minden emberi bűnért az egyetlen, de elégséges „elégítéssel” Jézus Krisztus róttá le. És az a bűnös, aki ebbe veti bizalmát, azonnal elnyerheti Istentől a bűnbocsánat ingyen ajándékát, még ha az emberek, akik nem láthatnak bele a szívébe, majd csak akkor bocsánatnak is meg neki, ha előbb komoly külső bizonyosságát is adta bűnbánatának. Mivel így a „református Hiszekegy” a bűnbocsánat gondolatától távol tart minden olyan „érdemet”, amilyenhez a római katolikus keresztyénség hite hozzáfűzi a bűnbocsánat ajándékát, tárgyaltanná válik számára az az egész rendszer, amelyet a római katolikus keresztyénség az „érdemek” alapjára felépít. Sem arról nem lehet szó, hogy egyes emberek több Isten előtt „érdemnek” számító jót cselekednének, mint amennyi a bűneik ellensúlyozá-

sához szükséges volna, és így előállna az ő „föls érdemeiknek” egy olyan tőkéje, amelyből aztán mások számlájára jóváírások történhetnének, hogy azok könnyebben elnyerhessék Isten bűnbocsátó kegyelmét. Sem arról nem lehet szó, hogy az élete végén a legtöbb ember még mindig olyan fogatkozásokban leledzik „érdemeinek” az elégtelen volta miatt, hogy még valamilyen halála utáni „tisztító hely” szenvedéseivel kelljen fizetnie bűneinek rendezetlenül maradt tartozásaiért. Nincsenek Isten előtt sem „érdemekben” túlbővelkedő olyan „szentek”, akik közbenjárásukat ennek alapján latba vethetnék. Őnála az „érdemekben” szűkölködő többiek javára. De nincsenek Isten előtt olyan hátralékban levő bűnösök sem, akik még földöntúli vezeklések árán juthatnának csak el az Ő mennyei világának dicsőségébe. Őelőtte csak bűnösök vannak, akik az Ő kegyelme nélkül mind menthetetlenül áldozatul esnének igazságos ítéletének, de akiknek Ő ingyen ajándékol elkészítette és meg is adta Jézus Krisztus által „bűneik bocsánatának” az ajándékát.

Amint ezen az ajándékon épül fel minden, amit a bűnös ember Isten megváltó kegyelméből elnyerhet, úgy viszont „testünknek feltámadása” az az ajándék a megváltó kegyelemnek, amelyben egész műve beteljesedik. Ezért sorakoztatja fel másodiknak ezt a Hiszekegy. Ez sem csak egy a sok más felsorolható ajándék közül, hanem valamennyinek a betetőzése. Ami egyfelől a kiindulás és alap között, másfelől a végállomás és betetőzés között van, tehát a „bűneink bocsánata” és „testünknek feltámadása” közötti egész szakasz, az nagyon különböző képet mutat az egyes hívők életében. A „megszentelődés” ajándékait, mondtuk, nagyon eltérő mértékben és módon osztogatja Isten. De ebből a kettőből kitűnik, hogy mind ugyanannak a megváltásnak a részesei: valamennyiüket „bűneik bocsánatával” fogadta el a magáéinak, és valamennyiüket eljuttatja „testük feltámadásának” a dicsőséges végéhez. Erről a végső „megdicsőülésről” is nem egyszer esett már szó az eddigiek során. Amikor Jézus Krisztus „felmagasztaltatásáról” szoltunk, megállapítottuk, hogy mivel abban az Ő emberi természete is részesül, annak „megdicsőülésében” példázva láthatjuk az Ő híveinek jövőendő „megdicsőülését” is. Amikor megváltó munkájának az eredményeit számon vettük, láttuk, hogy annak a földi életben elnyerhető ajándékai után még hátra van az, hogy hívei a haláluk után a bűntől teljesen megtisztult állapotba jussanak, és így bennük dicsőségesen helyreálljon Istennek műve, amelyet a bűn megrontott. Amikor az „egyházról” és a „szentek egyességéről” szoltunk, akkor is ismételten át kellett pillantanunk a „megdicsőülés” világába, amelyben a földi harcaikat már megharcolt hívők „diadalmaskodva” élnek. Hogy ismétlésekbe ne bocsátkozunk, most csak egy új mozzanattal kell foglalkoznunk, – azzal, hogy itt a Hiszekegy végén kifejezetten úgy van szó erről a végső „megdicsőülésről”, mint „testünknek feltámadásáról”. Ez többet jelent, mint Isten kiválasztottainak haláluk után a mennyei dicsőségbe való megérkezését. A Hiszekegy ezen a halál után bekövetkező „megdicsőülésen” túl nyilván még egy további reménységről tesz itt vallást. Hiszen azzal, hogy Isten a megváltás részeseit haláluk után az Ő mennyei világának a dicsőségébe befogadja, az ő lelki valójukban teljességre juttatja ugyan a megváltás művét, de a testük a halál és az enyészet martaléka marad. Itt pedig arról van szó, hogy egyszer a halálnak ez az uralma is véget ér majd, s ha a megváltott lélek odavesztette is testét a halál zsákmányául, egyszer majd visszanyeri azt, és megint testbeöltözötten élhet. Nem lenne „megdicsőülés” ez, ha az a „testünknek feltámadásában” elnyerendő test olyan volna, mint amelyben most élünk. Ez a mostani testünk sokszor inkább nyűgös kölönc a lélek életén, mint jó szerszám a szolgálatában. Amaz valami másfajta test lesz, – olyan, mint a feltámadott Jézus Krisztusé. Hogy az milyen, arról persze nem alkothatunk értelmes fogalmat, – csak azt tudjuk, hogy az Ő teste, mert hiszen testileg támadt fel halálából, és mégsem olyan teste, mint amilyenben földi életét végigélte. Ne akarjunk hát értelmes fogalmat alkotni arról sem, milyen lesz a mi „testünknek feltámadása”. Annyi bizonyos csak, hogy a megdicsőült lélek magához illő megdicsőült testet fog elnyerni, amely

már semmiben sem fogja hátráltatni Istentől újjáteremtett életét, hanem tökéletesen fogja szolgálni annak kibontakozását.

Akármilyen megfoghatatlan titok marad is azonban az Isten kijelentéséből kivilágoló ez az ígéret, annyit megérthetünk belőle, hogy csak így, „testünknek feltámadása” által válik véglegesen győzelmessé Istennek megváltó munkája. E nélkül az Ő kiválasztottainak csak a lelki valóságában állítaná helyre a bűn által megrontott művét. Pedig Ő eredetileg testben élő lelki valóságnak teremtette az embert! És amint a Hiszekegynek mindjárt a legelején mondtuk: Ő „mennynek és földnek a Teremtője”, tehát azt a „földi”, természeti, testi világot is, és így benne az ember testi mivoltát is éppúgy a maga dicsőségére teremtette, mint a szellemi világot, a „mennyeit”. Mivel a bűn romlása is egyaránt kiterjedt az ember testi és lelki valójára, a megváltás is csak azzal juthat el végső győzelmére, ha az ember az ő teljesen helyreállított mivoltában, testestől-lelekestől tükrözteti megint az Isten dicsőségét. Ezért a léleknek a halál utáni „megdicsőülése” még nem lehet a megváltó Isten utolsó szava! Hátra van még „testünknek feltámadása” is. – Meg is figyelhető: akiknek a keresztyén hite beéri a lelki „megdicsőülés” reménységével, – és ilyenek a múltban is éppúgy találtattak, mint a jelenben is, – ezeknél mindig hiányosság van az Istenben, mint „mennynek és földnek a Teremtőjében” való hit körül. Annak a pogány gondolatnak a hatása alatt állnak, amely szerint Isten csak a szellemi világ Istene, a természeti világ pedig valamilyen istenellenes hatalomnak a birodalma. Ennek alapján úgy tűnik fel, mintha az ember is azért volna bűnös, mert a teste révén ő is hozzátartozik ehhez az istenellenes birodalomhoz, az anyagi, a természeti világhoz. Így aztán teljesnek látszik a megváltás műve azzal, hogy a megváltott lélek halálában kiszabadul a test átkos öleléséből, és úgy levetheti magáról a testet, hogy soha többé semmi köze ne legyen hozzá. De az ilyenfajta gondolkozás teljes ellentétben van Isten kijelentésével! Ő úgy jelenti ki magát nekünk, mint minden létezőnek, testinek és szelleminek egyaránt, egyetlen teremtő Istenét. Nem azért rossz a test, mert test, hanem azért, mert a lélek fordult szembe Istennel engedetlensége lázadásában, és ennek folytán az egész ember testestől-lelekestől kisiklott az Isten által számára megszabott vágányból. A lélekben gyökerezik a bűn baja, amely miatt az ember teste is elszakadt örök éltető forrásától, és vált ezzel istenellenessé, zabolátlanná, a léleknek is rabtartó zsarnokává, és Isten ítélete alatt mindenféle nyomorúságnak és a halálnak is prédájává. Amikor aztán Isten a megváltás munkáját is ott kezdi, ahol a bűn romlása gyökerezik, vagyis a lélekben, ennek a munkának sem azért állandó hátráltatója a test, mert test, hanem azért, mert Isten kiválasztottai ennél a testüknél fogva tartoznak még mindig együvé a bűn által megrontott embervilággal, míg csak halálukban vége nem szakad ennek a kapcsolatnak. De ahogy megvan a testnek a szomorú szerepe bűnös állapotunk nyomorúságaiban, úgy meg kell, hogy legyen a része az Isten újjáteremtő munkájában is. A megváltott lélek kibontakozó új élete csakugyan már ebben a földi világban is sok megszentelő erőt sugároz át a test életébe. És teljessé majd azzal válik a megváltás műve, hogy „testünknek feltámadásában” a halálnak az a hatalma is véget ér majd, amelynek Isten ítéletéből az Ő megváltottainak a teste is alá van még vetve.

Felmerül a kérdés: miért nem juttatja el Isten az Ő megváltó munkáját erre a teljes befejezésre egyszerre az ember testében és lelkében? Miért tolódik ki „testünk feltámadásának” a reménysége a lelki „megdicsőülésünkön” túli jövőndőbe? Akármilyen titokzatos is előttünk Isten terveinek ez a végső állomása, valami azért kiviláglik Isten kijelentéséből, ami feleletet ad erre a kérdésünkre. És pedig éppen az az igazság, amelyre a Hiszekegy vége irányítja rá a figyelmünket, hogy t.i. Isten megváltó munkáját nemcsak úgy kell szemlélnünk, amint egyéni hívőkre kiterjed, hanem úgy is, amint a hívők összességét öleli fel. A „szentek egyességéről” szólva rá kellett mutatnunk arra, hogy annak teljességén fájdalmas repedésként húzódik át a halál sötét vonala. Isten kiválasztottainak egy része már átjutott rajta a „megdicsőülés”

világába, de egy másik részük, amíg ez a világ áll, mindig itt éli még küzdelmes életét a halálon inneni világban. Teljessé a „szentek egyessége” és benne a megváltás műve csak akkor válhat, ha Isten kiválasztottai mind megharcolták már evilági harcaikat, és bevonulnak a rájuk váró „megdicsőülésbe”. Erre kell még várakozniuk azoknak is, akik másokat megelőzve már elérkeztek oda. Addig az ő „megdicsőülésük” sem nyerheti még el végső teljességét. Előbb le kell ebben a világban játszódnia a bűnös emberiség egész történetének, amelynek során Isten nemzedékről-nemzedékre előhívja az Ő kiválasztottait, és magával közösségbe fogadva őket, ezzel beleépíti az életüket a „szentek egyességének” a közösségébe is. Be kell tehát fejeződnie az Ő „egyháza” kialakulásának, amelyben Ő a bűnös emberiség életéből kinöveszti az újjáteremtett emberiséget. Amikor ez megtörtént, akkor betöltötte ez a megromlott világ azt a rendeltetést, amelynek kedvéért Isten az Ő „egyetemes kegyelméből” fenntartotta és igazgatta. Akkor „lesz eljövendő” Jézus Krisztus „ítélni élőket és holtakat”, vagyis akkor egy végső számon vételben lezáródhat mindaz, ami az emberiség bűnbeesésétől kezdve e világon történt, és napfényre jön: mi az, amit Isten az Ő kegyelmével megmentett a megromlott embervilágból, és mi az, amin örök ítéletét tölti csak ki, – úgy, amint Ő ezt mindig is látta, de előlünk sokféle lepellettel ama napig el volt takarva. És akkor üt az órája Jézus Krisztus e dicsőséges „megjelenésével” együtt az Ő megváltottai „megjelenésének” is, hogy bennük nyilvánvalóan megdicsőüljön az Isten kegyelmének mindent helyreállító, megváltó munkája. Akkor jön el „testünknek feltámadása” is. Egyszerűen azért válik külön egymástól a lelki „megdicsőülés” és a „testünknek feltámadásában” egész testi-lelki valónkban érvényesülő „teljes megváltás”, mert amazt egyenként elnyerhetjük ugyan, de emez az Isten egész megváltó művének az egyetemes betetőzése. Amíg az egész mű nem jut el teljes befejezéséhez, addig egyéneknél sem nyerhetnek el belőle mindent azok, akiknek Isten részt juttat benne. Ezért találó az, hogy a hitvalló egyén a múltnak, a jelennek, jövőnek össze hívóire, a hívők egyetemes közösségére gondolva azt mondja: „Hiszem testünknek” – nemcsak a magaménak, hanem mindnyájunkénak – „a feltámadását”.

„És az örök életet.” Ennek a hívő bizonyosságnak a megvallásával fejeződik be a Hiszekegy. Ez sem csak egy ajándék a sok többi közül. Sőt ez még összefoglalóbb jelentőségű, mint ez előtte említett kettő, mert ebben az a kettő is benne foglaltatik. Az „örök élet” az, az Istennel közösségben való élet, amelyet „bűneink bocsánatával” nyerünk el, és amely „testünknek feltámadásában” jut el teljes kivirágzására. És magában foglalja az „örök élet” ajándéka mindazt, amit Istennek megváltó kegyelme e között a két állomás között, a bűnbocsánattól a feltámadásig vezető úton ad nekünk. Ez maga a megváltás művének az egész épülete a bűnbocsánatnak mindent hordozó alapzatától kezdve el egészen a feltámadásnak dicsőséges fényben fürdő oromzatáig. Kimondhatatlanul több ez, mint amit közönségesen a „lélek halhatatlanságának” szoktunk nevezni. Az, magában véve nem is volna okvetlenül olyasmi, aminek örülnünk kellene. Lehetne talán örök kárhozatban való továbblétezés is! Sok ember számára az volna talán a legnagyobb megkönnyebbülés és vigasztalás, ha afelől lehetne biztos, hogy utána már semmi sem következik. Az az „örök élet”, amelynek bizonyosságát boldogan vallja meg a Hiszekegy, nem éppen csak a halál után folytatódó, tehát mennyiségileg megnyújtott élet, hanem minőségileg más élet. Azt az igazi életet jelenti, amelyre Isten teremtette és rendelte az embert, amely egyedül érdemli meg az élet nevet, s amelynek csak nyomorult, torz mása az, amit a bűn által megrontott ember él ebben a világban. Az Istennel való közösségben folytatott élet ez; benne az ember már nem szárazra vetett halként, vagy a levegőégtől elzárt madárként vergődik, hanem a maga igazi életelemében lehet, mert visszanyerte az elveszített Istent. „Örök életnek” nevezzük azért, mert a múlandóságnak nincs hatalma felette. A halál is csak teljesebb kifejlésének nyit kaput. De nem a halál után kezdődik. Ott csak kiteljesedik. Akkor kezdődik, amikor Isten a tőle elszakadt, bűnös embert visszafogadja magához, vagyis „bűneinek bocsánatában” részesíti. Aztán folytatódik, növekszik, mélyül és gazdagszik, amint

az ember egyre jobban belehatol az Istennel való közösség áldásaiba. És egyszer majd eléri a maga teljes dicsőségét „testünknek feltámadásában”. Az Isten számára való élet ez, amelyben Ő megdicsőítheti magát.

Ezt az életet keresi az ember olthatatlan vágyakozással, amikor Istent keresi. Aki Istent az Ő kijelentésében megtalálta, és ezért így kezdheti hitvallását: „Hiszek Istenben”, az végül vallást tehet arról, hogy számára ez az élet, az „örök élet” is bizonyos valóság. Nem baj, ha a jelenben még csak szegényes töredékekben látszik meg rajta és benne. Valóság számára, mert Isten biztosítja felőle. „Hiszek Istenben”, mondja. Ezért mondhatja: „hiszem az örök életet”.

XXVI. MIRE VALÓ A HISZEKEGY?

Végighaladtunk az egész Hiszekegyen, és igyekeztünk legalább nagy vonásokban feltüntetni: mit fejez ki a Hiszekegy, amikor református keresztyénnek az ajkán hangzik el. Mielőtt búcsút vennénk tőle, jó lesz még egy utolsó szóra megállnunk, és arról számot adnunk: milyen jelentőséget tulajdonít a református keresztyén annak, hogy ő a Hiszekegyet így elmondja. Természetes, hogy a puszta elmondásának, a szavai eldarálásának nem tulajdoníthat semmilyen jelentőséget, legfeljebb annyit, hogy ezzel bizonyosságát szolgáltatathatja valaki annak, hogy valamikor jól megtanulta, és azóta sem felejtette el a Hiszekegy szövegét. De ez nem valami bűvös szöveg, hogy a puszta elmondásától akárki valamilyen áldásos eredményt várhatna akár a maga, akár mások javára. Sem nem teszi ennek a szövegnek az elmondását kötelességünké semmilyen isteni parancs, amelynek elmulasztásáért nyugtalankodnia kellene a lelkiismeretünknek, vagy amelynek hűségese teljesítéséről Isten előtt örömmel számolhatnánk be, vagy éppen abból érdemet csinálhatnánk Őelőtte. Komoly jelentősége csak akkor lehet a Hiszekegy elmondásának, ha olyasmit fejeznek ki a szavai, ami az elmondásuk nélkül is valóság lenne, vagyis, ha az, aki elmondja: „Hiszek...”, ezzel igazat mond, mert, ha nem mondaná is, akkor is élne benne az a hit, amelyről vallást tesz. De azért nyilván megvan annak is a jelentősége, hogy az ember kifejezést ad a benne élő hitnek. És ezért, miután eddig arról volt szó: *mit* mondunk voltaképpen, amikor a Hiszekegyet elmondjuk, foglalkozzunk végül még azzal a kérdéssel is: mi az értelme annak, *hogyan* elmondjuk.

Szavakba foglalni természetesen azért szoktunk valamit, hogy ezzel másoknak is tudomására adjuk. A szó híd, amely különben egymástól elzárt lelkek világát összeköti egymással. De mielőtt rátérnénk arra, hogy így a Hiszekegy, vagy hitünk bármilyen más formában való megvallása is másokhoz intézett közlés, jó arra is gondolnunk, hogy megvan a szavaknak a befelé, a saját lelki életünk felé ható jelentőségük is. Szoktunk mi „magunkban beszélni” is, sokszor még a szó legszorosabb értelmében: fennhangon is. És a Hiszekegy elmondásának, vagy hitünknek bármilyen más szavakba való foglalásának, van egy olyan jelentősége is, amely akkor is megmaradna, ha valami nagy pusztaságban vagy rengetegben egymagunk volnánk, ahol senki nem hallhatja beszédünket. Rendszerint azt tudjuk másoknak is világosan elmondani, amit előbb már nem is egyszer elmondtunk így magunkban. Éppen azért válik egészen világossá valami saját magunk előtt is, hogy megpróbáljuk szavakba foglalni, amelyeket egyelőre nem máshoz, csak magunkhoz intézünk. A szavaink ilyenkor voltaképpen csak a gondolkodásunk segédeszközei: általuk történik a dolgok öntudatos birtokbavétele, számon vétele, végiggondolása. Nélkülük is lehetne valamiről mélységes és erős benyomásunk, de az a dolog csak sejtelmeink tárgya maradna, homály lepné, és nem tudnánk: hányadán is vagyunk vele. Világos bizonyosságunk csak arról van, amiről szavakba is foglalható gondolataink jegecesedtek ki. Istennek a Jézus Krisztusban felénk sugárzó kijelentése is érheti a lelkünket először úgy, hogy látunk valamilyen csodálatos fényt derengeni benne, de semmi sem rajzolódik ki előttünk határozott körvonalakkal. Megilletődött és megrendült lélekkel felfoghatunk belőle olyan hatásokat, amelyeket semmi más nem gyakorolt addig még ránk, de talán nem tudunk még magunknak sem számot adni arról: mi történik velünk ebben az élményben, és miről is van szó benne? A hozzánk közelgető Istennel való ez a sejtelmes, hangulati találkozás nem megvetendő dolog. Kavargó ködeiben már benne rejtőzhet a megszületni akaró hit. De hit nem lesz ebből igazán mindaddig, amíg a ködök el nem oszlanak, és ki nem ragyog a bizonyosság: Isten szól itt hozzám, és pedig úgy, hogy arra én rábízhatom magamat. Az igazi hit nem más, mint felelet Istennek a szavára, és

ezért – ha senki nem hallja is a szavát – mindig megszólaló hit. A hitnek ez a szavakban is kifejezést találó öntudatossága nagyon különböző mértékben és különböző módokon megy végbe. Néha nagy gátlások hátráltatják, és ezért lassan halad előre. Néha hiányos marad az emberélet végéig is. Ez arra inthet bennünket, hogy a fejletlen hittel szemben legyünk türelmesek és megértők. Sem mások felett nem ítélezhetünk, vagy nem erőszakoskodhatunk követelményeinkkel, sem sajátmagunk felől nem kell kétségbeesnünk, ha azt látjuk, hogy bennük, vagy magunkban a hitnek csak nagyon kevés olyan öntudatos bizonyossága van, amelyet szavakba is tud foglalni. Többet ér akármilyen ösztövért hitvallás, amely valakinek a szívéből fakadó őszinte megnyilatkozása, mint az olyan hitbeli bizonyosságoknak akármilyen bőséges elsorolása, amelyek nem személyes bizonyosságai az illetőnek, csak úgy tanulta be, és másoknak mondja utána. De minden türelmetlenségtől és erőszakolási igyekezettől óvakodva is, mégis csak azt kell mondanunk: valamilyen hitvallásban mindenki számot kell, hogy adjon hitéről, ha egyáltalán van hite. A kevesebről a többre is csak az fog előhaladni, aki újra meg újra számon veszi: mik azok a bizonyosságai Isten felől, amelyekre már eljutott.

Azután azt se felejtjük el, hogy – amint erre ismételtén nyomatékosan rámutattunk – a hit az akaratunknak is dolga. „Hinni” – annyi, mint rábízunk magunkat arra, és engedelmeskednünk annak, amit Isten felől az Ő kijelentéséből megtudtunk. Nos, az akaratnak is, hogy igazán akarat legyen, szüksége van a szavak szolgálatára. Csak az akar igazán valamit, aki meg is tudja mondani, mit akar. Különbözik élni a lelkében őszinte vonzódás és hajlandóság, sőt mély sóvárgás is bizonyos irányban, de ezzel még nem került eldöntésre benne semmi sem. Istennek a Jézus Krisztus által felénk sugárzó kijelentése is megragadhatja az embert a maga titokzatos delejességével úgy, hogy a lélek iránytűje önkéntelenül is felé fordul, de ez magában véve még nem jelent olyan komoly állásfoglalást, amelyet Isten az Ő kijelentésére válaszul elvár. Ismét hangsúlyoznunk kell, hogy ezt a komoly állásfoglalást nem siettetjük semmilyen mesterséges erőlködéssel sem magunkban, sem másokban. Türelmesen meg kell várnunk, amíg az említett érzelmi állapotból kiérlelődik az igazi hitnek határozott döntése. De az bizonyos, hogy hitről, a szónak komoly értelmében, csak akkor lehet szó, amikor valaki öntudatosan átadja magát annak az Istennek, akit megismert. Az ilyen hit pedig meg is tudja mondani, hogy Isten mellett döntött, és, ha senki nincs is a közelében, aki hallaná, akkor is, újra meg újra meg is mondja, már csak a maga javára is. Ezerféle kísértése közepette, amely másfelé vonzaná és telergetné odaadását, sajátmagát is emlékezteti arra és erősítgeti abban, hogy bizalmát teljes szívvel Istenre függesztette, és boldogulását csak az Ő szolgálatában keresi. Mint egy-egy újabb kalapácsütés, amely mélyebbre veri a szöveget, úgy szilárdítja meg a hívőben az ő hitét, valahányszor kimondja: „Hiszek...”

Ilyen öntudatosító számadás, és ilyen kiújuló fogadástétel a Hiszekegy, ha csak magunkban mondjuk is el. Nem éppen a szavak teszik. Elmondhatjuk hitünk megvallását más szavakkal is, - talán sokkal részletesebben és bővebben is, amint megtettük ebben a könyvben is, a Hiszekegy néhány mondatát fejezetek egész sorára szélesítve ki. Akármilyen szavakba foglaljuk is bele hitünk bizonyosságait és állásfoglalását, ugyanaz az áldás származhat belőle. De hálások lehetünk azért is, hogy van egy ilyen rövidre fogott, és lényegében véve mégis mindent felölelő hitvalló szövegünk, amilyen a Hiszekegy. És ahogy előttünk is évszázadokon át milliók öntötték bele ennek a szavaiba a maguk hitének mondanivalóját, úgy mi is jól tesszük, ha a magunk hasznára gyakran élünk vele.

De nem jól mondtuk, hogy ilyenkor csak magunknak mondjuk el hitünknek a megvallását. A hívő ember soha nem tesz semmit csak úgy magában. Hite éppen azt jelenti, hogy közösségre jutott Istenével, és ezért a legbenső, legmagányosabb ügyei is közös ügyei Istennel. Amikor emberi hallgatók jelenléte nélkül, talán emberi hallgatók által nem is hallható módon vallja meg a hitét, akkor is Isten színe előtt tudja magát, és ezért szavai Istennek is szólnak. Az ilyen

belső hitvallás tehát Istennel való társalkodás, vagyis imádság is egyben. Istennek felel benne a hívő mindarra, amit Isten mond neki. A Hiszekegy formája szerint nézve nem imádság ugyan. Nem szólítja meg Istent második személyben, hanem csak harmadik személyben beszél Őróla. De ez csak forma kérdése. Lehet a léleknek Istenhez szóló megnyilatkozása az is, ami nem Őhozzá intézett szavak formájába van öltöztetve. És természetesen nem imádság a Hiszekegy abban az értelemben sem, mintha benne az ember bármilyen szükségének vagy vágyakozásának a teljesítését kérné Istentől. De nem is csak azt nevezzük imádságnak, ami- ben kifejezett kérésekkel fordulunk Istenhez. Van hálaadó, és van Istent magasztaló imádság is. És hitünknek az Isten színe előtt való megvallása is voltaképpen ilyen, mert nem lehet az Ő kijelentésére másképpen megadnunk a mi hitünk megszólaló válaszát úgy, hogy azt, ha ki nem mondottan is, át ne hassa az iránta való hálának, és az Ő magasztalásának az érzése. Sőt, ha jól meggondoljuk, ki nem mondottan, könyörgés is van minden hitvallásban. Mert mi egyéb pl. a Hiszekegy eleitől végéig, mint az Istenhez folyamodó léleknek kinyújtott keze, amellyel újra csak kéri Istentől mindazt, amit Jézus Krisztus által már előbb is elnyert? „Hinni” – azt jelenti: abból a végzetes nyomorúságból, amelyben volnánk, ha Isten nem közelgetne hozzánk Jézus Krisztus által, bízva menekülni Őhozzá, és várni, hogy Ő most is és továbbra is ugyanaz a kegyelmes Istenünk lesz, akinek magát Jézus Krisztusban kijelentette. Megint azt kell mondanunk: a dolog lényege nem azon fordul meg, milyen szavakat használ az ember. De miért ne használjuk lelkünknek erre az imádságos hitvallására, legalább is nagyon gyakran, a Hiszekegy ősi, kikristályosodott szövegének a formáját?

Hogy a Hiszekegy nem Istenhez intézett imádság formájában van megszövegezve, annak magyarázata természetesen abban keresendő, hogy elsősorban mégis emberek felé fordul mondanivalójával, mint általában minden hitvallás. Ha nagy hasznai vannak is annak, hogy hitünket akár csak a magunk számára is szavakba öntjük, és ha ennek áhítatos, imádságos jelleget ad is az, hogy közben Isten színe előtt tudjuk magunkat, aki úgy hallja szavainkat, mintha egyenesen hozzá intéznénk azokat, a hitünkről szavakban való beszédünknek végső indítóoka mégis az, hogy más emberek előtt is meg akarunk nyilatkozni szavaink által. Minden hitvallás a megismert Istenről való bizonyágtétel akar lenni. Általa tükör módjára mások szemébe is vissza akarja verni a hívő azt a fényt, amelyet maga Isten kijelentéséből felfogott, akár felfogták azt ők is ugyanabból a forrásból közvetlenül, akár nem. Mindig lehetnek közöttük olyanok, akik még nem fogták fel. Még ha úgy mutatják is, hogy ők is hívők, hátha csak látszatos palástolása ez annak a valóságnak, hogy bennük még nem született meg igazában a hit. De meg talán nem is áltatják sem magukat, sem másokat, hanem őszintén bevallják – akár szomorúan, mint fájdalmas szegénységüket, akár elbizakodottan, mint valami vélt fölényüket, – hogy ők nem osztják a hívők hitvallását. Amíg Isten őket is meg nem szólítja az Ő kijelentésének szavával olyan hathatósan, hogy annak visszhangjaként bennük is felébred a hit, addig természetesen hiába hangzik felénk embereknek hitvalló szava. Az magában véve hatástalanul leperog a lelkükről, és hitet nem adhat nekik. Mégis szólania kell ennek a hitvalló emberi beszédnek, mert nagyon fontos szolgálatot tölt be: egyik fajtája annak az élőszóval való bizonyágtételnek, amelyet a Szent Lélek felhasznál, mint az Ő hitre vezérlő munkájának eszközét. Láttuk: vannak Istennek a hívők között külön erre a szolgálatra választott és rendelt szolgálói is. De amikor őáltaluk állandóan hangzik ebben a világban a „hirdetett Ige” szava, ezt a szolgálatot ki kell, hogy egészítse a minden hívő által egyetemlegesen végzett hitvallásnak a hozzájárulása. Ahogy a húros hangszer hangját az teszi teltté és zengővé, hogy a húrral együtt rezeg a hangszer egész teste, úgy kell együttműködnie a „hirdetett Ige” megzendülésében az elhívás szerint bizonyágot tevő igehirdetőnek, és a rá hallgató hívők összességéből felhangzó bizonyágtételnek. A kettő között annyi lesz a különbség, hogy az előbbinek ajkán személytelenebb hangzása lesz a „hirdetett Igének”, mert hiszen mint Isten követe csak a rábízott üzenetet akarja tolmácsolni, az utóbbi fajta

bizonyoságtételnek pedig ez a személyes vallomás lesz az alaphangja: „Hiszek...”. Itt alanyibb és egyénibb hangok szólalnak meg, mert ennek a bizonyoságtételnek éppen az a hivatása, hogy belőle kitűnjék: a „hirdetett Ige” nem maradt csupán elhangzó beszéd, hanem emberek életébe behatoló erőnek, és meggyőző igazságnak bizonyult. De ez a különbség csak viszonylagos. Hiszen az igehirdetőnek szava, bármennyire tárgyas jellegű is, el kell, hogy árulja, hogy a rábízott üzenet, amelyet átad, elsősorban őt magát találta szíven, másfelől pedig a hívők általános bizonyoságtételében sem az ő hitük maga a fődolog, hanem ennek a hitnek a tárgya, vagyis nem a maguk hitét akarják mutogatni szavaikkal, hanem oda akarják irányítani a figyelmet, amerre ők maguk is néznek hitükkel. Hitüknek az ilyen megvallása tehát nem más, mint egyik fontos módja az Isten kijelentése továbbsugárzásának az emberek között, amelynek nyomában szívről szívre terjedhet a hitnek ajándéka. És akár a Hiszekegy szavaiban tesz valaki vallást az ő hitéről, akár más szavakba foglalja is hitének megvallását a különböző helyzetek és alkalmak szükségéi szerint, mindig ott kell élnie a lelkében annak a vágynak: vajha használná fel az ő bizonyoságtételét is a Szent Lélek, és szaporítaná általa is a hívőknek számát.

Ezért a hitvallástétel egyenesen kötelessége minden hívőnek. Képtelenség ugyan elgondolni, de gondoljuk el egy pillanatra, hogy zeng ugyan ebben a világban a „hirdetett Ige” olyanok ajkán, akiknek az Isten rendeléséből ez különös hivatásuk, de aztán senki nem kíséri annak hangját a maga személyes hitvallásával. Ez azt jelentené, hogy nincs ezen a világon semmilyen észrevehető jele annak, hogy bárkinek a lelkét is meggyőzte az, amit Isten a „hirdetett Igében” szakadatlanul mond e világnak. A „hirdetett Igének” ilyen némaságba burkolózó hallgatói adhatnák ugyan sokféle más jelét is annak, hogy nem hiába voltak az Ige hallgatói: az életükben gazdag gyümölcstermés mutatkozhatna a „hirdetett Ige” magvetése nyomán. De hogy azt csakugyan annak köszönhetik, hogy Isten szólt hozzájuk, és ragadta meg az életüket az Ige ereje által, azt senki nem tudhatná, csak aki maga is eljutott már a hitre. Hogy másoknak is szolgálatot tehessenek a hitre való eljutás dolgában, nekik maguknak kell elmondaniuk: honnan vették, amijük van, és mit kaptak abból a forrásból, vagyis szóval is vallást kell tenniük hitükről. A pusztán szájjal gyakorolt hitvallástétel rosszabb ugyan a semminél; többet árt, mint amennyit használ; csak rontja az Isten kijelentésének hitelét az emberek szemében ahelyett, hogy segíthetné annak hódító terjeszkedését. De viszont a szóval való hitvallástétel nélkül az élettel, a tettekkel való legszebb hitvallástétel is érthetetlen marad mindenki előtt. És ha már most ez a szolgálat nincs, és nem is lehet semmilyen formához kötve, csak szólaljon meg őszinte és bátor hangon, mégis kiváltképpen előkelő helyet foglal el minden másféle forma között az az összefoglaló, tömör hitvallási forma, amelyet a Hiszekegyben bírunk. Előnye az is, hogy nem erről vagy amarról az oldaláról mutatja fel azt, amit a hívő Isten kijelentéséből nyert, hanem a részleteken felülemelkedő módon a maga egészében hallatja a keresztyén hívő vallástételét. Előnye az is, hogy nem rögtönzött szavakban, hanem megállapított szövegben foglalván bele vallástételét, együttesen mondhatja el sok ember, és egy-egy gyülekezet a maga egészében használhatja közös hitének megvallására. Ezek miatt a vonásai miatt különösen alkalmas ünnepélyes alkalmakkor való együttes hitvallástétel céljaira. S még hozzá: nemzedékek hosszú során át, távoli múltból szállt örökségül a jelenben élő hívőkre. Tehát, amikor elmondják, nemcsak ők szólalnak meg benne, hanem szavukban benne zeng mindazoknak vallástétele is, akik ebben a világban valaha is élve megismerték Istent Jézus Krisztusban a Szent Lélek által. Az így felhangzó hitvallástétel olyan ezerszeres súllyal eshet latba minden nem hívőnek a mérlegelésénél, amilyennel másfajta hitvallástétel aligha bírhat. Amíg vannak ezen a világon emberek, akik – nem betanult formaságként, hanem valósággal a maguk hite megvallásaként – hallatják a Hiszekegynek ezt a nemzedékről-nemzedékre továbbhangzó bizonyoságtételét, addig ez a világ nem térhet napirendre a felett a tény felett, hogy Isten Jézus Krisztusban megjelentette magát,

mint bűnös emberek megváltó Istenét; addig ennek a ténynek a hatása alól senki ki nem vonhatja magát, aki ezt a bizonyosságtételt hallja; és addig nem szűnik meg a Szent Lélek munkája, amellyel gyarló emberi szó révén növeli ebben a világban a hívők seregét.

Amikor azonban a hívő így hallatja mások felé az ő hitvallásának a szavát, nemcsak azokra gondol, akiknél még a hitnek megszületését kell szolgálnia ezzel. Gondolnia kell azokra is, akikben megvan ugyanaz a hit, amelyről ő vallást tesz. Ahogy felhasználhatja a Szent Lélek az ő emberi szavát másoknak a hittel való megajándékozására, ugyanúgy felhasználhatja más hívőknek a megerősítésére is. A hívők egymást segítő, bátorító, vigasztaló, serkentő közösségének a céljait is szolgálja a hitnek szóval való megvallása. Sőt szolgálja egyáltalán a közösség létrejöttének a célját is. Azért is vallást tesz a hívő az ő hitéről, mert ez által találhatja meg a valóságos kapcsolatot más hívőkkel. Jeladás a hitvallástétel, mint a ködben járó hajók kürtjelei, amelyekkel egymásnak üzennek, hogy igazodhassanak egymáshoz. Ha a hívők hitüket magukba rejtve hallgatásba burkolóznának, egyikük sem tudhatna a másikról. Egyikük sem tudhatná: kivel is van közösségekben, és kivel nincs? És így az az egység, amelyet a Szent Lélek titokzatos munkája megteremt bennük, sehogyan sem válhatna ebben a világban gyakorlati valósággá, „láthatóvá”. A hívők gyülekezeteiben az egyes hívők, és a hívők gyülekezetei egymás közt is csak azon az alapon forrhatnak össze maguk előtt és mindenki előtt nyilvánvaló egységbe, hogy felhangzik a lelkükből egymás felé a hitnek megvallása. Azok is, akik nem egy időben élve itt a földön, gyakorlatilag nem bizonyíthatják meg egymással való összetartozásukat, mégis annak alapján érezhetik át ezt az egy testbe való egybeszerkesztettségüket, hogy a nemzedékek és az évszázadok távolságain át is megszólal és hallható a hitvallásuk szava. És ha megint hangsúlyoznunk kell is, hogy ez a hitvallástétel, amelyről a keresztyén hívők ráismerhetnek egymásra, formáját tekintve semmiképpen nincs korlátozva és megkötve, ugyanakkor mégis nagy örömmel kell vennünk, hogy van egy olyan hitvallási formánk, a Hiszekegy, amely egyenesen azzal a céllal készült, hogy mint valami közös megállapodással készült jelvénnel, vele mutatkozhassanak be egymásnak a keresztyén hívők. Akiknek a Hiszekegy komoly személyes hitvallása, az e világon jártában, a jelennek és a múltnak tájain való szemlélődése közben, mindig fel kell, hogy figyeljen, ha bárhonnan is a Hiszekegy hangjai ütnek meg a fülét. Hacsak meg nem győződik arról, hogy annak szavait lélek nélküli gépiességgel, vagy egyenesen képmutató módon mondják el, mindenkiben, akinek ez a hitvallása, testvérszívet kell felismernie. Hiszen Istennek ugyanazon kijelentésére, amely őt is megszólította, ugyanazon visszhang szólal meg a másik ember ajkairól, mint amellyel ő maga is boldogan ad számot a megismert Istenbe vetett bizodalmaról! A Hiszekegy így minden másfajta hitvallásnál jobban kifejezésre juttathatja a minden keresztyén hívő között fennálló együvé tartozást. Valósággal jelképes kapcsa az egyetemes keresztyén egységnek.

Ezen nem változtat, ezt csak annál jobban kidomborítja az a körülmény, hogy egyébként sok mindenben nem jut kifejezésre, hanem elhomályosul, sőt odaveszni látszik ez az egyetemes keresztyén egység. Összekötő kapocs marad a Hiszekegy még akkor is, ha szavait nem egyformán értelmezik azok, akik elmondják, sőt – amint láttuk –, nem is csak árnyalati, hanem egyben-másban súlyos természetű eltérések is választják el őket egymástól. Mert elkerülhetetlen ugyan, és egyenesen kíváncsi dolog is, hogy egy-egy gyülekezetben, állandó együttélésre és együttműködésre, olyan hívők fogjanak össze, akik keresztyén hitük tüzetesebb megvallásában is egy úton járnak, s akiknek az egymással való közösségét azért nem nehezítik meg lépten-nyomon egymás közötti hitvallásbeli eltérések. Sőt továbbmenve azt is nemcsak természetesnek, hanem egyenesen nagy áldásnak kell tekintenünk, ha a hívők gyülekezetei egymással olyan szélesebb körű közösségeket alkotnak, amelyek a részletekben is világosan kifejtett megegyezés alapján állnak, amelyeknek tehát megvan a Hiszekegynél sokkal tüzetesebb közös „hitvallásuk” is. De ezek a „felekezeti” hitvallási közösségek nem

ronthatják le annak a valamennyiüket átölelő, egyetemes egységnek a tényét, amely a közös Hiszekegyben jut kifejezésre. Hiszen a „református Hiszekegy” sem akar más lenni, mint egyszerűen a Hiszekegy igaz értelmezése. És ugyanígy mások is, amikor másképpen értelmezik a Hiszekegyet, szintén nem akarnak ezzel mást tenni, mint ugyanennek a Hiszekegynek szerintük helyes értelmezését megadni. Tehát az egymással sokszor nagyon komoly kérdésekben is vitára szálló felekezeti hitvallások nem azt jelentik, hogy a keresztyén hívők egyik vagy másik csoportja valamilyen különleges utat választott magának, amely mellett más csoportok járhatnak tetszésük szerint való más utakon, és aztán az egyik csoportnak semmi köze sincs a másikhoz. Mindegyik hitvallás azt az utat jelöli meg, amelyen az ő meggyőződése szerint minden keresztyén hívőnek járnia kellene. Az eltérő hitvallásokban is egymáshoz szólnak tehát a keresztyének különböző csoportjai. Ha sok kérdésben az egymással való vitatkozás hangjain is, de egymással társalognak. Egymás előtt tesznek bizonyosságot a maguk módján felismert igazságról, és ezzel egymásnak a javát akarják szolgálni. Amennyire elválasztó tényezők ezek az eltérő hitvallások, úgyannyira megvan az egybekapcsoló jelentőségük is. Így a „református Hiszekegyet” is csak az fogja fel helyesen, akit annak megvallása nem fordít el más hitvallású keresztyénektől, hanem ellenkezőleg: egyenesen arra készítet, hogy jobban átérezze az összetartozását mindenkivel, akinek szintén hitvallása a Hiszekegy, ha azt másképpen értelmezi is. Ha a református keresztyén abban a meggyőződésben élhet, hogy ő érti a Hiszekegyet helyesen, mert az Isten kijelentésének tisztábban felfogott világosságánál érti, akkor ebben olyan ajándékot kell látnia, amelynek birtokában nem megvetnie, hanem szolgálnia kell másokat. Isten ezt az ajándékot is egyetemes áldásul szánta, és ha benne közvetlenül a hívőknek csak az a csoportja részesülhet is először, amely a református keresztyén nevet viseli, annak úgy kell vele sáfárkodnia, mint az egyetemes keresztyénség közkincsével, hogy – valamiképpen, valamikor – mindenkire kiterjedhessenek az áldásai. S ezért bárhonnan hangzik is fel a Hiszekegy hitvallása – ha nem is mindenben világos és tiszta értelmezéssel mondják el, – a református keresztyénnek készen kell állnia a testvéri kézfogásra, hogy azt, amit Ő Istentől a maga „református Hiszekegyében” kapott, gyümölcsöztethesse másoknak javára.

Két oldala van persze az ilyen testvéri kézfogásnak. A közösség ápolására kinyújtott kezét a másik félnek el kell fogadnia. A Hiszekegy elmondásával mindig be is jelentjük az igényünket arra, hogy mindenki, akinek szintén hitvallása a Hiszekegy, ismerje fel bennünk a keresztyén hívőt, és fogadjon el, mint ilyet, testvéréül. A „református Hiszekegy” is, éppen azért, mert Hiszekegy, ilyen igénybejelentés. Megtörténhet sokszor, hogy hiába hangzik el. Ahogy a református keresztyén is vétkezik sokszor mások ellen, úgy őt is érheti az a fájdalmas sérelem, hogy valamelyik másfajta keresztyén egyén, vagy csoport, nem viszonzozza az ő testvéri kéznyújtását, hanem elzárkózik előle. Ez mit sem változtat azonban az igény jogosultságán, és ezért a református keresztyén nem tehet mást ilyenkor, minthogy hűségesen vallva tovább is a maga Hiszekegyét, ezzel állandóan napirenden tartja mindenkivel szemben azt a követelményt, hogy aki keresztyén hívő, ismerje el benne is a keresztyén hívőt. Távol tartva magától minden szűkkeblű, pártosan elkülönülő, szektásan elzárkózó lelkiületet, mint semmiféle komoly Hiszekegygel össze nem illőt, mindig késznek kell lennie, sőt vágyakoznia kell arra, hogy tőle telhetőleg gyakorlati valósággá váltsa a „szenteknek egyességét” bármiféle keresztyén testvéreivel. És ha közben fájdalmasan kell sokszor tapasztalnia, milyen nagy akadályokba ütközik ez mások részéről, abból csak egyetlen következtetést szabad levonnia, – amelynek igazsága felől amúgy is tisztában kell lennie, – azt t.i., hogy ebben a földi világban, amelyben még hatalmas valóság a bűn, a „szentek egyessége” mindig is csak hiányosan és tökéletlenül nyilvánulhat meg. Ezt, ha szenvedve is, el kell hordozni, csak vétkesnek nem szabad lenni benne! A jövődöbéli megdicsőülés világában ragyog majd csak elő tiszta és teljes mivoltában az az egység, amelybe Isten az Ő megváltó kegyelmének részeseit egybe-

szerkesztette. Igaz, ott már nem lesz szükség Hiszekegyre, sem a hitnek semmilyen másfajta megvallására, mert magára a hitre is csak addig van szükségünk, amíg el nem érkezünk oda, az Isten megváltó munkája beteljesedésének abba a dicsőséges világába. Amíg a bűn nyomorúságainak ebben a jelenbeli világában járunk, ne várja senki a hívők közösségének teljes egységben való „látható”, megtapasztalható megnyilvánulását. A Hiszekegy is csak olyanok hitvallása, akik hitük által útban vannak a felé a cél felé, de még nem érték el! Csak szolgáljon ezen az úton állandó útmutatásul és serkentésül!
